

**Eszterházy Károly Főiskola
Bölcsészettudományi Kar**

Borbély Zoltán

**A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első
évtizedeiben**

Doktori (PhD) értekezés

**Történelemtudományi Doktori Iskola
Vezetője: Dr. Romsics Ignác
Kora újkori magyar történeti program
Vezetője: Dr. Gebei Sándor**

Témavezető: Vargáné Dr. Balogh Judit egyetemi docens

**Eger
2015**

A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS	5
II. FELSŐ-MAGYARORSZÁG TÁRSADALOMSZERKEZETE A 16-17. SZÁZAD FORDULÓJÁN	19
A regionális kutatás keretei és forrásai	19
II. 1. A birtokos nemesi társadalom struktúrája	26
Felső-Magyarország birtokszerkezete	26
Kamarai birtokok és zálogosítás	27
A birtokos nemesi társadalom	31
Zemplén vármegye	32
Szabolcs vármegye	37
II. 2. Az arisztokrácia Felső-Magyarországon a 16. század második felében	43
Az ecsedi Báthory család	52
A terebesi Perényi család	57
A pelsőci Bebek család	61
Az új arisztokrácia	62
III. A HOMONNAI DRUGETH CSALÁD TÖRTÉNETE	75
III. 1. A Drugeth család története a középkori Magyar Királyságban	75
III. 2. A Homonnai Drugethek a 16. században	79
IV. HOMONNAI DRUGETH BÁLINT	89
IV. 1. Bocskai oldalán	89
IV. 2. Bocskai örököséből országbíró	97
V. HOMONNAI DRUGETH GYÖRGY	110
V.1. Egy hűtlenségi per történeti háttéréhez	112
V. 1. 1. Szokoly Péter és Bánóczy Simon szövetsége	115
V. 1. 2. Az ügy lefolyása és az ítélet	119
V. 1. 3. Főúri konverziók a századfordulón és Homonnai György áttérése	126
V. 1. 4. Az erőviszonyok módosulása és a szerepek felcserélődése	134
V. 2. Birtokállomány és házasság	141
V. 2. 1. A Drugeth birtokok a 17. századig	141

V. 2. 2. Homonnai Drugeth György szerzeményei	145
V. 3. Az országos és regionális politikában	161
VI. HOMONNAI DRUGETH GYÖRGY ÉS A KATOLIKUS MEGÚJULÁS KEZDETEI	177
VI. 1. A jezsuita missziók tevékenysége Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben	177
VI. 2. Az unitus egyház meghonosításának kísérlete Felső-Magyarországon	188
VII. BETHLEN GÁBOR ELLENFELE	191
VII. 1. Kapcsolat az erdélyi emigránsokkal	193
VII. 2. Kapcsolat a moldvai és havasalföldi vajdákkal	197
VII. 3. Homonnai Drugeth György „mozgalma”	199
VII. 4. Bethlen Gábor első támadása és a homonnai csata	204
VIII. ÖSSZEGZÉS	209
IX. FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM	213
IX. 1. Levéltári források	213
IX. 2. Kiadott források és elektronikus adattárak	214
IX. 3. Szakirodalom	218
X. MELLÉKLETEK	236

I. Bevezetés

A Homonnai Drugeth család talán az egyik legkevésbé vizsgált magyar arisztokrata família, noha a 14. század elejétől egészen a 17. század legvégéig az ország északkeleti részének legnagyobb birtokosai és a Magyar Királyság társadalmi-politikai elitjének- időszakonként ugyan változóan fajsúlyos- tagjai voltak. A család korai történetével, elsősorban Károly Róbert hatalmi konszolidálásában játszott szerepükkel és a „Drugeth-tartománnyal” kapcsolatban az utóbbi évtizedben születtek tanulmányok, a 16-17. század tekintetében azonban mindössze utalásszerűen kerül elő a család egy-egy tagja a történeti irodalomban. A Drugethek a 15. századot háttérbe vonultan, politikai mellőzöttségben vészelték át, ami azonban társadalmi rangállásukat és regionális befolyásukat nem érintette túlzottan hátrányosan és a század végén is az ország mágnásai között találjuk őket. Ez a háttérbe vonultság a 16. században is tovább folytatódott. Bár a Szapolyai Jánoshoz fűződő rokoni kapcsolataik és birtokaik fekvése okán a mohácsi csatát követő másfél évtizedben gyakran pártot váltottak, magatartásuk azonban nem sokban tértek el a térség más nagybirtokosainak hozzáállásától. Nem keresték egyik király kegyeit sem és nem vállaltak magas tisztségeket egyikük udvarában sem. Ez a szinte passzívnak is nevezhető hozzáállás egészen a század végéig kitartott: a Drugethek a politikától és a 16. század második felében meginduló változásoktól távol maradva, az ország északkeleti szegletében elterülő birtokaikon vészelték át a század válságos évtizedeit. Azonban éppen ez az, ami érdekessé teszi a családot a korszak társadalomtörténete iránt érdeklődők számára. Már a Mohács utáni évtizedek igen komoly változásokat hoztak a magyar arisztokrácia körében, ugyanis az előző század főnemesi familiáinak nagy része kihalt, helyüket pedig alacsony sorból felkapaszkodott családok foglalták el, akik már a Habsburg-házból származó uralkodók kegyéből nyerték el a birtokokat és a legtöbb esetben udvari, országos vagy katonai tisztséget is szereztek.

A Mohács előtti mágnás familiák közül a század közepén csak a lindvai Bánffy, Báthory, Bebek, Homonnai Drugeth, lévai Cseh, Lossonczy, Országgh és a Perényi család maradt a vezető birtokosok csoportjában.¹ Ezen családok birtokai ráadásul az ország védettebb, északi-északkeleti részén helyezkedtek el, így a török terjeszkedés közvetlen (és

¹ MAKSAI 1990. 9-10.

közvetett) hatásai is csak később érték el őket, mint például az örökös tartományokkal határos, török seregeknek kiszolgáltatott területeket. A Drugethek Ung és Zemplén vármegyei birtokainak elhelyezkedése ebből a szempontból különösen előnyösnek bizonyult, mivel a legmerészebb török és tatár portyák is a Hegyaljáig, vagy a legrosszabb esetben Kassáig merészkedtek. Szapolyai János és Ferdinánd küzdelmei során, majd az azt követő néhány évtizedben- egészen a kis várháborúk időszakáig (1561-1565)- egyértelműen a régi arisztokrácia „állami funkciót teljesítő hatalma” érvényesült az ország északkeleti részében.²

A század végére azonban a felső-magyarországi arisztokrácia is szinte teljes mértékben kicserélődött. Ekkorra Felső-Magyarországon is kiépült a török elleni védelmi rendszerének szervezte, a felső-magyarországi, vagy kassai főkapitányság valamint ennek anyagi alapjait (részben) biztosító kamarai rendszer és ezzel szoros összefüggésben egy új mentalitással és gazdasági-politikai érdekeltséggel bíró arisztokrácia jelent meg. Néhány évtizedes fáziskéséssel tehát Felső-Magyarországot is elérték azok a változások, amelyek az ország nyugati felében már a század közepétől egyre kézzelfoghatóbban jelentkeztek. Ebben a megváltozott környezetben egyedül a Drugeth család őrizte meg évszázados pozícióit az országrészben, a kor kihívásai azonban őket sem hagyták érintetlenül, amivel a család 16-17. század fordulóján élt tagjai, Homonnai Drugeth Bálint és György szembesültek.

Az eddigi ismereteink szerint szinte a „semmitől” előlépő Homonnai Drugeth Bálint a Bocskai felkelés egyik pillére lett, aki a felső-magyarországi rendek reprezentáns személyiségeként, igen sokat tett a Bocskai melletti hadba szállás érdekében, de saját társadalmi presztízsével és anyagi erőforrásaival is meghatározó ereje volt a felkelésnek. Jól mutatja súlyát, hogy Bocskai a magyarországi csapatok főgenerálisává nevezte ki az akkor huszonhat éves Bálintot, noha a pártjára állt főurak közül szép számban voltak már évtizedek óta katonai pályán tevékenykedő személyek. Bocskai halálát követően a neki szánt erdélyi fejedelemségig ugyan nem jutott el, ellenben a bécsi szerződés és az 1608. évi törvények eredményeként kialakult új politikai környezetben országbíró lett, vagyis a második legfontosabb országos főméltóságot nyerte el. Bálint halálát követően unokaöccse, Homonnai Drugeth György vette át a szerepét. A századforduló nevezetes - de szinte egyáltalán nem ismert - kamarai pereinek egyik száműzött veszteséből egy évtizeddel később a katolikus megújulás egyik legelszántabb képviselője és a 17. századi udvarhű katolikus arisztokrácia egyik korai reprezentáns alakja lett, akinek politikai karrierje szintén

² SZEKFŰ 1943. 193.

az országbíróságig ívelt. Személyével a történeti irodalom egészen a közelmúltig csak, mint a bécsi udvar buzdítására Bethlen Gábor ellen elszigetelten szervezkedő főúrral foglalkozott.

Ahogy a dolgozatomban érinteni kívánt problémakörök vázlatos ismertetéséből is kitűnik nem a hagyományos családtörténeti, vagy életrajzi megközelítési szempontok szerint veszem vizsgálat alá a Homonnai Drugeth családot és annak a 17. század első évtizedeiben aktív két tagját, hanem egy regionális vizsgálat keretei között, a felső-magyarországi arisztokrácia változó közegében.

Az elmúlt néhány évtized kutatásainak köszönhetően mára már közismert tény, hogy a középkori Magyar Királyságban mennyire szoros összefüggés mutatható ki a politikai hatalom és a földbirtoklás, ezen belül is elsősorban a várak birtoklása között.³ A középkorkutatásban ennek megfelelően igen nagy hangsúlyt fektetnek a birtoklástörténettel kapcsolatos kutatásokra, és ennek társadalmi, politikai és hadügyi vonatkozásaira. Az ilyenfajta vizsgálatoknak azonban nem lehet a köztörténetben kialakult korszakhatárral megegyező határt húzni, ugyanis *„a 17. század végéig nem találkozunk olyan területiális hatalommal, amely valamilyen formában ne épült volna a várakra”*. Ez a folyamat már Zsigmond uralkodásának első időszakában megkezdődött, amikor a nagybirtokos arisztokrácia birtokállományára támaszkodva *„a központi hatalommal egyenrangú – összességében azt meghaladó – erőtenyezővé vált és ezzel kezdetét vette az a küzdelem, amely egy évszázad alatt szinte teljesen felmorzsolta a királyság megmaradt erejét és kialakította a magánfamíliák uralmának azt a változatát, amely a 16-17. század folyamán a rendi Magyarország politikai képét a török hódítástól megmenekült részén meghatározta”*.⁴ A birtokszerkezetben bekövetkezett változás a nemesi társadalom szerkezetét is megváltoztatta, ami során szembeeső különbség alakult ki a birtokai révén területiális hatalomra szert tevő főnemesek és más nemesek között. Ennek köszönhetően ezek a főurak fokozatosan szeparálódtak a nemesi társadalom többi részétől, az 1498. évi XXII. törvénycikk pedig formálisan is elkülönítette a természetes báróknak (*barones naturales*) e szűk csoportját, akik ezáltal saját bandériumot vezethettek és az ország igazi báróival azonos kiváltságokat élveztek hivatal viselése nélkül is. Ez a területiális hatalom leggyakrabban egymással szomszédos megyékben, de legalábbis egy országrészen belül koncentrálódott, amely a familiaritás szálain keresztül a térség kisbirtokos nemeseire is kiterjedt. Ezek között a mágnás családok között tartjuk számon a Drugeth család homonnai ágát is, amely az

³ ENGEL 2003. 162-297. (Vár és hatalom. Az uralom területiális alapjai a középkori Magyarországon.)

⁴ ENGEL 2003. 185.

ország északkeleti részében kiterjed birtokokkal rendelkezett, noha az országos politikában szinte egyáltalán nem volt jelen. De az ország északkeleti részében vészelték át legnagyobb számban a természetes bárók a Mohácsot követő időszakot, ami lényegesen más hatalmi helyzetet teremtett a század közepén Felső-Magyarországon, mint az ország nyugati részein, ahol a nagybirtokos arisztokrácia javát ekkor már szinte kivétel nélkül új, alacsony sorból felkapaszkodott családok adták. Ennek egyik legfőbb oka a Habsburg uralkodók által kiépített török elleni katonai védelmi rendszer volt, amely során egy új, az uralkodó birtokában álló végvárrendszer épült ki, amelybe sikeresen integrálódott a nyugati országrész feltörekvő nemessége. Az ország keleti részén azonban a régi arisztokrácia tagja tartották birtokukban a végvárrá avanzsált várbirtokokat és a vele járó territoriális hatalmat egészen az 1560-as évek végéig, amikor Felső-Magyarországon is megkezdtek a központi hadszervezet egységeinek kiépítését, ami éles konfrontációkhoz vezetett a fontosabb várakat birtokukban tartó mágnásokkal.

Dolgozatom első fejezetében ennek lépéseit és legfontosabb aspektusait veszem számba. Azokra a tendenciákra igyekszem rámutatni, ami alapvetően a birtokvagyon jellegének megváltozásával áll összefüggésben, konkrétan a kamarai rendszer kiépítését és a birtokállomány királyi tulajdonba kerülését követő egyre nagyobb mértékű birtokzálogosításokkal és a birtokok *donatio mixta* formájában történő eladományozásával. A vizsgálatban kiemelt figyelmet fordítok tehát a birtoklástörténetre, „*az ugyanis, hogy kik jutottak új birtokhoz, mindig jellemzője egy adott kor társadalmi és politikai viszonyainak*”.⁵

Ezt követően a felső-magyarországi vármegyék birtokos társadalmának adatszerű megközelítésére építve a birtokos nemesség vagyoni rétegződésének változását vizsgálom a 16. század második felében. Erre egyrészt amiatt van szükség, mert a térség nagybirtokos arisztokráciája a század végére szinte teljes mértékben kicserélődött, ami a birtokszerkezet változását is feltételezi, ennek következtében pedig a társadalomszerkezet is módosulhat. Másrészt a régi arisztokrácia eltűnésének következtében felbomlott az évszázadok alatt meggyökeresedett territoriális hatalmi rendszer. Ez utóbbi szempont vizsgálata leginkább egy hosszú távú kutatásnál fog nagyobb eredménnyel szolgálni, amely a jelen disszertációban felvetett problémákat alaposabban fogja feltárni és elemezni, reményeim szerint éppen a Homonnai Drugeth család példáján.

Az elemzésekhez két 16. századi adóösszeírás adatai szolgáltatták a kiindulási alapot. Mindezek feldolgozása egy relációs adatbázis létrehozásával tűnt a legegyszerűbbnek,

⁵ ENGEL 2003. 615.

amely jelenleg 13 felső-magyarországi vármegye dikális- és házösszeírásainak adatait tartalmazza két időmetszetből.⁶ Az adózással kapcsolatos iratoknak társadalomtörténeti szempontból alapvető jelentősége van.⁷ Makroszinten a rendi társadalomszerkezet vizsgálatának az egyetlen forráscsoportja, amely többé-kevésbé egységes elvi szempontok szerint rögzítette a fennálló viszonyokat. Az adóösszeírások alapján azonban mindössze a birtokos társadalomra és annak átrétegződésére vonatkozó alap kutatás végezhető el, amit más források bevonásával kell továbbfejleszteni.

Adatbázisba szerkesztve azonban kiváló kiindulási alapját képezheti különféle prozopográfiai vizsgálatoknak.⁸ Lawrence Stone 1971-ben megjelent cikkében, amelyben először járta körbe a prozopográfiai kutatásokkal kapcsolatos elméleti és módszertani kérdéseket, úgy jellemezte az eljárást, mint a társadalmi változások bemutatására használható legjobb módszert, amellyel a politikai tevékenység társadalmi gyökerei, a társadalmi struktúra és mobilitás a legjobban vizsgálható.⁹ Legegyszerűbben talán úgy foglalthatnánk össze a prozopográfiai kutatás lényegét, hogy előre meghatározott szempontok szerint végzett életrajzi adattára támaszkodó szociológiai vizsgálat és nyomán létrejövő elemzés.¹⁰ Maga a végcél tehát nem az egyes személyekre, hanem az egyéni életutak közös tulajdonságai alapján, a közös háttér vonásokon keresztül leírható jelenségek megragadása irányul. Engel Pál 1998-ban még úgy jellemezte a prozopográfiát, hogy „*nem más, mint személyi adattár, a módszer lényege pedig személyekre vonatkozó adatok összegyűjtése és elrendezése... tehát pusztán adattár, és mint ilyen, a történész munkájának eszköze*”.¹¹ Mivel javarészt adatszerű megközelítésről van szó, így statisztikai módszerek alkalmazása szükséges a vizsgálatok nagy részéhez, ezért jelentősebb fejlődésnek a számítógépes adatbázisok elterjedését követően indult a módszer az 1990-es évek közepétől. Már Stone is két „iskoláját” különböztette meg a prozopográfiai kutatásoknak: az elitista irányzat, amely egy relatív kicsi, de jól körülhatárolható és jó forrásadottságokkal

⁶ Ez egy Microsoft Access programban szerkesztett SQL adatbázis, amely jelenleg Maksay Ferenc és Dávid Zoltán kiadott adatgyűjteményeinek digitális megfelelőjeként értelmezhető. Idővel olyan adatbázis kiépítése a cél, amely segítségével különféle szempontok szerinti kapcsolati hálók- elsősorban familiárisi körök és rokonsági kapcsolatok is kimutathatóak, de egyes személyek vagy családok vagyoni helyzetének változása, illetve a különféle hivatalokat (kamrai, vármegyei vagy katonai) betöltő személyek kapcsolatrendszere és vagyoni helyzete is nyomon követhető.

⁷ JUHÁSZ 1936., BAKÁCS 1957. 51-81., BARÁTH 1930. 607-655., 697-737.

⁸ VERBOVEN 2007. 51-53., 56-59., STONE 1971.

⁹ STONE 1971. 46., ugyan erről némileg strukturáltabban: VERBOVEN 2007. 41.

¹⁰ PAKSA 2013. 7.

¹¹ ENGEL 2003. 33. (első megjelenés 1998.)

rendelkező csoport széles körű elemzésével foglalkozik, a másik irányzat (the more statistically-minded mass school) pedig statisztikai módszerek segítségével a társadalom nagyobb csoportjait igyekszik megközelíteni leginkább szociológiai módszerekkel.¹² Mindekét irányzatban közös, hogy a társadalmi háttér megvilágítására törekszik, „*társadalmi háttére azonban nem a csoportoknak, hanem az egyéneknek van*”.¹³ Attól függően, hogy a prozopográfiai jellegű kutatás mennyiben helyezi előtérbe az egyéni életrajzt többfelé is elágazhat a vizsgálat. Egyrészt a kollektív biográfia irányába, amely egy-egy társadalmi csoport részletes bemutatására törekszik, de elkerüli az egyén izoláltságát, a vizsgálat tárgya pedig a csoportot alkotók közti viszony.¹⁴ Ugyan ebből a célból egy másik lehetőség a modális életrajz, amely számos analógiát mutat a prozopográfival, azonban sokkal inkább az egyén oldaláról közelít meg a problémákat, de „*valójában nem egy személy, hanem inkább egy olyan egyén életrajzáról van szó, aki egy csoport minden jellemzőjét magába sűrítve hordozza*”, vagyis egyfajta illusztrációja a prozopográfiai vizsgálatnak.¹⁵ Véleményem szerint a Homonnai Drugeth család 17. század elején tevékeny két tagjai több szempontból is megfelelő arra, hogy „illusztrálja” a felső-magyarországi „régii” arisztokrácia jellemzőit és az őket ért hatásokra adott válaszreakcióit.

Magyar viszonylatban (kora újkor tekintetében legalábbis) javarészt az elitista kutatásokra találunk nagyobb számban példát, - legyen az az arisztokráciával, vagy egy-egy intézmény személyi összetételével kapcsolatos - amik szorosan összekapcsolódtak az elitkutatások különféle irányzataival.¹⁶

Alaposabb prozopográfiai elemzéshez azonban további, széleskörű forrásbevonásra lesz szükség, ami a jövőbeni kutatások feladat. Ebben a fejezetben csupán a kvantitatív elitkutatások néhány olyan kérdését vizsgálom, mint az elitváltás okai, mobilitási lehetőségek kérdése és a birtokvagyon ezekben játszott szerepe. A felhasznált forráscsoport jellegéből következően elsősorban a vagyoni helyzet és a rokonsági kapcsolatok alakulására helyezek nagyobb figyelmet, ami egyébként is összefügg egymással, a köztörténeti vonatkozásokat azonban csak a legszükségesebb mértékben érintem. Az elemzésem célja tehát azoknak a tényezőknek és okoknak az összegyűjtése, amelyek hatására fél évszázad

¹² STONE 1971. 47-48., VERBOVEN 2007. 41-42.

¹³ KÖVÉR 2014. 374.

¹⁴ PASKA 2013. 10, KÖVÉR 2014. 374-375.

¹⁵ LEVI 2000. 85-86.

¹⁶ Magáról az elitről részletesebben: SZILÁGYI 2011. az elitkutatás főbb irányzatairól és releváns kutatásairól: HORN 2012. 8-13.

alatt szinte teljes egészében kicserélődött a nagybirtokos arisztokrácia Felső-Magyarországon. Volt-e valamilyen kontinuitás a régi és új arisztokrácia között? Ha igen, akkor mi? Mennyiben befolyásolták a rokoni kapcsolatok az arisztokráciába emelkedés lehetőségeit és egyáltalán milyen lehetőségek voltak erre? Volt-e specifikusan, csak erre a térségre jellemző út az arisztokráciába?

A kora újkori arisztokrácia ilyen, területi alapon történő, nem szokványos vizsgálatának szükségességét támasztja alá továbbá, hogy az elmúlt két évtized kutatásainak köszönhetően igen jelentős eredmények születtek a 16-17. századi főnemességgel és arisztokrata családokkal kapcsolatban, amelyek azonban szinte kizárólag a nyugat-dunántúli főnemesi családok felemelkedését, családi kapcsolatait, politikai elitben befutott karrierjeit és a bécsi integrációjának lehetőségeit vizsgálták.¹⁷ A jobb forrásadottságokkal rendelkező családok esetében, amilyenek a Batthyány, Nádasdy vagy Esterházy famíliák, mélyrehatóbb udvar-, birtok-, művészet- és művelődéstörténetre fókuszáló kutatások folynak, nem egy esetben több fős interdiszciplináris kutatócsoport keretei között. A családtörténeti feldolgozások mellett megindult a nyugat-dunántúli régió birtokos nemesi társadalmának komplexnek nevezhető vizsgálata, amelyben a nemesi társadalom átrétegződésének kutatásával párhuzamosan egy-egy főnemesi család regionális szerepével, a vármegyei és hadügy igazgatási rendszerben játszott szerepükkel, családi kapcsolataikkal, szervitori-familiárisi köreikkel és nem utolsósorban birtokállományukkal és gazdálkodásukkal kapcsolatban születtek inspiráló eredmények.¹⁸

Azonban a nyugat-dunántúli és alsó-magyarországi arisztokrata családok történetének feltártságával párhuzamba állítva a keleti országrész főúri családjait, hatalmas

¹⁷ A bécsi integráció lehetőségeiről: PÁLFFY 2002. 307-331., PÁLFFY 2011a. 102-134., erre építve a bárói és grófi címszerzésről: PÁLFFY 2009. 9-23., PÁLFFY 2009c. 853-882. PÁLFFY 2012. 177-191., PÁLFFY 2011a. 165-176. Ehhez kapcsolódóan elsősorban a Batthyány, (BATTHYÁNYAK 2006., ÚJVÁRY 2013. illetve Koltai András és Benda Borbála Batthyány Ádám főúri-földesúri famíliájával foglalkozó OTKA projekt, KOLTAI-BENDA <http://archivum.piar.hu/batthyany/> (letöltve: 2015. március 2.)) Esterházy, (ÚJVÁRY-ZIMÁNYI 2009. 182-200., ESTERHÁZY 2009.) Illésházy (PÉTER 2008. 127-165.), Nádasdy, (BESSENYEI 2005., Századok 144. 2010/4. Nádasdy száma és a Nádasdy III. Ferenc mecénási tevékenységének vizsgálatára szerveződött kutatócsoport, Nádasdy <http://nadasdy.barokkudvar.hu/site/> (letöltve: 2015. március 2.)) Pálffy (PÁLFFY 2009b. 17-36.), Révay (PÁLFFY 2009a), Thurzó (PÁLFFY 2011.) 63-84. és Zrínyi (ZRÍNYIEK 2007.) családok állnak a kutatások középpontjában. Átfogó jelleggel a magyar arisztokráciával Péter Katalin 2006-2008 között működő OTKA csoportja foglalkozott: A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16-17. században: Arisztokrata <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/>

¹⁸ DOMINKOVITS-PÁLFFY 2010. 1085-1120., KOLTAI-BENDA. és az előző lábjegyzetben felsoroltak.

hiányosságokkal számolhatunk.¹⁹ Későbbi kiemelkedő jelentőségüknek köszönhetően a Rákóczi család vagyoni és politikai befolyásának megalapozójáról, Rákóczi Zsigmondról készületek behatóbb tanulmányok, amelyek- címük ellenére- csak a család szemszögéből adnak betekintést a kor társadalmába és javarészt inkább eseménytörténetet-központú nézőpontból vizsgálódnak.²⁰ Megemlítené a térség másik jelentős karriert befutott személye, Mágóchy Gáspár, aki a 16. századi homo novusok üzleti gondolkodásának megtestesítőjeként keltette fel a kutatók figyelmét,²¹ valamint az egri vár hős védelmezőjének, Dobó Istvánnak és szűkebb családjának bemutatására terjedtek ki a kutatások.²² Kiemelendő, hogy a térség virágzó késő humanista kultúrája nyomán az irodalomtörténészek figyelmét már jó ideje foglalkoztatja a régió, a művelődéstörténeti kutatások eredményei azonban sajnálatos módon igen csekély mértékben épültek be a gazdaság-, társadalom- és politikatörténeti kutatásokba.

Azokról a családokról, amelyek a 16. század második felében döntő befolyással bírtak a régióban, mint az ecsedi Báthoryak, Perényiek, Bebekek, Losonczi vagy a Bocskai felkelésben és annak lezárásában vezető szerepet játszó, Nyáry, Thelegdy, Melith és különösen a Homonnai Drugeth családokról, szinte semmilyen feldolgozás sem született, de még a család kiemelkedő tagjairól is csak elenyésző számban. Bár a főkapitányi és kamara rendszer kiépítésével és működésével kapcsolatban Felső-Magyarországot illetően is jelentős munkák születtek, átfogóbb regionális társadalomtörténeti kutatások néhány

¹⁹ Elsősorban az erdélyi Csákyak révén Papp Klára vizsgálta tüzetesebben a régiót a 17. század második felét illetően. PAPPK 2011.

²⁰ Birtokállományokra: MAKKAI 1954. Rákóczi Zsigmondra: HANGAY 1987. majd HANGAY 2011., SZABÓ 1986., TRÓCSÁNYI 1978.

²¹ Mágóchy Gáspár: NÉMETH 1994., művelődéstörténeti vonatkozásban: SZABÓ 1987.

²² WERTNER 1902. 191–193. Itt közli a ruszkai Dobók és a Pálócziak teljes családfáját a kihalásig. Engel Pál lényeges módosításokat és pontosításokat végzett a családfán, ő azonban csak a 15. század közepéig foglalkozik a két családdal. Lásd.: ENGEL, 1998. 165. A 19. századi előzmények után (GYÁRFÁS 1879.) Dobó István halálának 400. évfordulója alkalmából fordult ismét a kutatók érdeklődése a Dobók felé. Csipes Antal egy évvel később pedig Szántó Imre Dobó István életrajzát készítette el más-más nézőpontból, (CSIPES 1972., SZÁNTÓ 1973) Szabó János Győző pedig a ruszkai Dobó és a Pálóczi családok történetét dolgozta fel. (SZABÓ 1972). Másfél évtizeddel ezt követően Hóvári János járta körül Dobó István és Balassa összeesküvésének jelentőségét és eseményeit. (HÓVÁRI 1987.) Az elmúlt évtizedben két újabb írás is született Dobó Istvánról, az egyik Kenyeres István tollából származik (KENYERES 2006) a másik pedig Csiffáry Gergely munkája, (CSIFFÁRY 2014.). Ez utóbbi abból a szempontból tekinthető hiánypótlónak, hogy a Dobó örökség kérdésével részletesebben foglalkozik, mint a megelőző munkák.

kezdeményezést leszámítva nem folytak, de még ezek alapfeltételei, mint a birtoklástörténeti adattárak és vármegyei archontológiák is igen hiányosak.

Mivel a Drugeth család birtokai Felső-Magyarországon helyezkedtek el, így György és Bálint tevékenysége is erre a területre koncentrált, ezért ennek a régióknak a társadalom- és birtoklástörténetét okvetlenül szükségesnek tartottam vizsgálat alá vonni, egyrészt a rokoni kapcsolataik, másrészt pedig szervitori-familiárisi körük lehetséges feltérképezése szempontjából is. Ez különösen lényeges egy olyan főnemesi család társadalmi beágyazottságának vizsgálatában, amely már évszázadok óta, szinte változatlan birtokállománnyal volt jelen az elitben. Mindezek genealógiai vizsgálatokkal kiegészítve a Homonnai Drugethek rokonsági körét, házassági stratégiáját, valamint a térség hatalmi viszonyaiban és kulturális életében betöltött szerepüket szélesebb kontextusban is megvilágítja, mondhatni tartalommal tölti meg a velük kapcsolatos adatokat. Kutatásaim hosszú távú célja a Drugeth család 16-17. századi történetének a fenti célok figyelembe vételével történő monografikus feldolgozása, ami azonban még további, kiterjedt és módszeres levéltári kutatómunkának kell megelőznie. Ennek során mindezen alapkutatások eredményei nélkülözhetetlenek lesznek.

Jelen dolgozatban azonban a család történetének csupán egy rövid, azonban sorsdöntő periódusát veszem alaposabb vizsgálat alá, amelynek keretét Homonnai Drugeth Bálint és György életének egyes állomásai és metszetei alkotják, amely véleményem szerint szélesebb perspektívában értelmezhető tanulságok levonására is alkalmas. Ennek megfelelően a dolgozatom felépítése nem szigorúan kronologikus, hanem a fejezetek egy-egy probléma köré szerveződnek. Ezek a következők:

A III. fejezetben a Drugethek középkori előtörténetének rövid áttekintése után a család 16. századi történetét mutatom be, elsősorban rokoni kapcsolataikra fókuszálva. Igen szépen kirajzolódik, hogy a század első felében leginkább a térség „rég” nagybirtokos arisztokráciájával igyekeztek rokoni kapcsolatokat kiépíteni, amely stratégia csak a század utolsó harmadára mutat némi változást, legfontosabb indíttatása azonban még akkor is a birtokállomány gyarapításával állt összefüggésben. Lényegi változás csak a 17. században következett be ez ügyben, ennek vizsgálata azonban már kívül esik dolgozatom időkeretén. Ebben a fejezetben igyekszem megválaszolni azt a kérdést is, hogy a Drugeth család tagjai vajon mi okból maradtak távol a 16. század folyamán az országos politikától, noha vagyoni helyzetük és rokoni kapcsolataik révén egyértelműen az országos elitbe tartoztak.

A következő két fejezetben (IV.-V.) Homonnai Bálint és György élettörténetét, rokonsági és kapcsolati körét, valamint politikai-hivatali karrierjét dolgoztam fel a

rendelkezésekre álló adatok alapján, ami inkább prozopografikus, mintsem biografikus megközelítést tett lehetővé. Céлом azonban itt sem jellemük és személyiségük kifürkészése volt, hanem az egyes folyamatokban és eseményekben betöltött szerepük, illetve a Magyar Királyság elitjében betöltött helyük meghatározására. A regionális szintű hatalomgyakorlásban betöltött szerepüket csupán érintőlegesen veszem vizsgálat alá. Ezzel kapcsolatban arra igyekszem rámutatni, hogy a 16. század második felében Felső-Magyarországon a nagybirtok és katonai védelmi rendszer kevésbé kapcsolódott össze, mint az ország nyugati területein, ami a felső-magyarországi társadalmi elit udvari integrációjának bizonyos mértékű fáziskésését is okozta. A Drugeth család Felső-Magyarországon betöltött pozicionális és gazdasági súlyának alaposabb feltárásához a regionális kutatások elmélyítése mellett a család familiárisköreinek feltárása, szintén további kutatásokat és önálló feldolgozást igényel. Mivel a család igen jelentős regionális birtokhálózattal, valamint a térség legnagyobb magánhadseregével rendelkezett, ezért a jövőben a familiárisi hálózat kutatására kiemelt figyelmet fogok fordítani.²³

Homonnai Bálint esetében a Bocskai melletti szerepvállalását és a főkapitányi poszt elnyerését, majd a fejedelem halála utáni fejedelemjelöltségét, az eddigi történeti irodalom mindössze tényként rögzíti, azt azonban eddig senki sem vizsgálta, hogy minek köszönhetően jutott ilyen magas pozícióba és meghatározó történelmi események főszerepébe a mindössze 29 éves arisztokrata. Hasonlóan fontos kérdésnek érzem Bálinttal kapcsolatban, hogy hogyan és miért lehetett egy év leforgása alatt erdélyi fejedelemjelöltből országbíró, vagyis a Magyar Királyság második legfontosabb tisztségének viselője.²⁴ Emellett Homonnai Bálint életének és (politikai) pályafutásának vázlatos áttekintésével azokat az elemeket szándékozom súlypontosítani, amelyek nem csak Bálint életének, hanem a Homonnai Drugeth család történetének is fordulópontjai.

²³ Fazekas István nemrégiben közölte Homonnai György familiárisainak 1622-ből fennmaradt jegyzékét, ami vélhetően csak töredéke az egykori teljes szerviensi körnek. FAZEKAS 2013. A listát saját kutatásaim során is sikerült bővítenem és találgattam olyan missilisekkel is, amelyben egy-egy személy a szolgálatait ajánlja fel a Drugeth család valamely tagjának. A töredékes információk összerendezése azonban túl sok időt vett volna igénybe, ezért dolgozatomban még csak érintőlegesen sem vállalkozhatom a téma tárgyalására. További anyaggyűjtéssel azonban úgy gondolom, hogy körvonalazható Homonnai Drugeth György, de leginkább fia, János és unokája IV. György familiárisainak feladatköre és társadalmi helyzete.

²⁴ Homonnai Drugeth Bálinttal kapcsolatban az 1607-1608. évből maradtak fenn legnagyobb számban források (ÖStA FHKA VUG r.Nr. 50. A, B). Ezek közül a legfontosabbaknak a kiadását Benda Kálmán a Magyar Országgyűlési Emlékek 13. kötetében tervezte, így módom volt az eredeti források mellett Benda jegyzeteivel ellátott gépelt változatot is tanulmányozni. (Ráday 16. kartondoboz) Itt szeretném megköszönni Papp Sándornak, hogy felhívta a figyelmem a kéziratra.

Az igazi változás azonban György életpályája kapcsán ragadható meg a legjobban. Az V. 1. fejezetben a Homonnai György és anyja ellen lefolyt per részleteit dolgozom fel az eddigi megközelítési szempontoktól némileg eltérő módon. A 16-17. század fordulójának kamarai és hűtlenségi pereit és a Bocskai felkelés megindításában játszott szerepük szinte toposzá vált a szakirodalomban, annak ellenére, hogy egyedül Illésházy István közel sem általánosnak nevezhető ügye ismert részleteiben is.²⁵ A Homonnai-per feldolgozása során elsősorban nem az eseménytörténetre és a per lefolyásának részletezésére koncentráltam, hanem az ügy résztvevőinek kapcsolatrendszerét és „társadalmi tőkéjét” igyekeztem feltárni.²⁶ Mivel György perével szoros összefüggésben áll a főúr áttérése a katolikus hitre, ami a későbbi életére is döntő hatással volt, ezért ebbe a fejezetbe kíváncszott egy nemesi konfesszionalizációval kapcsolatos vizsgálat, amely során Felső-Magyarország katolikus nemeseit és főnemeseit igyekszem összegyűjteni és a század eleji felekezeti váltás jelentőségét bemutatni.

Homonnai György számára unokabátyja halála a családi vagyon tekintetében és a politikai szerepvállalás terén is fordulópontot jelentett. A 16. század folyamán, a család egyes tagjai között szétforgácsolódott birtokkomplexum 1612 tavaszától egyedül Homonnai György kezén összpontosult, amit az 1610-es évek első felében jelentős mértékben gyarapított is. Többek között Nádasdy Katalin feleségül vételével az egykori ecsedi Báthory birtokok abaúji és zempléni részinek jelentős részéhez sikerült hozzájutnia, amivel a Hegyaljáról Lengyelország felé vezető kereskedelmi útvonal igen fontos központja, Varannó is a birtokába került. De ezen kívül is hatalmas energiákat fektetett a birtokai gyarapításába, ami miatt a térség nagybirtokosaival is szembe került. Forgách Zsigmonddal a Sebessy-örökség megszerzése okán, Rákóczi Zsigmonddal pedig Sárospatak miatt került szembe. Homonnai György birtokszerzési törekvéseit vizsgálva igen szépen kirajzolódik, hogy házasságával és esetenként erőszakos birtokfoglalásokkal, első lépésben a kereskedelmi utak feletti ellenőrzést igyekezett megszerezni magának, az 1610-es évek végén pedig kísérletet tett arra, hogy megvesse a lábát a Hegyalján is.

²⁵ Péter Katalin újabb feldolgozásában már némileg más színezetben mutatja be az ügyet és máshová helyezi a hangsúlyokat, mint Károlyi Árpád. PÉTER 2008. 142-159., KÁROLYI 1883.

²⁶ A per levéltári forrásanyagát az eperjesi Drugeth levéltárban (ŠA Prešov DH inv. c.503 1 Fasc. 4.) és Bécsben, a Hoffinanz Ungarn sorozatban (ÖStA HKA HFU. r. Nr. 69-70, 89-90, 100-102, 115.) található iratokból dolgoztam fel, valamint a Szepesi Kamara kiadványainak fogalmazványait néztem át. (E 244 Minutae 238. kötet)

A fejezet végén politikai pályájának és kapcsolatrendszerének áttekintésével a 17. században megjelenő korai barokk arisztokrácia „prototípusának” jellegzetességeit igyekszem szemügyre venni. Ezek igen szemléletesen kiütköznek Homonnai István és II. György generációjával összehasonlítva, de a teljes „átalakulás” nyomon kíséréséhez a harmadik generációt, tehát György gyermekeit is célszerű lenne bevonni a vizsgálatba. Ehhez azonban további, szisztematikus forrásfeltárás szükséges, így jelen dolgozatban csupán azokat az előfeltételeket veszem számba, amelyeket György teremtett meg, a valódi haszonélvezői azonban a gyermekei lettek.

Dolgozatom utolsó fejezeteiben Homonnai Drugeth Györgyhöz kapcsolódóan két olyan problémakört érintek, amely nem csak a Drugeth család, hanem a felső-magyarországi régió, sőt az egész Magyar Királyság legjelentősebb kérdései voltak az 1610-es években.

Az egyik ilyen kérdés az egyre intenzívebben meginduló ellenreformáció. A jezsuita rendet sújtó 1608. évi törvény ellenére Homonnai Drugeth György támogatásával igen intenzív munkát folytattak Felső-Magyarországon. Érdemesnek tartottam tehát a kiadott források alapján részleteiben is megvizsgálni, hogy a jezsuiták hogyan csatolták be Felső-Magyarországot informális hálózatukba és milyen szerepet játszott ebben Homonnai György. Igyekszem számba venni, hogy a katolikus megújulás eredményei milyen előnyökhöz juttatták az együttműködő feleket és milyen lehetőségeket nyitott meg a számukra. Itt a vizsgálódás kétirányú: a jezsuiták részéről a szervezeti terjeszkedésben és a hitéletben elért eredményekre vagyok kíváncsi, Homonnai oldaláról pedig a jezsuiták révén kitaruló információs csatornákat igyekszem feltérképezni.

A Drugeth birtokokon jelentős számú ortodox rután élt, akik között György megkísérelte az 1596. évi breszti unió eredményeként létrejött unitus hitelvek bevezetését. Ennek részletei Véghseő Tamás kutatásai nyomán ugyan már ismertek, néhány új forrás bevonásával azonban tovább bővíthetők a kísérlet körülményeinek és kudarcának okai.²⁷

Dolgozatom utolsó fejezetét Homonnai György talán legismertebb oldalának, a Bethlen Gáborral szembeni szervezkedésének szenteltem. Az eddigi megközelítésektől eltérően - amelyek leginkább Thurzó György nádor leveleire építkeztek - nemzetközi kontextusba helyezem a kérdést és számba veszem Homonnai György kapcsolatait az erdélyi katolikus főurakkal, a moldvai és havasalföldi vajdákkal, valamint a Habsburg Monarchia vezető köreivel. A szálak azonban még tovább vezetnek és egy török ellen

²⁷ VÉGHSEŐ 2011.

formálódó katolikus lovagrend, az Ordo Militiae Christianae nagyszabású szerveződéséig érnek.

A több éves, hazai és külföldi levéltárakban végzett kutatómunka ellenére sajnos koránt sem tekinthető teljesnek a feltárt források köre, még Bálint és György esetében sem. Ennek egyik oka, hogy a Drugethek központi levéltára - ha egyáltalán volt ilyen- a család kihalta (1691) után széteszlott az örökösök között. A törzsanyagnak tekinthető levéltárrész Homonnán maradt, kezdetben a Zichy, majd Andrássy családok tulajdonában. Ezt a levéltárrészt igen komoly pusztulások érték egy 1618-as tüzeset folytán, illetve Bethlen Gábor első támadása alatt, az 1860-as években pedig kiselejtezték a megmaradt Bethlen-kori missilisek számottevő részét.²⁸ Az 1900-as évek legelején Andrássy Sándor megbízásából Molnár István rendezte a homonnai hitbizomány levéltárát, amit átszállítottak Budapestre, ahol a II. világháború során elpusztult.²⁹ A levéltár másik részét valamikor a két világháború között került át Eperjesre.³⁰ Terjedelmesebb részek kerültek az egykori törzsanyagból az Esterházyak hercegi ágának levéltárába, valamint a Zichyek zsélyi levéltárába.³¹ Számos értékes forrás került elő továbbá a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kisebb családi és személyi fondjaiból, a Szepesi Kamara Levéltárából, valamint az Urbaria et conscriptiones anyagából, az esztergomi Prímási Levéltárból, az Osztrák Állami Levéltár és a Kriegsarchiv állományából, Sátoraljaújhelyről és Kassáról, illetve Benda Kálmán Ráday Könyvtárban található hagyatékából. Még nem állt módomban kutatásokat folytatni azonban a Magyar Kamara Archivumának Neoregistrata acta állagában, ahol a mutatókönyvek szerint jelentős Drugeth anyag található, valamint az ungvári és beregszászi levéltárakba sem jutottam el.

Végül ezúton szeretnék köszönetet mondani mindenkinek, aki a kutatásaimat és a disszertáció megírását segítette: témavezetőmnek, Balogh Juditnak, Gebei Sándornak, Ballabás Dánielnek, Bessenyei Józsefnek, Fazekas Istvánnak, Horn Ildikónak, J. Újvári Zsuzsannának, Kalmár Jánosnak, Kónya Péternek, Pap Józsefnek, Szabó András Péternek, Várkonyi Gábornak, Várkonyi Péternek valamint azon levél- és könyvtárosoknak, akik

²⁸ SZABÓ 1871.; KOSÁRY 1970. 654.

²⁹ (MNL OL P4). A levéltárát rendező Molnár István később a Somogy Megyei Levéltár vezetője lett, ahová magával vitte az általa rendezett homonnai levéltárrész elenchusait, amit ma is a kaposvári levéltárban őriznek. (MNL SML XIII. 13.)

³⁰ ŠA Prešov DH.

³¹ MNL OL P 108. Rep. 46., MNL OL P 707. Fasc. 13-14. Ezekon kívül további hasznos anyagokat találtam a következő családi levéltárak és személyi fondokban: E 200. (Acta diversarum familiarum)13.; P 1896. (Forgáchok gyimesi ágának levéltára); P1983 (Homonnai Drugeth család levéltára).

mindig jó szándékkal és készségesen fogadtak. Eperjesi és kassai kutatóútjaimat a Campus Hungary, a bécsi kutatásaimat pedig a Collegium Hungaricum ösztöndíja tette lehetővé.

II. Felső-Magyarország társadalomszerkezete a 16-17. század fordulóján

A regionális kutatás keretei és forrásai

A 16-17. század fordulójára az Oszmán hódítás következtében a magyar király fennhatósága alatti területek geopolitikai és igazgatási szempontból (is) igen kedvezőtlen helyzetbe kerültek. A katonai és ezzel szorosan összefüggő gazdasági és igazgatási szempontból a megmaradt ország területén négy kerület szerveződött, javarészt I. Ferdinánd reformjainak eredményeként.³² A létrejött kerületek a központi tájszemlélet elve alapján, tehát az ország akkori fővárosából, Pozsonyból szemlélve kapták az elnevezésüket.³³ Felső-Magyarország ebben a tekintetben tehát olyan műszónak tekinthető, amely a török terjeszkedés idején alakult ki, noha ebben a formában nem is volt használatban, csak a latin „*partes regni Hungariae superiores*”, vagy magyar változatában az ország felső részei megnevezés.³⁴ Rögtön hozzá kell tenni, hogy a 16. század második felétől használatos fogalom nem azonos a középkori, tehát Budától szemlélt Felső-Magyarországgal (*Hungaria Superior*), vagy a későbbi Felvidékkel, amely mint nagytáj megnevezése volt hivatva az ország északi, hegyvidéki részét megkülönböztetni az Alföldtől. Ez tehát területét tekintve jóval nagyobb földrajzi egységet jelölt, pontos határai azonban nincsenek.

Az ország északkeleti részén a 16. század második felében egymással szinte párhuzamosan épültek ki a pénzügyi és katonai igazgatás új szervei, név szerint a Szepesi Kamara és a felső-magyarországi vagy kassai főkapitányság. A két igazgatási szerv területi hatásköre gyakorlatilag azonos volt, azon Gömör vármegyétől keletre fekvő „Tiszán innen és túli” megyékre terjedt ki, amelyek a magyar király fennhatósága alatt álltak. Pozsonyból szemlélve tehát azt a régiót nevezték Felső-Magyarországnak, amelynek 13 vármegye (Abaúj, Bereg, Borsod, Gömör, Kishont, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Torna, Ugocsa,

³² EMBER 1946. 48-49. PÁLFFY 2000. 17.; EVANS 1986. 25-75.

³³ BESSENYEI 2001. 6. BAK 1997. 33-36. BESSENYEI 1995.

³⁴ Oláh Miklós 1574-ben megjelent Hungáriájában még nem e szerint a területi beosztás szerint mutatja be az ország tájegységeit, hanem a nagyobb folyókat használta egy-egy tájleírás határának megjelöléséül. OLÁH 2000. 11-51.

Ung, Zemplén)³⁵ alkotta a földrajzi kereteit. Felső-Magyarországon a főkapitánysági rendszer kialakítása a többi főkapitányságtól némileg eltérően ment végbe, ugyanis a kerületi és végvidéki főkapitányi tisztség nem vált szét, így végvári, vármegyei és az ide vezényelt császári seregek parancsnoksága egyetlen főkapitány hatáskörébe tartozott.³⁶ Az 1570-as évek második felében kialakításra került a felső-magyarországi főkapitányság keretei között a szatmári, vagy tiszántúli főkapitányság, melynek feladata nem a törökök elleni védekezés, hanem az egyre erősödő Erdélyi Fejedelemséggel szembeni védelem fenntartása volt. Ezen védelmi rendszer anyagi alapjainak biztosítása, a katonaság ellátásának megszervezése és hatékonyabb finanszírozása érdekében külön kamarát hoztak létre. A Szepesi Kamara legfőbb feladataként a kincstári bevételek és uradalmak tudatos gyarapítását jelölték meg. A kamara hatáskörébe tartozott a királyi rendes jövedelmek (*proventus ordinarii*) és az országgyűlés által megszavazott rendkívüli jövedelmek (*proventus extraordinarii*) szervezett keretek között történő beszédése és adminisztrációja.³⁷ A Szepesi Kamara és a Kassai Főkapitányság szervezeti rendszere és infrastruktúrája igen nagymértékben hozzájárult a 16. század második felében tapasztalható elitcseréhez is. Ugyanis a feltörekvő nemesek a század közepén még egy-egy régi arisztokrata szervienseként, annak magánhadseregében tanulhatták ki a hadakozás fortélyait, építhették ki kapcsolatrendszerüket és szerezhettek gazdasági tapasztalatokat a hadakozás finanszírozása terén, amit majd a központi hadszervezet keretei között tudtak kiválóan hasznosítani, elsősorban saját kereskedelemi és hadiszállítási „magánüzleteikben”, ami révén jelentős birtokállományhoz jutottak.

A régió azonban nem pusztán katonai és közigazgatási egységként funkcionált. Földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan ugyanis sajátságos szerepet töltött be a török hódoltság másfél évszázada alatt a királyi országrész és az Erdélyi Fejedelemség között. A rendek regionális önszerveződése sajátságos vonásokat adott a terület politikai arculatának, amelyek a régió vármegyéinek és szabad királyi városainak részvételével tartott részgyűléseken (*congregatio particularis*) érhetők tetten leginkább. A részgyűlések az ország más területein is ismert érdekérvényesítő fórumok voltak, amelyek a vármegyei

³⁵ Heves vármegyét ugyan Felső-Magyarországhoz sorolja a szakirodalom jelentős része, véleményem szerint azonban csak Eger 1596-os elestéig a része aktívan a régiónak. Ezt követően Heves vármegye nemessége Pest megyéjéhez hasonlóan Nógrádba tette át székhelyét, amely katonailag a Bányavidéki főkapitányságba tartozott, a Szepesi Kamarával pedig szinte teljesen megszakadt a kapcsolatuk. BÁN 2011. 29-59.

³⁶ PÁLFFY 1996. 198-199.

³⁷ SZÜCS 1990. 7-57.

közgyűlések mintáját követték.³⁸ Összehívása- Felső-Magyarország esetében legalábbis- a főkapitány, vagy a királyi megbízott hatáskörébe tartozott és általában közigazgatási, adózási és gazdasági jellegű kérdések megvitatására szolgált, de „vézhelyzetekben” a nemesség határozott politikai állásfoglalásával katonai tényező is lehetett.³⁹ Ez utóbbinak a jelentőségére az 1604. szeptemberi, gálszécsi gyűlés az egyik legszemléletesebb példa, de az erdélyi fejedelmek – Bethlen Gábor és I. Rákóczi György- Magyar Királyságba vezetett hadjárataiban is nagy jelentősége volt, ellenzéki jellege azonban inkább csak a 17. század második felére erősödött fel. Ekkorra egy hagyományosan erdélyi támogatást kereső, oszmán orientációjú és erősen Habsburg-ellenes politikai identitású protestáns- jellemzően kálvinista- köznemesi réteg formálódott ki a régióban.⁴⁰ A térség nagybirtokosai között a 17. század első harmadától egyre több olyan család jelent meg, amelyek az ország más részein is jelentős birtokokkal rendelkeztek, de a régió „törzscsaládjai”, a Homonnai Drugethek és a Rákócziak a 17. század folyamán végig jele voltak. Utóbbiak közismerten Erdély felé orientálódva, a Drugethek pedig már egyértelműen a magyar arisztokrácia zárt körének tagjaiként, így a főnemesség sorai között is egyfajta kettősség alakult ki.

Felső-Magyarország stratégiai és geopolitikai jelentőségét az oszmán vezetés is felismerte és különféle koncepciókat vetettek fel a területtel kapcsolatban. I. Ferdinánd és Szapolyai János pártharcainak időszakában, Perényi Péter mintegy korai „harmadikutas önjelöltként” 1531/32 telén egy vezetése alatt álló vazallus állam létrehozásának tervével lépett fel Nagy Szulejmán előtt. Perényi tervei és a szultán válasza sem ismert teljes részletességgel, ezért messzemenő következtetéseket nehéz lenne levonni bármely fél szándékait illetően, tényként jegyezhető meg azonban, hogy I. Ferdinánd 1542-ben gyanús török kapcsolata miatt záratta börtönbe Perényit.⁴¹ Konkrétabb elképzelések csak a tizenöt éves háború alatt körvonalazódtak, amikor 1594-ben Szinán pasa nagyvezér Nádasdy Tamásnak, Haszán temesvári beglerbég pedig ecsedi Báthori István országbírónak és Dobó Ferencnek a Kassai Vajdaságot ajánlotta fel, de további, név szerint nem ismert főurak is hasonló ajánlatokkal kerestek fel. Ez a nagyvezér háborús terveinek minimális programját

³⁸ PÁLFFY 2011a. 82-83.

³⁹ Példaként az 1616 nyarán, Homonnai Drugeth György mozgalmának idején tartott felső-magyarországi részgyűléseket hoznám fel. A nemesség határozott állásfoglalásának köszönhetően nem csak Homonnait tudták leszerelni, hanem Bethlen Gábor határozottan támadó jellegű fellépését is visszaverték. A részgyűlés határozatai: Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Batthyány-gyűjtemény Cat. V. Administratio i. Articulorum Hungarorum in carponensi dietae, 1606-1635. 21-24. p.

⁴⁰ VARGA 2007. 171.

⁴¹ SZAKÁLY 1986. 134.

megvalósító egyik lehetséges variáció volt, amely a „Szináni ajánlat” néven vált ismertté a szakirodalomban.⁴² Ez esetben már egy konkrét vazallus állam felállításának körvonalai fedezhetők fel, amely Erdély, vagy nagyobb valószínűséggel inkább a román vajdaságok mintájára szerveztek volna meg. A felkeresett főurak érdektelenségéből és a háború kiszélesedéséből fakadóan Szinán tervei nem valósultak meg, a vazallus államokkal kapcsolatos elképzelések pedig mindössze az erről fennmaradt három levélben maradtak ránk.⁴³ Az oszmánoknak területi politikája azonban messzemenően figyelembe vette az éppen aktuális nemzetközi erőviszonyokat és ezek függvényében változtatta a stratégiáját. Az 1590-es években veszélybe került az Oszmán Birodalom és a Lengyel Királyság között 1533-tól fennálló „örök béke”. Az 1593-ban kitört tizenöt éves háborúban Lengyelország helye ugyanis jó ideig nem volt tisztázott a szövetségi rendszerekben. Szinán pasa a háború első évében III. Zsigmond lengyel királyban is potenciális ellenséget látott, aki Rudolf császár szövetségesei közé tartozik. Az oszmánok és lengyelek közti konfliktus fő forrása a krími tatárok voltak, akik egyrészt a magyarországi hadszíntérre Podolián, tehát lengyel területeken keresztül vonultak hatalmas pusztításokat okozva, másrészt pedig Moldva birtoklásáért is igen komoly harcban álltak a lengyelekkel. Mindkét kérdés megoldásához az oszmán vezetés közvetítésére volt szükség, ami egy viszonylag hosszú lengyel-török tárgyalássorozathoz vezetett 1593-1598 között. A tárgyalássorozat első igen fontos állomása az 1595. október 21-én megkötött cecorai szerződés volt, amelyben tatárok és lengyelek kiegyeztek egymással és kölcsönösen elismerték Ieremia Movilă-t, a lengyelek jelöltjét a moldvai hospodárságban, ezzel Moldvát gyakorlatilag átengedték a lengyel befolyásnak.⁴⁴ A következő évben a pápai diplomácia is felajánlotta a lengyeleknek Moldvát, ha csatlakoznak a törökellenes keresztény ligához. A Porta azonban „rálicitált” az ajánlatra és engedélyezte Huszt és Munkács lengyel megszállását is.⁴⁵ Ezzel elméletben a tatárok számára egy olyan felvonulási útvonalat jelöltek ki, amely a lengyel érdekeket sem sérti, és Konstantinápoly éléskamrájának számító Havasalföldet sem érinti. Más feltételezések szerint azonban a két vár, később pedig már Kassa odaigérése Szulejmán és Öreg Zsigmond megállapodására vezethető vissza, amikor is a lengyel-török befolyási övezet határa a Dnyeszter volt.

⁴² TÓTH 2002. 97-110.

⁴³ Szinán levele Nádasdyhoz (augusztus 9.): OSZK, Fol. Hung. 934 Litterae Turcicae, 21-22.; Haszán pasa levele Báthori Istvánhoz (szeptember 4.): VERESS 1932. 104-106.; Haszán pasa levele Dobó Ferenchez (szeptember 9.): Veres Endre: A tizenöt éves török hadjárat oklevéltára I–II. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, (MS 436) 13–14.

⁴⁴ Ottoman-Polish. 298-299. (A szerződés lengyel nyelvű kiadása)

⁴⁵ VÁRKONYI 2003.

Várkonyi Gábor hívta fel a figyelmet rá, hogy Kassa- Munkács- Huszt pontosan egy északnyugat-délkelet irányú egyenes vonalán helyezkedik el, ami közel párhuzamos a Dnyeszter vonalával. A várak fiktív felajánlásával tehát a Porta a Kárpát-medencén belüli befolyási övezetének határát jelölte ki, pontosabban módosította az erőviszonyok alakulásának függvényében.⁴⁶ A Kassa- Munkács- Huszt vonaltól északra eső vármegyéket tehát nem csak az oszmánok, hanem a lengyelek is befolyási övezetként tartottak számon.⁴⁷

A Bocskai-felkelés erős török orientáltságának, majd pedig az erdélyi fejedelmek magyarországi hadjáratának és a számukra átengedett hét felső-magyarországi vármegye feletti ellenőrzés gyakorlásának köszönhetően a 17. század folyamán mégis inkább az oszmánok formális, csupán igény szintén felmerülő befolyása jellemző.⁴⁸ Bethlen halálától és a hét vármegye visszacsatolásától kezdve kezdik a török források következetesen az Orta-Madzsar megnevezést használni, amely alatt nem csak Kassát és a hét vármegyét értették, hanem az ottani hagyományosan Habsburg-ellenes protestáns lakosságot is.

Az elmondottakkal nem Felső-Magyarország valamiféle sajátos tartomány jellegét, vagy bármiféle különállását akarom hangsúlyozni, hanem egy regionális kutatás földrajzi kereteinek meghatározását igyekszem megindokolni. Ezt követően így Felső-Magyarország alatt a Szepesi Kamara és a felső-magyarországi főkapitányság hatáskörébe tartozó 13 vármegyét értem.

A regionális kutatás kiinduló forrásbázisát két 16. századi adóösszeírás jelenti. Az egyik a Mohács előtti időszakra visszanyúló eredetű portális összeírás, amelyből a Maksay Ferenc által kiadott 1549. évi összeírás adatait használtam fel, a másik pedig az 1598. évi III. törvénycikkkel bevezetett házösszeírás első jegyzéke, amely Dávid Zoltán révén nyomtatott változatban szintén hozzáférhető.

Az adóösszeírások jelentőségét Acsády Ignác ismerte fel elsőként a magyar történetírásban és ezekre a források alapozva próbált összefoglaló képet nyújtani a Magyar Királyság birtokviszonyairól a Mohácsot követő évtizedekre, majd az egész 16. századra vonatkozóan.⁴⁹ Munkája hosszú évtizedeken keresztül folytatás nélkül maradt, kutatási

⁴⁶ VÁRKONYI 2003.

⁴⁷ A lengyelek 1644-ben, I. Rákóczi György magyarországi hadjáratkor is számon tartották Kassa, Huszt és Munkács elfoglalásának lehetőségét. VÁRKONYI 2003.

⁴⁸ A kérdéstről bővebben: Perényi Pétertől Thököly államáig VARGA 2002. 415-422, VARGA 2007. 161-185., illetve Bocskai és Bethlen időszakára fókuszálva BORBÉLY 2012.

⁴⁹ ACSÁDY 1890., ACSÁDY 1894.

eredményeit pedig kritika nélkül elfogadta és átvette a történeti irodalom, amíg Engel Pál ki nem mutatta Acsády munkájának hiányosságait és tévedéseit.⁵⁰ Engel elsősorban az Anjou- és Zsigmond-kor birtokviszonyainak sajátosságaival és változásaival foglalkozott a legbehatóbban, számomra azonban rendkívül hasznosnak bizonyult Ung vármegye középkori nemesi társadalmáról írt monográfiája, illetve Szabolcs megye 14-16. századi birtokviszonyainak elemzése.⁵¹ Témám szempontjából azonban fontosabb Maksay Ferenc két kötetben megjelent munkája, amelyben a Magyar Királyság 47 megyéjének 1549. évi portaösszeírását közli, a bevezetőben azonban 1542-1561 közti egyéb összeírások adatait is bevonta.⁵² A század végéről is rendelkezünk egy ilyen jelentőségű munkával: Dávid Zoltán az 1598. évi házösszeírás adatait dolgozta fel és adta közzé nyomtatásban, ő azonban a történeti demográfia oldaláról közelítette meg a forráscsoportot.⁵³ Munkám során a Maksay Ferenc és Dávid Zoltán által közölt adatokat rögzítettem az említett adatbázisban 13 felső-magyarországi megyét illetően, Zemplén vármegye esetében pedig kiegészítettem ezeket az 1570. és 1609. év adataival és a lehetőségekhez mérten folyamatosan továbbra is az adatbővítést.⁵⁴ Komoly módszertani problémát jelent, azonban hogy közös nevezőre hozzuk az 1540-es évek végén készült adójegyzékeket a század végéről maradt házösszeírásokkal.

Az 1540-es években a dikátorok egy porta alatt ugyan csak egy jobbágycsaládot értettek, az urbáriumokban azonban átlagosan 3,5 családfő szerepel portánként a zsellérek, szegények és a deserta telkek egyre gyarapodó száma miatt.⁵⁵ Dávid Zoltán Vas vármegye példáján vezeti le, hogyan változott a portaszám mögött meghúzódó családfők száma a század végére. Eszerint a porta olya mértékben inflálódott 1596-ra, hogy teljesen elveszítette a kapcsolatot a valósággal, sem a népesség nagyságát, sem pedig a gazdasági teherbíró képességét nem fejezte ki.⁵⁶ Éppen ezért határozták el, hogy az adóalapnak a virtuális porta fogalma helyett a valóságos és könnyen számba vehető ház minősüljön. Az új adóalap megszavazására összehívott 1598. évi országgyűlésen az uralkodó portánként 24 forintos

⁵⁰ ENGEL 2003a. 337-357.

⁵¹ ENGEL 1998., ENGEL 2003. 600-624. ENGEL CD1.

⁵² MAKSAY 1-2, 1990.

⁵³ DÁVID 2001.

⁵⁴ MOL. E158. 57. kötet (MF 14526)

⁵⁵ DÁVID 2001. 4.

⁵⁶ A portaszám drasztikus csökkenéséből Acsády Ignác és Szekfü Gyula is a népességszám drasztikus csökkenését olvasták ki, különösen a tizenöt éves háború időszakában. Elsősorban Dávid Zoltán kutatásai mutattak rá, hogy az adóösszeírásokban szereplő számadatok nem a lélekszámmal, hanem inkább a gazdasági teherbírással állnak összefüggésben.

adót kért a rendektől, akik azonban minden lakott ház után 1,5 forintot ajánlottak meg. Ez az átváltási kulcs arra mutat, hogy mintegy 16 ház alkotott egy portát a század végére.

Az 1598. évi országgyűlés elrendelte minden lakott ház összeírását, beleértve az egytelkes nemesek, rutének és oláhok házait is. Csupán a nemesi ingatlanok, falusi bírák, kocsmárosok és a koldusok kunyhói nyertek mentesítést az összeírás alól, valamint kimaradtak a nem lakóháznak minősülő építmények, mint a templomok, iskolák és gazdasági jellegű épületek. Szintén igen fontos megjegyezni, hogy ebben az évben vették át a kamarától a vármegyék az adó behajtást. A vármegyei szolgabírák által felvett adatok így precízebb és megbízhatóbb információval szolgálnak, mint a kamarai alkalmazottak jegyzékei. Bizonyíték erre Szatmár vármegye utolsó portális és első házösszeírásának az összehasonlítását, ahol 1596-ban mindössze 345 portát írtak össze, 1598-ban azonban már 10224 házat regisztráltak. A számunkra szintén érdekes Ung vármegyében is hasonló tendencia figyelhető meg, 281 portával szemben 4527 házat írtak össze.⁵⁷ Dávid azonban hozzáteszi, hogy ez a lelkes összeírás csupán ebben az 1598. évben figyelhető meg, ezt követően a ház, mint adóalap szintén devalválódni kezdett.

Maksay Ferenc ugyan bevonta a vizsgálatba a portákon kívüli népelemeket, zsellérekre, majorsági alkalmazottakra, pusztá és újonnan népesült jobbágytelkeket, iparosokat és az adó alól mentesített illetve kedvezményes személyeket, ennek ellenére sem lehet a két összeírás adatait valamiféle konvencionális érték alapján megfeleltetni egymásnak. Ezért én sem a konkrét számadatokból, hanem inkább az arányok százalékos kifejezéséből igyekszem tendenciákra következtetni. Alapvetően a Maksay által használt birtokkategória beosztást használtam, amely szerint 100 porta feletti nagybirtokról, 11-99 porta közti középbirtokról, 10 porta alatt pedig kisbirtokról és ennek megfelelően nagy-, közép- illetve kisbirtokosról beszélhetünk.

Az adóösszeírások felhasználásával azonban csak a földbirtokkal rendelkező társadalmi elemek vizsgálhatóak, így az elemzés nem tekinthető társadalomszerkezeti vizsgálatnak. De a nemesi társadalom 16. századi tagolódásáról sem kapunk átfogó képet a segítségével. A kúrialista, vagyis a jobbágyportával nem rendelkező nemeseket sem az 1549. évi porta, sem pedig az 1598. évi házösszeírás során sem tüntették fel, de a néhány portával rendelkező nemeseket is általában a „nemesek” (*nobiles*, gyakrabban *nobilium*), gyűjtőkategóriába sorolva vették fel a tabellákba, így létszámukról és vagyoni helyzetükről

⁵⁷ DÁVID 2001. 5-6

igen kevés információt nyerhetünk ebből a forráscsoportból,⁵⁸ a földbirtokkal egyáltalán nem rendelkező armalistákról pedig semmit.⁵⁹ Az adóösszeírások alapján mindössze a birtokos társadalomra és annak átrétegződésére vonatkozó alap kutatás végezhető el, amit más források bevonásával kell továbbfejleszteni.

II. 1. A birtokos nemesi társadalom struktúrája

Felső-Magyarország birtokszerkezete

Az 1. táblázat Felső-Magyarország birtokstruktúrájának változásairól ad számot az 1549. évi porta- és az 1598. évi házösszeírások alapján. Figyelembe véve, hogy minden megyének eltérő birtokszerkezeti struktúrája volt, az egyes megyék birtokviszonyainak változását és okait csak részletesebb esettanulmányok elkészítésével lehet majd a későbbiekben megvilágítani, ezért a táblázat adataiból csak általánosabb érvényű tanulságok vonhatók le.

1. Táblázat

A 13 felső-magyarországi vármegye birtokszerkezete az 1549. évi porta- és az 1598. évi házösszeírás adatai alapján

1549			1598	
1. Egyén	38334,92	78,9%	34057	50,6%
2. Egyházi szervezet	2605,75	5,4%	1821	2,7%
3. Nemzetség	2642,45	3,1%	9393	14%
4. Nemesek	2746,75	5,7%	16256	24,1%
5. Király (Kamara)	1494,5	5,4%	4117	6,1%
6. Városok	737	1,5%	1670	2,5%
összesen:	48561,37	100%	67314	100%

⁵⁸ Megyénként ugyan készítettek jegyzékeket az egytelkes nemesekről, ezeket adataival azonban egyelőre nem dolgoztam.

⁵⁹ A nemesi társadalomról és szerkezeti változásáról kiváló áttekintést nyújt: BALLABÁS 2013. 7-57.

Mindekét összeírás azonos elven rögzítette az adatokat, amely alapján hat kategóriába sorolhatóak a birtokosok. A táblázatban az egyének csoporthoz a név szerint összeírt birtokos személyek és tulajdonukban lévő adóegységek száma szerepel összesítve. A nemzetség csoportban azok a családok kerültek, akik kollektíven rendelkeztek a birtokaikkal, vagy legalábbis így rögzítettek azt az összeírók. A nemesek kategóriába a konkrétan meg nem nevezett, csupán néhány portával rendelkező kisnemesekeket sorolták, létszámuk és vagyoni helyzetük pontosabb megnevezése nélkül. Mindekét adóösszeírás rögzítette az egyházi szervezetek és a városok földbirtok viszonyait, így azok változásáról is nyerhetünk adatokat, dolgozatom keretei között azonban nem vonom vizsgálat alá ezeket.⁶⁰

Kamarai birtokok és zálogosítás

Kenyeres István kutatásainak köszönhetően a 16. századi magyar birtokviszonyok legjobban feltárt szegmense a királyi és kamarai kezelésben álló birtokok helyzete.

Ferdinánd és János király közel másfél évtizedes vetélkedésének idején a birtokadományozás volt a leghatékonyabb, azonban közel sem állandó és végleges pártformáló tényező. Szapolyai János koronázásakor az ország legnagyobb birtokállományával rendelkezett. Vele szemben Ferdinánd 1527. november 3-ai koronázásakor gyakorlatilag nem rendelkezett birtokokkal, így ő a Szapolyai-párti főurak lefoglalt javait adományozta előszeretettel. 1527 őszén, alig két hónap alatt 110, míg a következő évben újabb 123 adománylevelet állíttatott ki Ferdinánd hívei részére,⁶¹ 1527–1532 között pedig 1142 hívét adományozta meg I. Ferdinánd, ami mintegy 700-800 község és mezőváros tulajdonlását bolygatta meg.⁶² Szapolyai János adományozásairól sajnos nem rendelkezünk hasonló adatokkal, de talán nem tévedünk nagyot, ha hasonló nagyságrendet feltételezünk, mivel a hadjáratokban elfoglalt várakat és birtokokat ő sem tartotta meg saját kezelésben. Mindenképpen meg kell említeni, az un. királynéi birtokokat, amelyek az 1515. évi házassági szerződés értelmében II. Lajos özvegyének, Mária királynénak a tulajdonában

⁶⁰ Az adatokat mellékletként közlöm. Lásd: 1-2. melléklet.

⁶¹ KENYERES, 2001. 1114.

⁶² Az általa felhasznált jegyzékben szereplő adatokat részletesen is felsorolja, de kiemeli, hogy a közölt adatok nem tekinthetők Ferdinánd összes adományozásának, mivel például Nádasdy Tamás sem szerepelt a jegyzékben, annak ellenére, hogy 1529-ben jelentős adományokat kapott Ferdinándról. Lásd : ACSÁDY. 1894. 53-58.

kerültek. Magyaróvár, Zólyom, az alsó-magyarországi bányavárosok, valamint Huszt vára és a máramarosi sókamárák jövedelmét egészen 1548-ig az özvegy királyné élvezte, amikor is átadta testvérének, Ferdinándnak a tekintélyes hasznot hozó magyarországi javakat.⁶³

Ferdinánd és Szapolyai pártharcai folyamán tett adományozásokat azonban pénzügyi szempontból egyik fél sem tudta kihasználni. Vagyis nem a mohács előtti időszakban már jól ismert és gyakran alkalmazott zálogosítás útján, pénzbeli ellenszolgáltatásért cserébe adományozták el a birtokokat, hanem leginkább örök adományként, a megadományozott személy párthűségéért cserébe. Ennek következtében egyrészt a már egyébként is tekintélyes birtokokkal rendelkező arisztokrácia tovább tudta növelni birtokállományát, másrészt pedig katonai szolgálat révén az alacsonyabb sorból származó nemesek előtt is megnyílt az út a vagyonszerezésre. Felső-Magyarország tekintetében mindkét estre tudunk példát hozni az 1549. évi portaösszeírások segítségével. Az 1527-1540 közti időszak vagyonszerezési és hatalmi törekvéseit a nagybirtokosok részéről kiválóan tükrözi Perényi Péter példája, akivel részletesebben a következő fejezetben foglalkozom, ahogyan a köznemesi sorból az arisztokráciába és az ország legvagyonosabb mágnásai közé emelkedő Serédyekkel is. Kiválóan jellemzi az ekkori állapotokat, hogy Ferdinánd az 1530-as években mindössze Esztergom és Sáros várával rendelkezett.⁶⁴

Szapolyai János halálával és különösen Buda 1541. évi török kézre kerülésével azonban alapjaiban változott meg az addigi helyzet. A török elleni védelmi rendszer kiépítése és anyagi alapjainak megteremtése elemi érdeke volt az uralkodónak és a birtokos nemességnek egyaránt. Az 1540-es években jelentős birtokgyarapításba kezdett Ferdinánd, melynek során elsősorban a végvárrendszer első vonalába került várak megszerzése volt a cél.⁶⁵ Felső-Magyarországon a kincstári uradalmak gyarapításának ezen első hullámában a stratégiaileg kiemelkedő jelentőségű Eger került kincstári kezelésbe, amit a Perényiektől váltott meg az uralkodó és még ugyan ezen évben (1548) az egri püspökség bevételeinek kétharmad részét is a vár fenntartására rendelték.⁶⁶ Ezzel párhuzamosan, 1556-tól zajlott az

⁶³ KENYERES 2001. 1110-1112. Emellett az 1518: 14 tc. szerint Munkács, Tata, Komárom, a visegrádi uradalom, Óbuda, Kos és Csepel szigetek, valamint Zsámbék, Solymár és Keszi mezővárosok, illetve a kunok és jászok kerületei tartoztak a koronajavak közé, amelyek azonban tovább tagolhatók aszerint, hogy a király magánbirtokai voltak-e, vagy az uralkodót, mint az ország természetes urát illették meg. Jogállásukról részletesebben: MISKEI 2011. 22-33.

⁶⁴ KENYERES 2001. 1114.

⁶⁵ KENYERES 2002. 20-21.

⁶⁶ SUGÁR 1976. 9. Kenyeres István kimutatása alapján az 1550-es évek elején már 14 vár és hozzá tartozó uradalom állt kincstári kezelés alatt. KENYERES 2002. 26-28.

Udvari Haditanács vezetésével az ország védelmi rendszerének átszervezése.⁶⁷ Az ország védelmi övezeteinek kialakulása azonban csak Miksa uralkodására forrta ki magát és jött létre hat kerületi- és végvidéki főkapitányság. Ennek sorában az utolsó volt a felső-magyarországi főkapitányság megszervezése, amely gyakorlatilag Lazarus von Schwendi 1565/66. évi, János Zsigmond elleni hadjárata után jött létre. Ekkor - amit tekinthetünk a kincstári birtokszerzés második hullámának is- került kincstári kezelésbe Krasznahorka, Szatmár, Szádvár, Szendrő és Tokaj, amely pénzügyi igazgatásának megszervezésére és igazgatására következő évben felállították a Szepesi Kamarát. A kamara elsődleges feladata tehát a védelmi rendszer anyagi fedezetének előteremtése és a katonaság ellátása volt. A kincstári uradalmak gazdálkodásának megszervezése és a királyi jövedelmek behajtása mellett igen hangsúlyos szerepet kapott a kamarások feladatai között a királyi jogok felkutatása és ezzel összefüggésben a kincstári birtokállomány gyarapítása.⁶⁸ Kenyeres István kutatásainak köszönhetően ismert egy 1568-ban készült kamarai kimutatás, amely 43 uradalmat tüntet fel kincstári tulajdonként, amiből mindössze 11 volt ténylegesen a kamarák kezelésében.⁶⁹ A kamarai birtokok elhelyezkedését tekintve a súlypontjuk Felső-Magyarországra esett.

Ennek ellenére az 1598. évi összeírásban a kamarai birtokok az összpórtaszámnak csupán 6,1%-át teszik ki.⁷⁰ Az összeírásban azonban csak azokat a birtokokat tüntették fel a kamara tulajdonként, amelyek valóban kamarai kezelésében is álltak. Miksa és különösen Rudolf uralkodása alatt egyre gyakrabban adományozták el a királyi birtokokat *donatio mixta* formájában, vagyis un. vegyes adományozásként, amely során a leendő birtokos jelentős összeget fizetett az adott birtokért.⁷¹ Elsősorban a végvárvonal mögött fekvő királyi birtokokat zálogosították el ilyen módon, amiből jelentős készpénzhez jutott a kamara, vagy adott esetben a földesúr felé fennálló tartozást egyenlítették így ki. Kiválóan alátámasztja Kenyeres megállapítását, hogy a felső-magyarországi vármegyék közül Szatmárban volt a legtöbb kamarai kezelésű birtok (68 településen 1257 ház), ami alatt a szatmári várat és birtokait kell értenünk, amely a felső-magyarországi főkapitányság legfontosabb erődtítménye volt ekkor. Bereg vármegyében ugyanakkor egyetlen kamarai birtok sincs

⁶⁷ PÁLFFY 1996. 163-196.

⁶⁸ SZÜCS 1990. 36-40., Az instrukció egy eredeti példánya: ÖStA FHKA VUG r.Nr. 53. Instructiones Fol. 317-339.

⁶⁹ KENYERES 2002. 31-34.

⁷⁰ Abaúj 238, Borsod 878, Gömör 1004, Szabolcs 138, Szatmár 1257, Zemplén 602, Bereg, Ung, Ugocsa és Kishont megyékben nem volt kamarai kezelésű birtok. Lásd.: DÁVID, 2001. passim.

⁷¹ KENYERES 2002. 30.

feltüntetve, noha a munkácsi uradalom törvénybe foglaltan a királyi javadalombirtokok közé tartozott. A tömeges zálogosítással egy időben azonban továbbra is igyekeztek minél több birtokot kamarai tulajdonba vonni, hogy azok zálogba adásával némileg ellensúlyozzák az állandó pénzhiányt. A zálogügyleteket ráadásul olyan feltételekkel kötötték meg, hogy a kamarának lehetősége legyen a későbbiekben visszaváltani a birtokot, ha netán valaki többet ígérne érte. A zálogbirtok tehát közel sem volt olyan fajsúlyú vagyon, mint egy-egy ősi birtok, amely kizárólag az adott család kihaltával, vagy hűtlenség esetén volt elidegeníthető. A zálogbirtok mellett szólt azonban, hogy a kamarának igen ritkán volt pénze egy jelentősebb vár, vagy uradalom visszaváltására, különösen úgy, hogy a zálogbirtokos időről időre újabb kölcsönöket folyósított az uralkodónak, amivel a zálogösszeget növelte. Legszemléletesebb példaként a munkácsi vár és uradalma hozható fel. Mágóchy Gáspár 1573-tól birtokolta zálogjogon az ország egyik legnagyobb uradalmát, amit az uralkodónak nyújtott 42000 forintnyi kölcsön fejében kapott meg. Az 1570-es évek végére a Mágóchy által adott kölcsönök már meghaladták a 100 ezer forintot, amit további 32, majd 40 ezer forinttal toldott meg, amelyek Munkács zálogösszegét gyarapították.⁷² A hatalmasra növekedett összegnek köszönhetően tovább tudta örökíteni az uradalmat unokaöccse gyermekei számára.

A kamarai kezelésében és zálogban lévő birtokok száma tehát évről évre változott, így pontos kimutatások hiányában szinte lehetetlen megállapítani, hogy a 16. század végén mely birtokok volt Felső-Magyarországon, amelyekre a kamara valamilyen módon jogot formált. Bocskai adományai és zálogosításai tovább bonyolítottak az ügyet, különösen az egyházi birtokok konfiskálása és tovább adományozása miatt, amit az 1609. és 16013. évi országgyűléseken sem sikerült rendezni. Az 1610-es évekből azonban rendelkezünk néhány kimutatással, a zálogbirtokokkal kapcsolatban.

Egy 1619-ben készült összeírás a Szepesi Kamara hatáskörébe tartozó 13 vármegyében 84 zálogbirtokról ad számot, amely összesen 1 804 947 forint zálogösszeget képvisel.⁷³ A legjelentősebb zálogok a felsorolt tételek közül: Munkács Eszterházy Miklósnál 205 350 forint összegben, Sáros és Szádvár Csáky István nevén 192 494 forinton, Sárospatak Daróczy Ferenc nevén 27 3000 forinton⁷⁴ és számos hegyaljai mezőváros. A 17. század elejére tehát a birtokzálogosítás lett a vagyonszerzés legáltalánosabb módja.

⁷² Emellett évente 4-8 ezer forint közti bérletösszeget is fizetett Mágóchy. NÉMETH 1994. 14-16.

⁷³ ÖStA FHKA HFU. r. Nr. 119. Konv. 1619. július 88-113. (Mikrofilmen: W1819)

⁷⁴ Ez egészen biztosan téves adat, mert Daróczy 1616-ban meghalt, Sárospatak pedig ekkor már Rákóczi Györggyé volt

A birtokos nemesi társadalom

Az 1. táblázat adatai közül legszembeütőbb a nemesi birtokok nagyságában megfigyelhető arányeltolódás. Az 1549. évi összeírásban az összportaszám 78,9%-ának birtokosait írták össze név szerint, amely arány 1598-ra 50,6%-ra csökkent. Míg a század közepén 816 nemes személyt vettek név szerint számba a tabellákban, addig a század végére már csak 506 személy szerepel, tehát a név szerint számon tartott birtokosok számaránya a birtokukban lévő portaszámmal szinte egyenes arányosságban csökkent. Ezzel egy időben az egyes családok kollektív tulajdonában regisztrált adóegységek aránya 3,1%-ról 14%-ra növekedett a század végére. Még nagyobb arányú koncentráció figyelhető meg a kismemesek kategóriájában. A század közepén mindössze az összportaszám 5,7%-át jegyezték a „nemesek” birtokában, a század végére már majdnem az egynegyedét. A számadatokból első ránézésre a kisbirtokos nemesség számának növekedésére és a nemesi birtokok aprózódására következtethetünk. De lehetőségként felmerülhet az is, hogy a két összeírás során eltérő volt a kismemesség mércéje és 1549-ben a néhány portával rendelkező nemesek is név szerint kerültek be a lajstromokba, 1598-ban pedig ugyanakkora birtoknagysággal a nemesek gyűjtőkategóriába estek. Ezen kívül felmerülhet az a kérdés is, hogy a jelenség minden vármegyében megfigyelhető-e, vagy vannak olyan megyék, ahol tömeges méreteket öltött a kismemesi birtokok számának növekedése, miközben máshol egyáltalán nem volt jellemző és mindennek volt-e valami köze a nagybirtokos arisztokrácia kicserélődéséhez?

A fenti kérdések alaposabb vizsgálata céljából érdemes két vármegye adatait összehasonlítani egymással. A választás Szabolcs és Zemplén vármegyékre esett. Szabolcs a 17. században a kismemesség legfőbb bástyájaként számon tartott megyévé vált, ahol a már említett nemesi köztársaság eszméje, majd a kurucság leginkább gyökeret tudott verni. Zemplén vármegye elsősorban fekvéséből, politikai aktivitásából és a Drugeth család itteni pozíciójából fakadóan került kiválasztásra, noha birtokszerkezeti összetételében a nagybirtok valamivel nagyobb arányú volt, mint az országos átlag.⁷⁵

⁷⁵ MAKSAY 1990. 5-6.

2. táblázat

Szabolcs és Zemplén megyék birtokmegoszlása az egyes birtokosi kategóriák között 1549. évi portaösszeírás és az 1598. évi házösszeírás alapján

Birtokos	Szabolcs				Zemplén			
	1549 Porták száma		1598 Házak száma		1549 Porták száma		1598 Házak száma	
Egyén	7518	92,6%	3643	74,8%	4829	94,6%	8071	73,6%
Egyházi szervezet	288	3,5%	98	2%	272,25	5,4%	201	1,8%
Kamara	-	-	138	2,8%	-	-	602	5,5%
Nemesek	107,5	1,3%	769	15,8%	-	-		18,3% 2008
Nemzetség	208	2,6%	220	4,5%	-	-	77	0,7%
Város	-	-	-	-	-	-	5	0,04%

Zemplén vármegye

Zemplén vármegye esetében az 1549. évi összeírás során minden birtokost név szerint jegyezték be. Ez összesen 81 személyt, jelent, akik a megye portaállományának 94,6%-ával rendelkeztek a következő megoszlásban: 10 porta alatti birtokosok 39-en, 10-100 porta között 34-en voltak, vagyis több mint 90%-ban 100 portánál kisebb birtokokkal rendelkeztek. Mindössze a Perényi, Serédy, Báthory és Homonnai Drugeth családok (6 személy) osztoztak a porták 80,5 százalékán, ami a nagybirtok egyértelmű túlsúlyát mutatja. Zemplén megyében a Drugeth család rendelkezett a legnagyobb birtokokkal. Vezető pozíciójukat tovább erősítette, hogy Homonnai V. Miklós 1556-os kinevezésétől a XVII. század végéig rendszeresen a család legidősebb tagjai töltötték be a főispáni tisztséget is.⁷⁶

⁷⁶ Reiszig Ede állításával szemben nem folyamatosan a család tagjai közül kerültek ki a zempléni főispánok, hanem általában a felnőtt kort elérve nevezték ki őket. A fennálló politikai viszonyok is nagyban befolyásoltak a család pozícióit, például Bethlen Gábor és I. Rákóczi György időszakában. Ezért inkább visszatérőnek, mint állandónak, vagy örökösnek tekinthető a család főispánsága Zemplén vármegyében. REISZIG 1905. 419. vö.: FALLENBÜCHL 1994. 113.

Az egyes családtagok birtokai azonban alulmaradtak Perényi Gábor 1284,25 portából álló birtokteste mellett. A második legnagyobb birtokokkal rendelkező személy Serédy Gáspár főkapitány volt, 35 helységben 730,75 portával. Csak őket követte Homonnai Imre 644,5, majd Báthory György 577,5, Homonnai Antal özvegye 363 és Homonnai György 287 portával. Mindegyikükről elmondható, hogy zempléni birtokaik mellett más megyékben is igen tekintélyes birtokokkal rendelkeztek.

A középirtokos kategória vagyoni helyzetét tekintve is rendkívül látványosan elkülöníthető a nagyirtokos arisztokráciától, ugyanis a portaszám tekintetében soron következő Monoky Ferenc mindössze 60,33 portával rendelkezett.⁷⁷ A közép és kismemesi kategória közti vagyoni határ csupán egy konvencionális szint megállapításával lehetséges. Maksay ezt a választóvonalat megyei szinten 10 portánál húzta meg. Zemplén esetében majdnem a birtokos nemesség fele 10 portánál kevesebb birtokvagyonnal rendelkezett, ami nyilvánvalóan életmódjukban és a közéletbeli aktivitásukban is érzékelhetően megkülönböztette őket a több tucat portát, vagy esetlegesen egész jobbágyszerveket birtokló, de a nagyirtokosok mögött még mindig szerény anyagi helyzetű nemesektől.

A nagyirtok Zemplén megyében földrajzi elhelyezkedését tekintve is elkülönült a közép- és kisirtokoktól. A nagyirtokok a megye északi részén helyezkedtek el, három nagy egybefüggő birtoktestet alkotva. Legnagyobb az évszázadok óta a Drugeth család birtokában lévő homonnai uradalom a megye északkeleti részén, Homonna központtal, Barkó és Jeszenő várakkal, keletre az ungi határig, nyugat felé pedig Zsablonáig terjedt és több mint 120 települést ölelt fel. A megye déli részén Zemplén várát és a hozzá kapcsolódó néhány települést, illetve Vásárhely körül négy falut birtokolt a család. A homonnai birtoktest nyugati szomszédja a sztrópkói uradalom Perényi Gábor birtoka volt, amit szintén századok óta birtokolt a Perényi család.⁷⁸ A Perényiek birtokteste nyugaton, Abaúj vármegye határától (ahol sok helyen átnyúlt a megye közigazgatási határán) az Olyka folyásáig, észak felé pedig Gíglóctól az országhatárig 37 települést fogott közre. Kiterjedt birtokokkal rendelkezett Perényi a megye középső részében Hardicsa, Upor és Szécs, valamint délen a Bodroghozban, illetve attól északabbra Patak és Terebes körül és a Hegyalján, Tolcsva környékén. Serédy Gáspár az 1550-es években még a Hegyalja ura volt Tállya, Tarczal, Zombor, Mád és számos kisebb település, valamint Tokaj vára és Szerencs

⁷⁷ A megyei szintű vizsgálat problémáinak egyikére mutat rá, hogy ha Sáros megyében vizsgáljuk ugyan így a birtokviszonyok alakulását, akkor Monoky Ferenc mindössze 5,5 portával a kismemesség közé kerülne besorolásra.

⁷⁸ CSÁNKY 1890.

városa alkotta birtokait, keletebbre pedig a Bodroghözben Kövesd és Pácin, valamint ezek tartozékai.

Báthory György volt az egykori Rozgonyi vagyon, a 36 települést magába foglaló csicsvai uradalom Varannó és Csicsva várával a megye nyugati szélén egészen Olsváig, ahol átnyúlt Sáros Vármegyébe. A birtokot Rozgonyi István, családjának utolsó képviselője íratta vejére, ecsedi Báthory Andrásra 1519-ben, ahogy arról a későbbiekben még lesz szó.⁷⁹

A közép-és kismemesség birtokai a megye középső és délkeleti részein helyezkedtek el, illetve egy-egy uradalom keretein belül rendelkeztek részbirtokokkal. Utóbbira példa a homonnai uradalom településein társbirtokosként szereplő Izbugyay István (23), Athinai Deák Simon felesége (50,5), Possay Bertalan (17,5) és Olcsváry György (10,5), akik vagyon helyzetük alapján a középbirtokos kategória szegényebb tagjai között tarthatók számon. A Homonnai Drugethek familiárisi köreinek feltárásánál ezek a birtokok, pontosabban a birtokló személyek és a birtokhoz jutás körülményei igen fontos információkkal szolgálhat. Zemplén vármegye alispáni tisztségét a 16. század második felében éppen ennek a vagyoni kategóriának a képviselői töltötték be a leggyakrabban. A Rákóczy család minden generációja viselte a tisztséget, némelyikük több alkalommal is, de szintén visszatérő családnév a Nagymihályi, a Bocskay, az Alpáry és a Paczóth is. Sajnos egyelőre igen nagy hiányosságok vannak a megye archontológiai adattárában, mivel még az alispánok listája sem teljes, a meglévő adatokból azonban látszik, hogy leggyakrabban a megyében már évszázadok óta birtokos családok tagjai töltötték be a tisztséget.⁸⁰ Kivételek természetesen vannak, ilyen például a Viczmándy család, akiknek sorsa segít felvázolni azokat a folyamatokat, amelyek a század második felében érték a vármegyét és egész Felső-Magyarországot.⁸¹ A Viczmándyak családi birtokai ugyanis Bács vármegyében feküdtek, amiket a török terjeszkedés miatt kényszerültek hátrahagyni és Ferdinánd oldalán

⁷⁹ NAGY IX. 216.

⁸⁰ Ilyenek a Sztáray, Kozmai, Buttkay, sóvári Soós, Nagymihályi, Bocskay, Alpáry és a Paczóth családok. Arcontológiára lásd.: PESTY 1874. 288., AZT-SZIRMAY passim.; A közmemesség megyei és regionális kutatásában a „birtoknagyság alapján történő vizsgálat mellett legalább ilyen fontosságú és a kérdéskört tovább árnyalja a nemcsak a fekvőbirtok nagyságától függő analízis, status-pozíció meghatározás. Itt a soktényezős szempontrendszerben egyaránt nagy fontossággal bír a dominuszhoz fűződő familiárisi kapcsolat súlya és minősége, és ettől szigorúan nem elválaszthatóan a megyei nemesi társadalomban elfoglalt hely, a helyi és országos hivatalviselés, a házasodási, rokonsági kapcsolatok rendszere, s maga a családi tradíció.” Lásd.: DOMINKOVITS 1999. 111.

⁸¹ A magyar közmemesség-kutatás eredményeinek és nehézségeinek összefoglalására lásd.: PÁLFFY 2005. A historiográfiai áttekintéséből is látszik, hogy az ország keleti részére vonatkozóan eddig csekély eredmények születtek, amelyben az elmúlt tíz év sem hozott lényeges változásokat.

katonaként keresni a megélhetést. Viczmándy Tamás felesége Buttkay Zsófia révén vette meg a lábát a család Zemplénben.⁸² Nincsenek adataim arról, hogy a Homonnaiakkal mikor és hogyan került kapcsolatba Viczmándy Mátyás, de 1540-ben Homonnai Imre gyermekeinek gyámja és javaik gondnoka lett.⁸³ A várháborúk időszakában mindvégig a Habsburgok pártján állt. Érdemeit I. Ferdinánd okiratban foglalta össze 1558-ban annak okán, hogy Homonnai Miklós kiskorúságáig őt nevezte ki zempléni főispánná.⁸⁴ Ugyanekkor Hosszúmezey Balázst választották alispánná, aki emellett a Homonnai árvák javainak kezelője is lett számadási kötelezettséggel.⁸⁵

A XVI. század a vármegyei önkormányzatok formálódásának időszaka, amit némi fenntartással a köznemesség önvédelmi szervezetének, mintegy bástyájának lehet tekinteni.⁸⁶ A vármegyei közélet felpezsdülését az 1558-tól fennmaradt vármegyei jegyzőkönyvek egyre szaporodó bejegyzései bizonyítják.⁸⁷ 1570-es évek első felétől kedvező változás figyelhető meg a vármegye közigazgatásában is. A speyeri szerződéssel megszűntek a több évtizede dúló harcok a megye területén, így teret nyerhetett a háborús években háttérbe szorított közép –és kisbirtokos nemesség. Az 1570-es adóösszeírás 2237 portát rögzített Zemplén vármegyében. Erősen érződik tehát az elmúlt másfél évtized háborús pusztításainak hatása és különösen a közvetlenül azt megelőző 1567-es tatárdúlás, János Zsigmond utolsó próbálkozásának eredménye.⁸⁸ Ekkor jóformán az egész Hegyalját felégetett és éppen újjáépítés alatt álló területként regisztrálták a dikátorok.⁸⁹ A középbirtokos (tehát 10 és 100 porta közötti) réteg összesen ekkor 727,5 portát (32,5%) birtokolt. Az 1570. évi összeírás hiányosságaiból fakadóan messzemenő következtetéseket ugyan még nem vonhatunk le, de az évszázad utolsó évtizedeiben, a „háborús békeévek” alatt látványos változások mentek végbe a vármegye birtokviszonyaiban.

1598-ra jóval differenciáltabbá vált a helyzet, ugyanis már a házak 18,3%-ának birtokosát csupán „nemesek”-ként tüntették fel, a név szerint szereplő nemesek száma pedig fél évszázad alatt 61-ről 184-re emelkedett. Ez utóbbiakat illetően a birtokkategóriák a következőként alakultak: 127 személy rendelkezett 50 adóegységnél kevesebbel- ebből 68-

⁸² NAGY IX. 176.

⁸³ Homonnai Drugeth Imre gróf végrendelete 1540-ből. In: AZT 1900. 116-119; 145-149.

⁸⁴ MNL OL A 57. LR 3. k. 510-511. AZT-SZIRMAY 1899. 12-13.

⁸⁵ A későbbiekben még részletesebben ki fogok térni erre.

⁸⁶ DOMINKOVITS 2005. 864-868.

⁸⁷ MNL BAZ IV. 2001. a. TÓTH 1990. , TÓTH 2001.

⁸⁸ CSORBA 1980. 66-67.

⁸⁹ „Totalibus fuerint combusta et post tartarorum aedificant.” MNL OL. E158. 57. k. 95. 105-106.

an 10-nél kevesebbel- és csupán 9 nemesnek volt 50-100 ház közti birtokállománya. A század végén is fennmaradt a nagybirtok abszolút túlsúlya. A megye adózó házainak 71,4%-a volt 12 személy tulajdonában, köztük ecsedi Báthory István magasan az élen 1047 adóegységgel, a század közepének nagybirtokos családjai azonban jelentős mértékben kicserélődtek. A Báthoryak mellett egyedül a Homonnai családnak sikerült megőriznie pozícióit a megyében, a Perényi, Serédy családok azonban eltűntek. Helyüket az újonnan felemelkedett Rákóczi Zsigmond és Dobó Ferenc, valamint a gersei Pethő, Alaghy és Melith családok tagjai vették át, mindezt a nagybirtok fölényének megtörése nélkül.

Összességében megállapítható, hogy Zemplén vármegyében nem kizárólag az elszegényedés következtében növekedett a kisbirtokosok aránya, hanem egy igen komoly betelepelési folyamat játszódott le, amely során a megye nemességének igen nagy hányada kicserélődött. Különösen igaz ez az 10-100 adóegység közti középbirtokosi kategóriára, ahol jelentős aránycsökkenés figyelhető meg. További levéltári adatfeltárással a kérdés bizonyára tovább pontosítható, az azonban a meglévő adatokból is kitűnően látszik, hogy Zemplén megye a térség természetes mobilitásának és migrációjának egyik központja volt, ami gazdasági téren is erősödéshez vezetett. Még a század közepén Zemplén a vizsgált 13 felső-magyarországi vármegye összportaszámának a 10,5%-át adta, addig 1598-ra már 16,3%-at.⁹⁰

Az alap kérdésfeltevésre tehát az a válasz adható, hogy Zemplén vármegyében a kisenemesség számának megnövekedése mögött a megyében birtokos nemesek számának a növekedése áll, amely egyértelműen birtokaprózódáshoz vezetett. Szintén a további kutatások feladata tisztázni azt is, hogy milyen hatással volt mindez a Homonnai Drugeth család familiárisaira és ezáltal regionális befolyásukra. Viczmándy Tamás, majd leszármazottai példájából kiindulva óvatosan megkockáztathatjuk azt a feltételezést, hogy a 16. század második felében a népesség kicserélődése és a migráció elsősorban azoknak a nagybirtokosoknak kedvezett, akik birtokállományuk megőrzésével biztosították a gazdasági-társadalmi stabilitásukat.

⁹⁰ Dolgozatomban nem szándékozom demográfiai következtetésekbe is bocsátkozni, de valószínűsíthető a lélekszám növekedése is a század végére.

Szabolcs vármegye

Szabolcs vármegye esetében nagyban megkönnyíti a hasonló vizsgálatokat elvégzését, hogy kiindulási alapként igen jelentős kutatási eredmények állnak a rendelkezésre. Engel Pál elvégezte a megye birtokviszonyainak elemzését a 14-16. század viszonylatában, amely javarészt az 1549. évi portaösszeírásokon alapul és rendkívül hasznos adatokkal szolgál a szabolcsi nemesség összetételéről.⁹¹ H. Németh István hasonló szempontok szerint a 16. század második felét dolgozta fel, Engel eredményeit azonban nem hasznosította.⁹² A két jeles szerző megállapításainak szinkronizálásával és adatainak némi pontosításával témánk szempontjából további releváns következtetések vonhatók le.

Szabolcs megye adózó portáinak 96,5%-a nemesi birtokosok kezén volt az 1549. évi összeírás időpontjában, amely a század végére mindössze 95,1%-ra módosult. A megyében birtokokkal rendelkező egyháziak közül a Váradi püspök és káptalan elveszítette itteni birtokait, miközben a Szepesi Kamara révén az uralkodó a birtokosok sorába lépett.⁹³

Szabolcsban már a század közepén találkozunk a „nemesek” gyűjtőkategóriával, az így jegyzett birtokosok azonban még a porták elenyésző 1,3%-ával rendelkeztek, de a családi birtoklás is csak 2,6%-ot tett ki. A név szerint ismert nemesek birtokmegoszlása a Maksay-féle birtokbeosztási kategóriák szerint a következőként alakult: 10 portánál kisebb birtokosok 101-en, 10-100 között 114-en voltak. A 100 porta fölötti nagybirtok kategóriába 16-an tartoztak, tehát jóval többen, mint Zemplénben, a birtokállományuk azonban a megye összirtok állományának csak a 49,8%-át jelentette. Abból a szempontból is jelentős eltérés mutatkozik Szabolcsban a szomszédos Zemplénhez képest, hogy ennek a 16 személynek csaknem a fele (Kállay János, Ibrényi Miklós, Parlaghy Lászlóné, Bajony Benedekné, Téthy György, Bogáthi István, Bodó Ferenc özvegye) nem tartozott a főnemességhez és leszármazottaik sem kerültek be az arisztokráciába, sőt Bogáthy Istvánt leszámítva Szatmár megyén kívül sehol máshol sem rendelkeztek birtokokkal.⁹⁴ Arisztokrata családok közül a Várdai, Török Loconcz, valamint a Báthory és Perényi családok tagjai birtokoltak 100 portánál többet, ami a megye portaszámának 28%-át jelentette. A megye főispáni méltóságát

⁹¹ ENGEL 2003. 600-624

⁹² NÉMETH 2006.

⁹³ Az 1598-ban feltüntetett 138 ház csak a kamara kezelésében lévő birtoknagyságot mutatja, ettől azonban több birtok kerülhetett ekkorra a király birtokába, amiket záloga adott. Lásd a kamarai birtokokkal foglalkozó alfejezetet.

⁹⁴ Bogáthy Istvánnak Szatmár megyében is volt 56 portája.

1549-ben már több mint egy évszázada a térség és az ország egyik legnagyobb birtokos családjának tagjai, az ecsedi Báthoryak töltötték be, ami a családi utolsó férfi tagjának, Báthory Istvánnak 1605-ben bekövetkezett haláláig törtetlen maradt, ahogy a szomszédos Szatmárban is.

A nagybirtok sem térben, sem pedig portaszám tekintetében nem különült el olyan élesen egymástól, mint Zemplénben tapasztalható. 718 portával a legnagyobb birtokos ecsedi Báthory András tárnokmester birtokai kisebb foltokban, a Nyírségben és Bösörmény körül helyezkedtek el, valamint a szentmihályi uradalom alkotott nagyobb birtoktömböt (111 porta).

A két legjelentősebb uradalom a Kállay Vitéz János tulajdonában lévő nagykállói uradalom volt, amely a Nyírség déli szélétől a Szamos-torkolatáig terjedően 16 helységben 213 portát jelentett, valamint Várday Mihály özvegyének kisvárdai uradalma 116 adózó portával. Serédy Gáspár és Török János egymással szomszédos birtokai a megye dél- és északnyugati részében helyezkedtek el a későbbi hajdútelepülések körül, és a tokaji uradalom Szabolcsba átnyúló részein. A birtokok tagoltságát tovább növelte, hogy még a nagyobb uradalmakon belül is jellemző volt, hogy a falvakat középnemesekkel közösen birtokolták. Ennek okaira Engel Pál kutatásai derítettek fényt. Vizsgálatai eredményeként ugyanis kiderült, hogy még a 16. század közepén is a korai Árpád-kor ispáni arisztokráciájának leszármazottai birtokolták a megye portáinak több, mint 40%-át, vagyis ezek a családok évszázadokon keresztül képesek voltak megőrizni az elődeiktől örökölt birtokaikat.⁹⁵ Ugyan ez a megállapítás érvényes a szerviensi és várjobbágyi eredetű családokra is, akik csupán néhány falut birtokoltak, de ezeket sikeresen tovább is tudták örökíteni. Ez a több évszázados folyamat a házassági és egyéb családi kapcsolataik révén szövevényes birtokviszonyokat teremtettek. Ahogy Engel megállapítja, ebbe a körbe kívülállóknak igen nehezen lehetett betörni egészen a 16. század második feléig.⁹⁶ Az ismert köztörténeti események, első sorban a térséget ért török támadások, az Erdélyi Fejedelemség megszületése, valamint a hajdúság egyre nagyobb térnyerése jelentős változásokhoz vezetett a megyében, amit a portaszámok arányának vizsgálatával csupán dokumentálhatunk, okait azonban további kutatásokkal deríthetjük fel.⁹⁷ Szabolcs vármegye birtokszerkezeti struktúrája a következőként változott meg a század végére: a közelebbről meg nem nevezett nemességhez 769 porta, a megye adózó házáinak 15,8%-a tartozott. 10 háznál kevesebb birtokkal

⁹⁵ ENGEL 2003. 603-612.

⁹⁶ ENGEL 2003. 612.

⁹⁷ LUKINICH 1918. 74-75.

rendelkezett, de név szerint ismerünk 67 személyt, 11 és 100 között pedig további 65 személyt, akik közül csak 10-en bírtak 50 háznál többet. A 100 háznál kevesebbel rendelkező személyek tehát a megye adózó egységeinek 61,9%-át birtokolták.

100 porta feletti nagybirtok aránya 49,%-ról 28,5%-ra, ahogyan a nagybirtokosok száma is tizenhatról hatra csökkent. Legnagyobb birtokos ecsedi Báthory István volt 348 házzal. A Báthoryakon kívül azonban a század közepén jegyzett arisztokrata családok eltűntek a megyéből. Helyükre Szabolcsban is a század második felében felemelkedett famíliák tagjai kerültek, úgy mint Forgách Zsigmond (236 ház) és Rákóczi Zsigmond (99), valamint az addig Bihar megyében jelentős birtokokkal rendelkező Telegdy család, de kisebb birtokokkal rendelkezett a megyében Dobó Ferenc (46), Melith Pál (18) és gersei Pethő István (16) is.⁹⁸

Összesen 143 személy szerepel név szerint az 1598. évi portaösszeírásokban, ami a század közepén regisztrált 223 névhez képest jelentős csökkenés. De a vizsgált 13 megyei összes adózó egységét tekintve is az 1549-es 16,7%-os arányáról 7,3%-ra zsugorodott Szabolcs aránya. Ennek okát egyrészt a „nemesség” kategóriájának 1,3-ról 15,8%-ra hízásának, valamint számos család kihalásának tudhatjuk be. A megye nemességének elszegényedésére H. Német István kutatásaiból ismerünk részletes adatokat. A század közepén igen jelentősnek tekinthető Parlaghy (271 porta) és ispáni eredetű Bajoni (244) családok birtokai jelentősen megcsappantak a század végére. Előbbiek 1598-ban csupán 15 házzal rendelkeztek, utóbbiak pedig valószínűleg kihaltak.⁹⁹ További számos régi család kihalását sejteti, hogy a kamarai birtokok száma igen szépen gyarapodott 1598-ra. Azért a régi, vagyis az Engel által meghatározott ispáni, szerviensi és várjobbágyi családokat sejtethetjük a kihaltak között, mivel az örökölt és „szerzett”, vagyis adományos birtokok háramlottak az uralkodóra a család kihaltával, a vásárolt jószágok nőágon is öröklődtek.¹⁰⁰ Erős gyanúval élhetünk, hogy a Brodarith, Megyery, Perkedy, Derencsényi, Esztáry, Iklódy, Korna, Kutassy, Orossy családok kihaltak, vagy teljesen elszegényedtek, ugyanis az 1598-as házösszeírás egyetlen felső-magyarországi vármegyében sem említette a család tagjait, a Bay, Bessenyei, Farkas, Hodossy, Kemecsey, Komoróczy, Móré, Possay, Ramocsa és Zeleméry családok pedig elveszítették birtokaik jelentős részét a megyében.¹⁰¹

⁹⁸ További kutatási lehetőség: BALOGH 1986.

⁹⁹ NÉMETH 2006. 243.

¹⁰⁰ ENGEL 2003. 614.

¹⁰¹ Részben H. Német István (NÉMETH 2006. 245) részben pedig saját kutatásaim alapján.

A 16. század második felében jelentkező új kihívásokra azonban voltak családok, amelyek igen jól tudott reagálni. Ilyen volt a gutkeled nemzetségből származó, így a Báthoryakkal rokon Szokoly (Szakoly, Szakolyi) család¹⁰², akik 1549-ben még csak Szabolcsban bírtak összesen 83 portát.¹⁰³ A század végére Szokoly Miklós már a második legnagyobb birtokkal rendelkezett, összesen 247 adózó ház ura volt, (a család pedig összesen 271 házzal rendelkezett.) Emellett Szatmárban is szert tett 83, Beregben pedig 9 házra. Unokaöccse, Péter nyugati irányba terjeszkedve, Sáros megyében 67, Zemplénben pedig 21 házzal rendelkezett, ami öt falu birtoklását jelentette. Érdekes egy kicsit részletesebben szemügyre venni a családot egyrészt komoly vagyoni gyarapodása miatt, másrészt pedig azért, mert a család egyik tagja, nevezetesen Szokoly Péter, igen nagy szerepet játszott a Drugeth család történetében is, ugyanis a Homonnai György és anyja elleni hűtlenségi per megindítója és kulcsfigurája volt.

Szokoly Miklós neve az irodalomtörténészek körében jól ismert, ugyanis Telegdi Kata férjeként egy kiemelkedő irodalmi jelentőségű verses prózai alkotás lehetséges szerzőjeként azonosították, ebből kifolyólag tüzetesebb kutatásoknak vetették alá személyét és családját. A levél kapcsán szóban forgó Szokoly Miklós leszármazását, szinte mindenki, aki a témával foglalkozott, máshogy határozta meg. A legnagyobb problémát Szokoly Miklós apjának beazonosítása jelentette. A család történetével foglalkozó kutatót az apát Szokoly Istvánnal, Várdai Anna férjével azonosították,¹⁰⁴ míg a verses levél okán elsősorban művelődési oldalról közelítő kutatók Szokoly Miklós apjaként id. Szokoly Miklóst tartották számon.¹⁰⁵ Jankovics József és Kőszeghy Péter egy eddig publikálatlan tanulmányukban megállapították, hogy az 1580-as években két Szokoly Miklós élt és azok nem apa-fia, hanem másodági rokonsági viszonyban álltak egymással, vagyis unokatestvérek voltak, ugyanakkor jelentős korkülönbség volt köztük.¹⁰⁶ Az ifjabb Miklós Várdai Anna, a Kisvárdát birtokló Mihály testvérének és Szokoly Istvánnak a gyermeke volt. A család társadalmi emelkedésében már pusztán ez is igen nagy jelentőséggel bírhatott. Az idősebb Szokoly Miklós azonban Várdai Mihály örökösének (unokaöccse Várdai János és unokahúga Kata) és özvegyének, Dobó Krisztinának kisvárdai gondviselője lett, a fiatalabb

¹⁰² RADVÁNSZKY 1868. 509-512.

¹⁰³ Szokoly András özvegye 3, Szokoly Boldizsár 10, Szokoly István 61, Szokoly János 9

¹⁰⁴ HEGYI 2005. 112., SIMON 2008, 22.

¹⁰⁵ KORNOKAY 1963. 734.

¹⁰⁶ JANKOVICS-KŐSZEGHY 6. A tanulmány megjelent változata: JANKOVICS-KŐSZEGHY 2009.

Miklós pedig Várdai Mihály végrendeletének egyik haszonélvezője.¹⁰⁷ A végakarat szerint ugyanis Várdai János magtalan halálát követően - akivel 1586-ban kihalt a család- Kisvárdá negyede ifjabb Szokoly Miklóstra szállt volna. A kamara azonban már Várdai Mihály 1583. december 11-én bekövetkezett halálát követően igyekezett az uralkodó háramlási jogára hivatkozva elfoglalni a várat. Idősebb Szokoly Miklós ekkor fegyveresen állt ellen Nogarola felső-magyarországi főkapitány 100 főnyi német katonaságának, akik a vár átadását akarták kikényszeríteni. Ezzel párhuzamosan, az idő közben alispánná választott idősebb Szokoly, a szomszédos szentmártoni uradalom miatt is perbe keveredett a Losonczyakkal, védenői érdekében.¹⁰⁸ Ifjabb Szokoly Miklós azonban valamikor 1586 előtt feleségül vette Telegdi Katát, a Várdai lány pedig Telegdi Pál felesége lett és az egész sógorság a Kisvárdá várba költözött.¹⁰⁹ Az uralkodói jogok érvényesítésén munkálkodó Szepesi Kamara próbálkozásainak az idősebb és ifjabb Szokoly Miklós együttesen igyekeztek ellenállni, utóbbi 1586-ban bekövetkezett haláláig. A per és a Várdai-örökség kérdése egészen 1611-ig húzódott, amelyben ifjabb Szokoly Miklós, „egy jogi-ügyintéző zseni” játszotta a kulcsszerepet, tökéletesen kiismerve magát a hivatali ügymenet és a nemesi jog világában.¹¹⁰ Gyakorlatilag jogalap nélkül a jogi kiskapuk kihasználásával sikerült a vár és hozzá tartozó falvak birtokában maradnia 1599-ben bekövetkezett haláláig. Az 1598-as házősszeírás szerint fele-fele arányban birtokolta Kisvárdát Szokoly Miklós és unokatestvére Telegdi Pálné özvegy Várdai Kata. A kamara és a perbe bevont egyházi szervezetek gyakorlatilag tehetetlenek voltak Szokollyal szemben, aki a jogi ügyekben való jártassága mellett pártfogója, ecsedi Báthory István országbíróhoz fűződő kapcsolatait is kiválóan tudta kamatoztatni.¹¹¹ Báthory István támogatását élvezte annak ellenére, hogy Szokoly a katolikus vallás követője volt, sőt, „félíg német”-ként számon tartott személy a Tiszántúlon. Kivételes műveltségét a jezsuiták bécsi főiskoláján szerezte 1572-1578 között.¹¹² Tehetsége politikai téren is megmutatkozott: az 1598. évi országgyűlésen a nemesi ellenzék egyik vezetője volt¹¹³, de 1595-ben a magyar követség tagjaként diplomáciai feladatokat is

¹⁰⁷ RADVÁNSZKY 1879. 120.

¹⁰⁸ KORONKAY 1963. 732-737.

¹⁰⁹ JANKOVICS-KŐSZEGHY 19-20. 102. lbj.

¹¹⁰ JANKOVICS-KŐSZEGHY 8-13.

¹¹¹ Ecsedi Báthory István végrendeletében több helyen is megemlékezett Szokoly Miklósról és tevékenységéről: lásd.: VADÁSZ 2002. passim.

¹¹² JANKOVICS-KŐSZEGHY 20-21

¹¹³ MOE IX. 18-19.

teljesített III. Zsigmond krakkói udvarában.¹¹⁴ Rendszeres jogi és gazdasági tanácsadója volt a Telegdi-fivéreknek és valószínűleg rokonainak, többek között Szokoly Péternek is. Az 1590-es évekre Kisvárdán egy kulturális tekintetben is kiemelkedő jelentőségű udvart alakított ki, ahol humanista műveltségű, késő reneszánsz írói kör szerveződött.¹¹⁵ Jelentős könyvtárat gyűjtött és szellemi pezsgést teremtett, amit a századforduló után, Bocskai időszakában Nyáry Pál örökölt meg.

Szokoly Miklós „karrierje”- ha lehet annak nevezni- műveltségének köszönhetően ívelt fel, de nem az ország nyugati részén jellemző hivatali-értelmiségi karriert futotta be.¹¹⁶ Az ország egyik legnagyobb birtokosának árnyékában, saját és családja érdekeinek megfelelően tudta alakítani az eseményeket maga körül, nem egy esetben politikai síkon is.¹¹⁷

Visszatérve a birtokszerkezet módosulásának okaihoz: a fenti példákból is érzékletesen kitűnik, hogy a kérdés megválaszolása nem nélkülözheti részletes kutatásokat. Összességében azonban a nemesi birtokok aprózódása figyelhető meg a vizsgált fél évszázadban, különösen a tiszántúli megyékben, ahol egyébként is csekélyebb volt a nagybirtokok aránya, mint az ország északi részén. Engel Pál kutatási eredményeit, mely szerint a század közepén Szabolcs és Szatmár megyék közép- és kisbirtokos nemeseinek több mint a fele (52,1%, illetve 54%) Árpád-kori nemzettségből származott - de arányuk országosan is mintegy 40%-ra tehető - Maksay Ferenc is megerősíti, bár ő a Mohács előtt időkből származó „rég”i” nemeseket említi.¹¹⁸ A század végéről pontos számadatokkal ugyan nem rendelkezem a kisbirtokos nemesség létszámáról és vagyoni helyzetéről, de a 2. táblázat adataiból a kisbirtokok arányának növekedése és létszámbeli gyarapodásuk is nagyon valószínű. Ezzel egy időben, a (10-100 adóegység közötti) középnemesi réteg

¹¹⁴ III. Zsigmond előtti tisztelgéséről ismert egy verse is Szokoly Miklósnak: RMNy. I. 762.

¹¹⁵ Uo. 22-28.

¹¹⁶ Közel egykorú példa: DOMINKOVITS 2002. 5-35. A hivatali karrier némileg más képzettséget, de más mentalitást is követelt. Lásd.: GECSÉNYI 2008a.; GECSÉNYI 2008b. Ilyenre természetesen Felső-Magyarországon is találunk példát: PÓKA 2014., ezen kívül a Daróczy, Orlé, Paczóth családok, csak, hogy a legfontosabbakat emeljem ki.

¹¹⁷ A magyar köznemesség-kutatás eredményeinek és nehézségeinek összefoglalására lásd.: PÁLFFY 2005. A historiográfiai áttekintéséből is látszik, hogy az ország keleti részére vonatkozóan eddig csekély eredmények születtek, amelyben az elmúlt tíz év sem hozott lényeges változásokat.

¹¹⁸ ENGEL 2003. 607-612.; MAKSAY 1990. I. 9.

súlyának csökkenése és tagjainak kicserélődése figyelhető meg.¹¹⁹ Alátámasztják ezt Szabolcs és Zemplén vármegye részletesen is bemutatott adatai, amelyek egyébként a két szélsőértéket is példázzák. A nagy múltú ispáni családok eltűnése, vagy elszegényedése több mint valószínű, hogy a velük együttműködő, őket az uradalmi és vármegyei igazgatásban foglalkoztató középkori eredetű arisztokrácia eltűnésével/kicserélődésével hozható összefüggésbe.

II. 2. Az arisztokrácia Felső-Magyarországon a 16. század második felében

A nemesi társadalom tagolódása és a vagyoni rétegződés szoros összefüggésben áll egymással. A 16. században meginduló gazdasági változások következtében az európai nemesség szerkezeti és funkcionális átalakulása kezdődött meg, ami azonban eltérő módon hatott a kontinens keleti és nyugati részén. Az árforradalom jelenségének következtében ugyanis a gazdálkodást a változó mezőgazdasági termelési módszerek és újonnan kialakuló európai „munkamegosztáshoz” kellett igazítani.¹²⁰ A Magyar Királyság esetében mindezt az állandó háborús körülmények is nagyban befolyásolták, ami a társadalomszerkezet változásában is komoly szerepet játszott. A török hadjáratokkal szemben egyedül a nagybirtok volt képes biztonságot nyújtani egészen a katonai védelmi rendszer kiépítéséig, de azt követően is kiemelkedően fontos szerepe volt az adott térség nagybirtokos nemességének, akik igen gyakran a főkapitányi tisztséget is betöltötték. A nagybirtokok javarészt vártartományok tartozékai voltak és az ország északi-északkeleti, ellenséges hadaktól nem zaklatott, természetes védelmi övezettel szegélyezett részén helyezkedtek el. Az ország területének mintegy 3/4 részét ezekből a várakból irányították, a többi pedig közép-és kisbirtokosi kúriákból, amelyek *„az ország területet félkörben – néhol kettős félkörben – övező erdős hegyeségi nagybirtokzónán innen- tőle nem nagy távolságra, szinte mindenkor sík földön húzódó sávban koncentráálódtak legsűrűbben”*.¹²¹

¹¹⁹ Mivel a 10 adózó egység fölötti birtokvagyonnal rendelkező nemesek 1549-ben és 1598-ben is mindig következetesen név szerint fel voltak tüntetve, ezért arra következtetnek, hogy a „kisbirtokosság mércéje” nem változott a század végére.

¹²⁰ ZIMÁNYI 1976.

¹²¹ MAKSAI 1990 I. 2, 17.

A Mohácsot követő közel fél évszázadban az arisztokrácia szerepe és jelentősége jóval nagyobb lett, mint a középkor folyamán volt. Szapolyai János és Ferdinánd küzdelemi alatt a fentebb már említett adományozásokból szinte kizárólag az arisztokrácia részesült, vagy éppen annak köszönhetően került be a mágnások közé. Ebben az időszakban a „*nagybirtokos kardja a király kardja*” emiatt a hatalma is csak addig terjed, amíg a hozzá hű nagybirtokosok kardja elért. „*Egy nagybirtokosnak minél több vára és földje van, annál több szolgát tarthat és minél több hatalmas szolgája van annál szélesebb területre terjesztheti ki befolyását*”- foglalta össze Szekfű Gyula lényegre törően a 16. század magyar társadalmának alapvonásait, amelyre a középkori szerviensi rendszer mohács utáni továbbfejlődése a legjellemzőbb jelenség.¹²²

Szekfű szerint mindössze annyi választotta el ebben az időszakban az ország nagybirtokosait a német vagy olasz fejedelemségektől, hogy az ő szuverenitásuk külsőleg nem volt elismerve. Az elgyengült királyi hatalom helyett a nagybirtok és a nagybirtokosok gondoskodtak az állami funkciók pótlásáról, amelyek közül a legfontosabb a katonai védelem megszervezése volt.

Az európai társadalmakban ugyan íratlan szabály volt, hogy a ranghierarchia nem szakadhat el túlságosan a vagyonhierarchiától, a nagybirtokos és arisztokrata fogalmak azonban mégsem feltétlenül fedték egymást, vagyis nem volt tagja kötelezően minden nagybirtokos az arisztokráciának, de nagy esély volt rá, hogy idővel bekerült a mágnások közé.

A 16-17. századi magyar arisztokrácia egy meghatározott kritériumok szerint körülhatárolható elites csoport, amit korabeli közjogi felfogás alapján főuraknak, vagy főrendeknek neveztek, külön rendnek tekintettek és előjogaikat törvényben rögzítették.¹²³ Az „igazi bárók” (*veri barones regni*, vagy kifejezőbben *barones officiolati*) első pontos leírását Werbőczy István 1517-ben kiadott Hármaskönyvében találjuk, amely alatt az országos és udvari főméltóságok viselőit értette, akik az egyházi főméltóságokkal és a köznemesi ülnökökkel a királyi tanácsot alkották.¹²⁴ A tisztségek ugyan nem voltak örökletesek, de Zsigmond uralkodásától kezdődően bizonyos családok leszármazottait is a

¹²² SZEKFŰ 1943. 168-169., VARGA 1981.

¹²³ Az arisztokráciai kritériumainak legkörültekintőbb összefoglalása a Péter Katalin által vezetett arisztokrata-kutatócsoporttól származik: A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16-17. században / Bevezetés a főrendű családok katalógusába Lásd.: <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/> (letöltés ideje 2014. 10.10.)

¹²⁴ Werbőczy István Hármaskönyve. Szerk.: Kolosvári Sándor-Óvári Kelemen. Bp., 1894. 130., Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban mátyás és II. Ulászló idejében. In: Századok 1988/1-2. 147-152.

bárók között tartották számon, sőt a királyi tanácsba is meghívták őket.¹²⁵ Ebben igen nagy szerepe volt az adott család vagyoni helyzetének, mint például a Drugeth család esetében, amelynek tagjai hivatalban ugyan nem viseltek a 15. század folyamán, vagyonuk alapján azonban benne voltak abban a 30-40 főnyi csoportban, amely ország sorsát ténylegesen kézben tartotta.¹²⁶ Ennek köszönhetően ezek a főurak fokozatosan szeparálódtak a nemesi társadalom többi részétől, az 1598. évi XXII. törvénycikk pedig formálisan is elkülönítette a természetes báróknak (*barones naturales*) e szűk csoportját, akik ezáltal saját bandériumot vezethettek és az ország igazi báróival azonos kiváltságokat élveztek hivatal viselése nélkül is. Ennek természetesen a 16. század második felére, a katonai védelmi rendszer kiépülése után már nem sok jelentősége volt, de ez a vagyon- és hatalomkoncentrációt az örökös főrendiség kialakulásának egyik fontos tényezője volt.¹²⁷ A 16. század közepén ezek nélkül a személyek/családok nélkül sem a királyi sereg kiállítása, sem pedig az adó beszedése nem lett volna lehetséges. Felső-Magyarországon talán különösen érvényes volt ez, ugyanis a Mohácsot követő időszakot itt vészelték át legnagyobb számban a természetes bárók. Perényi Péter, 1542. február 14-én sárospataki birtokközpontjában szerződésre lépett a térség hasonló politikai és vagyoni súlyú mánásaival, Bebek Ferencsel, Drágffy Gáspárral, Báthory Andrással és Györggyel, Ráskay Istvánnal, valamint a három Homonnai Drugeth testvérrel, Antallal, Imrével és Gáborral. Az egyezmény lényege az volt, hogy ha a két király között folyó harcokban elfoglalnák valamelyikük birtokait, tüstént visszaadják azokat, egymás között országos ügyekben is saját familiárisaikból álló bíróságot tartanak, és ha bármelyiküket támadás érné, közösen szállnak szembe a támadóval.¹²⁸ Szekfü szerint „*a szerződés királytalan magaslaton mutatja be a nagybirtokosok állami funkciót teljesítő hatalmát, hisz megegyezésük, hogy a két király közt folyó harcokban egymás várait visszaadják, nem kevesebbet, mint a királyi donatiójog megkerülését és tagadását*

¹²⁵ KUBINYI 1988. 172.

¹²⁶ ENGEL 1998. 113.

¹²⁷ SCHILLER 1900. 17-31.

¹²⁸ „... vis nobis et communi consensu ac voluntate statutum est, ut bona violenter occupata, que hiis disturbiorum temporibus inter hos duos reges occupata et facta sunt, omni occasione semota, statim quilibet nostrum remittat... si vero contingeret inter nos aliquid difference oriri et fraterne id componere nequiret, extunc quilibet nostrum unum de suis familiaribus ad huius cause revisionem transmittat et sic iuridice talis differentia et causa decidatur et sedatur... si vero recusaverit ille, ectunc omni occasione adempta unanimiter usque defectum rerum et capitis nostri preiculum parati sumus contra tales insurgere et hoc amovere debeamus...” In: ETE IV. 29-30. Később visszatérek még erre a szerződésre.

jelentette.”¹²⁹ Perényi Péter, a királyi hatalommal szembeni legfőbb felbujtót nem sokkal később elfogták és börtönben fejezte be az életét.

A „régí” nagybirtokos arisztokrácia befolyásának átmentése a Mohács előtti időszakból lényegesen más hatalmi helyzetet teremtett a század közepén Felső-Magyarországon, mint az ország nyugati részein, ahol a nagybirtokos arisztokrácia javát ekkor már szinte kivétel nélkül új, alacsony sorból felkapaszkodott családok adták. Ezeknek a családoknak az újonnan a magyar trónra került Habsburg uralkodók elitteremtési szándékkal szintén örökletes bárói címet adományoztak, amihez nem feltétlenül tartozott tényleges tisztség, és amely egy-egy család számára örökletesen garantálta a helyet a mágnsok között, azokéval megegyező előjogokkal. Mindez természetesen a vagyongyűjtéssel is ok-okozati összefüggésben állt.

Ebbe az új arisztokráciába való bejutás lehetőségeit már Szekfű Gyula is megpróbálta összegyűjteni,¹³⁰ forrásokkal pontosan adatolva és a teljesség igényére törekedve azonban Pálffy Géza kutatásai világították meg a folyamatot 1608-ig bezáróan.¹³¹ Ezek alapján a bárói cím megszerzésében a katonai karriernek volt kiemelt jelentősége, amit idővel udvari, hivatali vagy politikai szolgálatokkal is kombináltak.¹³² Bécs szempontjából elsősorban a horvát-szlavón területek és a Nyugat-Dunántúl katonai védelmi rendszerének a megszervezése volt a legfontosabb, amely koncepció gyorsan találkozott a térség nagybirtokos famíliáinak érdekeivel, akik magánbirtokaik védelme érdekében magukra vállalták a határvédelem feladatait. A 16. század második felében bárói címet szerzett személyek mintegy 70%-a köszönhette katonai szolgálatoknak a felemelkedését és csak jóval csekélyebb mértékben a jogtudó hivatali-értelmiségi karriernek. Mindkét esetben kiemelt jelentősége volt azonban a rokonságnak és családi kapcsolatoknak, a század végére pedig a bécsi udvarban eltöltött éveknek, amely nem csak neveltetésükre volt hatással, hanem a magyar nemesi ifjak kapcsolatrendszerét is megalapozta az osztrák, német és cseh arisztokrácia későbbi vezetőivel illetve a bécsi és prágai udvarokkal egyaránt. Ennek az első eredményei éppen a Bocskai-felkelés időszakára értek be. Ahogyan azonban Pálffy Géza is hangsúlyozza, ezeket a megállapításokat az egyes családokra vonatkozó mélyfűrészekkel lehet tovább pontosítani.¹³³

¹²⁹ SZEKFŰ 1943. 193.

¹³⁰ SZEKFŰ 1943. 180-182

¹³¹ PÁLFFY 2011/a 102-133., 165-175.; PÁLFFY 2009. 9-23.

¹³² PÁLFFY 2011/a 168.

¹³³ PÁLFFY 2009. 18.

Az 1608. évi 1. törvénycikkben megfogalmazott „bárok vagy mágnások” rendje, amely a Magyar Királyság főnemesi arisztokráciáját és a rendi országgyűlés ekkorra kialakult felsőtábláját jelentette, lényeges változásokon ment át a 16. század folyamán. Ezeknek a főrendű családoknak a körét a Péter Katalin által vezetett arisztokrata-kutatócsoport az örökletes bárói méltóságot viselő családokban, a tényleges bárói méltósággal járó udvari és országos tisztségek (beleértve a főispánságot is) viselőiben és az országgyűlésre személyesen meghívott személyek körében határozta meg.¹³⁴

A továbbiakban a fenn vázolt kritériumok és az előzetes célkitűzés alapján arra teszek kísérletet, hogy bemutassam az arisztokrácia átalakulását Felső-Magyarországon a 16. század második felében.

Kiindulási alapként szintén a porta- és házösszeírásokból nyert adatokat használom. Itt jegyezném meg, hogy a cseh és osztrák kutatásokban is az adózó népesség nyilvántartásai adatai jelentik a társadalomtörténeti vizsgálatok alapjait, amely segítségével összehasonlíthatók az egyes társadalmi csoportok gazdasági és pénzügyi potenciálja és a változás tendenciái.¹³⁵ Ezek természetesen további gazdaság és kultúrtörténeti aspektusokkal kiegészülve mutatnak rá a jelenségek okaira. A cseh és osztrák tartományok társadalmi struktúrájának változásai azonban jelentősen eltérnek a Magyar Királyságban tapasztalható jelenségektől, mondhatni a 16-17. században a Lajtától nyugatra éppen az ellenkezője játszódott le, mint ami a magyar társadalomban.¹³⁶

Fontos azonban ismét kihangsúlyozni, hogy a birtokrendszer a közigazgatási határoktól független, így ha az egyes személyek vagy családok az általam feldolgozott 13 vármegyén kívül is rendelkeztek birtokokkal, azok nem jelennek meg a kimutatásomban. Ilyenre pedig számos példa akad, mivel azonban az ország legnagyobb birtokosait Maksay Ferenc és Dávid Zoltán is összesítve kigyűjtötte, így az ő eredményeiket fel tudom használni, és a regionális adatokat be tudom illeszteni az országos egészbe. Szűkebb témám, a Homonnai Drugethek szempontjából azonban teljesnek mondható az adatgyűjtés, mivel a 16. század második felében még a család teljes birtokállománya a vizsgált régióban

¹³⁴ <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/10bevezetes.htm>

¹³⁵ WINKELBAUER 1999. 24-39., A cseh kutatás eredményeinek bibliográfiai áttekintése tematikai egységeként: BŰŽEK-KRÁL-VYBÍRAL 2002. 58-98.

¹³⁶ Sokkal érdekesebbnek és párhuzamokban gazdagabbnak tűnik a hasonló fejlődési sajátosságokat mutató lengyel nemesi társadalom összehasonlító vizsgálata. A témában azonban igen csekély számban jelent meg angol és német nyelvű publikáció, megfelelő szintű lengyel nyelvismeret hiányában azonban nem vállalkozhatom részletesebb összehasonlításokra. (Áttekintő jelleggel: FORST 1995.)

helyezkedett el.¹³⁷ A Homonnai Drugethek rokonsági körének meghatározásához, a házassági stratégiáknak, a térség hatalmi viszonyaiban és kulturális életében betöltött szerepük elemzéséhez a legegyszerűbb módszernek az tűnt, hogy a térség legjelentősebb családait is vizsgálat alá vegyem és többnyire ismert adatokból egy összképet alkossak, ami eddig nem vizsgált összefüggésekre is rámutathat.

¹³⁷ Homonnai Drugeth György és Nádasy Katalin házasságával néhány Nyitra vármegyei településen és a csejtei uradalomban is társbirtokos lett a Drugeth család. MNL OL P 1511. 24. t. fol. 539-554. Erről részletesebben a későbbiekben.

3. táblázat

(100 adóegységen felüli) Nagybirtokosok Felső-Magyarországon az 1549. évi porta és 1598. évi házösszeírások alapján¹³⁸

1549			1598	
Birtokos		portaszám	Birtokos	házsám
1	Ecsedi Báthory (III.) András (Bonaventura)	3291,75	<i>Rákóczi Zsigmond</i>	4195
2	Perényi Gábor	1986,25	Báthory István	3573
3	<i>Serédy György</i>	1874,25	Homonnay István	1899
4	Bebek Ferenc	1425,25	<i>Dobó Ferenc</i>	1681
5	Serdéy Gáspár	1307,75	Homonnay György	1352
6	Perényi János	1149,5	<i>Dersffy Ferenc</i>	1005
7	Drágffy Gáspárné özv.	1029	<i>Forgách Zsigmond</i>	802
8	Perényi Ferenc	991	Székely György	771
9	Ecsedi Báthory György	852,5	Károlyi Mihály özv.	698
10	Homonnai Imre	816	Homonnay Borbála	591
11	Balassa Zsigmond	679,75	Telegdi Pál özv.	559
12	somlyai Báthory András	581	<i>Melith Pál</i>	453
13	Várday Mihály	532	Andrássy Mátyás	409
14	Homonnai György	498,5	Kun László	390
15	Dobó Ferenc	473	Széchy ¹³⁹ Tamás	346
16	Basó Mátyás	464	Szakolyi Miklós	339
17	Lossonczy István	420	Horváth György	331
18	<i>Török János</i>	393,5	<i>Prépostváry István</i>	296
19	Károlyi Péter	388	Paczóth Ferenc	290
20	Homonnai Antalné özv.	363	Kun Gáspár	237
21	Horváth Gáspárné özv.	321,5	Sebessy Pál	220

¹³⁸ **Félkövér betűtípussal** emeltem ki a Mohács előtti, tehát az 1498/22. tc. által említett, vagy éppen akkor országos tisztséget betöltött családok tagjait. *Kurzívval* jelöltem azokat aszemélyeket aki 1606-ig bárói címet nyertek Habsburg uralkodóktól.

¹³⁹ A család német birodalmi bárói címmel rendelkezett, amit 1516-ban I. Miksa német-római császár adományozott Széchy Tamásnak. <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/>

22	Báthory Imre	281	Andrássy Mátyás és Csetneki család	215
23	Loboczky Mátyás	272,5	Perényi Györgyné özv.	210
24	Kapy György	264,5	Perényi István	200
25	Kállai Lőkös János	259	Ibrányi Ferenc	195
26	Ibrényi Miklós	244	Telegdi János özv.	194
27	Parlaghy Lászlóné özv.	242	<i>Prépostváry Bálint özv.</i>	192
28	<i>Büdy Mihályné özv.</i>	211	<i>Pethő Ferenc</i>	190
29	Bogáthy István	206	<i>Pethő István</i>	186
30	Feledy Euszták	205	<i>Tököly Sebestyén</i>	183
31	Báthory Farkas	204	Becsky György	168
32	Lossonczy Antal	194	Kállay György	157
33	Melith György	191	Palocsay György	157
34	Homonnai Gábor	189,5	Pethe László	151
35	Semsey János	188,5	Bornemissza Miklós	149
36	Bornemissza Boldizsárné özv.	182	Kapy András	141
37	Bajony Benedekné özv.	179	Horváth Gergely árvái	140
38	Litterátus Máté	174	Sulyok István	139
39	Homonnai Antal	173,5	Péchy Zsigmond	135
40	Téthly György	172	Alaghy Ferenc	134
41	Tárczay György	165,5	Pethő Gáspár	122
42	Becsky István	156	<i>Büdi Mihály</i>	116
43	Kun László	152,66	Monoky Péter	112
44	Putnoky György	151,25	Espán István	110
45	Laszky Albert	151	Pethe Márton	110
46	Soós György	151	Bánffy István	110
47	Pekry Miklós	140	Tárkányi János özv.	106
48	Anarcsy Péter	137,66	Keczer István	105
49	Surányi János	134,85	<i>Serényi Mihály</i>	101
50	Varkocs Menyhért	132,5	Ujlaky Mihály	99
51	Kun Miklós	129,66	Daróczy Ferenc	97
52	Károlyi Zsigmond	129	Tatay István	96

53	Báthory Bertalanné özv.	122	Szakolyi Péter	95
54	Horváth János	115	Anarcsy Péter	95
55	Bornemisza Benedek	114,5	Kállay Lőrinc	93
56	Bodó Ferencné özv.	113	Malakóczy Gábor	83
57	Czeczey Péter	111	Soós István	83
58	Bácsmegyei Benedek	111	Vetéssy László	82
59	Surányi Miklós	110,85	Bornemissza Máté	81
60	Soós Ferenc	104	Bacskay Miklós	80
61	Magyi Péter	104	Bagossy Pál	77
62	Pethő Gáspár	103	Kállay Farkas	76
63	Kölcsey Ferenc	99	Gyulaffy Mihály	76
64	Joó György	92	Báthory Péter	75

A század közepén készül összeírásban a Báthory, Homonnai Drugeth és a Perényi családokat találjuk, akinek felmenőit az 1498/22. törvénycikk a zászlósurak közé sorolt, de ide tartozik a pelsőczi Bebek família is, akiket azért nem említenek név szerint, mert tagjai éppen országos tisztséget viseltek.¹⁴⁰ Fél évszázad leforgása alatt a felső-magyarországi birtokviszonyok ezeknek a családoknak kedveztek leginkább, ami a Rozgonyi és Pálóczi családok kihalásának és a Szapolyai vagyon felszámolásának eredménye. Ez a viszonylag szűknek nevezhető főnemesi kör a szoros politikai együttműködés mellett rokonsági kapcsolatok kiépítésével is igyekezett szorosabbra fogni az egymás közti kötelekeket, így egy-egy család kihaltával a birtokok (egy része) a rokonságra szállt. Mivel a Homonnai Drugethek is ehhez a körhöz tartoztak ezért a rokonsági kapcsolataik pontosabb meghatározása szempontjából is szükséges ezekről a kevésbé ismert arisztokrata családokról egy körképet rajzolni.

Közvetlenül a Mohácsi csatát követően ugyan a Perényiek nádori ágából származó Péternek sikerült a legnagyobb karriert befutnia és a legtöbb birtokhoz hozzájutni, az ország legnagyobb birtokos családja azonban a Guthkeled nemzetségből származó ecsedi Báthory família volt a század közepén, birtokaik súlypontja pedig a Tiszántúlra esett. A középkori arisztokrata családok közül a Báthoryak- ezen belül is az ecsedi ág- története tekinthető ma már talán az egyik legjobban feldolgozott családtörténetnek.¹⁴¹

¹⁴⁰ ENGEL CD 2..

¹⁴¹ A család középkori okmánytára: HORVÁTH-NEUMANN-TÓTH 2011.

Az ecsedi Báthory család

A monda szerint a család eredete a népvándorlás korára nyúlik vissza, rangbéli és politikai emelkedésük azonban csak Luxemburgi Zsigmond időszakában vette kezdetét.¹⁴² A Báthory család két fő ága a 14. században vált ketté. Lökös Péter nevű fia örökölte Ecsedet, ezzel megalapozva az ecsedi ágat, János leszármazottainak pedig házassági kapcsolataik révén sikerült megszerezniük a Kraszna megyei Somlyót. Ez utóbbi somlyói ág képviselői javarészt az aradi, szatmári és szilágyi főispánként tevékenykedtek regionális hatáskörrel, a 16. század második harmadáig azonban az ecsedi ág játszott hangsúlyosabb szerepet az ország politikai és katonai életében. Lépésről lépésre emelkedtek egyre magasabb méltóságokba.¹⁴³ Jelentősebb vagyoni gyarapodásnak Hunyadi Mátyás uralkodása alatt indult a család, a század végén pedig már az ország legnagyobb birtokosai és az 1498/22. tc. mágnásai között találjuk őket, amihez nagyban hozzájárult a családot ért igen bőséges gyermekáldás is.¹⁴⁴

A nagyobb ívű birtokgyarapodása a Marcali-vagyon megszerzésével kezdődött. A Marcali család Somogy és Zala vármegyékben rendelkezett tekintélyes birtokokkal. A 15. század közepére azonban Marcali Lászlónak, a család utolsó férfi tagjának, a Hédervári Magdolnával kötött házasságából nem született gyermeke, így halála esetén a birtokai koronára háramlásával kellett számolnia. Az ecsedi Báthory testvéreknek egyik leánytestvérük (Katalin) révén, aki Marcali László anyja volt, sikerült egy számukra rendkívül előnyös örökösödési szerződésben (1474. január eleje) Fejérmő, Babócsa és Szentgyörgyvár várait maguknak biztosítani Marcali örökös nélküli halála esetén, ami csak 1487 elején következett be.¹⁴⁵

¹⁴² A család somlyói ágának első genealógiáját Valkai András kancelláriai írnok állította össze az 1570-es évek végén. Lásd: MIKÓ 2013.

¹⁴³ A család történetével behatóan foglalkozó C. Tóth Norbert felhívta a figyelmet arra, hogy „a Bátor család ezen ágában valamilyen számunkra egyelőre ismeretlen oknál fogva minden generációból csak az egyik fiú vitte tovább a családot” TÓTH 2009. 5-6.; A család 15. századi történetére vonatkozóan: HORN 2002. TÓTH 2009. 14-23., TÓTH 2006. 266–289.; - HORVÁTH 2009. 48–82. HORVÁTH – NEUMANN 2012., SZABÓ 1889. 701., JENEI 1967. 103-107.

¹⁴⁴ ENGEL 2003a. 52-56.

¹⁴⁵ HORVÁTH 2006. 315-316.

A család történetében talán a legfontosabb birtokszerzés azonban a Rozgonyi örökség megszerzésével könyvelhették el.¹⁴⁶ 1519 novemberében Rozgonyi István, családjának utolsó férfi tagja kölcsönös örökösödési szerződést kötött Báthory István nádorral és testvérével, Andrással (ez utóbbi Rozgonyi veje)¹⁴⁷ a budai káptalan előtt.¹⁴⁸ Ezzel Rozgony, Varannó, Tura, Csicsva és a hozzájuk tartozó uradalmak több tucatnyi településnek, valamint Gyöngyös mezőváros felének a megszerzése csillant fel a Báthoryak előtt, ami Rozgonyi István 1523 nyarán bekövetkezett halála után ténylegesen is a birtokukba került. Horváth Richárd megállapítása szerint a birtokváltás meglehetősen nyugodtan zajlott le, csupán Rozgonyi özvegyének, Szerecsen Krisztinának járó hitbér kiadása okozott némi pereskedést. Rozgonyi két lányának királyi adományozás gondoskodott az örökségük kiadásáról.¹⁴⁹ Az 1519-es megegyezés értelmében ugyanis az özvegynek járt volna Csicsva vára és a varannói rezidencia. Az ügyben Verbőci István nádori ítélőmester járt el. Az ügy megoldásaként Csicsva kikerült az özvegynek átadandó birtokok közül, helyette a rozgonyi uradalom bizonyos részeit adták át a Szerecsen családnak Varannóval együtt, de Gyöngyös negyedét meg tudták tartani.

Nem véletlenül lett tehát ecsedi Bárhori István a mohácsi csata után a Ferdinánd körül szerveződő párt egyik kulcsfigurája, noha birtokai elhelyezkedése inkább Szapolyai János pártján jelölte volna ki a helyét.¹⁵⁰

A család legrégebbi birtokai Szatmár és Szabolcs vármegyékben feküdtek, ami egyértelmű hatalmi túlsúlyt jelentett a két megyében, de a világosi uradalommal Zaránd, Bujákkal Nógrád, a Marcali hagyaték révén pedig a Balaton déli részén Somogyban és Zala

¹⁴⁶ Mivel a család az általam vizsgált korszakra már rég kihalt, birtokait pedig teljes egészében a Báthoryak örökölték, ezért részletesebben nem térnék ki rájuk. A Rozgonyiak mogyorósi ágának birtoklástörténetére lásd: ENGEL 2003a. 22-24., valamint KERESZTES 1926. Legfontosabb birtokaik: Csicsva, Varannó, Mogyorós, Rozgony, Szepsi, Szil, Kajára, Tata (zálogban), Szina, Semote, Cseklész és Szenc, Csókakő, Gyöngyös fele, Poroszló, Tura, Iaszeg, Vítány és Gödöllő. Lásd.: ENGEL, 2003a. 59. A Rozgonyi család kihalásával az egész birtokállomány- azokat leszámítva, amelyek a török fennhatóság alá kerültek- az ecsedi Báthoryak tulajdonába került.

¹⁴⁷ Zichy család zsélyi levéltárában (MNL OL 707. Fasc. 1. no. 119. Genealogia familiae Homonnaianae cum Esterhaziana.) található egy genealógiai tábla a Homonnai és Esterházy család közti rokonságról, amelynek kiindulópontja Báthory András és Rozgonyi Katalin gyermekei. (Az adatra felhívja a figyelmet: TÓTH 2009. 30). A családfát lásd: Mellékletek - 1. kép

¹⁴⁸ HORVÁTH – NEUMANN – TÓTH, 2011. No. 234.

¹⁴⁹ HORVÁTH 2009. 322. Az 1520-as évek elején Kelet-Magyarországon egy szövevényesnek tűnő Báthory- (ecsed-i és somlyai egyaránt) Drágfi-Perényi birtokper zajlott, amelynek végső lezárását Verbőci Istvánra bízta az uralkodó.

¹⁵⁰ BESSENYEI 2003. 95.

megyében is döntő befolyásra jutottak, a Rozgonyiak örökségével pedig Zemplén és Abaúj megyében is megvetették a lábukat.¹⁵¹

Az 1549. évi összeírásban II. András (királyi kamarás, nándorfehérvári bán, kincstartó, majd tárnokmester) gyermekei szerepelnek: III. (Bonaventura) András és testvére III. György, valamint sógora, a somlyói ágból származó András. Bonaventura András és György testvére, Klára, Homonnai Drugeth István felesége volt. Ez az első ismert rokoni kapcsolat a két család között.

A család történetéhez kapcsolódó forrásfeltárások a 16. század második felét illetően sajnos közel sem olyan bőségesek, mint a Mohács előtti időszakra vonatkozóak.¹⁵² Az ecsedi Báthoryakkal foglalkozó feldolgozások száma sem túl magas ezt az időszakot illetően, annak ellenére, hogy az országbírói méltóságot kisebb megszakításokkal a család tagjai töltötték be, birtokai fekvése miatt pedig a formálódó Erdélyi Fejedelemség szempontjából is igen fontos szerepet játszottak, különösen a Báthoryak fejedelemségének időszakában. Az eddigi kutatások elsősorban a reformáció terjesztésében és a szellemi életben betöltött szerepükkel foglalkoztak behatóbban.¹⁵³

A 16. század közepén a család legidősebb tagja (III.) András Bonaventura volt, aki apjától megörökölte Szabolcs, Szatmár és Somogy vármegyék főispánságát¹⁵⁴, majd az országbíróiságot is, Izabella és János Zsigmond távozása után pedig erdélyi vajdává nevezte ki Ferdinánd.¹⁵⁵ 1546-ban megkapta a dunáninneni főkapitányságot, ami ekkor a Duna folyásától északra és keletre eső területeke egészének védelmére terjedt ki.¹⁵⁶ Apjához hasonlóan Ferdinánd és János király pártharcaiban végig kitartott Ferdinánd oldalán és a nyírbátori egyezmény megkötésének is aktív részese volt. 1566-ban bekövetkezett haláláig a családi javak legnagyobb része az ő kezelésében volt. Életkorából fakadó elsőbbségén kívül

¹⁵¹ Leginkább abban mutatkozik meg ez a döntő befolyás, hogy a nevezett megyék főispáni méltóságát szinte kizárólag a Báthory család tagjai töltötték be ebben az időszakban. Lásd.: TÓTH, 2012a. 123-127.

¹⁵² Itt a család 1540-ig elkészített okmánytárára gondolok elsősorban. Lásd.: HORVÁT-NEUMANN-TÓTH 2011.

¹⁵³ BALÁZS 1997. 1-10. BARÁTH 2008., RMKT XVII/1. 574-580., SZABÓ 1999. passim., WERTNER 1900. Emellett számos, elsősorban irodalom- és művelődéstörténeti munkában találkozhatunk a Báthoryakkal és ecsedi udvarukban kiépített szellemi központjukkal. Ezzel kapcsolatban most csak arra szeretnék egy gondolat erejéig kitérni, hogy az ecsedi udvart az *”interkonfesszionális humanizmus egyik fontos centrumának láttató elképzelés”*, amely hordozóinak legfelső rétege innen került Erdélybe, az újabb kutatások tükrében kezd módosulni. Lásd.: JANKOVICS-KÖSZEGHY 22, 45., PÉTER 1983. 773.

¹⁵⁴ FALLENBÜCHL 1994. 94, 97, 98.

¹⁵⁵ FALLENBÜCHL 1988. 72, 77.

¹⁵⁶ PÁLFFY 1996. 186.

nyilván hozzájárult ehhez, hogy testvére, György, Izabella és János Zsigmond pártjához csatlakozott, ami a Tiszántúl területi hovatartozását- ahol a családi birtokok feküdtek- igen bizonytalanná tette. Ennek következtében történhetett meg az, hogy Lazarus von Schwendi 1565-ös hadjáratának főparancsnokaként, Báthory András megostromolta az öccse által védett Erdőd várát. Ennek a hadjáratnak az eredményként stabilizálódott Miksa pozíciója a Tiszántúlon. Nyilvánvalóan György politikai orientációjának tudható be, hogy felesége a család Somlyói ágából származó Báthory Anna lett, akinek előző férje Homonnai Drugeth Antal volt. Frigyükkel a család két ága újra egyesült, valamint Anna első házasságából további szatmári- a már említett Erdőd-, valamint Közép-Szolnok és Kraszna megyei birtokokat hozott a házasságba.¹⁵⁷ Az 1549. évi összeírásban 1029 portával szereplő özvegy Drágffy Gáspárné, az egykori országbíró felesége nem más, mint somlyai Báthory Anna.¹⁵⁸ A 16. század közepéig igen népesnek mondható ecsedi ágat csupán az ő házasságukból született István és három húga, Klára, Zsófia és Erzsébet vitték tovább (ez utóbbi Nádasdy Tamás felesége, később pedig Homonnai Drugeth György anyósa lett).¹⁵⁹

A legfiatalabb testvér, Miklós születési időpontját ugyan nem ismerjük, de feltehetően életkora miatt nem szerepelt még az 1549. évi összeírásban. Egy rövid erdélyi kitérő után András mellett tevékenykedett Miksa, majd Rudolf szolgálatában. Bátyjai halála után megörökölte azok főispáni tisztségeit illetve az országbírói méltóságot is, tőle pedig unokaöccse, Báthory István vette át ezeket. Az ecsedi Báthory család utolsó tagjával foglalkozó munkák úgy mutatják be István személyét, mint a magyar késő reneszánsz főurak egyeik legjellegzetesebb alakját, aki *„távol a közügyektől, az ecsedi láp egy szigetén, Ecsed várában élte le életét a környékbeli nemesség, továbbá papjai, tisztjei és katonái körében.”*¹⁶⁰ Végredelete is arról tanúskodik, hogy a politikai események élete utolsó időszakában már hidegen hagyták és inkább országrésznői birtokainak igazgatása és a református hit ápolása kötötte le.¹⁶¹ Noha politikai elképzeléseiről túl sok adattal nem

¹⁵⁷ Báthory Anna első férje Drágffy Gáspár volt, akitől két gyermeke született, György és János született. Azonban mindeketten igen fiatalon, az 1550-es évek közepén haltak meg utód nélkül. A család birtokai azonban ekkorra már javarészt hódoltsági területeken feküdtek, a megmaradt birtokok azonban leginkább az ecsedi Báthoryaknak kedveztek. A Báthory család két ágának egyesülésében tehát a Drágffy-birtokoknak is igen nagy szerepe volt.

¹⁵⁸ WERTNER 1900. 15. Báthory Anna első férje Békési Drágfi Gáspár volt, akitől két gyermeke is született, ennek révén az Ecsedi Báthoryak bejelentették igényüket a Drágfi család birtokaira.

¹⁵⁹ Horn Ildikó könyvéből talán ki lehetne egészíteni a somlyai-ecsed-i kapcsolatokat....

¹⁶⁰ RMKT XVII/1. 574-575.

¹⁶¹ VADÁSZ 2002.

rendelkezünk, mivel levelei megsemmisítéséről ő maga rendelkezett, meglévő pozícióitól többre valószínűleg nem törekedett. A tizenöt éves háború elején Szinán pasa nagyvezír a Kassai Vajdaságot ajánlotta fel neki, amit válaszra sem méltatott, de egy évtizeddel később Bocskai mozgalmához is csak vonakodva csatlakozott.¹⁶² Kora társadalmában is mindenképpen különlegesnek és egyedinek tekinthető ecsedi Báthory István. Birtokainak nagyságát tekintve országos viszonylatban a század végére ugyan visszaesett a hatodik helyre,¹⁶³ ennek ellenére a nevük előtt használt *comes* megnevezéssel egyértelműen éreztették, hogy a magyar társadalom elitjének is a csúcsán helyezkedtek el.¹⁶⁴

Báthory István 1605. július 25-én halt meg örökös nélkül, végrendeletében azonban gondosan rendelkezett ingó és ingatlan vagyonának sorsáról.¹⁶⁵ Ingó vagyonának jelentős részét unokaöccsére, Báthory Gáborra, testvérére Báthory Erzsébetre és Várdai Katára, valamint számos „atyafira” és szolgáló emberére hagyta. Felesége, Homonnai Drugeth Fruzsinaról így emlékezett meg végrendeletében: *„ennekem meg bochass, penz, araniat, ezüstöt, ruhat en nem hattam, mert az en sok zegenj arua atjamfajra es zolgajmra is gondolnomnak kellet leny, nem is akarom, hofi az en keuesem imide amoda kelljen...”*. Ez a rokoni kapcsolat azonban igen nagy jelentőséggel bírt Homonnai Drugeth György számára, aki –többek között -ez által formálhatott igényt a Báthory örökség egy részére. Tekintélyes nagyságú birtokainak felosztásával a V. fejezetben még részletesebben foglalkozom. (Bocskai mozgalma miatt a kamara csak 1607 végén készítette el a Báthory javak összeírását, a következő évben azonban már provizor működéséről is tudunk Ecseden, teljes egészében azonban csak Báthory Gábor halála után tudták átvenni a birtokokat.¹⁶⁶)

¹⁶² TÓTH 2002., VERESS 1932. 104-106. Levelei Bocskai Istvánhoz a csatlakozásról: MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. G. No. 237, 238, 239, 241.

¹⁶³ Legnagyobb birtokos ekkorra már a kamarák révén az uralkodó volt, 8180 házzal, majd a Thurzó család 5533, Pálffy család 4675, Illésházy István 4045, Rákóczi Zsigmond 4003, az esztergomi érsek még ekkor is 3759 portával és őket követően Báthory István 3752 házzal. Lásd.: DÁVID 1999. 30-31.

¹⁶⁴ A 16-17.- század folyamán Magyarországon és Erdélyben használt grófi címek vizsgálata során Pálffy Géza a „méltóság gróffainak” nevezte az ecsedi Báthoryakat, mivel *„az eddig feltárt adatok szerint sohasem nyertek sem magyar vagy horvát, sem külföldi, sem területi sem egyéb grófi címet”,* hanem pusztán a család presztízsének, főispáni és országos tisztségeinek elismeréseként viselték a címet, amit a magyar társadalom is elfogadott. Lásd.: PÁLFFY 2012. 183-184.

¹⁶⁵ Végrendelete nem csak történeti forrásként kínál számos kiaknázatlan lehetőséget, de irodalomtörténeti értéke is kiemelkedő. Nyomtatásban: VADÁSZ 2002.

¹⁶⁶ MNL OL E 244. köt. 238. fol 408-412., Vetéssy László, a kamara által kirendelt provizor első ismert levele 1608. szeptember 15-éről származik. MNL OL E 254. 1604. No. 2. fol. 59. r.

A terebesi Perényi család

Az 1549. évi összeírás alapján a második helyet a Perényi család foglalta el, de számbavételünk logikai menetében is őket illeti meg a második hely. Az összeírásban szereplő Perényiek alatt azonban két családot kell érteni, akiknek még annyi közülük sem volt egymáshoz, mint a somlyai és ecsedi Báthoryaknak a 16. század közepéig. A család még az Anjou-korban szakad három ágra, amely közül a kishemesi sorban került kárászi ág 1514-ben kihalt.¹⁶⁷ A század közepét tehát a családnak két ága érte meg, akik közül terebesi, vagy nádori ág- amelyhez Perényi Gábort és Ferenc is tartozott- messze jelentősebb volt a bárói, vagy nyalábi ághoz képest, akinek ekkori egyedüli képviselője János volt. A Perényi-javak történetének és a család politikai pályáivének felvázolása jóval nehezebb feladat, mivel olyan nagyságrendű szisztematikus kutatás sajnos nem foglalkozik a Perényiekkel, mint amilyen az ecsedi Báthoryakkal. A Perényi család egyike azoknak a báró családoknak, akik Zsigmond királynak köszönhetik a felemelkedésüket, legjelentősebb karriert azonban Perényi Imre futott be, aki a nádorság mellett a Habsburg-Jagelló házassági szerződés létrejöttében tett szolgálataiért megkapta a német-római szent birodalmi hercegi címet. A 15. század végén a család ezen ága már hét várral (Csorbakő, Terebes, Szentmiklós, Füzér, Sztropkó, Újvár, Fülek, Sáros, Szinye, Emőd- mind az ország északkeleti részén), 7 mezővárossal és 135 faluval a birtokában az ország legnagyobb birtokosai közé tartozott.¹⁶⁸ Imre nádor fia, Péter, a mohácsi csatát követő időszak egyik meghatározó alakja: Abaúj vármegye örökös főispánja, temesi ispán és koronaőr, aminek köszönhetően személye méginkább felértékelődött a pártharcok időszakában. Pártállását a kezdeti időkben két nagybátyja, ecsedi Báthory András és György is befolyásolhatták.¹⁶⁹ Az 1530-as években azonban a saját kezébe akarta venni az országot, de legalábbis a birtokaira támaszkodva, a két király közti ütközőterületté vált országrész sorsát. Egy új, török vazallus tartomány felállításának gondolatával kereste fel Szulejmán szultánt, amelyből végül Sztáray Mihály tollára kívánczoló kálváriává kerekedett.¹⁷⁰ Politikatörténeti elbeszélésekbe nem szeretnék bocsátkozni, témám szempontjából fontosabbnak tartom felső-magyarországi viszonylatokban bemutatni a Perényi családot.¹⁷¹

¹⁶⁷ TRINGLI 2008.

¹⁶⁸ ENGEL 2003. 30, 59-60.

¹⁶⁹ Perényi Péter édesanyja ecsedi Báthory Borbála volt.

¹⁷⁰ SZTÁRAY.

¹⁷¹ Perényi Péter politikai tevékenységére lásd.: PUSKÁR

A mohácsi ütközetet követően, az akkor huszonnégy éves Perényi Péter első dolga a csatatéren holtan maradt Pálóczi Antal sárospataki birtokának elfoglalása volt. Perényi Pálóci Antal édesanyja, Perényi Erzsébet (Péter nagyapjának a testvére) révén formált jogot a Pálóci birtokokra, amire azonban több örökös is bejelentette az igényét, többek között a Csaholyi rokonság és Homonnai Ferenc is.¹⁷² A Pálóczi birtokok örökségének kérdése még a 17. század elején is szinte mindennapos problémákat okozott Felső-Magyarország birtokviszonyaiban. Ennek oka egyrészt a Pálóczi birtokok nagysága, másrészt a kiterjedt rokoni kapcsolataik voltak, amelyre még egy évszázaddal később is gyakran hivatkoztak egy-egy birtok megszerzéséért az örökösök. A Pálóci örökség ügyében a Perényiek, a ruszkai Dobók és a Homonnai Drugethek voltak a legérintettebbek, mellettük azonban még legalább egy tucat középnemesi sorban lévő család formált igényt kisebb-nagyobb birtokrészekre.

A Pálóciaknak felemelkedése a 15. század elején indult. A nagy kiugrás Pálóci Máté és két öccse, Imre és György nevéhez fűződik, akik Zsigmond „új” arisztokráciájának lettek oszlopos tagjai a hozzájuk nagyon hasonló Rozgonyiakkal.¹⁷³ Pálóci Máté Perényi Péter familiárisaként kezdte pályafutását, majd karrierje csúcspontját 1435-ben érte el, amikoris tíz év országbíróság után nádor lett. Imre a titkos kancellária vezetője volt, a harmadik testvér György pedig az erdélyi püspökségből az esztergomi érseki székbe emelkedett.¹⁷⁴ A Zsigmond-kori Pálóci hármas is gyarapította ugyan a családi vagyont (Helmec-1403; Heves vármegyében a Szűcsiek és Visontaiak hagyatéka), melyek közül a legfontosabb Szokoly vára és tartozékai (1423), valamint Semppte, amiket 1429-ben elcseréltek Újhelyért és Patakért.¹⁷⁵ A Mohács utáni időszakban sokat emlegetett Pálóci vagyont azonban Máté és Imre gyermekei gyűjtötték össze.¹⁷⁶ A 15. század végén a Pálóciak 8 vár urai (Borsodban Dédes, Gömörben Ajnácskő, Ungban Pálóc és Szerenye, Zemplénben Céke, Helméc, Újhely, és Patak), 87 falu és 7 mezőváros birtokosai voltak. Hatvanhat évvel a család utolsó férfi tagjának a halála után, 1592-ben Hoffman György szepesi kamarai tanácsos a következőként jellemezte a birtokállományt: „... az Pálóczi-jószág mindenestül hun és menni legyön... illen hirtelen nem lehetségös igazán végére menni... mert olly jószágnak mondják, hogy volt, hogyha régente az eleik Bodrogból elindult, egész Budáig mind ebédét vacsoráját

¹⁷² TRINGLI 2008. 8., DÉTSHY 2002. 33.

¹⁷³ EGNEL 1977. 7-85.

¹⁷⁴ ENGEL 1977. 22-24.

¹⁷⁵ DÉTSHY 2002. 16-17.

¹⁷⁶ ENGEL 1998. 56.

jószágában ette meg.”¹⁷⁷ Nem csoda, hogy a mohácsi ütközetben elesett Pálóczi Antal halála után- akivel fiágon kihalt a család- hatalmas harc indult az örökségért, ami a török terjeszkedés és az ország területének zsugorodása miatt egyre nagyobb mértéket öltött és egyre inkább felértékelődött.¹⁷⁸

Perényi Péter pozícióját kihasználva 1526. november 11-én, Szapolyai székesfehérvári koronázása után adománylevelet kapott a Pálóczi-javakra és erdélyi vajdává nevezték ki, majd szinte napra pontosan egy évvel később, 1527. november 4-én Ferdinánd ugyan ezen koreográfia szerint megismételte az adományt és a vajdai címet is.¹⁷⁹ A következő évek fegyveres küzdelmei ugyan okoztak némi bizonytalanságot, az 1530-as évek végére azonban szilárdnak tekinthetők Perényi Péter birtoklási jogai Felső-Magyarország jó néhány stratégiai fontosságú várát illetően, birtokközpontját pedig Sárospatakon építette ki.

Az 1540-es évek elejére, János király halála és Buda török kézre kerülése után- ahogy fentebb már említettem- Felső-Magyarország szerepe is átértékelődött. Addig ugyanis Szapolyai János és Ferdinánd közötti küzdelmek színtere volt a terület, ezt követően azonban a török támadások ezt a térséget is egyre gyakrabban érték, Nógrád és Hatvan elfoglalása után pedig már igen komoly veszélyt jelentettek. A védelem megszervezésében Perényi Péter játszotta a vezető szerepet. A fentebb már szintén említett 1542. évi szerződés a térség nagybirtokosaival, talán inkább a védelem anyagi alapjainak megteremtését akarta szolgálni, ugyanis a határvidékké vált területen a szerződést aláíró személyek rendelkeztek a várak döntő többségével. Az aláíró felek emellett szoros rokonságban is álltak egymással. Drágffy Gáspár felesége ekkor a Báthoryakkal rokon Anna volt, Drugeth Antal és Báthory György későbbi felesége.¹⁸⁰ Drugeth István felesége ecsedi Báthory Klára, Imre Bebek Zsófiát vette el, Gábor pedig felesége (Varkoch Borbála) révén állt sógorságban Bebek Ferencsel. Ez utóbbi Varkoch Margit halála után Ráskay Dorottyát, Gáspár unokatestvérét

¹⁷⁷ Közli: DÉTSHY 2002. 30.

¹⁷⁸ Pálóczi Antal, a mohácsi csata előtt végrendelkezett birtokairól, amelyeket húgára, Pálóczi Katalinra és öt fiára hagyott. A magyar örökösödési jog szerint a leányágot azonban,- ha nincs fiúsítás- csupán a leánynegyed illeti meg, a többi birtok pedig visszaszáll a királyra. Lásd.: DÉTSHY 2002. 29.

¹⁷⁹ Détsky Mihály kutatásai szerint az eredeti adománylevél a háborús körülmények között elveszett, 1537. június 24-én azonban János király ismét megerősítette Perényi jogait Pálóczi Antal minden birtokára, várára és várkastélyára, Ajnácskő kivételével. Közlése szerint ezek a következők voltak: Sajószentpéter és Pétervására, Újhely és Dédes vára tartozékaikkal és nyilván Patak is, ami ekkorra már Perényi kiépített központja volt. DÉTSHY 2002. 33-34.

¹⁸⁰ Drágffy Gáspár anyja ráadásul Drugeth Katalin, István, Imre és Antal testvére volt.

vette feleségül. Báthory András felesége Thurzó Anna révén állt sógorságban Perényi Péterrel, akinek Thurzó Margit, Anna testvére volt a felesége.

A Mohács óta eltel időszak birtokadományainak felülvizsgálatával véleményem szerint, tehát elsősorban az országrész védelmének racionalizálása volt a cél, mint a királyi hatalom visszaszorítása. A térségben mindössze Sáros vára volt Ferdinánd kezén, Izabella pozíciói- noha Kassáig elvileg az ő befolyása érvényesült- pedig nem lehettek elégségesek a török ellen. Perényi Pétert János király 1537-től az „*ország felső részeinek főkapitányává*” nevezte ki, 1540-től pedig Ferdinánd országos főkapitányaként tevékenykedett.¹⁸¹ Ebben a tisztségében vette védőőrizete alá 1542 nyarán Eger várát, ahová Varkoch Tamást nevezte ki parancsnokká. Miután Perényi Pétert ez év végén letartóztatták és a bécsújhelyi börtönbe szállították, Báthory András vette át a Pozsonytól keletre eső területek feletti „dunáninneni” országos főkapitányságot, mint az országrész legvagyonosabb személye, aki nem utolsó sorban végig Ferdinánd pártján maradt Perényi letartóztatás után is.¹⁸² Erdély átadását követően, 1552-ben Perényi Péter fia, Gábor váltotta a főkapitányi tisztségben Báthoryt, fennhatósága azonban már csak Gömörtől keletre eső vármegyékre terjedt ki.¹⁸³ Ferdinánd uralma Erdélyben, majd Izabella és János Zsigmond visszahívása 1556-ban okozott némi bonyodalmakat Felső-Magyarországon is. Az országrész főurainak és velük a vármegyék nagy része ekkor ismét elszakadt Ferdinándtól, Bebek Ferenc meggyilkolását követően azonban a felső-magyarországi főurak végleg kiszorultak az erdélyi politikai életből.¹⁸⁴ A születő Erdélyi Fejedelemség határait ugyan csak az 1571-ben megkötött speyeri egyezményben rögzítették pontosan, Thelekessy Imre, Zay Ferenc, de inkább Lazarus von Schwendi hadjáratai és a velük párhuzamosan kiépített főkapitányi és kamarai rendszer már az 1560-as évek elejétől kétségtelenné tették, hogy Felső-Magyarország Ferdinánd és utódai fennhatósága alá kerül.

Mindezt az országrész nagybirtokosai is tisztán látták. Harminc éves kora ellenére, Perényi Gábor már az 1560-as évek elején a köszvénnnyel és podagrával küszködött, ezért időszerűnek tartotta, hogy rendelkezzen birtokairól. Fiú örökösrel ugyan nem rendelkezett, de 1563. január 7-én kelt első végrendeletében „...az én örök ió akaratomat ezzel megh

¹⁸¹ DÉTSHY 2002. 63., PÁLFFY 1997. 269.

¹⁸² LUKINICH 1918. 50-62.

¹⁸³ Báthory Andrást ekkor vajdává nevezte ki Erdélyben Ferdinánd. Egy évvel később visszatért ecsedi birtokaira, ahol igen komoly létszámú katonaságot tartott. Pálffy Géza ezt azonosította tiszántúli főkapitányságként. Lásd.: PÁLFFY 1996a. 217-218.

¹⁸⁴ LUKINICH 1918. 80-92., HORN 2012. 90-98.,

Bizonyítanom, hogy Pataktul és az Paloczy jozaghtul megh walva az östül maradt jozagomat és warajimot ugy mint Terebest, Füzért, Onodot Deedest, Sztropkot minden tartományaval Szent Miklost minden tartományaval Döbröt minden tartományaval és az feleöl megh mondott warakbeli munitiot valami most benne wagyon eő felsege kezibe adnom az en holtom utan...”.¹⁸⁵ A testamentum végleges verziója azonban az év végére módosult. Perényi 1563 szeptemberében aktív résztvevője volt Miksa pozsonyi koronázásának- ő nyújtotta át a kardot Miksának- majd megegyezett birtokai leendő sorsáról utód nélküli halála esetén.¹⁸⁶ December 15-én kelt újabb és immár végleges végrendeletében annyi a változás, hogy Terebest és Sztropkó városát húga Erzsébet és leszármazottai örökölhetik.¹⁸⁷ Ennek a változtatásnak köszönhetően került Terebes a Homonnai Drugth család birtokába, ugyanis Perényi Erzsébet leszármazottai Drugeth Ferencel 1554-ben kötött házasságából születtek. Az örökség elfoglalása azonban ennek ellenére sem ment egyszerűen Perényi 1567-ben bekövetkezett halála után.

A pelsőci Bebek család

1567-ben távozott az élők sorából Bebek György is, akivel szintén egy „régí” arisztokrata család halt ki. György az 1558-ban, Erdélyben meggyilkolt Bebek Ferenc fia és örököse volt, akit 1562-ben a füleki bég foglyul ejtette és Isztambulba küldte, ahonnan csak 1565-ben tudott magas váltságdíj ellenében szabadulni.¹⁸⁸ Bebek György a fogságból János Zsigmond kezességével szabadult, amit a bécsi udvar elpártolásként értékelt,¹⁸⁹ Schwendi pedig megkezdte birtokainak konfiskálását. Takáts Sándor harminc kövár és kastély birtokosának említi, amely közül azonban a Szádvár, Szendrő, Krasznahorka és Torna várak és hozzájuk tartozó uradalmak voltak a legfontosabbak, amelyek 1567-től kamarai kezelésbe kerültek és a királyi végvárrendszer igen fontos elemei lettek.¹⁹⁰

¹⁸⁵ MNL OL P 707. Fasc. 13. No. 7.

¹⁸⁶ DÉTSZY 2002. 80.

¹⁸⁷ ŠA Prešov DH inv. c. 273/F4., Nyomtatásban kiadva: RADVÁNSZKY 1879. 97-101.

¹⁸⁸ TAKÁTS 72-91.

¹⁸⁹ Horn Ildikó felhívja rá a figyelmet, hogy János Zsigmond kitüntetett figyelemmel kezelte a főurat és sokat várt az átállásától. Lásd.: HORN 2012. 139. Szintén Horn említi, hogy lányai, Zsuzsanna és Anna somlyai Báthory István és Gábor feleségei lettek, Kendy Ferenc pedig a harmadik lánytestvért vette el...HORN 2012.257., HORN 2002. 19-20.

¹⁹⁰ KENYERES 2002. 345, 608. Fülek szintén a Bebek birtoka volt, amit Bebek Ferenc Ráskai Dorottya kezével szerzett meg. Az 1550-es években erődítési munkákat is végezett, 1554-ben azonban a török elfoglalta.

Gyermekei, Bebek Zsuzsa somlyai Báthory István, a lengyel király unokaöccsének első felesége volt. Tőle született Gábor, a későbbi fejedelem. De Báthory István öccse, Gábor is egy Bebek lányt vett el, méghozzá Zsuzsanna húgát, Annát. Ezzel a kettős házassággal igyekeztek a Báthoryak a meglévő erdélyi pozícióik mellé felső-magyarországi területekhez és befolyáshoz jutni.

Az 1560-as évek végén, szinte egy időben halt ki két igen jelentős mágnás család, birtokaik pedig javarészt a királyra szálltak. Ez a véletlen egybeesés az éppen kiépítés alatt álló katonai védelmi rendszer szempontjából igen kedvező helyzetet teremtett Felső-Magyarországon. A Perényiek és Bebekék, a század végén pedig az ecsedi Báthoryak várain kívül az egykori familiárisaikat is „megörökölte” a királyi hadvezetés és sikeresen beépítette őket a főkapitánysági rendszerbe. Ezzel olyan személyek kerültek a királyi hadigépezetbe, akik a helyi viszonyok legjobb ismerői voltak, szerteágazó és többnyire tudatosan épített rokoni kapcsolataik révén pedig a század végének kulcsfiguráivá váltak és az arisztokrácia soraiba emelkedtek, mint Dobó István, majd fia Ferenc, a Magóchyak és Rákóczi Zsigmond és az Alaghyak.¹⁹¹

Az új arisztokrácia

A 16. század második felének legjelentősebb karriert befutott személyeiről, mint Mágóchy Gáspár és András,¹⁹² vagy Rákóczi Zsigmond¹⁹³ pályafutásáról és anyagi gyarapodásáról többé-kevésbé azonos szempontok alapján készült feldolgozások állnak rendelkezésünkre. Nagyobb figyelmet inkább a Dobó család felemelkedésére fordítanak,

A Bebekék egyéni katonai akciói leginkább Fülek visszaszerzésére irányultak, Bebek György is egy hasonló akció során esett fogságba. Lásd.: TAKÁTS 76-78.

¹⁹¹ Mellettük azonban már ekkor feltűnik az a proceress réteg, akik csak a 17. század első évtizedeire, a Bocskai-felkelést lezáró bécsi kiegyezés következtében kialakult konszolidáltabb körülmények között, az akkori lehetőségeket kihasználva kerültek be az arisztokráciába. Azt megelőzően inkább csak a horvát területek és nyugati országrész feltörekvő nemessége igyekezett a bécsi udvar vonzáskörzetébe, ezt követően azonban a felső-magyarországiak is egyre határozottabban gravitálnak az udvar felé. (Vagy éppen az udvar szorgalmazza ezeknek a családoknak a bevonását a bárói rangemelésekkel). Ilyen családok az Alaghy, Rákóczy, Károlyi, Daróczy az 1610-es évek elején, majd egy évtizeddel később a Monoki, Kun, Orlé, Lónyay családok, az addigi bene possessionatus, vagy proceres réteg. Rangemelésükre a <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/> Emellett azonban külön figyelmet érdemelnek az Erdélyi Fejedelemség felé kacsingató családok, akik Bethlen Gábor alatt a 7 vármegye irányításában vettek részt, vagy a fejedelem felső-magyarországi tanácsosai voltak. Ezek részletesebb vizsgálata a kutatás távlati céljai közé tartozik.

¹⁹² SZABÓ 1987., NÉMETH 1994.

¹⁹³ HANGAY 2011.

akik egy országos viszonylatban is különleges utat jártak be a 16. században, amelynek a során nem csak a bárói címet, hanem az ország egyik legjelentősebb vagyonát is sikerült összegyűjteniük. A Dobók emelkedésében elsősorban az játszott a döntő szerepet, hogy évszázadok óta jelen voltak az ország északkeleti részén, így nem a „semmiből” érkező homo novusok felemelkedéséhez vezető utat jártak be, hanem már a korszak elején is szerves részét képezték a régió társadalmának, felemelkedésükhöz pedig a katonai-politikai szerep mellett házassági stratégiáik és szerencsés véletlenek is hozzájárultak. A bárósághoz és vagyonszerzéshez vezető ezen út nem egyedi, de a Forgáchokkal, Révayakkal, vagy Esterházyakkal összehasonlítva mégis specifikus, amelyben az uralkodó melletti szolgálat egy rendkívül fontos, de mégsem a döntő tényező volt.

A Dobó család szintén Árpád-kori gyökerekkel rendelkezik és a Pálócziakkal közös őstől származik.¹⁹⁴ A ruszakai Dobók vagyoni helyzetét ez alapvetően befolyásolta, ugyanis Dobó István és testvérei, Domokos, László és Ferenc is hatod fokú unokatestvérei voltak a mohácsi csatában elesett Pálóczi Antalnak, amely távolság manapság nagynak tűnik, a 16. században azonban kiváló fogódzó pontot jelentett. Közös ősökre hivatkozva Pálóczi átengedte a ruszakai Dobóknak Ignéc és Csomonya falvakat, majd 1523-ban kölcsönös örökösödési szerződést is kötött velük, amit a leleszi konvent hitelesített.¹⁹⁵ Halála után így jogosnak érezték a követelésüket az ősi birtokra, amelyből csupán néhány Ung megyei falut sikerült elfoglalnia Dobó Ferencnek 1528-ban Perényi Péterrel szemben.¹⁹⁶ Azonban nem ez volt az első konfrontáció a Perényeiek és Dobók között. A Dobó testvérek apja, Domokos Cékei Zsófiával kötött házasságával a Zemplén vármegyei egykori Upor örökség¹⁹⁷ megszerzése is kilátásba került, ami végül azonban tragédiába torkollt. A birtokokra ugyanis Tarczay Miklós is igényt tartott a Cékei Mártonnal (Zsófia bátyja) kötött kölcsönös örökösödési szerződés értelmében. Tarczay emberei 1510 decemberében egy rablótámadásban megölték Dobó Domokost, II. Ulászlónál pedig elérte, hogy neki

¹⁹⁴ WERTNER 1902. 191–193. Itt közli a ruszakai Dobók és a Pálócziak teljes családfáját a kihalásig. Engel Pál lényeges módosításokat és pontosításokat végzett a családfán, ő azonban csak a 15. század közepéig foglalkozik a két családdal. Lásd.: ENGEL, 1998. 165.

¹⁹⁵ A leleszi konvent előtt tett bizonyáglevél: DL 72201, én csak a regesztát használtam: <http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a110505htm?v=pdf&q=JELZ%3D%2872201%29&pg=0&s=DAT&a=pdfdata> (2015. február 24.)

¹⁹⁶ SZABÓ 1972. 38.

¹⁹⁷ Az 1480-as években kihalt Uporiak általános örököse Upori Borbála férje, Cékei János lett. Egy időre azonban Corvin János szerezte meg az örökség döntő hányadát. Ezek: Céke, Upor, Abara, Gercseny, Tolcsva, Fel-Keleznő, Csörgő, Nagy-Toronya és Vámosújfalú. Lásd.: ENGEL 2003. 618., CSIFFÁRY 2014. 8.

adományozza a birtokokat.¹⁹⁸ Annak érdekében, hogy az erőszakkal szerzett birtokokat el ne veszítse, három hónappal később elcserélte azokat Perényi Péter nádorral. A Pálóczi örökség mellett tehát a Dobók anyai ágról örökölhető birtokai is a Perényiek kezére kerültek. A következő csaknem fél évszázad során a család egyes tagjai, folyamatos harcban álltak a Perényiekkal és az örökségnek a megszerzésén fáradoztak.

Az 1549-ben készült portaösszeírásban a család legidősebb tagja, Dobó Ferenc neve alatt lettek összeírva a Dobó birtokok, Bereg, Ung és Szabolcs vármegyékben összesen 276 porta (ebből 8 Dobó István nevéén), ami alapján a tehetős köznemesek közé sorolhatóak.¹⁹⁹ A Dobó család nagyobb mérvű vagyongyarapodása István karrierjével áll szoros párhuzamban. Az 1549. évi portaösszeírás alkalmával a család legidősebb férfi tagja nevéén jegyezték föl a birtokokat, ami kiválóan alátámasztja Csipes Antal „családi munkamegosztással” kapcsolatos megfigyelését. E mögött az a gyakorlat fedezhető fel, hogy Ferenc és Domokos együttesen látták el a birtokaikon a gazda szerepét és csupán vármegyei és regionális szinten vettek részt a közéletben, István azonban a király megbízatásából, az ország, valamint nyilván saját ügyeinek intézésével foglalkozott.²⁰⁰

Dobó István katonai pályafutásának első időszakában rendkívül nagy szerepet játszott Serédy Gáspár, és mivel az 1549. évi portaösszeírás adatai alapján a harmadik legnagyobb birtokállománnyal rendelkezett Felső-Magyarországon néhány szó erejéig érdemes kitérni a pályafutására. Szekfű Gyula a következőként jellemezte Serédy Gáspárt: „*Valódi parvenü volt, terpeszkedő hiúsággal, mely időnként józan pillantását is elhomályosította*”.²⁰¹ Egyetlen érdemként azt tartotta számon, hogy végig megmaradt Ferdinánd hívének, bár birtokai fekvése lehetővé tette volna a gyakori pártváltást.

Serédy Gáspár ifjú korában a bolognai és ferrarai egyetemeken tanult, majd egyházi emberként (váci örkanonok) Mária királyné titkáráként tevékenykedett a Mohács előtti időszakban.²⁰² A mohácsi csatát követően azonban különös módon keverte az egyházi és katonai pályát. Első lépésként, - Nádasdy Tamás utasítására- 1528-ban elfoglalta

¹⁹⁸ SZABÓ 1972. 37.

¹⁹⁹ Lásd.: 2. táblázat

²⁰⁰ CSIPES 1972. 9. A családi stratégia kérdésében Szabó János Győző is hasonlóan vélekedik: „*Dobó István, a későbbi egri kapitány tehát egy felívelődő pályán haladó köznemesi családban nőtt fel, apja tragikus elvesztése ellenére is. Ebben a családban a főnemesi rétegbe való feljutás, országos hírnév és méltóság elérése régi, szent cél volt; a törekvés erre az ősöktől átvállalt kötelesség; megszerezni azt, ami az apáknak nem sikerült, becsületbeli ügy volt.*” SZABÓ, 1972. 39.

²⁰¹ SZEKFŰ 1943. 183.

²⁰² CSIFFÁRY 2014. 18. BESSENYEI 2003. 95.

Sárospatakot, amiért csupán a pataki plébánosságot kérte az uralkodótól. 1532-től 1550 márciusában bekövetkezett haláláig felső-magyarországi főkapitány, de az 1540-es években fontos politikai megbízatásokat is kap, mint például a gyalui szerződés aláírása. Birtokvagyonát, testvérével Györggyel összhangban, egyházi javak elfoglalásával gyűjtötte össze, amik jövedelméből zsoldos csapatokat tartott fenn, ezek eltartási költsége gyanánt pedig az elfoglalt birtokok zálogjogát kérte. Így foglalta el a váradi káptalan Borsod megyei birtokait, a szepesi prépostság javait, a sajóládi, tokai és regéci kolostorok birtokait és az egri püspökség falvait, de kísérletet tett a váradi püspökség megszerzésére is.²⁰³ A jogtalan foglalások ellenére Ferdinánd számára rendkívül fontos volt Serédy felső-magyarországi tevékenysége. A térség nagybirtokos arisztokratáinak szinte korlátlan befolyását csak úgy tudta meglazítani, ha velük közel azonos vagyoni szintre juttat valakit, aki a „Habsburg-uralom északkeleti pillérévé” válhat. Ezt a szerepet Serédy tökéletesen alkalmasnak bizonyult.

Dobó István 1544-től szolgált Serédy egyik kapitányaként. Eleinte a tizedbeszedésben segédkezett, majd 1546-tól őt bízta meg az uralkodó Eger visszafoglalásával. Számos eredménytelen próbálkozást követően 1548-ban sikerült elérni a vár átadását, aminek kapitányságát Dobóra bízott az uralkodó. A vár 1552. évi sikeres védelmét követően a hatalmas birtokadományok és elismerés azonban elmaradt, „mindössze” erdélyi vajdává nevezte ki Ferdinánd, amely tisztséget 1553 májusától három éven keresztül töltötte be.²⁰⁴

Ezzel nem csak a bárók közé került be – ami a családnak évszázadokon keresztül nem sikerült – hanem erdélyi politikai tevékenysége és a katonaság zsoldfizetésének átvállalása fejében jelentős birtokokhoz is jutott. Ezek a birtokok azonban a Dobók ungi és zempléni törzsbirtoktól messze, a nyugati országrészben feküdtek. Erdélyből visszatérve Dobó István barsi főispán lett, és rábízta az uralkodó az északi országrész védelmében kulcsszerepet játszó Lévát a hozzá tartozó birtokokkal, valamint 20500 forint értékben zálogba kapta Véglest.²⁰⁵ A családi birtokok szempontjából azonban sokkal jelentősebb szerzeménynek számít Abaújban Gönc és Telkibánya megszerzése, amit 7000 forint örökáron vásárolt Miksától. A bárói rangemelés megnyitotta a birtokszerzéshez vezető másik utat, a rangnak megfelelő házasságkötés lehetőségét, amivel azonban csak a

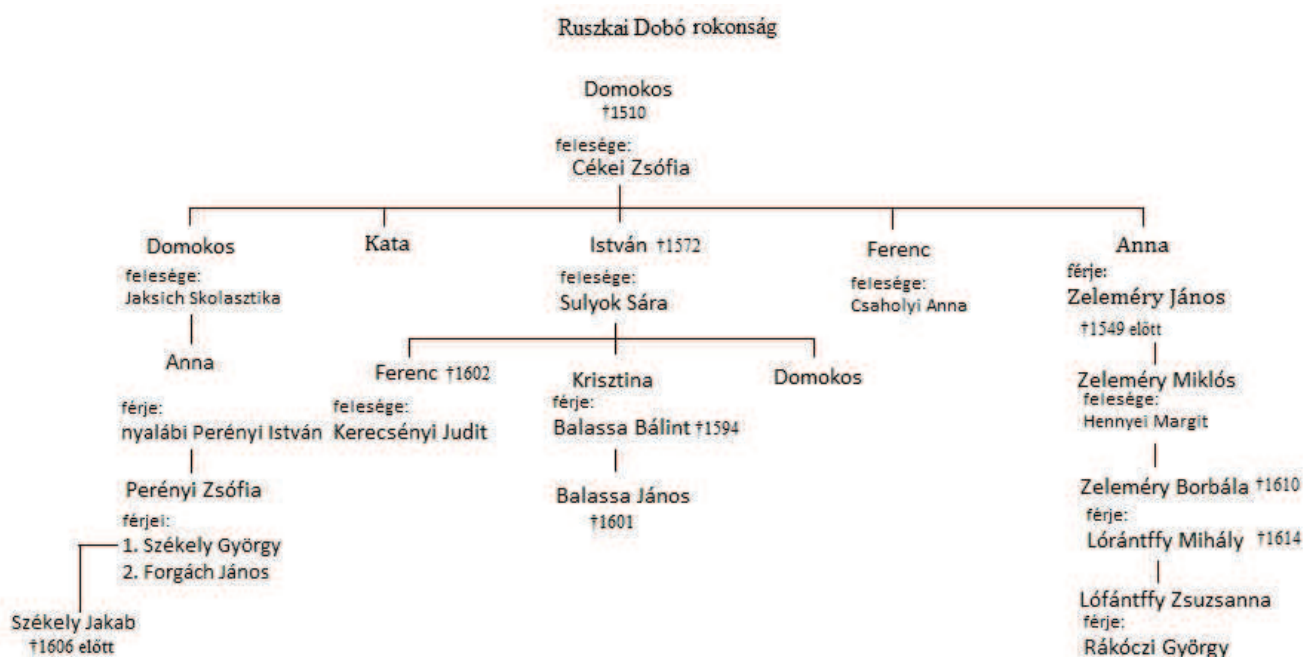
²⁰³ CSIFFÁRY 2014. 19-20., SZEKFŰ 1943. 183.

²⁰⁴ MNL OL A 57 3. k. 143-144., A tisztséggel együtt megkapta Szamosújvárt és Dévát, mint honorbirtokot, amikről megbízatása visszavonásával le kellett mondania. Lásd.: KENYERES 2001. 1116.

²⁰⁵ CSIPES 1972. 10.; KENYERES 2006. 186.; CSIFFÁRY 2014. 67-75.

következő generáció tudott élni. Dobó István a rangban hozzá illő, de feltörekvő köznemes családból származó Sulyok Sárát vette feleségül, ezáltal rokonságba került a Balassa Jánossal - akivel együtt fogták perbe Dobót - és a szintén felfelé ívelő pályájú Bocskaiakkal.

Három gyermeke közül Domokos fiatalon meghalhatott. Krisztina és Balassa Bálint jól ismert házasságából született Balassa János, a család utolsó férfi tagja, Dobó Ferenc pedig Kerecsényi Juditot vette feleségül, házasságuk azonban gyermektelen maradt. A birtokállomány gyarapítás szempontjából meg kell említeni Dobó István testvérének, Domokosnak Anna nevű lányát, aki Perényi Istvánnal kötött házasságával egy nagy lépést tett a Pálóci javak megszerzése felé, amit lányuk, Perényi Zsófia teljesített be.²⁰⁶ Az egri kapitány másik testvérének, Annának az unokája pedig a Lórántffy család egyik tagjához ment feleségül. Az 1610-es évekre végül a Dobó vagyonnak, ennek a Borbálának a lánya, Lórántffy Zsuzsanna lett az örököse, így a Dobók, még ha csak közvetve is, de igen aktív alakítói lettek a 17. századnak és a Rákóczi család sorsának.

1. tábla

A ruszkai Dobó család rokonsága a 16. század második felében²⁰⁷

²⁰⁶ Ez a Perényi János a család nyalábi ágából származott, aki hatod fokú unokatestvéri rokonságban állt ekkor a nádori ággal, vagyis olyan távolságra voltak egymástól, mint a Dobók a Pálócziaktól.

²⁰⁷ A családfán csak a Dobó-vagyon öröklése szempontjából érintett személyeket tüntettem fel.

Dobó István birtokszerzési lendületének az 1560-as évekre vége szakadt és csupán néhány Bereg vármegyei birtokkal kerekítette ki a családi örökséget.²⁰⁸ Perényi Gábor 1567. június 7-én bekövetkezett halálával elhunyt a legnagyobb rivális család utolsó férfi tagja, ami a Pálóczi vagyon és a Dobók között tornyosult fél évszázadon keresztül. Az öröm azonban hamarosan ürömmé változott, mikor kiderült Perényi végrendelete, amelyben birtokai legnagyobb részét az uralkodóra hagyta. Az örökség részét képezte azonban a Sárospatakért folytatott per is, így a Dobók a kamarával találták szemben magukat.²⁰⁹ A történészek véleménye megoszlik azzal kapcsolatban, hogy az 1569. évi pozsonyi országgyűlésen elfogott Dobó István valóban részese volt-e bármilyen összeesküvésnek, de a gyanút bizonyára növelte vele szemben, hogy a per miatt némileg megromlott a viszonya az udvarral.²¹⁰ A fogságból kiszabadulva a hetvenedik életévén túl járó Dobó István szerednyei várában 1572 nyarán meghalt. A halálát követő évben, 1573-ban –talán jóvátételként- 100 000 rajnai forintért örökösei zálogba kapták az egykori Pálóczi jószágok legbecsesebb kincsét, Sárospatakot.²¹¹ Ugyan csak zálogként bírhatták az egyébként jogos örökségüknek tartott várat- emiatt inkább nem is háborgatták őket Sárospatak birtokában-, mégis a család legfontosabb birtoka volt a század végén.

Dobó Ferenc 1598-as házösszeírás adatai alapján már az ötödik legnagyobb birtokállománnyal rendelkező személy Felső-Magyarországon, öt megyében 1681 jobbágyház birtokosa (47 településen). Sárospatak megszerzése mellett a Pálóczi-Upori vagyon más részei is a tulajdonába kerültek az utolsó Dobónak, amelyekről 1602. január 28-án írt végrendeletében rendelkezett.²¹² Ebben első számú örökösevé testvére, Katalin és Balassa Bálint fiát, Jánost jelölte meg, aki azonban 1601 decemberében meghalt. Az egy hónappal később kiállított testamentumban már másodfokú unokatestvéreit, Perényi Zsófiát és Zeleméry János leszármazottait jelölte meg Sárospatak- amelyre végrendelkezési jogot

²⁰⁸ Birtokszerzéseiről kiváló áttekintő táblázat: KENYERES 2006. 186.

²⁰⁹ A Perényiek megvásárolták Tegenyei Tamás Dobó Domokos és Ferenc ellenei perét is, amit hatalmaskodásért indított ellenük az Ung megyei köznemes. Az ügyben mindhárom Dobót fej- és jószágvesztére ítélték 1551-ban, az ítéletet azonban István közbenjárására nem hajtották végre. Perényi Gábor azonban 1559-ben megvette Tegenyei özvegyétől a pert, ami egészen haláláig gyakorlatilag eredmény nélkül folyt. Ezt is átvette a kamara. CSIFFÁRY 2014. 44-46.,

²¹⁰ HÓVÁRI 1987.

²¹¹ DÉTSHY 2002. 101.

²¹² RADVÁNSZKY 1879. 192-216.

nyert Ferenc²¹³ - és ingó vagyonának örököséként.²¹⁴ Dobó Ferenc még ez év szeptember 15-én meghalt, vele pedig a ruszkai Dobó családnak kihalt.

Mire azonban átszállították Dobó Ferenc holttestét Eperjesről Sárospatakra, Erich Lasotta 300 gyalogossal megszállta a várat, a kamara megbízottai pedig leltárba vették a várban talált ingóságokat.²¹⁵ Dobó Ferenc elsőszámú örököse, Perényi Zsófia kezdetben 50 ezer forint kölcsönt ajánlott fel Mátyás főhercegnek, hogy a temetés idejére vezényelje ki a várból a katonaságot, márciusban pedig a Patakon lévő összes kincseért cserébe átadták a várat az örökösnek. Hasonló módon megszállták a többi Dobó birtokot, Lednicét, Lévát és Szerednyét is. Miután a kamarai vizsgálat eredményeként bebizonyosodott Dobó végrendelkezési joga, átadták a birtokokat az örökösnek, bár addigra minden mozdíthatót elszállítottak a kastélyokból és udvarházakból. Egy évvel Dobó Ferenc halálát követően egyezséget kötöttek Perényi Zsófiával: az elhurcolt kincseket és a lefizetett 50 ezer forintot „ajándékba” adja a kincstárnak, Léva, Sárospatak és Ruszka zálogösszegét további 240 ezer arannyal toldja meg, illetve feleségül megy Siegfried Kollonich érsekújvári kapitányhoz. (Ez utóbbi Sárospatak katonai biztosítása érdekében volt fontos.)

A Dobó rokonság azonban igen kiterjedt volt. Többek között Bocskai István- Dobó Ferenc unokatestvére- is érdekelt volt az örökség megszerzésében, aki 1606 elején el is foglalta Patakot Perényi Zsófiától. A felkelés végét és Bocskai halálát azonban sem Zsófia, sem pedig leszármazottai nem érték meg, így egyetlen örökös Zeleméry Borbála és férje Lorántffy Mihály lettek. Házasságukból négy lány született, akik közül Zsuzsanna és Mária érték meg a felnőtt kort. Ők ketten örökölték az anyai örökséget, vagyis a Dobó vagyont²¹⁶, a Lórántffy birtokokon²¹⁷ azonban féltestvérükkel, Katával is osztozniuk kellett.²¹⁸

²¹³ „mivelhogy az felséges római császár , az mi kegyelmes Urunk és királyunk az sárospataki és Maximilian herczeg urunk császárukéntől ő felsegéről neki adott plenipotentiából az több ide alá megírt inscriptionalisokban énnekem plenaria potestast adtanak, hogy az sárospataki és többi jószágokat dézmákkal egyetemben testamentumomban annak hagyhassam, az kinek akarom juxta meum beneplacitum...” RADVÁNSZKY 1979. 196. Sárospatahoz a következő települések tartoztak: Nagy Patak, Kis Patak Újhely, Csernahó, Ardó, Petrahó, Kis Toronya, Nagy Toronya, Tolcsva, Erdőbénye, Kis Bénye, Nagy Torony és Vámosújfalú fele, összesen 633 adózó házzal és számos szőlővel.

²¹⁴ RADVÁNSZKY 1879. 192-215.

²¹⁵ DÉTSZY 2002. 119-126. A legszebb értéktárgyakat, ritka érméket és a legjobb borokat és lovakat kiválogatták és Prágába küldték.

²¹⁶ Ez a következőkből állt: Sárospatak, a Dobó-birtokok központja, Zemplénben Nagy –és Kispatak, Tolcsva, Erdőbénye, Sátoraljaújhely mezővárosok, Csarnahó, Ardó, Patrahó, Kistoronya, Nagytoronya, Vámosújfalú. Noha a sárospataki tartozékok közé ékelődött, mégis külön igazgatták a borsi köré szerveződő Abara, Sátoraljaújhely, Nagy- és Kistoronya részeket. Szabolcsban Bercel, Gáva, Szabolcs, Balsa és a tokaji udvarház.

Az osztozkodás ellenére Lórántffy Zsuzsanna és Rákóczi György 1616. április 16-án tartott menyegzőjével mégis két igen komoly birtokvagyon egyesült. A Rákóczi birtokok helyzetének áttekintése már csak abból a szempontból is érdekes, mivel az 1598. évi házösszeírás adatai alapján Rákóczi Zsigmond volt az országrész legnagyobb birtokosa, ami azért egy kis magyarázatra szorul. Ehhez át kell tekinteni egyrészt Rákóczi Zsigmond birtokszerzési stratégiáját és ezzel szoros összefüggésben a családi kapcsolatrendszerét, amihez az Alaghy-Mágóchy-Rákóczi kör feltérképezésére van szükség.

Mágóchy Gáspár az 1550-es évek végén maga mögött hagyva Békés és Zaránd vármegyei birtokait és főispáni tisztségeit a gyulai kapitánysággal együtt, Torna vára megvásárlásával megvetette a lábát az ország biztonságosabb északkeleti részén, nem sokkal később pedig már szőlőket is vásárolt a Hegyalja környékén.²¹⁹ 1562-ben részt vette Bebek György szerencsétlen kimenetelű füleki hadjáratában, ahol ő is fogságba esett és csak 14 ezer arany ellenében nyerte vissza szabadságát, de még ugyan abban az évben báró diplomát nyert. 1563. december 10-étől Eger főkapitányává és a vele járó hevesi és borsodi főispánná nevezték ki. Négy évvel később, 1567 tavaszán anyagilag megerősödve került ki a főkapitányságból, amit birtokgyarapításra igyekezett felhasználni. A kincstár 1568 decemberében a Szepes vármegyei lechnichi kolostorral egyenlítette ki 18 ezer forintos tartozását Mágóchy felé, majd 1571-ben megszerezte Vizsolyt, 1572-ben 20 ezer forintért zálogba vette Helmec mezővárosát és a hozzá tartozó hegyaljai birtokokat, 1573-ban pedig a munkácsi uradalmat (amivel megszerezte a beregi főispánságot is), ezzel Felső-Magyarország nagybirtokosai közé emelkedett.²²⁰ Tovább gyarapította a birtokait, hogy 1571-ben megszerezte egykori barátja, az 1567-ben elhunyt Alaghy János gyermekei feletti gyámságot, ezzel pedig Regéc várát, illetve Tállya és Abaújszántó mezővárosokat. Az Alaghy birtokok egy részével a Hegyalja egyik legjövedelmezőbb településére tenyerelt rá, ami megnyitotta a kaput előtte, hogy beszálljon a borkereskedelembe.

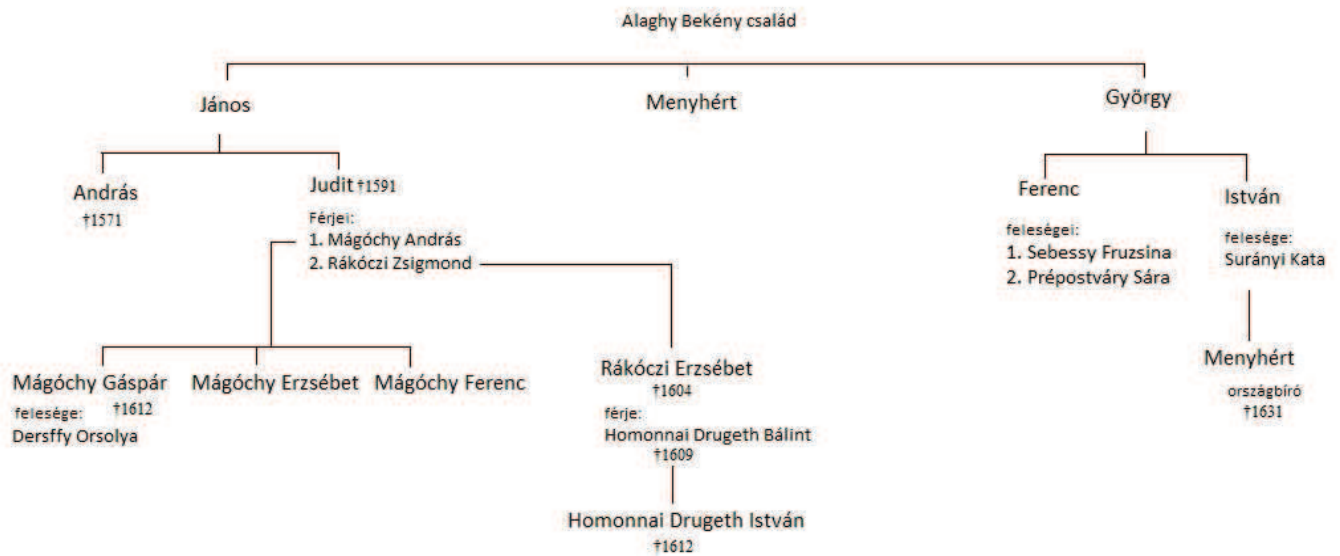
Telkibánya mezővárosa, Hotyka, Kovácsvágása, Kisbosva részeivel, Trencsén megyei pedig Lednice 14 tartozékával

²¹⁷ A Lórántffy-örökség másik részét Gömör megye tekintélyes része alkotta, amelynek központja Csetneken volt, ami azonban igen sok birtokos között oszlott meg.

²¹⁸ Lórántffy Mihály 1610-ben megözvegyült, majd három évvel később feleségül vette Andrászi Péter lányát, Katát, aki szintén egy lánygyermekkel ajándékozta meg. legkisebb lányának születését követően néhány, 1614. november 14-én Lórántffy Mihály meghalt.

²¹⁹ SZABÓ 1987. 265-267.,

²²⁰ NÉMETH 1994. 5-13.

2. tábla

Az Alaghy Bekény család és rokonsága a 16. század második felében

Az Alaghy Bekény család szintén a 16. század második felében indult meg a vagyoni-társadalmi emelkedés útján, amelyben a Serédyekhez fűződő kapcsolataik voltak a meghatározóak (Alaghy János anyja, Serédy Veronika volt). Alaghy János 1551-től Serédy György regéci várnagya volt, majd Serédy önként lemondott a várról Alaghy javára, ha az biztosítja a vár védelmét János Zsigmond támadásaival szemben. Serédy György 1557-ben meghalt, Regécet pedig testvére fiára, Serédy Gáspárra hagyta. Alaghy János azonban nem adta át neki az örökséget, így per lett belőle, amelynek a végén az uralkodó, Serédy György megszakadására hivatkozva konfiskálta a birtokokat. A következő évben mégis Alaghy János válthatta meg Regécet 18 ezer forintért, ezt követően pedig megszerezte Tállyát is. János halála után két testvére, György és Menyhért lettek János két gyermekének gyámjai. Felesége azonban hamarosan férjhez ment Thallóci Bánffy Bálinthoz, aki megszerezte a gyámjogot az Alaghy fivérektől. Mágóchy Gáspár tőle váltotta meg a gyámság jogát, amivel a két család anyagi érdekeltsége, nem sokkal később pedig rokoni kapcsolatai is összeszővődtek.²²¹ Gáspár fia, Ferenc ugyanis 1573-ban meghalt, így örökösévé testvére gyermekeit, Margitot és Andrást jelölte ki.²²² András a „feltörekvő család második

²²¹ NÉMETH 1994. 12-13.

²²² Margit Káthy Ferenc felesége lett. Menyegzőjüket 1564 nyarán, Egerben tartották. Gyermekeik Káthy Mihály Bocskai kancellárja és Magdolna, mindketten katolikusok lettek, amit Szabó Andás a nagyapa,

nemzedékének már kiművelt képviselője” volt, aki igen tudatosan folytatta a nagybátyja által megkezdett építkezést.²²³ Feleségül vette Alaghy Juditot, amely házassággal nem csak az Alaghy örökséget sikerült jogilag is biztosítani - a gyámsággal ugyanis nem vált tulajdonossá – de a család fennmaradását is ebből a házasságból született utódok biztosították. (1581 Gáspár, 1582 Ferenc, 1584 Erzsébet, a nagykorúságot azonban csak Ferenc élte meg). Alaghy Judit ráadásul 1577-től egyedüli örököse lett apja birtokainak, a családi vagyon azonban közte és nagybátyjai, Alaghy György és Menyhért, illetve azok utódai között oszlott meg.²²⁴ Alaghy János vagyonának megszerzése mindenestre lehetséges volt Judit révén. Ennek bebiztosítására eladományozta, illetve 35 ezer forintért eladta Judit a regéci és tállyai birtokok felét férjének, az osztatlan Alaghy birtokrészeket pedig elcserélték a Mágóchyak tornai birtokaira.²²⁵ Mágóchy Gáspár terveit azonban unokaöccsének halála keresztülhúzta, egy évvel később, 1587-ben pedig ő is meghalt. Végrendeletében első fokon összes vagyonát unokaöccse és Alaghy Judit akkor még kiskorú gyermekeire, Gáspárra és Ferencre hagyta. A Mágóchy András és Gáspár halála közti rövid idő alatt bukkant fel Rákóczi Zsigmond, aki 1587 februárjában már Judit vőlegénye volt és még ugyan abban az évben feleségül is vette az özvegyet.²²⁶ Rákóczi Zsigmond első házasságával tehát egyszerre jutott a Mágóchy örökséghez, vagyis a munkácsi, tornai és lednici uradalmakhoz, az Alaghy örökségből pedig Regéc, Tállya és Mád révén ugyan úgy helyzetbe jutott a Hegyalján, mint két évtizeddel korábban Mágóchy Gáspár. Fontos azonban kihangsúlyozni, hogy gyámságról van szó, így az 1598. évi házösszeírásban szereplő 4195 adózó házból csak a munkácsi uradalom majdnem kétezret (1944) tett ki, amit 1603-ban át kellett adnia gyámfiának, Mágóchy Ferencnek. Trócsányi Zsolt úgy vélte, hogy Rákóczi Zsigmond nem a katonai karrierjének, vagy borkereskedelmi ügyleteinek köszönhette a felemelkedését, hanem az Alaghy Judittal kötött házasságának, amivel a gyarapodó középbirtokos nemes egy csapásra Felső-Magyarország legnagyobb birtokosa lett.²²⁷ Ez a vagyon tette lehetővé az

Mágóchy Andrásra vezet vissza, aki Fráter György bizalmas híveként nyilván katolikus volt. SZABÓ 1987. 269.

²²³ SZABÓ 1987. 274.

²²⁴ H. Németh István kutatásai szerint a birtokok elosztására csak 1590-ben került sor. NÉMETH 1994. 16.

²²⁵ NÉMETH 1994. 17. utóbbit osztották fel 1590-ben.

²²⁶ SZABÓ 1987. 277. Rákóczi Zsigmond és Alaghy Judit házasságából született Erzsébet, aki Homonnai Drugeth Bálint felesége lett.

²²⁷ Rákóczi Zsigmond családi birtokai: Felsővadász Selyeb és Velezd tartozékokkal. A házasságát megelőzően szerzett birtokai: A szendrői vártartomány falvaiból zálogba kapta (59000ft) Pelsőc, Edelény, Sáp, Vámos, Pálfalva, Arnó, Szentkirály, felsőlócz, Gyanda, Nyilas, legjelentősebb szerzeménye ebben az időszakban

egri főkapitányság megszerzését 1588-ban, amiből nem sikerült olyan szerencsésen kiszállnia, mint Magóchynak.²²⁸ A befolyt jövedelmekből azonban újabb és újabb birtokok zálogához jutott hozzá, első sorban a Hegyalján, mint például Tarczalhoz 80 ezer forintért (1599), de ígéretet kapott az uralkodótól, hogy ha Tokajt el akarná zálogosítani, akkor az ő igényeit veszi figyelembe. Ezt a hegyaljai bortermelési központot igyekeztek a Rákócziak a későbbiekben is bővíteni és szőlővásárlásokkal gyarapítani. Annak érdekében, hogy a család megvethesse a lábát a Hegyalján, szerződést kötött Rákóczi sógorával, Alaghy Ferencsel, hogy a család kihalása esetén a Rákócziak örököljék Mádot.²²⁹ Ennek 1632-ben fiai látták hasznát Alaghy Menyhért halála után.

Az 1598-as összeírás adatai között azonban még nincs ott az makovicai uradalom kerekén 100 tartozékával, amelyet 1601-ben vásárolt meg Janusius osztrogi hercegtől.²³⁰ A Zboró központú uradalom jó ideig a legjelentősebb birtoka lett a családnak, egyrészt azért mert itt már nem zálogbirtoklásról volt szó, másrészt pedig a Lengyelország felé vezető kereskedelemi összeköttetés egyik legfontosabb állomásához jutott hozzá. (Kereskedelmi pozícióit tovább erősítette 1608-ban Sáros várának megvételével.)²³¹ De nincs ott az 1598. évi összeírásban Ónod sem, ahogy még legalább egy tucat kisebb, gazdaságilag azonban igen jelentős Heves és Borsod megyei település, mint például Gyöngyös, vagy Debrő.

A fentiekben a felső-magyarországi arisztokrácia személyi és funkcionális átalakulásának okait és tényezőit igyekeztem számba venni a 16. század második felében, a birtokviszonyok változásait használva kiindulási alapul.

Az 1549. évi portaösszeírás adatai alapján elmondható, hogy Felső-Magyarországon jóval nagyobb számban voltak jelen még a század közepén is a Mohács előtti arisztokrácia képviselői, akik Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János közti hatalmi harcokból anyagilag és politikailag is megerősödve kerültek ki. Hatalmuk alapját első sorban birtokállományuk gyarapodása (de esetenként pusztán változatlansága) alkotta, amely az ország területi csökkenésével kölcsönhatásban exponenciálisan növekedett. Az ország központi védelmi rendszerének kiépítéséig az országrész katonai védelmét a Perényi, Bebek, ecsedi Báthory és Drágfi családok tagjai látták el saját erőforrásaikra támaszkodva, akiknek várai és hozzá

Szerencs vára volt, amit Hans Rueber főkapitánynak és a Szepesi Kamarának adott kölcsönei fejében zálogosítottak el a számára. MAKKAI 1953. 10., TRÓCSÁNYI 1978. 59.

²²⁸ HANGAY 2012. 60-86.

²²⁹ MAKKAI 1953. 11.

²³⁰ A herceg Serédy György unokáinak gyámja volt, az uradalom pedig a Serédyek tulajdodna.

²³¹ MAKKAI 1953. 10-12.

tartozó birtokai az oszmán előrenyomulás következtében stratégiai jelentőségűvé váltak. Ezzel nem csak katonai téren jutottak minden addiginál nagyobb hatalomhoz, hanem a formálódó Erdélyi Fejedelemség viszályaiba avatkozva politikaformáló tényezővé is váltak.

A változás a főkapitányi és vele párhuzamosan a kamarai rendszer kiépítésével vette kezdetét, amikor is a mágnások kezén lévő stratégiai fontosságú várakat igyekezett a központi hadvezetés saját felügyelet alá vonna és maga gondoskodni azok fenntartásáról, megfosztva ezzel a térség főurait a primátustól. Az 1550-es évek kisebb-nagyobb konfliktusait követően Lazarus von Schwendi 1561-65 közötti hadjárataiban, az ún. kis várháborúk időszakában fordult át a mérleg nyelve a „régí” nagybirtokos arisztokrácia oldaláról a központi kormánysszervek oldalára. Tovább segítette ezt a folyamatot, hogy sorra haláloztak el örökös nélkül a Drágfi, Perényi és Bebek családok férfi tagjai, birtokaik jelentős része pedig kamarai kezelésbe került. Jól mutatja ennek súlyát, hogy a 16. század végére Felső-Magyarországon volt a kamarai birtokok jelentős része.

A feltörekvő családok éppen ezeket a folyamatokat kihasználva tudtak a 16-17. század fordulójára meghatározó pozíciókba kerülni. Egy részük a Perényeik és Bebekek magánhadseregeiben kezdte a katonai pályafutását- mint például Rákóczi Zsigmond- majd a központi hadsszervezet keretei között vállalt katonai tisztségeket. Anyagi és társadalmi emelkedésüknek azonban nem a katonai pályafutás volt a legmeghatározóbb tényezője, hanem a birtokvagyonuk gyarapítása. A hegyaljai borvidéken szerzett birtokok voltak a legfontosabbak, amely révén bekapcsolódhattak a hadseregszállításokba és a Lengyelország felé folyó borkereskedelembe. Ennek jövedelmei aztán újabb kölcsönök folyósítását tették lehetővé a kincstár számára, amiért birtokokat kaptak vagy egyszerűen csak zálogba vettek újabb és újabb kamarai birtokokat.

Különösen jól sikerült kihasználnia a ruszakai Dobó családnak a 16. század második felében lejátszódó gazdasági átalakulást. Számukra nem csak a korai helyzetfelismerésből származó előny biztosította a vagyoni és rangbéli gyarapodást, hanem az is, hogy a család évszázadok óta jelen volt a régióban és szövevényes rokonsági kapcsolataik révén sorra örökölték a birtokokat a kihalt főúri családok után.

Az ország északkeleti részére specifikusan érvényes recept tehát az arisztokráciába jutáshoz és vagyonszerzéshez a 16. század második felében, a következőkből állt: egyrészt a katonai szolgálatok során a hadügyigazgatásban és kamarai rendszerben szerzett rálátás és kapcsolatrendszer. Másrészt a szerencsés házasságnak és rokoni kapcsolatoknak köszönhető birtokgyarapodás, majd a két összetevő elegyítéséből származó kereskedelmi és hadiszállítási tevékenység, amit az 1570-es évek első felének, majd a tizenöt éves háború

időszakának hadikonjunktúrája még jövedelmezőbbé tett, amely további birtokgyarapodáshoz vezetett.

A 17. század első évtizedére ezzel az új gazdasági mentalitással rendelkező arisztokrácia tagjai kerültek a vezető pozícióba, mellettük azonban még ott találjuk a „rég” arisztokrácia képviselőit is, mint ecsedi Báthory Istvánt és a Homonnai Drugeth családot. A következő fejezetekben azt veszem vizsgálat alá, hogy a Homonnai Drugeth család tagjai hogyan viszonyultak ezekhez a változásokhoz és a „magyar romlás századának” első évtizedeiben hogyan tudtak érvényesülni a megváltozott körülmények között.

III. A Homonnai Drugeth család története

III. 1 A Drugeth család története a középkori Magyar Királyságban

A Drugeth család származásáról és korai történetéről igen kevés, de annál ellentmondásosabb adat került a nyilvánosság elé a 19. század végén.²³² Egy évszázaddal később, Engel Pál Ung vármegye középkori társadalmáról írt munkájában jelezte, hogy „a Drugethek története, mint a legtöbb középkori magyar mágnásdinasztiáé, még megírásra vár”.²³³ A feladat megoldására az utóbbi években egy szerb történész, Hardi Đura vállalkozott, aki a Drugethokkal kapcsolatos források felkutatása és kritikai feldolgozása után tisztázta a család származását, 14. századi történetét és jelentőségüket Károly Róbert hatalmának megszilárdításában.²³⁴

1300 nyarán a Magyar Királyságba érkező Károly Róbert kíséretéből csak Drugeth Fülöp ismert név szerint, aki a leendő királlyal kora gyermekkorától szoros ismeretségben állt.²³⁵ Az interregnum és trónkövetelőkkel folytatott közel egy évtizedes hadakozás időszakából ugyan nem rendelkezünk adatokkal Drugeth Fülöpről, de harcedzett lovagként alighanem komoly katonai szerepet játszott a „kiskirályok” elleni fellépésben.²³⁶ 1323-ra sikerült megtörni az oligarchák hatalmát és egyesíteni az országot. Ezzel nem csak Károly Róbert, hanem a Drugethek számára is új korszak kezdődött. Az ország északi részének hat megyéjében hét kövár (Zemplén, Barkó, Jeszenő, Palocsa, Szokoly, Terebes, Lubló) birtoklása biztosította Drugeth Fülöpöt befolyása, amikor 1323. januárjában Károly Róbert nádorrá nevezte ki.²³⁷

²³² HAMPEL 1881. vö. WERTNER 1891.

²³³ ENGEL 1998. 43.

²³⁴ HARDI 2012. A munka egyelőre csak szlovák nyelven érhető el, de a könyv végén található angol összefoglaló kiváló támpontot nyújt a család korai története iránt érdeklődőknek

²³⁵ HARDI 2012. 408.

²³⁶ HARDI 2012. 410.

²³⁷ ENGEL 1998. 43. Fülöp nádor Barkó, Terebes, Palocsa, Lubló várak uraként halt meg, amelyhez örököse, Vilmos még Szokolyt, Dunajecet Szaláncot és Nye Vickét is megszerezte.

Ő volt az első tagja és előfutára a későbbi új Anjou arisztokráciának. Nádorként további tíz, az ország északi részében fekvő királyi vár kezelését bízták rá.²³⁸ Drugeth familiárisként kezdte a pályafutását és a vagyonszerzést Perényi Miklós, aki alnádor (nádor helyettes) lett, de több száz, még a társadalmi és anyagi felemelkedés előtt álló személy állt ekkor Drugeth Fülöp szinte saját udvartartásnak nevezhető familiárisi rendszerében. Ebből fakadóan az ország katonai szervezetében is speciális szerepet játszottak. Húszt vár kezelője, vagy birtokosaként a királyi csapatok magját Drugeth Fülöp dolga volt kiállítani, amelynek létszámát igen nehéz megbecsülni, de több száz főre tehető. Ő volt a vezetője a horvátországi és a havasalföldi hadjáratoknak.

Nádorként az ország igazságszolgáltatásában is komoly szerepet játszott, és éppen az ő idejében kezd centralizálódni a nádor bíraskodási jogköre, illetve annak egy speciális változata. Két alnádort nevezett ki (viceiudex palatini, iudex palatini), akik közül az egyik permanensen a nádor székhelyén Budán, a másik pedig Vizsolyban (ez utóbbi volt Perényi Miklós) tartózkodtak és folyamatosan intézték a peres ügyeket.²³⁹ (Egyébként az ország északkeleti részében már a nádorság előtt is a nádori jogkörnek megfelelői bíraskodási tevékenységet folytatott). Drugeth Fülöp vezette be a nádori ítélőszéket, vagy nádori közgyűlést (congregatio generalis palatini) és a 12 tagú esküdti rendszert. A nádori kúria bíróság piramisának tetején Drugeth Fülöp volt, a benne szolgáló személyek pedig javarészt a familiárisai.²⁴⁰ Műveltségének és származásának köszönhetően reprezentatív alakja lett az új, lovagi kultúra szellemiségét átvevő és Károly Róbert hazáját idéző királyi udvarnak.

Mivel Fülöpnek nem volt fiú örököse, ezért Nápolyi Márián (ott Magyarországi Mária) keresztül elérte, hogy a királyné Magyarországra küldje testvéré, Drugeth Jánost. Ez a küldetés meghatározó volt a Drugethek további sorsát illetően és a Fülöp által felhalmozott vagyon tekintetében.

²³⁸ HARDI 2012. 411-412. Sáros, Gönc, Boldogkő, Regéc, Jászó, Füzér, Sárd, Dédes, Fülek, Diósgyőr és Makovica

²³⁹ Engel Pál anjou-kori kormányzattörténeti munkájában a Drugethek északkeleti magyarországi hatalmi rendszerét úgy jellemezte, hogy „tartományaikban a várak tekintetében is olyasféle territoriális elv érvényesült, mint Erdélyben, vagy Szalvóniában”, így „elvben nem lett volna elképzelhetetlen, hogy a Drugethek territóriumából egy Erdélyhez és Szlavóniához hasonló szervezetű harmadik nagy melléktartomány alakuljon ki, még ha hiányoztak is ehhez a hagyományok.” ENGEL 2003c. 129-130. Engel véleményét Zsoldos Attila újabb kutatásai annyiban árnyalták, hogy ez a Drugeth „tartomány” valójában nem azokra a megyékre terjedt ki, amelyek ispánságát a család valamely tagja töltötte be, hanem a szóban forgó kiterjedt bírói jogkör adta, amit Drugeth Fülöp után unokaöccse, Vilmos is megkapott az uralkodótól. ZSOLDOS 2012. 577-585.

²⁴⁰ HARDI 2012. 414.

Drugeth Fülöp valamikor 1327 nyarán halt meg. Jánost testvérét nem sokkal ez után I. Károly nádorrá nevezte ki, két unokaöccse, Pietro (Péter) és Niccolo (Miklós) pedig szintén előtérbe kerültek. A család befolyása tehát töretlen maradt és az 1330-as évekre a Drugetheké volt a döntő szó 14 megyében.²⁴¹ A család figyelme az ország északkeleti része felé irányult első sorban, ahol a központi igazgatást a bíraskodással együtt János fiára bízta, akik szinte nádorként tevékenykedtek a régióban. Az uralmuk alá eső rész nagyobb kiterjedésű volt, mint az erdélyi vajdaság. Nem csak Kassa, hanem egész Felső-Magyarország gazdasági irányítását, az aranya és ezüsbányászat jövedelmeit is kézben tartották. Olyan jól működött a gazdasági tevékenységük, hogy az 1330-as években Szomolnok, Körmöcbánya és Rozsnyóbánya jövedelmein osztoztak a királyi kincstárral.²⁴²

Károly Róbert halálával kezdett leáldozni a Drugethek csillaga, ugyanis a kiskorú Lajos és gondviselője, Erzsébet királyné közel sem volt olyan jó kapcsolatban a családdal, mint férje. Egyre több ellenségük lépett fel nyíltan ellenük. A Drugeth család ekkorra még nem tudott szervesen beilleszkedni a magyar társadalomba. Familiárisi rendszerük ugyan az egyik legkiterjedtebb volt, családi kapcsolataikat azonban nem tudták a megfelelő mélységig kiépíteni ahhoz, hogy a hatalomváltást átvészeljék, vagy megtalálják az utat az érvényesüléshez és az ország politikacsináló elitjében maradjanak.²⁴³ Lajos második itáliai hadjáratában ugyan részt vett Drugeth Miklós (János fia), akit a király régensként hátrahagyott Salernoban, majd onnan visszatérve, országbíróvá nevezték ki, halála után a család elveszítette minden tisztségét.²⁴⁴

Csupán Zemplén és Ung vármegyékben fekvő birtokaikat, Barkót, Jeszenőt és Nevickét sikerült megtartaniuk, tisztségeik közül pedig az ungi főispáni méltósággal kellett beérniük hosszú ideig. Az egykori Drugeth familiárisok közül számos család sikeresen ki tudta használni a helyzetet a saját pozíciói javítására. Ilyenek voltak a Perényiek, akiknek sikerült a Drugethek hanyatlása után megindulni az anyagi gyarapodás és társadalmi

²⁴¹ HARDI 2012. 417-418. A szerző nem ismerteti, hogy pontosan mely megyékről volt szó, Engel Pál szerint azonban előbb 4, 1328-tól nyolc, végül kilenc északkeleti megye kormányzását is ők látták el. Sőt János nádor Somogy Tolna Fejér és Bács megyék ispáni tisztjét is viselte. ENGEL 1998. 43.

²⁴² HARDI 2012. 420.

²⁴³ HARDI 2012. 423-426.

²⁴⁴ Miklós leszármazottai rezidencia helyükről gerényieknek kezdték nevezni magukat, ám a család ezen ága 1398-ban kihalt. Testvérének, Jánosnak a leszármazottai tudták átvészelné a 14. századot. Belőlük lett a homonnai ág, amit már a 15. századtól nem csak nemesi előnévként, hanem gyakran családnévként is használtak.

emelkedés útján, melynek egyik szimbolikus állomása 1387-ben történt, amikor adományt nyertek Terebesre, a Drugethek egykori kastélyára.

A család teljes pozíció –és térvesztését figyelembe véve nem meglepő, hogy Homonnai (IV) Jánost a Zsigmond ellen lázadó főurak között, a Kanizsai-ligában találjuk. Az országtanács Ung és Zemplén vármegyék ispánjává nevezett ki (Perényi Péter ellenében), a tisztelet azonban nem sokáig viselte és meghódolt a király előtt.²⁴⁵ Engel Pál feltételezése szerint a század első felében a Drugeth család az ekkor emelkedő Pálóczi Máté „védőszárnyai” alá kerültek.²⁴⁶ Zsigmond uralkodása alatt a család –részben János lázadásának köszönhetően- teljes mértékben a politikai súlytalanság állapotában volt. Ugyan 1411-ben és 1420-ban is a vagyonukhoz illő bandériummal vonultak fel Zsigmond oldalán a lengyelek és csehek elleni háborúban, szolgálataikért semmiféle jutalomban nem részesültek.²⁴⁷ A fordulat Zsigmond halála után következett be. A 15. század derekára vagyonuk és familiárisi hálózatuk révén fontos politikai tényezővé avansáltak, amit a Giskra elleni küzdelemben is sikerült fenntartaniuk. Udvari, vagy országos méltóságot azonban nem vállaltak, vagy nem kaptak, de a század végén a legjelentősebb zászlósurak szűk köréhez tartoztak. Az 1498/22. törvénycikkben, Pálóczi Antalt követően a 15. helyen találjuk Homonnai Jánost, a család egyetlen életben lévő férfi tagját, akitől a Homonnai Drugethek 16. századi leszármazását is számon tarthatjuk.

A Drugeth család vagyoni helyzetéről a leleszi konventtel folytatott per lezárásaként született, 1437 szeptember 3-án kiállított jegyzőkönyv ad pontos képet.²⁴⁸ A pereskedés a nyevicei uradalomhoz tartozó Nagykapos településért folyt, amit már az 1330-as évektől kezdve követelt magának az egyházi testület. Megszerzése érdekében a prépost még attól sem riadt vissza, hogy kissé módosítsa a konvent alapítólevelét. Évszázados tárgyalást és alkudozást követően, a Drugeth család befolyásának mélypontján, Csicseri Orosz Miklós prépostnak sikerült kicsikarni a nádortól, hogy a konvent tulajdonává nyilvánítsák a települést, és egyben marasztalja el a családot összes birtokuk becsújében.²⁴⁹ A felmérést

²⁴⁵ Engel 1998. 44.

²⁴⁶ Engel 1998. 45.

²⁴⁷ Engel 1998. 46. Hozzáteszi, hogy a Bebekhez és Cudarokhoz hasonlóan a Drugethek is 60 lándzsával vonultak fel.

²⁴⁸ Ez alapján Engel Pál térképen is ábrázolta a Drugeth birtokokat. Lásd: 2. kép.

²⁴⁹ Engel 1998. 29. A becsűnek, vagyis érték megállapításnak Werbőczy két fajtáját említi. A közbecsű (communis aestimatio), amely csak abban az esetben történhet, ha magszakadás címén a koronára háramlott birtokot a király ismét eladományozza, de kiderül, hogy a birtoknak van törvényes örököse. Ilyenkor a birtok örökbecsűjének értékét kell megfizetnie az új tulajdonosnak a törvényes örökös felé. A közbecsű (aestimatio

Hédevári nádor megbízottja, Budai János mester végezte egy egri kanonok segítségével. A biztosok az Ung vármegyei birtokkomplexumban 106 helységben 3150 lakost és 250 elhagyatott házat találtak. A megy déli részén fekvő uradalmi tölgyesekben- számításaik szerint- évente 561 sertést lehetett felnevelni. 83 faluban említett az összeírás művelhető erdőt, észak felé, a lakott területeken túl pedig egészen az orosz és lengyel határig terjedő- Ungban ezer, Zemplénben pedig ezerkétszáz királyi ekealjra becsült- erdőség tartozott a Drugethek birtokába. Összesen 200 ekealja szántóföld és 5000 kaszaalja rét biztosította a szántóföldi terményeket és az állattartás szükségleteit, valamint 15 két- és 49 egykerekű malom működött a birtokaikon.²⁵⁰ Szőlőkről egyáltalán nem tesz említést az összeírás, noha az egyik legfontosabb mezőgazdasági ág volt az ország északkeleti vidékén. Tehát -ismét Engel Pál szavaival élve- *„a családnak azért még maradt mit a tejbe aprítania”* a 15. században is.²⁵¹

III. 2. A Homonnai Drugethek a 16. században

A 15-16. század fordulóján a család kulcsfigurája tehát Homonnai Drugeth (VII.) János volt, aki a Drugeth birtokok egyedüli örököséként az országrész és az egész Magyar Királyság meghatározó szereplője volt. Ennek további súlyt adott János házassága, amit Szapolyai

perennalis) jóval gyakrabban alkalmazott eljárás, amely az ősi birtok védelmét szolgálja oly módon, hogy valamely családtag az ősi birtokot, vagy annak egy részét el akarja adni, akkor a családtagok a közbecsű értékén vehetik meg azt. Fontos információ, hogy a közbecsű és örökbecsű közti arány 1:10, vagyis egy népes jobbágytelek közbecsű szerint 1 márka (4 aranyforint) örökbecsű szerint 10 márka (40 aranyforint). A közbecsű lényege Fügedi Erik megfogalmazásában az, *„hogy a közbecsű segítségével a nemesi jogrend a gazdasági életben valamiféle örök érvényű értékrendet akart létrehozni, ami nem felelt meg a kereslet-kínálat szerinti tényleges és folyamatosan változó értékrendnek”*. Birtokzálogosítás esetén is a közbecsű a mértékadó, ugyanis a nemes az ősi birtokát közbecsűn felüli összegen nem zálogosíthatja el. Ha mégis megteszi, akkor utódai - a tényleges zálogösszeg nagyságától függetlenül, - ami általában jóval magasabb volt- közbecsű értékén válthatták vissza. Bővebben Lásd.: FÜGEDI 1992. 48-54.

A közbecsű tehát gyakorlatilag egy birtokos összes földjének és egyéb ingatlan vagyonának leírása és pénzbeli kifejezése. A becsűben az egyes művelési ágakat (szántó, rét, erdő, legelő) részletesen, méreteikkel együtt felsorolták. Egyenlőre az nem tisztázott előttem, hogy egyetlen település értékének meghatározása miatt miért mérték fel az egész, két vármegyére kiterjedő Drugeth birtokkomplexumot, amelyen hat hétig „bolyongtak” a felmérést végző biztosok. ENGEL 1998. 50.

²⁵⁰ Az eredeti oklevél a MNL OL DF 234 235 jelzet alatt található, mivel azonban digitális formában nem érhető el, a fényképmásolat használata pedig igen nehézkes volt, így az adatokat Engeltől vettem át. Lásd.: ENGEL 1998. 46-50.

²⁵¹ ENGEL 1998. 46.

Krisztinával kötött, így a Drugethek az ország legbefolyásosabb családjával, majd pedig uralkodójával is szoros rokoni kapcsolatba kerültek. Ennek pontos fokát azonban nehéz megállapítani, ugyanis Szapolyai Krisztina személyét illetően igen bizonytalan lábakon álló álláspontok fogalmazódtak meg. A kérdés elsősorban a Szapolyai-kutatás révén került előtérbe, mégpedig Szapolyai István nádor (János király apjának) lehetséges első feleségével kapcsolatban, aki Wagner Károly munkája után Homonnai Drugeth Katalinként került be a történeti irodalomba. Ebből a házasságból származtatta Wagner Szapolyai Krisztinát, aki a szóban forgó Drugeth János felesége lett.²⁵² Mivel azonban Drugeth János és Katalin testvérek voltak, tehát a gyakorlatban a saját unokahúgát vette volna el János, így ezzel a házassági konstellációval kapcsolatban igen sok gond merült fel. A probléma forrását és ebben Wagner szerepét is Neumann Tibor kutatásai tisztázták. Szapolyai István és Homonnai Krisztina házasságának lehetőségét az okleveles anyag alapján kizárta, mivel Drugeth Simon négy lányát, köztük Katalint is, 1486-ben még hajadonként említették, Szapolyai István azonban ebben az évben vette feleségül Piast Hedviget.²⁵³ A lengyel hercegnővel kötött házasságból született is egy Szapolyai Krisztina nevű lányuk,²⁵⁴ azonban Horn Ildikó felvetette annak a lehetőségét is, hogy akkoriban egy másik Szapolyai Krisztina is élhetett, aki a tágabb rokonságból származott, és őt jegyezte el Drugeth János 1495-ben.²⁵⁵ A házassági szerződésben ugyanis Krisztina egyszer sem volt úgy említve, mint Szapolyai István gyermeke, de egy másik, ugyan abban az évben kelt oklevélben az örökösei között sem említettek Krisztina nevű lányt.²⁵⁶ A távolabbi rokonság vizsgálatánál azonban szembe tűnik, hogy a Szapolyai és Homonnai Drugeth család ekkor már rokoni kapcsolatban állt egymással.

Szapolyai Imre- István testvére- felesége, Bebek Orsolya, révén sógorságban állt Bebek Zsófia férjével, Homonnai Drugeth Simonnal. A két Bebek lány kezével a család vámosi ágának vagyonát is megörökölték, mivel sógoruk és egyben a család ezen ágának utolsó férfi tagja, Bebek Pál utód nélkül halt meg 1469-ben.²⁵⁷

²⁵² WAGNER IV. 25-26.

²⁵³ NEUMANN 2012. 435-436.

²⁵⁴ Boccatus egyik - éppen a Drugethek származását is firtató, de Homonnai Drugeth István halálakor 1599-ben írt verse- nyomán „keresztelte át” Werner is Krisztinát Margitra. Lásd.: NEUMANN 2012. 435-436. HORN 2012. 30-31

²⁵⁶ HORN 2012. 30.

²⁵⁷ ENGEL CD2. Bebekék vámosi ága

Ugyan nem ismert, hogy Szapolyai Imrének és Bebek Orsolyának születtek volna utódai, de igen kézen fekvő Horn feltevése, hogy a kérdéses Szapolyai Krisztina ebből a frigyből születhetett. Ez esetben ugyanis a Drugeth Jánossal kötött házassággal biztosítani tudták a Bebek-örökséget. Ellene szól azonban az, az igen súlyos tény, hogy ebben az esetben elsőfokú unokatestvérek házasságáról lenne szó. A Piast Hedvig és Szapolyai István házasságából származó Krisztina azonban életkorából kifolyóan kérdéses, mivel 1505-ben Homonnai Drugeth Jánosnak már három fiú gyermeke volt, ez a Krisztina pedig legjobb esetben is csak tizennyolc éves lehetett ekkor.²⁵⁸

A 16. századi Drugethek²⁵⁹ „ősanya”, Szapolyai Krisztina személyével kapcsolatban csupán a problémák felvázolására, nem pedig a megoldására vállalkozhattam, így a kérdés tisztázása a további kutatások feladata. Annyi azonban tényszerűen leszögezhető, hogy Szapolyai Krisztinának igen nagy szerepe volt a Homonnai Drugeth család történetében, mivel ismereteim szerint hét fiú és egy lány gyermeket szült Drugeth Jánosnak, ezzel bebiztosítva a família fennmaradását.

Jelen dolgozat keretei között nem tartom feladatommak a család történetét részletesen bemutatni, így csak a legfontosabb események és csomópontokat ismertetésére szorítkozom. Ennek oka részben a rendelkezésemre álló források igen csekély száma, részben pedig az, hogy a család tagjai társadalmi presztízszük és vagyonuk ellenére sem folytak bele aktívan a 16. század politikai életébe.

Drugeth János fiai közül Ferenc lehetett a legidősebb, mivel 1522-ben már együttműködési szerződést kötött a térség nagybirtokosaival²⁶⁰, akikkel négy évvel később részt vett a mohácsi ütközetben, ahol apja elesett. Minden bizonnyal a rokoni kapcsolatoknak tudható be, hogy a csatát követően Drugeth Ferenc Szapolyai oldalára állt. Szirmay szerint a koronázása után János király őt küldte Lengyelországba, hogy tudassa Jagelló Zsigmonddal a mohácsi csatavesztést és királlyá koronázását.²⁶¹ Ezt követően 1527 elején Ferencet tárnokmesterré, Gábor nevű öccsét győri püspökké nevezte ki, István pedig

²⁵⁸ NEUMANN 2012. 436. Neumann szerint: „János és Krisztina gyermekeiről az első adatunk 1505 júliusából való, amikor egy egyházi adományról szóló oklevél kibocsátói sorában János mellett már három – bizonyára kis gyermek – fia is szerepel (DL 10 891.). Később még legalább három fiuk született (DL 82 667.). Ez a kronológiai rekonstrukció Krisztina fiatalsága miatt ugyan törékeny megoldás, de távolról sem kizárható.”

²⁵⁹ A Homonnai Drugethek 16-17. századi családfáját lásd a mellékletek között. 1. tábla

²⁶⁰ Pálóczy Antal zempléni főispán kezdeményezésére Báthory András, Perényi Péter, Ráskay Gáspár, Rozgonyi István és Drugeth Ferenc védelmi szövetséget kötöttek. Lásd: AZT 1897. 237.

²⁶¹ AZT-SZIRMAY 1897. 303-304.

Zemplén megye főispánja lett.²⁶² Homonnai Drugeth Ferencet 1527 novemberében, Ferdinánd koronázásával egy időben felszólították, hogy térjen át a Habsburg pártra, aki megtagadta ezt, testvérei közül azonban Gábor, Imre, Antal és István is átálltak Ferdinánd híveinek táborába.²⁶³ Ferenc 1531-ben tagja volt annak a küldöttségnek, amely Lengyelországban tárgyalt a kiegyezés lehetőségeiről, mint később kiderült eredmény nélkül.²⁶⁴ 1540 előtt bekövetkezett haláláig következetesen kitartott Szapolyai pártján.²⁶⁵

Épp az ellenkezője állapítható meg testvére, Drugeth István zempléni főispán pályafutásáról, aki még 1539-ben Magyarországra hozta János király menyasszonyát, Izabellát, Perényi Péter és Brodarics István kíséretében.²⁶⁶ A következő évben azonban már Ferdinánd oldalán találjuk, olyannyira, hogy újdonsült feleségével, Báthory Klárával Bécsbe költözött és 1555-ben bekövetkezett haláláig nem is tért vissza onnan.²⁶⁷

Az 1530-as éveket illetően a család többi tagjának pártállásáról igen kevés információnk van. Minden bizonnyal a térség nagybirtokos főuraihoz hasonlóan az éppen aktuális katonai és politikai helyzetnek megfelelően voltak kénytelenek pártot választani. A Drugeth család azonban jóval népesebb volt ekkor, mint például a Perényi vagy Bebek családok, az egyes családtagok pedig nem egységesen foglaltak pártállást, de a család történetével foglalkozó Réz László szerint kifejezetten „csendesek voltak, határozott irányt cselekvésükkel nem mutattak.”²⁶⁸ Drugeth Gáborról, János király egykori győri püspökéről tudjuk, hogy 1535-ben Ferdinándhoz pártolt, aki cserébe megerősítette birtokaiban.²⁶⁹ Gábor akkorra már otthagyta az egyházi rendet és az egész családjával együtt a reformáció buzgó támogatója volt. Politikai irányultságukat és az aktuális pártváltoztatásokat rokoni kapcsolataik is igen jelentős mértékben befolyásolták. A már többször említett 1542-es

²⁶² BARTA 1977. 637 Gáborról: BARTA 1977. 673. Istvánra: FALLENBÜCHL 1994. 113.

²⁶³ BESENYEI 2003. 99. Ellenben testvérei hűségüket tettek Ferdinándnak. Lásd.: AZT-SZIRMAY 1897. 337-338.

²⁶⁴ ACSÁDY 1897. 84-85. Szirmay szerint Szapolyai az Ungvár örökös grófja címet adományozta Drugeth Ferencnek hűségéért. Ezzel kapcsolatban sajnos egyetlen levéltári forrásban sem találtam megerősítő adatot, de elképzelhetőnek tartom, hogy valóban megkapta Ferenc az Ungvár örökös grófja címet, amit a család tagjai ettől kezdve használtak is. Lásd.: PÁLFFY 2012. 185-186. A kérdésre még részletesebben visszatérek később.

²⁶⁵ Szirmay szerint Szapolyai az Ungvár örökös grófja címet adományozta Drugeth Ferencnek hűségéért. Ezzel kapcsolatban sajnos egyetlen levéltári forrásban sem találtam megerősítő adatot, de elképzelhetőnek tartom, hogy valóban megkapta Ferenc az Ungvár örökös grófja címet, amit a család tagjai ettől kezdve használtak is. Lásd.: PÁLFFY 2012. 185-186. A kérdésre még részletesebben visszatérek később.

²⁶⁶ AZT 1898. 211.

²⁶⁷ AZT 1898. 239. MNL OL A57. 2. k. 314. p.

²⁶⁸ RÉZ 1899. 49.

²⁶⁹ MNL OL A 57 1. k. 260. p, RÉZ 1899.

sárospataki egyezségben részt vevő Imre felesége Bebek Ferenc lánya volt, a hét Drugeth fivér egyetlen leány testvérének, Katalinnak pedig Drágffy János lett a férje. Gábor a Perényiekkel és Bebekekkel is szoros kapcsolatban álló Varkocs Borbálát vette el.²⁷⁰ Drugeth (I.) Györgyöt Ferdinánd 1533-ban Ung és Zemplén vármegyék főispánjává nevezte ki, ennek ellenére ő kapcsolódott be a legkevesbé a politikai életbe.²⁷¹ Fia, Ferenc azonban Perényi Péter lányát, Erzsét vezethette oltárhoz, így Perényi Gábor sógora és a terebesi uradalom örököse lett.²⁷² Homonnai Antal első felesége nem ismert, de Miklós és Borbála mindez bizonytalansággal tölthetett, mivel második házassága igen rövid, de annál jelentősebb volt. Az 1544-ben megözvegyült Drágfi Gáspárné Báthory Anna kezével ugyanis két fia György és János- ez utóbbi testvére, Katalin férje volt- gyámságát, ezzel pedig Kraszna és Közép-Szolnok vármegyék főispánját nyerte el.²⁷³ Homonnai Antal azonban nem sokkal ezt követően meghalhatott, mivel Báthory Anna- ahogyan az előző fejezetben már említettem- 1551-ben ecsedi Báthory Györggyel kelt egybe.²⁷⁴

Ha mindezekből az adatokból a család politikai vonalvezetése nem is határozható meg egyértelműen, de az 1540-es években már inkább Habsburg Ferdinánd felé gravitáltak. Sokkal fontosabb következtetések vonhatóak le azonban a család házassági stratégiáját illetően. Az országrész három legjelentősebb családjával, a Bebek, Drágfi és Perényi családokkal igen szoros rokonsági háló alakult ki a század közepére, olyannyira, hogy mindhárom mágnás família utolsó képviselőjével elsőfokú rokoni kapcsolatot építettek ki a Drugethek.

Az 1549. évi portaösszeírás adatai alapján pontos képet kaphatunk a családon belüli vagyonmegosztásról. Eszerint az összeírás időpontjában Homonnai Gábor (Ung:189,5), György (Ung:211,5; Zemplén:287), Imre (Ung:171,5; Zemplén:644,5) és Antal (Ung:173,5; Zemplén:363) kezén oszlott meg a család birtokállománya. Ez utóbbi Antal, azonban ekkor már biztosan nem volt életben, az Ung megyei birtokait azonban még az ő neve alatt vették jegyzékbe a dikátorok, zempléni javai azonban felesége, özvegy Homonnai Antalné tulajdonában voltak feltüntetve. Mint tudjuk, második felesége somlyai Báthory Anna volt-

²⁷⁰ A Varkoch család Szapolyai István feleségével, Hedviggel érkezett Sziléziából a Magyar Királyságba. Egy évszázados jelenlétük alatt igen jelentős pozíciókat töltöttek be, és kiterjedt rokoni hálót sikerült kiépíteniük Felső-Magyarországon és Erdélyben. WAGNER IV. 210-219., NAGY XI. 64-65.

²⁷¹ Az eredeti kinevező okiratok: ŠA Prešov DH inv. c. 828/1. No. 124., No. 125.

²⁷² Lásd az előző fejezetben.

²⁷³ MNL OL A 57. 2.k. 168-169. p. A házasságkötés pontos időpontja nem ismert, de 1546. november 2-án, mint a Drágffy fiúk mostohaapját (vitricum) említi a királyi kinevező okirat.

²⁷⁴ Lásd az előző fejezetben.

aki a Szabolcs megyei összeírásban viszont Drágfi Gáspár özvegyeként volt bejegyezve-
akinek előző házasságából származó két fiának törvényes gyámja Drugeth Antal volt.
Halálával a két Drágfi fiú is Antal örökösé vált, mivel azonban ekkor még kiskorúak
voltak, így helyettük édesanyjuk szerepel az összeírásban, mint törvényes képviselő. Az
örökösödési ügy végül Báthory Anna és gyermekei ötezer magyar forintnyi kártalanításával
oldódott meg, ami után Antal fia, Homonnai Miklós vehette át apja birtokait.²⁷⁵

A fennmaradt források alapján Antall és fia Miklós a Zemplén megyei Barkó
várában, illetve a mellette lévő kúriában tartotta központját, Imre és leszármazottaik
Homonnán és Jeszenőn, Gábor és György pedig Ungváron rendezte be személyes életterét.
Mindez nem azt jelenti, hogy ilyen megosztásban is birtokolták a családi javakat. A
portaösszeírás adatai ugyanis egy igen érdekes birtokmegosztási rendre hívják fel a
figyelmet. A Drugetheknél kialakult öröklési rend- és a birtokok fokozatos osztódása-
következtében, a család birtokában lévő legtöbb helységben a család több tagjának is volt
részesedése, vagyis nem falvanként, vagy uradalmanként osztódott a vagyon, hanem igen
jelentős volt a részirtokosság, amivel megelőzhető volt, hogy egy-egy családtag halála után
elidegenítődjön a vagyon egy része.²⁷⁶

A vagyonmegosztás ezen módjának előnyei nagyszerűen tetten érhetőek az egyes
családtagok pártváltoztatásaiból fakadó birtokelkobzásokon. 1548-ban Homonnai Gábort és
Imrét fő és jószágvesztésre ítélte a királyi ítélőszék, birtokaikat pedig a Bécsben élő
Istvánnak adományozták, aki még abban az évben kiegyezett velük.²⁷⁷ Hasonló eset történt
1556 őszen is, amikor Homonnai Miklóst felségárulás vétkében bűnösnek tartották, és
minden birtokától megfosztották, a jószágokat azonban unokatestvérének, (III.) Ferencnek
adományozta Ferdinánd.²⁷⁸ A közösen bírt uradalmak bevételeit és kezelését személyes
megállapodások alapján osztották meg egymás között az egyes osztásokból részsült
családtagok. Ebből kis híján vére menő konfliktusok is kialakultak. Homonnai (I.) György
két fia, (III.) Ferenc és (II.) Gáspár, apjuk halála után, 1556-ban nem tudtak megegyezni az
örökség és Miklós felségárulása miatt rájuk háramlott birtokok elosztásában. A leleszi
káptalan és feltehetően György végrendeletének végrehajtója és Ferenc sógora, Perényi

²⁷⁵ MNL OL A 57. 2. k. 200-201.p.

²⁷⁶ A kérdés alaposabb tisztázása, csak a család 16. századi történetének és birtokviszonyainak részletesebb
feltárása után lehetséges, amelyhez kulcsfontosságú lenne Homonnai János végrendelete.

²⁷⁷ MNL OL A 57. 2. k. 314. p.

²⁷⁸ MNL OL A 57. 3. k. 372. p. Az eset további kutatásokra érdemes, mivel Homonnai Miklós sógora, Kendy
Ferenc volt erdélyi vajda Bebek Györgyvel éppen ekkor akarta átvenni a gyámságot János Zsigmond felett és
megszerezni a kormányzói hatalmat Erdélyben. Lásd.: HORN 2012. 63-64., 76, 87-98.

Gábor személyes beavatkozására volt szükség, hogy kibékítsék a testvéreket.²⁷⁹ De Ferencnek két évtizeddel később saját fiával is hasonló okok miatt akadt igen komoly problémája. Egyetlen fia, György ugyanis szabályos ostrommal vette be apja szerzett birtokát, Terebes várát, majd a gerényi kúriáját is fegyveresekkel dúlta fel, amely során Ferenc meg is sérült.²⁸⁰ Mindezekről végrendeletében is igen keserűen emlékezett meg és ingó vagyonának örökléséből ki is zárta a fiát.²⁸¹

Számos hasonló esetet említhetnék még a Drugeth család belső konfliktusainak tovább árnyalására,²⁸² de talán a felhozott példák is bizonyítják, hogy az egységes politikai fellépés és udvari pozíciók megszerzése helyett inkább a vagyonszerzés és a regionális befolyásér folytatott versengés kötötte le a család figyelmét a 16. század második felében. Ehhez részben az ismertetett öröklési rend járult hozzá, részben pedig az, hogy a Drugeth család országos viszonylatban is igen népes arisztokrata famíliának számított a korban. Ennek a versengésnek tudható be, hogy mindössze a zempléni és ungi főispáni méltóságokban váltották egymást a család rangidős tagjai. A század végére ugyan közeli rokonságba kerültek a nagylucsei Dóczy, Zrínyi, enyigi Török, Révay és ecsedi Báthory családokkal, ennek ellenére a Drugeth család egyetlen tagja sem törekedett rá, hogy kihasználja az ebből származó informális kapcsolatrendszereket, vagy a dunántúli arisztokraták körében már jól ismert politikai karrierépítési lehetőségeket.²⁸³ A család tulajdonában lévő birtokállomány ugyan az ország egyik legnagyobb birtokkomplexumát jelentette, az egyes családtagok kezén azonban olyan mértékben szétforgácsolódott, hogy az igazgatással és örökösödéssel kapcsolatos ügyek és a nagyszámú leánygyermek kiházasítása teljesen lekötötték a figyelmüket.²⁸⁴ Birtokok elhelyezkedéséből fakadóan a kereskedelmi kapcsolataikat is elsősorban Lengyelország felé építették ki, így kiestek a bécsi és dél-német tőkés vállalkozók érdekeltségi köréből, de a végvárrendszer fenntartását fedező szállítmányozásból és a velük járó kölcsönügyletek hasznából is.

²⁷⁹ ŠA Prešov DH inv. c. 904/1.

²⁸⁰ TAKÁTS 1982. 208.

²⁸¹ RADVÁNSZKY 1879. 121-123.

²⁸² A Homonnán őrzött egykori Drugeth levéltár Kaposvárra került elenchesai között egy „Acta violentialia querelae” címmel egész fasciculust különítettek el ezeknek az ügyeknek (ez lenne a Fasc. II. B.). Lásd.: MNL SML XIII. 13. 259-260.

²⁸³ Zrínyiekre: PÁLFFY 2007.; Révayakra: PÁLFFY 2009a. és velük összefüggésben az ecsedi Báthoryakról az előző fejezetben; a Török családra: BESSENYEI 1994.; a nagylucsei Dóczy családra: PÁLFFY 2011a. 105, 113.

²⁸⁴ Erre számos példa akad a Drugeth család Homonnán őrzött egykori levéltárának elenchesaiban. Lásd.: MNL SML XIII. 13. 1226-1846. passim.

Jól példázza a család szerepvállalását Homonnai Drugeth István szikszói csatában betöltött szerepe is, aki mint Zemplén vármegye főispánja „csupán” a saját és vármegyei csapatokat vezette, a csatát azonban az egri várkapitány, Rákóczi Zsigmond irányította.²⁸⁵ Drugeth István helytállásáról és a csata folyamán tanúsított vitézkedéséről ugyan Boccatus dicsőítő verset is írt, a valóságban azonban, csupán mintegy kisegítő szerepet vállalt az ütközetben.²⁸⁶ Ebben az időszakban ugyanis a Dunántúlon a Batthyány, Erdődy, Nádasdy és Zrínyi - tehát a Drugethekhez hasonló vagyonú és társadalmi rangállású- családok tagjai már a katonai védelem főszervezői és a török elleni hadmozdulatok vezetői voltak. Felső-Magyarországon a főkapitányi tisztséget ugyan az 1560-as évek közepe óta idegen származású tisztek töltötték be, a fontosabb végvárakat azonban a század második felében „berobbant” katonai vállalkozók irányították, amint amilyen Rákóczi Zsigmond, Mágóchy Gáspár, vagy a Balassa testvérek voltak.

A sikeres helyzetfelismerésben rejlő lehetőségeket bizonyítják az 1598. évi portaösszeírás adatai is. (3. táblázat) Felső-Magyarország legnagyobb birtokosa,- jelentős részét ugyan zálogbirtokokkal és a Mágóchy örökséggel- Rákóczi Zsigmond volt a század végére.

A Homonnai Drugeth család három tagja szerepel a század végi összeírásban, amely a család három ágát is jelenti.

Az 1598-as összeírásban szereplő Borbáláról nem sok adat maradt,²⁸⁷ a századforduló után pedig teljesen eltűnik a forrásokból, nagy valószínűség szerint a halála miatt. Vele kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy Anna nevű testvérének Kátay Mihály, Erzsébetnek pedig Zborowski Péter (Piotr) volt a felesége. Ez utóbbi személlyel kapcsolatban néhány szót szólni kell a Homonnai Drugeth család lengyel kapcsolatairól, amely egyelőre igen homályos, de mindenképpen további kutatásokra érdemes része nemcsak a család, hanem az egész felső-magyarországi régió történetének is.

²⁸⁵ SZABÓ 1999a., HANGAY 2011. 87-100.

²⁸⁶ BOCATIUS 1599. 428-433. Nagyon érdekes, hogy Bocatius hogyan adja meg Drugeth István titulaturáját: „Funeri Spectabilis , Magnifici et Generosissimi Domini. Dm. Stephani Drugeth Lib. Bar. de Homonna”. Uo. 428., Ennek ellenére saját csapataival aktív katonai tevékenységet folytatott Homonnai István. 1590-ben Ernő főherceg meg is dorgálta, mivel rajtaütött Ferhád budai pasa emberein, akik közül többet levágtak, néhányat pedig fogságba ejtettek. Lásd.: ŠA Prešov DH inv. c. 828/5.

²⁸⁷ Dávid Zoltán következetesen Barnabásnak tünteti fel, tudtommal azonban a családnak nem volt Barnabás nevű tagja. Az összeírás eredeti szövegében azonban Barbara, néhol pedig Borbora név olvasható, aki csakis Homonnai Miklós és Zrínyi Margit Borbála nevű lányával azonosítható. Erről lásd Homonnai István levele fiához, Lászlóhoz 1595. január 30-án. MNL OL P 108. rep 46. Fasc. E. No. 183.

Láttuk, hogy már Szapolyai János lengyel kapcsolatainak alakításában is szerepet vállalt Homonnai Ferenc, ami bizonyos szintű helyismeretet és kapcsolatrendszert feltételez. Ez valószínűleg a gazdasági tevékenység és kereskedelmi kapcsolatok révén alakulhatott ki, mivel a 16. század második feléig semmilyen lengyel rokoni kapcsolat nem ismert a Drugeth családban, bár Imre 1540-ben papírra vetett végrendeletében már lengyel atyafiakat említett.²⁸⁸ Ennek a kapcsolatrendszernek a mélységét a Dobó-Balassa összeesküvés harmadik fő gyanúsítottjának, Homonnai Gáspárnak a példája világíthatja meg kicsit közelebről. Dobó István lengyel kapcsolatainak egyik kulcsfigurája ugyanis Homonnai Gáspár volt. Az ő segítségével vették fel a kapcsolatot Walenty Herbut premyśli püspökkel és testvérével, Stanisław-val, aki szambori vajdaként szenátor volt a szejmben és Zsigmond Ágost legbensőbb tanácsadói közé tartozott.²⁸⁹ Dobóék lefogását követően Homonnai Gáspár Lengyelországba szökött, ahonnan csak évekkel később tért vissza. Ekkor már minden valószínűség szerint kiterjedt ismeretségi körrel bírhatott a család, mivel Gáspár unokatestvére, Miklós szintén egy igen befolyásos lengyel családból kerített férjet a lányának. A Zborowski család neve a Báthory-kutatók előtt jól ismert. A 16. század második felében a nyolc Zborowski fivér közül öten is igen magas állami tisztségben szolgáltak és meghatározó szerepet játszottak az országos politikai életben.²⁹⁰ Igen komoly szerepük volt egyebek mellett Báthory István lengyel királyi ambícióinak felélesztésében is. Homonnai Erzsébet férje, Piotr Zborowski krakkói vajda lévén a lengyel szenátus második embere volt Valois Henrik rövid uralkodása alatt, a király távozását követően azonban le kellett mondania a tisztségéről.²⁹¹

Az adózó házak számát tekintve is látszik, hogy a századfordulót megelőző időszakban a vezető szerep Homonnai Istváné volt, ami részben abból is következett, hogy a legidősebb férfi tagja volt a családnak. Ekkor Zemplén és Ung vármegyék főispáni méltóságát is viselte.²⁹² Felesége Török Bálint unokája, Fruzsina volt. Idősebbik fiuk László, apjával közel egy időben, 1599 előtt halt meg.²⁹³ A család ezen ágából tehát egyedül az 1577-ben született Bálint vihette tovább a Drugeth nevet és a vagyon jelentős részét. De a 16. század közepén még igen népes családból Bálint mellett csupán unokatestvére, György

²⁸⁸ AZT 1900. 119.

²⁸⁹ HÓVÁRI 1987. 56-57.

²⁹⁰ GEBEI 2001. 1-2.

²⁹¹ GEBEI 2001. 2-3.

²⁹² FALLENBÜCHL 1994. 105-113.

²⁹³ BOCATIUS 1599. 434-435., Török Fruzsina 1600. január 19-ei keltezéssel hívta meg Kassa városát László temetésére, Ungvárra. Lásd: KERÉKES 1907. 266.

érte meg a századfordulót. Ha tehát a 17. század első évtizedeinek viszontagságos körülményei között tevékenykedő Homonnai Drugetheket akarjuk számba venni, akkor Bálint és György pályafutását kell vizsgálat alá venni.

IV. Homonnai Drugeth Bálint

IV. 1. Bocskai oldalán

Homonnai Drugeth Bálint elsősorban az 1605 folyamán, Bocskai főgenerálisaként vezetett hadinaplója nyomán²⁹⁴, majd a fejedelem halála után, az erdélyi fejedelemségért meginduló harcok egyik főszereplőjeként került a történészek érdeklődésének perspektívájába. Kétség kívül ezek azok a mozzanatok, amelyekkel az országos, sőt a nemzetközi események porondjára is kilépett a fiatal főúr, életpályája alaposabb szemügyre vételével azonban a Bocskai-felkelés társadalomtörténeti vonatkozásai mellett a Homonnai Drugeth család kapcsolatrendszeré és a magyar főnemességben belül elfoglalt helye is megragadható. Az alábbi fejezetben Homonnai Bálint életének és (politikai) pályafutásának vázlatos áttekintésével azokat az elemeket szándékozom súlypontosítani, amelyek nem csak Bálint életének, hanem a Homonnai Drugeth család történetének is fordulópontjai.

Mindez György szempontjából is igen fontos, mivel unokabátyja 1609 novemberében bekövetkezett haláláig csupán passzív szereplőként bukkan fel a forrásokban. Azt követően azonban a Bálint által elért eredményeknek a folytatója lett, azzal a lényeges különbséggel, hogy ő a katolikus egyházal és az udvarral szoros együttműködésben és annak megfelelő koncepciók alapján hasznosította az örökséget. Ezen belül is Bálint fejedelmi lehetőségei és a Bocskai végrendeletében rá hagyott birtokok- Husz és Kővár- megszerzése hatott ki meghatározó mértékben György tevékenységére, közvetetten pedig Bethlen Gábor és a bécsi udvar kapcsolatára. Ugyan mindössze öt évvel volt fiatalabb Bálinttól, ám ez az öt év a 17. század első évtizedének gyorsan pergő eseményeiben épp elég volt ahhoz, hogy a nagykorúság határán álló, de azt még át nem lépő György mindvégig a háttérben maradjon. Jól látszik azonban, hogy Bocskai figyelmet fordított rá, hogy a környezetében tartsa és társadalmi presztízséből származó tekintélyét a tárgyalások folyamán latba is vesse a saját oldalán.

Bálint elsőségét életkorán kívül apja politikai és katonai tekintélyének köszönhette. Homonnai Drugeth (II.) György halála után, az 1590-es évek második felében Drugeth István volt a család egyetlen felnőtt korú férfi tagja. A tizenöt éves háborúban kivívott

²⁹⁴ CSONKA 1988. 97-142., VENÁSCH 2007. 19-46.

katonai hírnevét az Ung és Zemplén vármegyei főispánság és a magyar főnemességet behálózó rokoni kapcsolatai is erősítették.²⁹⁵ Felesége, Török Ferenc lánya, Fruzsina volt, aki révén nem csak rokoni kapcsolatait, hanem birtokait is gyarapíthatta. Még a nagyapa, Török Bálint egyik legbecsesebb szerzeményének, Debrecen város egy részének tulajdonjoga, valamint Diósgyőr harmada került Homonnai Istvánhoz Fruzsina kezével.²⁹⁶ Három lány testvére közül Klárát érdemes megemlíteni, aki 1563. május 2-án Révay (II.) Ferenc felesége lett, amivel egy három és fél évtizedes együttműködés vette kezdetét a két család között.²⁹⁷ Révay Ferenc ugyanis szintén Ferenc nevű apja örökébe lépve a jogban jártas személyként a Királyi Tábla tagja, egy rövidebb ideig a Szepesi Kamara elnöke, majd fizetéses magyar tanácsos lett. Az 1590-es évek elején részt vett a felső-magyarországi végvári jövedelmek széles körű vizsgálatában, amiben bizonyára jól jött a sógornak, mint a térség egyik legbefolyásosabb arisztokratájának támogatása.²⁹⁸ Szorosabb együttműködésüket bizonyítja István 1595. január 30-án kelt levele, amelyben idősebb fiát, Lászlót utasította, hogy „*az minémű dolgainkrul Rewai uram szol és jambor szolgainktul tanachiolnak azokban így nagy szorgalmatossággal el járj*”.²⁹⁹

Eközben Bálintot a bártfai és eperjesi iskolákban oltalmazták a múzsák, melynek egyikeként joggal felételezhetjük Bocatius Jánost.³⁰⁰ Bizonyára kapcsolatba hozhatóak Bocatius pedagógia módszerei és irodalmi tevékenysége Homonnai Bálint írói ambícióinak felélesztésében és a későbbi művészet és irodalom pártoló tevékenységében is. Bőkezű mecénási tevékenységüket Bocatius már apja méltatásakor is kiemelte, de a korszak

²⁹⁵ Katonai tevékenységéről kiváló összgezést ad Buda Ferenc, Lásd.: BUDAI 1866. 136-138.

²⁹⁶ Debrecen megszerzéséről részletesebben: BESSENYEI 1994. XXXIII., BESSENYEI 1998. 53-87. A vár végül Török Ferenc felesége, Országh Borbála révén került a tulajdonukba 1569-ben, Homonnai Ferenc tiltakozása ellenére. Két lányuk közül Török Fruzsínát Homonnai István, Zsuzsannát pedig Nyári Pál vette feleségül, amivel nem csak Diósgyőrben, hanem Debrecen révén is részbirtokosok lettek. Homonnai István birtoklásáról: MNL OL P108. rep. 46. Fasc. F. No. 184. A debreceni tanács levele szerint évi 1600 forint adóval tartoztak Homonnai Istvánnak.

²⁹⁷ PÁLFFY 2009a. 13.

²⁹⁸ Révay (II.) Ferenc pályafutására lásd.: PÁLFFY 2009a. 14-15.

²⁹⁹ MNL OL P108. rep. 46. Fasc. F. No. 183. A Révay rokonság miatt az 1610-es években Györgynek gyűlt meg a baja, mivel Bálint fiának, Istvánnak a halála után Révay Péter jelentkeztek az örökségből neki járó részért.

³⁰⁰ „*Bartphanae puerum post haec fouere virentem/ Hinc et Eperiessides te docuere Deae/ Ast ubi cenocessa est annis, prudentia maior,*” Homonnai Bálint ungvári sírfelirata, amelynek szövegét Tolnay-Balogh János lelképásztor fogalmazta. Lásd.: AZT-SZIRMAY, 1900. 39. A Homonnai István halálára írt verseiben Bocatius maga is megemlékezett erről: BOCATIUS 1599. 435-436. Bocatius 1594. január 20. és 1599. május 11. között volt eperjesi iskolaigazgató. Lásd: CSONKA 1985. 205-207.

főnemesei között egyébként is bevett szokásnak számított peregrinusok finanszírozása, akik tanulmányaikból visszatérve patrónusok szolgálatába álltak, de legalábbis műveiket számukra ajánlották.³⁰¹ Homonnai Bálint esetében mindössze egyetlen konkrét példát sikerült találnom peregrinus támogatásával kapcsolatban. A Kishont vármegyei Kokova lelkésze, Pepich István ajánlotta 1598-ban megjelent művét Homonnai Bálintnak, valamint a tanulmányi finanszírozása miatt is hálálkodott a főúrnak.³⁰²

A Homonnai Drugeth család tagjai, már az 1560-as éveke elején kirobbant hitviták idején szimpatizálni kezdtek a kálvini tanokkal, amely első körben az észak zempléni homonnai uradalomban terjedt el, ahol iskolát is működtettek,³⁰³ de a „*helvét hitvallású egyháznak*” szintén hasonlóan lelkes támogatói voltak Ung vármegyében is, ahol igen gazdag javadalmazásban részesültek a lelkészek és az ungvári alsó fokú iskola tanárai.³⁰⁴

Ahogy már Szabó András is rámutatott Abaúj és Zemplén művelődési topográfiájának elkészítésével, a térség kiemelkedő szerepet játszott a 16. század második felének művelődés történetében „s e tágabb vidéknek éppen Abaúj és Zemplén vármegye volt a szíve”.³⁰⁵ Az egyedülállóan sűrű mezővárosi hálózattal összefüggésben az átlagosnál jóval nagyobb számú középfokú tanintézmény működött és szinte minden mezővárosnak, vagy földesúri központnak olyan gimnáziuma volt, amelyekben külföldi egyetemeket megjárta magas műveltségű tanárok tanítottak.³⁰⁶ Ugyan ez elmondható a térség nagybirtokosairól is, akik közül Serédy Gáspár, Alaghy János, Magóchy András német és itáliai egyetemeken tanult, majd gyermekeiket és rokonaikat is támogattak hasonló ambícióikban. Mindezek igen komoly mértékben befolyásolták a döntő többségében református nemesség műveltségi szintjét és mentalitását. „*Régi megállapítás, hogy az egyházak azáltal, hogy vallásos mentalitást formáltak, az emberi magatartást is alakították.*

³⁰¹ Bocatius a következőként emlékezett meg Homonnai István mecénási tevékenységéről: „*Quem capiunt Martis,/ Spernit is artis opes./ Mars libat mulis, doctis negat oscula Musis,/ Immo Deabus atrox vulnera saepe facit./ Non sic Drugethius: sacris dedit aera Camaenis,/ Otiaque is/ studiis fecit honesta piis./ Sumpibus Aonis magnis provexit alumnos,/ In qua tuas misit, Teutoni sora Scholas./ Comquo intellieget sit quanta potentia doctis / Litterulis; natos hisce duos./ Ergo bonis favit doctoribus, utique iuventam / Proprius instruerunt. larga didactra dedit.*” Lásd.: BOCATIUS 1599. 432.

³⁰² MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. F. No. 185. A mű címe, amit Homonnai Bálintnak ajánlott: Brevis verum solida et perspicua imaginum christianarum historicarum contra rabiem sacramentariorum defensio. Barthae, 1598.

³⁰³ RÉZ 1899. 67-72.

³⁰⁴ MÉSZÁROS 1861. 69-70.

³⁰⁵ SZABÓ 1999. 38.

³⁰⁶ SZABÓ 1999. 38.

*Az istenhez való kapcsolat különbözősége hatott a világ dolgaihoz való viszonyulásra és az élet minden területére.*³⁰⁷ Benda Kálmán ezekkel a gondolatokkal indította fejtegetéseit a kálvinizmus és a magyarságtudat kölcsönhatásairól, amelyben elsősorban a Bocskai-felkelés ideológiai hátterét kapcsolta össze a kálvini tanokkal. Nézete szerint az Institutióban megfogalmazott ellenállástan megnyilvánulását nem a rendek közvetlen rezisztenciájában kell keresni – például a gálszécsi gyűlésen- hanem Bocskai személyében, aki Isten által küldött szabadítóként lépett fel a rendi jogok védelme érdekében.³⁰⁸ Ugyan az újabb szakirodalom meggyőzően rámutat, hogy az ellenállástan nem feltétlenül a református teológia szüleménye, ezért nem lehet a felkelés ideológiáját csak a rendi és kálvinista pólusok között vizsgálni³⁰⁹, mégis érdemes a koncepciót a felszínen hagyni és a Bocskaihoz csatlakozó főnemesek esetében a személyes motivációk vizsgálatakor figyelembe venni Benda koncepcióját is.

Az idézett szöveggel általánosabb érvényű tanulságok levonását szeretném inkább alátámasztani. A protestáns egyházak a 16-17. század fordulóján már fél évszázados gyökerekkel rendelkeztek a tréségben, amely idő alatt több generáció az általuk kiépített-noha decentralizált- iskolarendszerben, a wittenbergi és heidelbergi egyetemeken tanult tanároktól szerezte a műveltségét és vette át a mentalitását. Első sorban a főnemeseknek, de néhány esetben a köznemesek is lehetősége volt ugyan, hogy katolikus oktatási intézményben tanuljanak számuk azonban elenyésző volt azok mellett, akik tanulmányaikat helyben végezték. Mindez a rendi politizálást közjogi téren talán nem befolyásolta mérvadóan, a felső-magyarországi nemesség politikai kultúrájára azonban mindenképpen hatással kellett, hogy legyen. Homonnai Bálint ennek a nehezen megfogható felső-magyarországi „mentalitásnak” a reprezentáns főnemesi képviselője volt. Apja és bátyja gyors egymásutánban³¹⁰ bekövetkezett halálát követően az akkor 23 éves Bálint lépett elő családfővé, megörökölve a vele járó politikai, katonai és társadalmi szerepköröket.

³⁰⁷ BENDA 2004. 203.

³⁰⁸ A Bocskai-felkelés történetének ideológiai, vagy eszmetörténeti értelmezésének rövid historiográfiai áttekintéséhez: VARGA 2006. 29-41

³⁰⁹ TESZELSZKY-ZÁSZKALICZKY 2012. 63-64.

³¹⁰ „Az én szerelmes fiamat is az nagyobbbiakt Homonnai Lászlót ma kilenc és tiz ora közeöt dell elöt az Uristen ez arnyek wylagbol, it Homonnan Közülönk ki vette, melynek temettese és tiszteseget el takarítása rendeltük lenni Unghvarat, ez következendő Böjt elő honak hatodik napjan, az wy Calendarium szerint...” – írta Kassa városának „Az nehai nagysagos Drugeth homonnai Istvannak megh hagiót eözvegye. az Nagysagos enyigi Thöreök Fruzsina aszony, 1600. január 19. Homonna” AMK CS No. 4908.42.

Homonnai Bálint a főurak közül szinte elsőként, már valamikor 1604. novemberében csatlakozott Bocskaihoz Mágóchy Ferencsel, ami igen jelentős mértékben megnövelte a felkelés anyagi erőforrásait és katonai utánpótlását.³¹¹ A következő év áprilisában, a szerencsi gyűlésen, Bocskai fejedelemmé választását követően- Szirmay szerint- tapintatos beszédet mondott magyar nyelven, amelyben hangsúlyozta, „*hogy védelmi legyen a háború, ne támadó*”. A Bocskai mellé csatlakozásának okait pedig így magyarázta: „*Mi is az Gál-Szécsben tavalyi esztendőben tett protestációnk szerint, eő Felségétül reánk vetett súlyos sententia ellen, kihez képest hitünkért halálnak lettünk volna fiai magunk oltalmában , Generale Decretumnak tartása szerint, életünkért fogtunk fegyvert*”.³¹² Szirmay idézetének forrása sajnos nem ellenőrizhető, de ha hitelt adunk annak, hogy valóban Homonnai Bálinttól származik, akkor a Bocskaihoz csatlakozásának elsősorban vallási indítékai voltak.

A Drugeth család már a 16. század közepén is olyan szilárd pozíciókkal és kiterjedt familiárisi körrel rendelkezett Zemplén vármegyében (is), hogy például Drugeth Miklós kiskorúsága ellenére is őt nevezte ki Ferdinánd a megye főispánjává. A század második felében a Mohács előtti nagybirtokos főúri családok döntő többsége kihalt, birtokkomplexumaik pedig szétdarabolódva új zálogbirtokosokhoz kerültek. Ezeknek az újonnan felemelkedő családoknak a vagyona és gazdasági potenciálja ugyan megközelítette a régi arisztokráciáét, birtokvagyonának- ezáltal pedig gazdasági erejének- jelentős része zálogbirtokokon alapult. Emiatt folyton tárgyalásban álltak a kamarával a szerződések meghosszabbítása, vagy újabb birtokok megszerzése végett, amivel rá voltak kényszerítve, hogy rendszeresen nagyobb pénzösszegeket fizessenek a kincstárnak. Rákóczi Zsigmond például a tizenöt éves háború utolsó időszakában igen jelentős pénzösszegeket kölcsönzött a Szepesi Kamarának, cserébe olyan birtokokhoz jutott, mint a makovikai uradalom.³¹³ Ezeket a többnyire katonáskodó főurakat és vagyonukat tehát nagyobb mértékben be tudta vonni az uralkodó a háborús gazdálkodásba, mint a Homonnai Drugetheket, akiknek uradalmi és gazdasági erőforrásai szinte elérhetetlenek voltak. Ez nem csak gazdasági, hanem katonai és politikai tekintetben is érvényes. Ecsedi Báthory István, aki birtokait a Drugethekhez hasonlóan több évszázados családi vagyonként örökölte, az ősiség jogán „védve” volt a kamara esetleges követeléseivel szemben. Ezt bizonyítja Szepsi Laczkó Máté, sokat idézett

³¹¹ TT 1904. 458-459. Bocskai István levele Kassa városához 1605. november 30. „*Jam enim et dominorum magnificiorum Homonnay et Magoczy, nobis coniuncti sunt exercitus et comitatum etiam vires adnexae atque de die in diem adnectendae.*”

³¹² AZT-SZIRMAY 1900. 198.

³¹³ HANGAY 2011. 200-204.

anekdotája, mikor „*Jakab János a pápisa magyar urak tanácsából Ecsedre mégyen kémleni, micsoda állapottal légyen Báthory István: kellene-e tüle félni vagy nem? mert ott fekszik vala a pásztor a bokorban, a kitül a fenevadak igen rettegnek vala. Az Úr eszében vévé a dolgot, főember szolgálait (kik sokan valának) mindenfelől behivatá Ecsedbe, drabantit megsaporítá, és Jakab Jánosnak üzen, hogy örömet elvárja, ha oda akar menni hozzája. Elmene Ecsedbe, és elálmélkodik a számtalan udvar-népen és fő-fő népeken. A fő nemes népek székében ülven, néhol a gyalogok között kezeket fogja vala és kérdezi vala: ha ez e az úr? Végre bemenvén a várba az úrhoz, köszönté; az úr nem kele fel előtte, veszteg üle. Ebédre meg marasztalá és megvendégelé. Az ebéd után pedig kér vala az úrtól kölcsön császár számára, (a nervust akarván kicsalni); de eludálá az úr a praktikát, mondván: Látja kegyelmed, énnékem sok udvar-népem vagyon, ezeknek minden hóra meg kell fizetnem. Jakab János kijövéen Ecsedből, azt monda: Nem nagyságos úr ez ember, hanem nagy herczeg!*”³¹⁴

Ahogy az 1598. évi házösszeírás adatai is mutatják (3. táblázat) ecsedi Báthory István birtokállománya meghaladta ugyan a Drugeth birtokokat, a különbség azonban nem nagyságrendi. Nem túlzás tehát párhuzamot vonni Báthory István és Homonnai Drugeth Bálint között társadalmi presztízs és- anakronisztikus kifejezéssel élve- szerepvállalás tekintetében. Az 1601-ben ellenük indított – és a következő fejezetben részletesebben tárgyalásra kerülő - „kamarai” per során az ősi birtokállományuk érintetlen maradt, csupán az örökölt terebesi uradalmat sikerült konfiskálni, ami azonban nem jelentett halálos érvágást a családnak. Bálint ellen a per végül a pénzbírság mellett bizonyos számú haderő kiállításával zárult. Abból következtetve, hogy egy évtizeddel később Györgyöt 400 katonai kiállítására kötelezték, illetve Drugeth István, a tizenöt éves háború alatt is megközelítőleg ekkora saját fenntartású haderővel vett részt, megkockáztathatjuk, hogy ez lehetett az a csapatlétszám, amit saját költségükön, évről-évre még kényelmesen ki tudtak állítani a Drugethek.³¹⁵

³¹⁴ ETA III. 51.

³¹⁵ Buda Ferenc azt írja, hogy Drugeth István 339 zsoldossal vett részt a szikszói csatában, de serege diósgyőri, ónodi és kisvárdai katonákkal egészült még ki. Lásd.: BUDAI 1866. 136., Ernő főherceg szintén jelentős számú katonaságot említ 1589-ben Homonnai István zsoldjában: „*quo vel numerum equitum sud tuo ductu militantium augere vel ad aliam condignam conditionem te promovere possimus.*” Lásd.: ŠA Prešov DH inv. c. 828/4. De Engel Pál kutatásai alapján tudjuk, hogy a Drugeth család már az 1432-1433. évi banderális tervezet szerint, háború esetén 200 lovast tartozott kiállítani (a Perényiek és a Bebekek szintén ennyit). Lásd.: ENGEL 2003. 466.

Ez volt az a haderő, amivel Homonnai Bálint Bocskai mellé állt 1604 őszén és amit a saját zászlaja alatt vezetett a következő évi hadjáratban Érsekújvárig, majd haza Ungvárra.³¹⁶ A saját bandérium mellett még egy igen jelentős tényező áll a mögött, hogy ő lett Bocskai magyarországi csapatainak főkapitánya.³¹⁷ Bálint harci tapasztalatairól ugyan nem rendelkezünk adatokkal, de fiatal életkorából fakadóan nem valószínű, hogy nagy rutinnal rendelkezett. Bocskai mellett azonban szép számmal gyülekeztek komoly katonai múlttal visszatekintő emberek, mint amilyen Nyáry Pál, aki végig harcolta a tizenöt éves háborút és az egri kudarc ellenére is váradi főkapitánnyá nevezték ki, de ide sorolhatnánk Széchy Györgyöt, vagy Czobor Mihályt, a tekintélyesebb közbirtokosokat nem is említve.³¹⁸ Mögöttük azonban nem álltak olyan gazdasági erőforrások, mint Homonnai Bálint mögött. Bocskai 1605 nyarának elején Erdélybe távozott, így a nyugati hadjárat legkritikusabb részét, a hajdú csapatok finanszírozásának ügyét nem tudta, de talán nem is tudta volna személyesen intézni. A Bocskai mellett hadba szálló hajdúk száma egyes becslések szerint a csúcson elérte a 30 000 főt, de ha csak azokat vesszük számba, akik 1606 nyarán részsültek Bocskai kiváltságaiból, akkor is közel 10 000 fővel számolhatunk.³¹⁹ Homonnai Bálint nyilván nem tudott saját anyagi erőforrásiból rendszeres zsoldot fizetni, de a hadjárat alatt felmerülő problémákat tudta orvosolni. Nem egy ilyen eseményt naplójában is feljegyzett, amikor *„nagy búsulásom és sok gondom után egynéhány rendbeli üzengetéssel, fenyegetéssel és szép intésemmel ismét leszállítottam”* a lázongó hajdúkat.³²⁰ Viszonzásként igen tetemes birtokadományokat nyert Bocskaitól. Egy 1607 nyaráról származó adat szerint 300 000 tallérnál többet érő birtokok jutottak Homonnai tulajdonába Bocskai alatt, azt azonban nem közli, hogy Huszt és Kővár teszi-e ki ezt az összeget, vagy a felett jutott még Homonnai birtokokhoz.³²¹

³¹⁶ CSONKA - SZAKÁLY 1988. 139-140.

³¹⁷ Az első adat Homonnai Bálint főkapitányi kinevezéséről Bocskai 1605. július 12-én, Thurzó Szaniszlóhoz írt leveléből ismert. Lásd.: SZILÁGYI 1878. 17.

³¹⁸ Köznemesek közül Bosnyák Tamás füleki kapitány, Hagymássy Kristóf, Sennyei Miklós, Prépostváry István, Kun Gáspár és természetesen a hajdúkapitányok említendőek meg.

³¹⁹ CZIGÁNY 2006. 105.

³²⁰ CSONKA - SZAKÁLY 1988. 121.

³²¹ EOE V. 342. Érdeemesnek tartom megjegyezni, hogy a MOE XIII. kötetének kéziratai között található egy lista, amely saját Kenéz Győző magyarázata szerint a Bocskai zálogügyleteinek „korántsem teljes” jegyzéke, amit az országgyűlés elé terjesztettek 1608-ban. Az irat címe a következő: Iudex Donationum et Exemptionalium pecunialium, ac inscriptionalium Bochkaianarum, sub Diaeta productarum. A rajta szereplő levéltári jelzet: OL. M. Kanc. Belügyi iratok, E 144. 1606 utáni ir. Fol. 565-570. Ezen a listán Homonnai Bálint egy 40000 forintos tétellel szerepel, amiért a leleszi prépostság néhány birtokát kapta zálogba. A listán

Az 1605. évi hadjárat alapozta meg tehát a kapcsolatot Homonnai Bálint és a hajdúkapitányok között, aminek majd a két évvel azt követő második hajdú felkelés alkalmával tapasztalható legszemléletesebben az eredménye, amikor is a felkelés kezdeti fázisában őt akarták királynak kikiáltani.³²²

A hajdúk mellett Illésházy István is jó kapcsolatot ápolt Homonnai Bálinttal, akit lehetséges utódként is ajánlott Bocskainak.³²³ Ő azonban egy 1605. szeptember 5-én, Kassán kelt levelének záradékában még arra kérte Illésházyt, hogy a felső-magyarországi főkapitányság mellett támogassa Homonnai országbírói kinevezését.³²⁴ Papp Sándor legújabb vizsgálatai alapján úgy tartja, hogy Bocskai valamikor 1605. szeptember elején döntötte el, hogy az erdélyi fejedelemséget illetően Homonnai Drugeth Bálint lesz az örökös jelöltje.³²⁵ A fejedelem utolsó hónapjaiban azonban a „túlzók” egyre inkább Báthory Gábor felé húztak Homonnai Bálinttal szemben, akit az uralkodó részéről könnyen engedelmességre bírhatónak tartottak.³²⁶ A fejedelem halálát követően szinte azonnal körvonalazódott a két tábor. Homonnai fejedelemségét elsősorban Bocskai testamentumos urai támogatták, úgy mint Péchy Simon, Rimay János, Örvény Pál és Alvinczi Péter, a nagyobb befolyással bíró személyek közül pedig Illésházy és Nyáry.

szereplő 114 tétel nagy részben alátámasztja, de néhány helyen pontosíthatóvá is teszi a Pálffy Géza által közölt, Bocskai oldalán szolgáló köznemesek és főrendek listáját. Lásd.: PÁLFFY 2011. 368-373.

³²² Ezt a kiadott források alapján is jól ismert, Lásd.: KOMÁROMY 1893., TORMA 1867. Ezen kívül Homonnai Drugeth Bálint és a hajdúk kapcsolatáról igen gazdag forrásanyag található az Osztrák Állami Levéltár anyagában: ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50 A. Benda Kálmán ezek közül számos irat közlését is tervezte a MOE 13. kötetében. Jelen dolgozat tematikájába sajnos nem tudtam beépíteni ezeknek a tárgyalásoknak a részletes ismertetését, csupán a legfontosabb mozzanatokat emelem ki. További adatgyűjtést követően, a későbbiekben egy nagyobb lélegzetvételű tanulmányban szeretnék Homonnai Bálinttal foglalkozni, amelyben részletesebben vizsgálat alá veszem ezt a kérdést is.

³²³ Bocskai végrendeletéről és örökségének kérdéséről: PAPP 2013. 250-256.

³²⁴ „Legyen azon kegyelmed minden tehetségével, hogy itt való generálisság mellé az *Judex curiaeságnak* tisztit is szerezze Homonnai Bálint uramnak, minthogy annak elviselésében, ide alá másnak oly módja és autoritása nincsen.” SZILÁGYI 1878. 323-324.

³²⁵ PAPP 2013. 269.

³²⁶ Bocatius 1606. augusztus végi kínvallatása során nyilatkozott így Homonnai Bálintról. Lásd.: BOCATIUS 169.

IV. 2. Bocskai örököséből országbíró

Az 1606. decemberi kassai gyűlés végzései értelmében a fejedelem halála után Homonnai Drugeth Bálint és Nyáry Pál vette át az irányítást, mintegy kormányzói jogkörrel.³²⁷ Legfontosabb feladatuk az volt, hogy visszajuttassák a korona fennhatósága alá a Bocskainak átengedett területeket.³²⁸ Az uralkodó még Bocskai életében, 1606. december 7-én Thurzó Györgyöt és Forgách Zsigmondot jelölte ki biztosokká, akiknek a bécsi szerződés értelmében az uralma alá visszakerülő kelet-magyarországi területeket- köztük a legfontosabbként megjelölt Kassa városát- kellett átvenniük és ideiglenesen kormányozniuk.³²⁹ Bocskai december 29-ei halála miatt azonban egészen Ugocsa, Bereg, Szatmár és Szabolcs vármegyékre is kiterjesztették a „munkálatokat”, különös gonddal Kálló, Szatmár, Tokaj váraira, valamint a Hegyalján kulcsfontosságú Tarcal, Bodrogheresztúr és Liszka mezővárosokra.³³⁰ Thurzó azonban úgy tartotta, hogy amíg el nem szállítják Bocskai holttestét Kassáról, addig nem lehet megkezdeni a tárgyalásokat az átadásról, ezért csak február 4-én találkoztak Eperjesen.³³¹ Bocskai halottas menete ekkor már elindult Erdély felé. Homonnai Bálint február 9-én, Kállóból jelezte Rákóczi Zsigmondnak, hogy megindultak Erdély felé, leveléből azonban semmiféle ellenséges hangsúly nem érződik ki, ugyan azt azért közölte, hogy az Illésházyhoz írt leveleit rendszeresen felnyitotta és elolvasta.³³² Nyilván ekkor még nem tudta, hogy az előző napon összeült erdélyi országgyűlés Rákóczit választotta fejedelemmé.

A Homonnai Bálint, Rákóczi Zsigmond és Báthory Gábor közti hatalmi rivalizálással kapcsolatos történetírói vélekedések, alapvetően a Szilágyi Sándor által lerakott diplomáciai és politikatörténeti alapokon szemlélik a Bocskai halála után kialakult helyzetet.³³³ Homonnai Bálint személyes hozzáállását tekintve, az erdélyi fejedelmi süveg közel sem

³²⁷ MOE XII. 755.

³²⁸ Mátyás főherceg levele Homonnai Bálintnak, 1607. január 14. MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. F. No. 190.

³²⁹ Utasításuk: az utasítás 19. századi másolatban, Kazinczy Gábor gyűjteményében maradt meg MTAKK Ms. 4878. 79-80.

³³⁰ Utasításuk: MNL OL E 196, Thurzó Fasc. 22. No. 2. (jan. 16), következő nap pedig arra utasította őket, hogy a biztosi tevékenységbe Dóczy Andrást is vonják be MNL OL E 196. Fasc. 10. no. 23.

³³¹ MOE XIII. A felső-magyarországi rendek 1607. február 11-12-i kassai részgyűlése című iratcsomó. 3. oldalán részletesen idézi Thurzó Mátyás főhercegnek küldött jelentését. Az általa megadott jelzet: OL Thurzó cs. Fasc. 1. No. 22.

³³² JENEI 1981. 166-167.

³³³ Erre Papp Sándor a témával igen részletgazdagon foglalkozó tanulmányában hívja fel a figyelmet. PAPP 2008. 808-809.

képezte olyan éles rivalizálás tárgyát, mint néhány évvel azt megelőzően, a századforduló idején. De azt a kijelentést is megkockáztathatjuk, hogy az oszmán vezetés egy részének fontosabb volt Homonnai fejedelemjelöltsége, mint magának Homonnainak. Személyén keresztül ugyanis nem csak Erdély, hanem a Magyar Királyság egy része felett is biztosítani akarták a befolyásukat, amihez Bocskai, általuk kreált magyar királyi titulását és annak örökítését használták fel.³³⁴ Különösen aggasztóvá tette a helyzetet, hogy köztudottan Homonnaihoz került az a korona is, amit a nevezetes rákos mezei találkozón kapott Bocskai Lalla Mehmed nagyvezírtől 1605. november 11-én.³³⁵ Ráadásul a Bocskai oldalán harcoló főurak közül neki volt a legközelebbi kapcsolata a törökökkel, ahogy maga fogalmazott *”Három török apám vagyok: vezír Memhet pasa, vezír Haszan pasa és vezír Szinán pasa.”*³³⁶ 1607-re ugyan némileg megváltozott az oszmánok magyarországi vezetőinek személyi állománya, de Kujudzsu Murás pasa nagyvezír egyértelműen Homonnait támogatta, amivel részben a tizenöt éves háborúban veszített pozícióit akarta visszaszerezni.³³⁷

Gyorsan kiderült azonban, hogy Bocskai végrendelete ellenére az erdélyi rendek ragaszkodtak a szabad fejedelemválasztási jogukhoz. Homonnai február 16-án, Béltreől írt Mátyás főhercegnek, hogy az erdélyi rendek felszólították: a fegyveres kíséretét hagyja hátra és ne próbálja korlátozni őket a szabad fejedelemválasztási jogukban.³³⁸ Kérte, hogy a főherceg rendelkezzen az ügy további menetéről, mert ő nem akar a főherceg és az ausztriai ház szándékaival ellenkezni.³³⁹ Homonnai ekkor vissza is fordult Erdélyből Nyáry Pállal együtt.³⁴⁰ A hónap végéig mindketten Kisvárdán tartózkodtak, március elején Homonnai Huszt és Kővár átvételére indult, ami Bocskai végrendelete értelmében szintén őt illette, Nyáry pedig Kassára indult a királyi biztosokhoz.

Thurzó, Forgách és Dóczy ekkorra már igen jól álltak a rájuk bízott feladatok teljesítésével. A február 12-én összeült részgyűlésen a szabad királyi városok és vármegyék

³³⁴ BORBÉLY 2013. 244-246.

³³⁵ A korona sorsáról részletesebben: NEHRING 1984.

³³⁶ CSONKA – SZAKÁLY 1988. 125.

³³⁷ PAPP 2013. 288-298

³³⁸ Homonnai levele Mátyás főhercegnek. 1607. február 16. ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50A fol. 84. r. v.

³³⁹ Mátyás főherceg január 27-én keltezett levelében szinte szó szerint így utasította Homonnait: *„...ut si alias unquam studium et devotionem tuam erga Suam Casar’ Regiamque Matem’, cuius Domum austricam declarare veluisti...”* MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. F. No. 191.

³⁴⁰ Rákóczi levele február 24-éről Homonnainak: *„akartam volna, ha kegyelmed az eő fölsége teste mellett jelen lett volna... Nem holnap után, de holnap is kés vagiok az Erdely vajdaságoth kegyelmednek engedni az én rézemről.”*

követeinek nagy része hűséget fogadott a királynak és még aznap eloszlottak.³⁴¹ A részgyűlésen meg nem jelent vármegyék közül Szatmár távolmaradása ismert. A halott fejedelem unokaöccse, Bocskai Miklós 1605-től Szatmár vármegye főispánja és a vár főkapitánya volt, így nem csoda, hogy ő tartott ki a legtovább Bocskai „örökségének” megtartása mellett. Hozzá Dóczy Andrást küldték Thurzó és Forgách levelével, amelyben felszólították a vármegyét a megadásra. A másik ilyen kritikus erősség Tokaj volt, amit szintén Bocskai személyes adományának tekintettek. Kapitányának, Desewffy Jánosnak pedig Illésházy is azt tanácsolta, „*hogy Tokaj várát senki kezébe ne adja, az Ország Gyűléseigh, akkor oztan elvégezi az orszagh ki kezeben kell adni*”.³⁴² A biztosok minden eszközt igyekeztek bevetni, ezért mostohaapját, Kellemessy Mihályt állították a tokaji ügyre.

Mindez annyiban érinti Homonnait, hogy Bocskai generálisaként a várak kapitányaink reverzális levelei nála voltak és elvileg neki kellett volna feloldozni őket a Bocskainak tett esküjük alól. Ezt azonban egyedül Bocskai Miklós tette szóvá, Szatmáron kívül március elejére az összes felső-magyarországi erősség visszatért az uralkodó hűségére.³⁴³

A legkritikusabb tényező ekkorra tehát Homonnai Bálint fejedelmi aspirációi voltak Felső-Magyarországon. A biztosok arról értesültek, hogy török követek jártak Homonnainál két alkalommal is, először március első felében, majd március 20-a körül, amikor az erdélyi beiktatási jelvények egy részét és egy szultáni okmányt is átadtak neki.³⁴⁴ Buday István követen keresztül Homonnai is felvette a kapcsolatot a budai pasával. Buday március 13-ai jelentéséből értesülhetett Homonnai a konkrét tényekről, vagyis arról, hogy „*az áruló Széplaky – Rákóczi követe [kiemelés tőlem B. Z.] csalta az vezért is megh, fejét kötötte előtte, hogy Nagod’ nem kívánia az fejedelemséget, hanem Rákóczinak megh engette*”.³⁴⁵ A

³⁴¹ Thurzó és Forgách jelentése Mátyás főhercegnek: ÖStA FHKA r. Nr. VUG. 50A fol. 67-70. Néhány nappal korábbi jelentésükben arról számoltak be a főhercegnek, hogy Bocskai a kincseinek a legnagyobb részét még életében Erdélybe küldte, vagy a közeli rokonai között szétosztotta (*in vita sua nonnullis sibi adhaerentibus et sanguine junctis distribuisse...*), illetve a beszédek szerint a gyászmenet és a temetés 27 ezer forintba került, ami Bocskai kincséből került kifizetésre. További 110 ezer forintról úgy tartották, hogy Örvendi Pál Szatmárba, onnan pedig Kővárba menekítette. ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50A fol. 20, 24-27. Bocskai „kincse” végül nem került elő, de igen nagy esély van rá, hogy valóban Kővárba, ott pedig Homonnai birtokába került. Bocskai vagyontárgyainak jegyzékére lásd.: SZABÓ 1878. 146-153

³⁴² ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50A fol 10. r.

³⁴³ A várak visszacsatolásáról és a biztosok munkájáról Thurzó György részletes zárójelentést küldött Mátyás főhercegnek 1607. május 9-én. Lásd.: 1. Melléklet. ÖStA FHKA HFU r. Nr. 92. Majus fol. 100-109.

³⁴⁴ PAPP 2008. 821.

³⁴⁵ ŠA Prešov DH inv. c. 828/13. Buday István jelentése Homonnai Bálintnak. Buda, 1607. március 13.

követ látta, hogy Budán voltak a szultáni kinevező okmány mellett a beiktatási jelvények is és készen voltak a megyéknek, városoknak és szászoknak szóló parancslevelek az új fejedelem elfogadásáról, valamint a szolnoki és egri pasák vannak megbízva, hogy támogassák Homonnai Erdélybe vonulását. Homonnai ettől igen csak nyeregben érezte magát és Kövárból március 18-án megírta Nyárynak, hogy *„az erdélyiek gyűlésében is két rendbéli követemet bocsátottam, kik által mind az apámnak s' mind pedig az az országnak fejéret feketét elszánt dolgaimnak magok engedetlenségéből reájok következő rút pusztulások felől nyilván s' bőségesen megizentem.”*³⁴⁶ Ezekben a napokban Murád pasa nagyvezír is mozgásba hozta a kezében összefutó diplomácia szállakat és Homonnai frissen Isztambulból érkezett kinevező okmányának megérkezésére hivatkozva követeket küldött szét Homonnai fejedelemsége érdekében.³⁴⁷

Thurzó György már március elején újabb részgyűlést hívott össze *„ad 20. diem praesentis mensis jöjjön ide Cassára hozzánk, hogy nemzetünk javára és hazánknak megmaradására való dolgokrul szeretettel beszélhessünk egymással.”*³⁴⁸ A gyűlést március 22-én Thurzó nyitotta meg és adta át a követek előterjesztését. Ebben konkrétan nem nevesítik Homonnait, de a békesség bontogatói és háborgatói alatt nyilván valóan őt értették.³⁴⁹ A rendek válasziratában azonban részletesen kifejtették a Homonnaival szembeni álláspontjukat. Legfőbb sérelmi pontjuk az volt, hogy török követek jönnek mennek az országban és *„őtett mint magyarországi fejedelmet úgy idvözlötték, és mindenütt mentekben is beszéllgették, hogy ő az magyarországi király, és evégre szablyát, botot, zászlót, kaftánt, pecsétes levelet hoztanak volna Törökországbul neki ”.*³⁵⁰ A gyűlés szerint titokban tárgyalásokat folytatott Homonnai a hajdúkkal és a számlájára írták azt is, hogy Szatmárt még mindig nem adta át Bocskay Miklós. Alaghy Ferencet és ifjabb Hoffman György kamarai tanácsost bízták meg, hogy előbb térjenek be Nyáry Pálhoz Kisvárdára és kérjék a

³⁴⁶ KOMÁROMY 1899. illetve a levél német fordításban, Bécsben is fennmaradt, így Nyáry valószínűleg tovább küldhette azt Kassára a biztosoknak, ők pedig Bécsbe. ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50A fol. 294. Hat nappal később maga Homonnai is írt a biztosoknak, de már csak Kövár elfoglalásával kapcsolatban volt határozott és általánosságban csak annyit írt, hogy *„Kegyelmetek is azért minden embereknek felőlem való gonosz tanácsokat eleiben ne vegyen...”*. KOMÁROMY 1899. 279. Az Erdélyben történetkről: EOE V. 329-332.

³⁴⁷ PAPP 2008. 822-824.

³⁴⁸ Thurzó György és Forgách Zsigmond biztosok meghívója a részgyűlésre. 1607. március 6-7. In.: MOE 13. Az idézett szöveg Nyáry Pálnak küldött meghívóban olvasható. Az irat jelzete Benda közlésében: OL Zichy cs. Miss. N. 8145.

³⁴⁹ Az előterjesztés szövegét nyomtatásban közli: BENDA 1976. 164-168.

³⁵⁰ BENDA 1976. 173.

támogatását, majd keressék fel Homonnait és tájékozódjanak tőle is a török és hajdú kapcsolatairól és győzzék meg, hogy adja fel a fejedelmi ambícióit, mivel „*efféle dolgokban egy megholt ember testamentoma sem használ, mert az fejedelem választás nem ebbe, hanem Isten után egy nemes ország szabad választásában áll.*”³⁵¹ Még a követkel elindulása előtt Thurzó György hasonló tartalmú, terjedős levelet küldött Homonnainak, amelyben szintén a törökkel való szövetkezés veszélyeire hívta fel a figyelmét, ami miatt akár a zsitvatoroki béke is felborulhat, de a birtokai elvesztésének és „megnótálás” lehetőségét is felvillantotta előtte.³⁵² A követek végül csak április 4-én találkoztak Homonnaival Szinyérváralján, ahol a rájuk bízott ügyekről született dokumentumot átadták neki.³⁵³ Ettől a ponttól kezdve- a Homonnaitól fennmaradt források alapján- úgy tűnik, hogy a fejedelemség megszerzése rajta kívülálló tényezők működésének, nevezetesen az oszmán diplomácia és a bécsi-prágai uralkodói udvar kapcsolatának rendelődt al, amivel ő maga is tisztában volt és egyre határozottabban Mátyás főherceg akaratának rendelte alá magát.³⁵⁴ A Szinyérváraljai találkozással egy időben egy török küldöttség is útban volt Homonnaihoz a beiktatási jelvényekkel, amit Homonnai már igyekezett elkerülni,³⁵⁵ és felajánlotta Hoffmanéknak azt is, hogy együtt keressék fel Szatmárban Bocskai Miklóst, akit meg fog győzni a vár átadásáról.³⁵⁶ Szinyérváralján Homonnai egy személyes találkozó ötletével léphetett fel, aminek garanciájaként Kassára küldte Macskási Ferencet, aki néhány héttel azelőtt még Erdélyben járt ura fenyegetéseit átadni. Ennek eredményeként jött létre április 19-én a rozgonyi találkozó, ahol Homonnai Bálint, Thurzó György, Dóczi András, Hoffman György és Nyáry Pál személyesen vett részt. Mind a biztosok propozíciójából, mind pedig Homonnai válaszleveléből az szűrhető le, hogy Thurzóék nem Homonnai fejedelemségét elleneztek, hanem azt, hogy török és hajdú csapatokkal vonuljon be a fejedelemségbe.³⁵⁷ Miután megbizonyosodtak róla, hogy Homonnai nem törekszik önálló akcióra és titokban nem praktikál a törökökkel, némileg megnyugodtak a kedélyek, az azonban egyértelművé

³⁵¹ KOMÁROMY 1899. 279-283.

³⁵² ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50A fol. 328-331. Nyomtatásban kiadva: KOMÁROMY 1899. 283-285.

³⁵³ ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50A fol. 408-409.

³⁵⁴ Ezeket Papp Sándor részletesen kifejtette: PAPP 2008. 824-835.

³⁵⁵ Ismert azonban egy levél a követek beszámolójához csatolva, amit Homonnai április 5-én Szinyérváraljáról dátumozott az egri és budai pasáknak címezve: ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50A fol. 416. r. „*In simili ad Passas Busen' et Agrien' scriptum Mutatis Mutandis in Titulis*” Ebben azt írja Homonnai, hogy „*minadzonáltal vagyon nagyságodnak abban oly módja, hogy mindaz kit hatalmas császárnak eö hatalmasságoknak engedelméből és tetéséből, ezt jó módjával végben vevén, székemben ültethet*”

³⁵⁶ Hoffman és Alaghy jelentése a követtségről: ÖStA FHKA VUGG 50/A fol. 380-381.

³⁵⁷ Biztosok propozíciója: ÖStA FHKA VUGG 50/A fol. 394-395., Homonnai válasza: U. o. fol. 392-393.

vált, hogy a törökök őt támogatják. Ezzel Homonnai számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a fejedelmi ambíciói kényszerpályára álltak. *„Kérem kegeteket’, mint bizodalmas io akaró uraimat kegetek’ teörekediék eő fölségénél, az kegyelmetek jó ajánlása szerénth, eő feölséghe vesse közben magát Rákóczy urammal, iöiön ki Rákóczy uram, erezze kezemhez az orzágotth, kiben eő feölségének minden hívséggel és engedelmességgel akarok lenni, mint kegyelmes uramnak telies életemben”*.³⁵⁸ Azonban rögtön hozzáteszi azt is, hogy *„azonképen Husztnak és Keöwarnak kezemnél valo megh marasztalásában legien minden kegielmességhe”*.³⁵⁹ Homonnai további fejedelmi kilátásait nagyban rontotta, hogy közismerten *„vatag nyakú kálomista”*, amely már kezdettől zavarta az udvart, ugyanis a katolikus egyház pozícióinak megerősítését is szeretnék volna elérni az új fejedelemmel. Május közepére már egy olyan forgatókönyvet dolgozott ki az Erdélybe küldendő követség számára, amelyben már a kiváló katolikus kapcsolatokkal rendelkező Báthory Gábor szerepelt, mint erdélyi gubernátor.³⁶⁰

Ezzel egy időben Forgách Ferenc kancellártól született egy elképzelés Homonnai kielégítésével kapcsolatban. A már fentebb is idézett tervezetben Forgách arra tett javaslatot, hogy Homonnai tulajdonában hagyják az egyébként is birtokában lévő 300 ezer tallér értékű birtokokat és grófi címet adományozzanak neki. Cserébe Bocskai török koronájának átadását kérték tőle, amivel az utolsó vékony szálát is el kívánták vágni, ami Homonnait a törökök magyar királyi koncepcióihoz fűzhette.³⁶¹ A nevezetes koronát- ahogyan már a rozgonyi tárgyalásokon- ekkor sem sikerült megszereznie az udvarnak. Az 1609. évi országgyűlésen törvényt is alkottak a „visszaadásáról”, Homonnai Bálint azonban élete végéig magánál tartotta és csak 1610 júniusában, Bálint halálát követően adta át Mágóchy Ferenc Thurzó nádornak, aki továbbította azt Bécsbe.³⁶²

Bocskai István végrendeletében nem csak örökösének jelölte ki Homonnai Bálintot, hanem *„Husztot 40000 forintban Homonnai Bálint uramnak inscribáljuk, úgy, amint reversalist adott róla, a sóaknának harmadrész jövedelmével.”*³⁶³ Ezt a látszólag egyszerű zálogosítást több szempontból is érdemes alaposabban megvizsgálni. Husztot és vele együtt

³⁵⁸ ÖStA FHKA VUGG 50/A fol.392. r.

³⁵⁹ U. o. 392. v.

³⁶⁰ EOE V. 342., a kinevező okirat: 525., PAPP 2008. 831.

³⁶¹ *„addito insuper comitis de Homonna Graff nuncupati honore ; sub ea tamen cautione, ut coronam Turcicam et quicquid a Turca honoris vel praerogativae sumpsit, id inversum sacr. Mtis caes. potestati subdat”* In: EOE V. 342. 1. lbj.

³⁶² CJH 1609/20. tc., PAPP 2013. 114-115.; 211-212.

³⁶³ Bocskay István, Magyar- és Erdélyországi fejedelemnek testamentomi rendelése. TARNÓCZI 1979. 16.

Máramaros vármegyét a spayeri szerződésben az Erdélyi Fejedelemség részének ismerték el, amit a Báthoryak alatt, Kornis Gáspár építtetett ki Erdély egyik határerődítményévé.³⁶⁴ Stratégiai jelentősége elsősorban a Huszttal közel egy időben kiépített Szatmárral szembeni védelem, valamint a Lengyelország felől érkező támadás elhárításában ragadható meg. De nem csak Erdély, hanem a máramarosi sóaknák védelmét és időnként felügyeletét is Husztból látták el. A 17. század elején a máramarosi sóbányászat a középkor óta szakadatlan lendülettel folyt és gyakorlatilag egész Felső-Magyarország só szükségleteit az itteni bányákból fedezték.³⁶⁵ Huszt tehát mind hadi, mind pedig gazdasági szempontból is stratégiai jelentőségű birtoknak számított, amit kiválóan mutat az is, hogy Girgio Basta erdélyi kormányzósa alatt személyes adományt nyert a várra, majd a máramarosi főispánság mellé a huszti grófi méltóságot is neki adományozta az uralkodó, amit egészen haláláig viselt is.³⁶⁶ Huszt fekvése a Drugeth birtokok szempontjából is igen kedvező volt. Ugyan a munkácsi uradalom beékelődött az ungi birtokok és Máramaros közé, de a Huszt és Ungvár közti megközelítőleg 60 kilométeres távolság egy nap alatt megtehető volt. Érthető tehát Homonnai igyekezete Huszt megtartását illetően, különösen azután, hogy 1607. júniusában már egyértelművé vált a számára, hogy nincs esélye az erdélyi fejedelemségre. Tovább erősítette pozícióit, hogy Huszt kapitánya, Bornemissza Józsa (deák) szilárdan kitartott mellette a vár megtartásában.³⁶⁷ Mátyás főherceg számára nem csak Homonnai kielégítése szempontjából volt előnyös Huszt odaadományozása, hanem bele illett az Erdéllyel kapcsolatos koncepcióba is: ha nem is lehet vajdaságként visszacsatolni a királyi országrészhez, de minél nagyobb területeket kell az uralkodó fennhatósága alá vonni.³⁶⁸ (Forrásokkal ugyan nem támasztható alá, de hipotézisként érdemes megemlíteni, hogy a hajdúk megfékezése, majd letelepítése szempontjából is hasznosnak bizonyulhatott Homonnai jelenléte a szabolcsi részeken, ugyanis- mint alább részletesebben is kitérek rá- a hajdúk gyakorlatilag csak Homonnai szavára hallgattak.)³⁶⁹ Az erdélyi rendek

³⁶⁴ ORGONA 2007. 27-29.

³⁶⁵ ORGONA 2007. 29-30.

³⁶⁶ PÁLFFY 2012. 186-187. A vonatkozó források: VERESS 1913. 468-470.; 719-724.

³⁶⁷ KOMÁROMY 1899. 288.

³⁶⁸ Forgách Zsigmond február közepén kelt jelentésében felvillantotta Mátyás főherceg előtt Várad visszafoglalásának lehetőségét is, aminek koncepciója még elég sokáig tartotta magát. ÖStA VUG r. Nr. 50A fol. 167. r.

³⁶⁹ A szatmári részek és Erdély között azonban Kővár birtokában és főkapitányi funkciójában komoly befolyása volt. 1608. május 31-én a következőket írta Szabolcs vármegyének: „*mikor második levelem érkezik akkor minden győlés tétel nélkül viritim et personaliter jó készüllettel lovas és gyaloggal fel ülven az hol az mi*

természetesen tiltakoztak Huszt és Kővár elcsatolása miatt, de az 1608. év eseményei, és első sorban Báthory Gábor fejedelmi székfoglalása háttérbe szorította az ügyet. A források sajnos igen szűkszavúan beszélnek 1607 nyarától Huszt és Kővár helyzetéről, de Homonnai Bálint 1608 áprilisában, már Máramaros vármegye főispánjaként tüntette fel magát,³⁷⁰ 1608 októberében pedig Báthory Gábor támogatását is megszerezte.³⁷¹

Ezek között a címek között azonban nem a máramarosi főispánság a legérdekesebb. 1608 tavaszán, már királyi tanácsosnak címezte magát és a felső-magyarországi főkapitányi tisztséget is ő töltötte be.³⁷² Ennek az okát az 1607 őszén kirobbant (második) hajdúfelkelésben játszott szerepében kell keresni. Bocskai halálát követően a hajdúk letelepítésének kérdése megoldatlan maradt és hatalmas zsoldösszeg maradt számukra kifizetetlen. A második hajdú felkelésnek nevezett esemény 1607 júliusában indult Debrecenből, a nyílt lázadás azonban csak októberben tört ki. Ekkorra három politikai tényező befolyásolta az eseményeket: Homonnai támogatása Erdélyért, Bocskai ígéreteinek teljesítése és a törökök igyekezete a zsitvatoroki béke megváltoztatására.³⁷³ Nagy András hajdúkapitány 1607. október 24-én Homonnai Bálint közbenjárását kérte, hogy Bocskai rendelkezése szerint elfoglalhassák Kállót.³⁷⁴ Homonnai nem sokkal ezt követően értesítette a hajdúk mozgólódásáról Thurzót, azonban ügyelt rá, nehogy a szervezkedés mögött őt feltételezzék, mivel a hajdúk nyíltan őt nevezték meg, aki királlyá akarnak választani Kassán. (1607 májusától a Homonnai Bálinttól fennmaradt levelek mindegyikében kényszeresen ügyelt rá, hogy kihangsúlyozza hűségét a koronás királlyal szemben, akit akár élete árán is szolgálni akar.) Nagy András a királyi biztosokat is megkereste és közölte velük, hogy Homonnai Drugeth Bálint, Báthory Gábor, Nyáry Pál és Mágóchy Ferenc „*oly keresztény nagy tekintetes urak, az kik javát s előmenetelét kívánják nemes országunknak, az mely*

kegyelmes fejedelmünk [nyilván Mátyás főherceg (kiemelés tőlem B. Z.)] zászlóját, ha csak egy mezőben fel nem ütöm is, minjárt mellém siethessen. KOMÁROMY 1900. 604.

³⁷⁰ „*Valentinus Drugeth de Homonna, Caes. Regiaque Majestatis Consiliarios, Comitatum Regni Hungariae Superiorum Capitaneus ac Comitatum Zempleniensis et Maramarosiensis Comes etc.*” KOMÁROMY 1900. 426.

³⁷¹ „*Értjök aztis hogy némelliök minémő okon Contradictiót akarnának formallni Huzt ellen, abból kednek' semmi bántassa nem lészen, magunkra nézve meg akariuk oltalmazni kedet' benne*”. Báthory Gábor Homonnai Bálintnak. Gyulafehérvár. 1608. október 27. ŠA Prešov DH inv. c. 653/10.

³⁷² Már az 1607. márciusi kassai részgyűlésen is felmerült az igény főkapitány kinevezésére, de úgy tűnik, hogy csak egy évvel később töltötték be a tisztséget.

³⁷³ PAPP 2008. 841.

³⁷⁴ KOMÁROMY 1900. 422.

*tekintélyes uraknak mi is meg állunk mind kicsintől fogva nagyig végzéseken.*³⁷⁵ Ezek közül a tekintélyes urak közül is elsősorban Homonnai volt az, aki személyes kapcsolatot is ápolt a hajdúkapitányok közül többel is, de Nagy Andrással és Pallay Pállal egészen biztosan.³⁷⁶ Homonnai Bálint november végén csatlakozott a Hegyalján gyülekező Alaghy Ferenchez és Homonnai Györgyhöz, aki az Ung és Zemplén megyei csapatokat vezette. Ekkorra mind a magyar rendek, mind a partiumi, mind pedig az erdélyiek egyetértésre jutottak a hajdúk elleni fellépés kérdésében.³⁷⁷ Nyári Pál volt az, aki megpróbálta a helyzetet békés módon rendezni és tárgyalásokat kezdeményezett a hajdúkkal Ináncs környékén. Az 1607. december 29-én megnyílt gyűlésen Homonnai Bálint adta elő a felső-magyarországi királyi biztosokkal előre egyeztetett proposíciót, majd ő vezényelte le a tárgyalásokat, amelyek Majláth Béla véleménye szerint eredménytelenül zárultak.³⁷⁸ Homonnai mind itt, mind pedig a november végén, Sárospatakon tartott megbeszélésen határozottan a hajdúk leszerelésén fáradozott, amit jelentéseiben sem titkolt el a királyi biztosok előtt.³⁷⁹

Valamikor az ináncsi találkozót követően nem sokkal Báthory Gábornak mégis sikerült megegyeznie a hajdúkkal és a jelentős részük támogatását megnyerte az erdélyi fejedelemség megszerzésére. Mintegy három ezer hajdú azonban még 1608 tavaszán is szikszó környékén táborozott, akik leszállítása miatt Homonnai április 19-én, már mint felső-magyarországi főkapitány további vármegyei mozgósításokat rendelt el.³⁸⁰

Az udvari körökben ekkorra már változott a forgatókönyv a fegyverben maradt hajdúkkal kapcsolatban. Mátyás főherceg április folyamán megbízta Illésházyt, hogy utazzon Felső-Magyarországra és tárgyaljon Rákóczi Lajossal, hogy a hajdúk egy részét

³⁷⁵ Nagy András a királyi biztosokhoz. Szepsi, 1607. november 21. KOMÁROMI 1900. 434.

³⁷⁶ Homonnai Bálint levele Pallay Pál hajdúkapitánynak. November 11. „*Ha azért az te sokszor való esküvéseid igaz, énnekem jó akarom vagy...*”, Ugyan ebben a levélben Nagy András is hasonló hangsúllyal kerül említésre, ugyanakkor utasítja őket, hogy hagyjanak fel a lázongással és szálljanak le. KOMÁROMI 1900. 430.

³⁷⁷ PAPP 2008. 842. ezek ellenére Homonnai Bálint megérkezésekor ezt írta: „*nem győzők eléggé csodálkozni, hogy hazánknak szükséghekorán olyan kevesen találtnak, kik szolgálni akarnak, ezek is penig, kiket itt találtam nincsenek száz lóval...*” KOMÁROMY 1900. 435-436.

³⁷⁸ MAJLÁTH 1882. 1-32.

³⁷⁹ A sárospataki találkozóról Daróczy Ferenc számolt be Forgách Zsigmondnak 1607. november 29-én. KOMÁROMY 1891. 363-365. „*Mondotta azt a hajdúság, hogy ő nekik igyekezetek a volt, ha az urak consentiáltak volna veleik, hogy Homonnay Bálint uramot a Tiszántúl fogva Bécsig tötték volna királlyá; Báthory uramot peniglen a Tiszántúl való földdel Erdéli vajdává, de ha nem akarják ámbátor Császár urunk ő felsége legyen magyar király, de ily okkal, hogy az ő jószágokat ő felsége meg adgya es Homonnay Bálint uramot tegye Cassán generálissá.*”

³⁸⁰ KOMÁROMY 1900. 446.

állítsa mellé és a rendeket is nyerje meg az ügyének. Illésházy azonban éppen Komáromban tárgyalta a török biztosokkal, így csak nyár elejére tudott Felső-Magyarországra jutni. Mikor július elején kiküldte a meghívókat a Kassán tartandó részgyűlésre, már a június 25-én megkötött liebeni (libeňi) szerződés eredményeiről számolt, vagyis hogy „*herceg Matthias gubernátor urunk császár urunkkal szépen megalkudott, az magyarországi koronát is megadta császár urunk úgy mint gubernátor kezében, ez jövődő gyűlésben, hogy az magyaroknak megadja ő fölsége és válasszanak királyt magoknak*”.³⁸¹ Ebben a nevezetes eseményben közismert, hogy a cseh és morva rendek mellett igen jelentős támogatást kapott Mátyás főherceg a magyar nemesség részéről is, ennek ellenére részleteiben feltáratlanok Rudolf lemondatásának körülményei. Angyal Dávid ezzel kapcsolatban azt írja, hogy Mátyás főherceg 20 ezer főnyi sereggel- aminek a nagyobb része magyar volt- indult Prága ellen, a magyar határnál pedig Homonnai Bálint állomásozott további 18 ezer emberrel, hogy bármikor a segítségére siethessen.³⁸² Ez alapján úgy tűnik, hogy Homonnai Bálintnak igen nagy szerepe volt Mátyás trónra kerülésében.

Illésházy a júliusi kassai gyűlésen történekről és Homonnai Bálintról úgy számolt be Thurzónak, hogy „*az mezei generálisságban ugyan helyén hagytuk, mert ő Kassára tudom, hogy nem lakott volna*”. A felső-magyarországi kerületi főkapitányságot azonban Mágóchy Ferencre ruházták, akinek a feladata elsődlegesen az volt, hogy az őszi, pozsonyi országgyűlés alatt biztosítsa Felső-Magyarország védelmét.³⁸³ A Homonnai Drugeth család tagjainak jelentősebb szerepet szántak a királyválasztó országgyűlésen.

1608. november 19-én Mátyás főherceget magyar királlyá koronázták. A ceremónia során Homonnai Drugeth György aransarkantyús vitézi címet nyert, amely aktus a koronázó templombeli egyházi részét követően a ferences rendi templomban, a ceremónia első világi része volt. Az aransarkantyús vitézi címet olyan főnemesi, vagy ritkábban köznemesi személyek nyerhették el a koronázások alkalmával, akik harcokban, vagy az

³⁸¹ MOE XIII. 1608. július 11., Bán. Illésházy István kormányzói biztos Ung vármegyéhez. Jelzet: ZOGA Ung. m. Fond. 4. 2. k. 269. sz. A gyűlés határozatainak másolata: ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50B. Fol. 172-175.

³⁸² MNT X. 157. Thurzó György 1608. június 8-án számolt be a csehországi eseményekről Illésházynak, Homonnairól azonban nem tett említést azonban nem tesz említést Homonnairól, csupán annyit írt, hogy „*Hada ő felségének szép vagyon, nemhogy kevesednék, de inkább napról napra többül, tegnap is az lövő szerszámmal Morvátúl fogadott 3000 német gyalog érkezett. Felső Ausztriából is 2000 érkezik ez napokban*.” Thurzó György Illésházy Istvánhoz 1608. június 8. Magyarbród (Bohemo Brodae). In: Illésházy más főurakhoz 893-894. A Thurzó által közölt számok alapján egy kissé talán túlzásnak tűnik, hogy Homonnai 18000 emberrel állt volna a magyar határon.

³⁸³ „Kassa, 1608, szeptember 1. Instrukció Mátyás főherceg nevében Mágóchy főkapitánynak” Kenéz Győző kézírata. Feltüntetett levéltári jelzet: Nyitrai áll. Lt. Trencsén m. iratai. No. 2566.

uralkodónak tett egyéb szolgálatokkal tűntek ki. Viselése azonban jelvényekkel, szabályokkal, vagy előjogokkal nem járt, „csupán” a magyar világi eliten belüli igen megbecsült elismerésnek és a fiatal főurak számára mintegy belépőnek számított az udvari szolgálatokhoz, amit Homonnai György titulátúrájában is feltűntethetett.³⁸⁴ Ezt követően György a koronázási lakomán is részt vett és – miként apja három évtizeddel korábban – a királyi asztalnál felszolgáló magyar étekgókok között találjuk.³⁸⁵

„*A koronázás után Illyésházi Istvánt palatínussá választották, Homonnai Bálintot Judex Curiaeságra, Magocsi Ferenczet generalisságában hagyták és confirmálták.*”³⁸⁶ Homonnai Bálint országbírói kinevezésével két évszázad háttérbevonultság után a Drugeth család egy tagja ismét országos méltóságba került, ráadásul a nádor után következő legmagasabb tisztségbe. Az országbírói méltóság gyakorlatilag a 14. század legelejétől változatlan hatáskörrel rendelkezett, „különösen a király Cúriájában gyakorlá bírói hatalmát és az avval összekapcsolt jogokat, törvényszéke a királyéval azonos és ugyanaz volt és a *präsentia regia* elnevezés törvény és szokás alapján őt illeté.”³⁸⁷ Fraknoi tömör, de lényegre törő meghatározását kár is tovább fejtegetni. A 19. századi történész leginkább a tisztség intézményi hátterének és jogkörének pontos meghatározását tartotta fontosnak, arról azonban nem sok szót ejt, hogy a tisztség betöltőinek milyen kritériumoknak kell megfelelniük, vagyis kiből lehet az ország főbírája. Egy nagyon fontos utalást az intézmény kialakulásával kapcsolatban mégis tesz rá: a királyi udvarban kialakult bírói fórum egyik fontos oka az volt, hogy a társadalom legfelsőbb rétegének, nevezzük őket arisztokráciának, „méltatlan volt maguk alatt álló bíró előtt megjelenni”.³⁸⁸ Ha az országbíróságot betöltő személyek listáját áttekintjük a Mohácsot követő időszakban, azzal szembesülünk, hogy a Mohács előtti arisztokrácia „túlélői”, a Báthory, Perényi, Országh és 1608-tól már az egyedülként maradt Drugeth család tagjai töltötték be a méltóságot.³⁸⁹ Társadalmi presztízs

³⁸⁴ Az aranysarkantyús lovagokkal kapcsolatban: MARTÍ 2013. 97-98.

³⁸⁵ PÁLFFY 2004. 1070-1071.

³⁸⁶ ETA III. 124.

³⁸⁷ FRANKL 1863. 144.

³⁸⁸ FRANKL 1863. 138-139.

³⁸⁹ Hosszabb időre csak Nádasdy Tamás törte meg ezt a sort, a 16. század második felében azonban kétségtelen az említett családok fölénye. Meg kell említeni, hogy az 1560-as évektől meggyökerező nyolcados törvényszékek (Lőcse, Eperjes, Kassa) működésével is összefüggésbe hozzák azt, hogy „*az országbírák túlnyomórészt a felső-magyarországi főnemesekből kerültek ki*”. Ezeket a Pozsonytól távol eső, kihelyezett bírásokdási fórumokat vezette az országbíró és ítélkezett az uralkodó nevében. PÁLFFY 2011. 311.

tekintetében tehát arra következtethetünk, hogy az országbírói méltóságot a társadalmi hierarchia tetején álló személyek töltötték be.

A rendi társadalomban különféle címekkel tüntették fel a világi elitben való hovatartozást, amelynek a krémjét a grófok alkották. Az újabb kutatások felhívták rá a figyelmet, hogy a grófi címeknek a 16-17. század fordulóján több változata is használatban volt, egy részük a középkori eredetű, egy-egy területhez köthető grófi cím, de a 17. század legelejétől- konkrétan Thurzó György 1606-os címszerzésével- meghonosodott magyar viszonylatban is a német eredetű grófi cím.³⁹⁰ Homonnai Drugeth Bálint ebben a kategóriarendszerben csupán az igény-grófi címek között kapott helyet, mivel forrásokkal nem igazolható, hogy bármelyik magyar uralkodótól kaptak volna grófi címet, de ebben a kategóriába tartoznak a Perényi és ecsedi Báthory családok is.³⁹¹ Pálffy Géza arra következtet, hogy „eddigi ismeretink szerint már 1607 elejétől” a neve elé helyezett comes titulussal grófi ambícióit kívánta feltüntetni, aminek odaadományozása 1607 folyamán udvari körökben is felmerült.³⁹² A comes titulust azonban a család különböző tagja is rendszeresen használták, amelynek magyarázata bizonyára a főispáni méltóságuk kurtított feltüntetésére utal. Az általam átnézett források is megerősítik az állítását, miszerint Homonnai Bálintnál valóban a Bocskai halála utáni időszakban jelenik meg magyar nyelvű forrásokban is igen gyakran a grófi megnevezés, azt megelőzően viszont egyetlen alkalommal sem. Az újonnan meghonosodott grófi cím recepciója igen gyorsan végbe mehetett, mivel Homonnai Drugeth György az 1610-es években már igen gyakran használja ezt a megnevezést, fia, (IX.) János pedig már Ung vármegye örökös főispáni kinevezéssel egybekötve, Thurzó György után a következő „hivatalos” gróf lett a Magyar Királyságban.

Homonnai Bálint országbírói kinevezésének okai és körülményei egyelőre nem ismertek, de joggal feltételezhetjük mögötte Illésházy közbenjárását, aki fejedelmjelöltsége idején is, szinte egyetlen, de mindenképpen a legfőbb támogatójának bizonyult. Illésházy a nádori tisztség elnyerésével- és természetesen a bécsi szerződés tető alá hozásával- egy új hatalmi-politikai struktúra alapköveit rakhatta le, amely alapvető változásokat hozott a rendek és az uralkodó kapcsolatában.³⁹³ Ebben az új rendszerben – talán éppen Bocskai 1605. szeptemberi ajánlása nyomán- Homonnai Bálintnak igen nagy szerepet juttatott, amivel azonban nem sokáig élhetett (ahogyan Illésházy sem), ugyanis 1609. november

³⁹⁰ PÁLFFY 2012.

³⁹¹ PÁLFFY 2012. 183-187.

³⁹² PÁLFFY 2012. 185-186.

³⁹³ BENDA 1984. 445-479.

elején meghalt. Szepsi Laczkó krónikájában azt olvashatjuk, hogy „*Nyergét kenték volt meg méreggel, és a feneke rothadt, az miá holt meg. Ez időben a Bocskai halála után szokásba jöve ez országban a meröggel való étetés, nyergeknek és székőknek méreg porral való meghintése. Vendégségbe menni ez időben igen félelmes volt. A Dóczi András vendégsége és Dóczi pohara példabeszéddé lött volt.*”³⁹⁴ Mikor a református lelkipásztor lejegyezte ezeket a sorokat, már érezhető volt a katolikus túlsúly Felső-Magyarország vezető pozícióiban, Homonnai Drugeth Bálint halálával pedig a protestantizmus egyik legjelentősebb védelmezőjét veszítette el az országrész. A temetését viszonylag későn, csak 1610. március 14-én tartották Ungváron.³⁹⁵ Első feleségétől, Rákóczi Erzsébettől született fiai, István ekkor legfeljebb hét éves lehetett, akinek gyámja érdekes módon nem unokaöccse, György, hanem Mágóchy Ferencet lett.³⁹⁶

³⁹⁴ ETA III. 124.

³⁹⁵ A temetési meghívót is csak 1610. januárjában küldte ki özvegye, Palocsay Horváth Krisztina. DEÁK 1879. 209. Második feleségéről semmiféle információval sem rendelkezem, de valószínű, hogy csak élete utolsó éveiben házasodott újra Homonnai Bálint. A Palocsay Horváth család – nevük alapján – az ország déli területeiről származhatott. Palocsay Horváth György felesége Bocskai Krisztina, a fejedelem testvére volt. Horvát György nevén 1598-ban 331 adózó házat jegyeztek fel (Abaúj 12, Sárosban 231, Szatmárban 6, Szepesben 25, Zemplénben 42), aki 1609-ben katonai érdemei elismerésül bárói diplomát nyert II. Mátyástól. MNL OL A 57. 6. köt. 31-32. p. Két lánya, Anna és Krisztina ismertek. Előbbi igen fiatalon Báthory Gábor felesége lett, amivel a Bocskaihoz fűződő rokoni szálakat akarták szorosabbra fonni. HORN 2009. 138. Báthory halálát követően Palocsay Horváth Annát 1618-ban Kendi Sándor vette feleségül. ETA III. 196. Krisztina Homonnai Drugeth Bálint felesége lett. A családnak Lengyelországban is voltak érdekeltségei, ami a Homonnai Drugethek számára előnyösnek bizonyulhatott, a Bocskaihoz fűződő rokoni szálak pedig talán Bálint lelkivilágának kedvezhetett. A részletadatokból egy intenzíven feltörekvő köznemesi család körvonalazódik. Ennek tisztázása azonban további kutatások feladata.

³⁹⁶ MNL SML XIII. 13.

V. Homonnai Drugeth György

Homonnai Drugeth (III.) György 1583-ban született Homonnai Drugeth (II.) György és nagylucsei Dóczy Fruzsina házasságából. Az idősebb György fiatal kora egy részét Bécsben, II. Miksa udvarában töltötte, ahol 1574-ben Nyáry Istvánnal és Kendy Farkassal asztalnokként szolgált.³⁹⁷ Valószínűleg itt ismerte meg feleségét, mivel a nagylucsei Dóczy család több tagja Miksa udvarában (is) tevékenykedett.³⁹⁸ Szirmay Antall Zemplén vármegyéről írt történeti jegyzeteiben igen kedvezőtlen képet rajzol az apa, Homonnai Drugeth (II.) György jelleméről.³⁹⁹ A már említett terebesi várfoglalás és a saját apja ellen vezetett fegyveres támadást követően Tussay János megöletése miatt Takáts Sándor szerint féltékenységből kidobatta Tussayt a terebesi vár ablakából- per indult ellene 1583-ban.⁴⁰⁰ A következő évben testvérével, Istvánnal kellett hadakoznia, aki a terebesi várból akarta kiverni unokaöccsét. Az ostrom eredménye az lett, hogy „*Dóczy Eufrozina, rémületbe esvén a testvérharc látásától, éretlen magzatot hozott a világra*”.⁴⁰¹ Szirmay elbeszélésén kívül más egyéb dokumentum nem maradt fenn György gyermekkorával és neveltetésével kapcsolatban. Felső-Magyarország egyik legvagyonosabb arisztokratájának egyetlen fiaként azonban bizonyára kapcsolatba került a térség virágzó késő humanista kultúrájával és a reformáció nyomán kibontakozó műveltségi irányzatokkal. Unokatestvéreinek, Bálintnak és Lászlónak egy ideig Bocatius volt a nevelője, aki igen elismerően nyilatkozott Homonnai Drugeth István és fiai műveltségéről, mecénási tevékenységéről és elkötelezett kálvinista hitükről.⁴⁰² György gyermekora azonban feszültebb légkörben telhetett, mint unokatestvéreié. Apja 1592. június 18-án végrendelkezett, majd nem sokkal később meg is

³⁹⁷ FAZEKAS 2003. 14. I. Rudolf magyar király koronázásán, 1572-ben hasonló szerepben, étekfogóként vett részt a koronázási lakomán is. Lásd.: PÁLFFY 2004. 1069.

³⁹⁸ PÁLFFY 2011a. 119-120.

³⁹⁹ Szirmay művén kívül fennmaradt Zemplén vármegye panasza Homonnai Drugeth György erőszakoskodásai ellen, amit Morvai András zempléni birtokai ellen követett el 1578-ban. Lásd.: MNL OL P 707. Fasc. 13. No. 18.

⁴⁰⁰ AZT-SZIRMAY 1899. 295-296. TAKÁTS 1982. 207-208.

⁴⁰¹ AZT-SZIRMAY 1899. 295.

⁴⁰² BOCATIUS 1599.

halt.⁴⁰³ György és testvére, Erzsébet gyámja és az örökségük kezelője, 1592 szeptemberétől-
apja végrendelete értelmében- Dóczy Fruzsina lett.⁴⁰⁴ A gyászév letelte után Dóczy Fruzsina
Christian von Teuffenbach felső-magyarországi főkapitányhoz ment feleségül, akinek ekkor
már három gyermeke volt.⁴⁰⁵ Köztük a Homonnai Györgytől egy évvel idősebb Rudolf, aki
a későbbiekben kimagasló katonai pályát futott be, többek között dunáninnyi főkapitány
lett, majd a harminc éves háborúban tábornagyként szolgált a császári seregben.⁴⁰⁶ Mivel
Magyarországon nőtt fel, beszélt magyarul, jól ismerte az itteni szokásokat, sőt magyar
felesége volt, II. Ferdinánd uralkodása alatt a Titkos Tanács munkájában is részt vett, mint a
magyar ügyek szakértője.⁴⁰⁷

Dóczy Fruzsina gyors újrarászódásának alighanem a birtokait igen gyakran ért
fegyveres támadások megfékezése volt az oka, amit az 1594-től fokozódó háborús állapotok
csak tovább rontottak. Különösen a Zemplén vármegye déli, sík vidékén fekvő terebesi
uradalom volt leginkább kiszolgáltatott helyzetben a portyázó csapatok és a szomszéd
birtokosok támadásainak.⁴⁰⁸ Tovább nehezítette Terebes ügyét, hogy nem ősi Drugeth birtok
volt, hanem mint láttuk a Perényiektől örökölte Drugeth Ferenc, így nem a család kollektív
tulajdonát alkotta, ellenben számos környékbeli birtokos igényt formált rá. Mivel a
Homonnai rokonság nem ápolt különösebben jó kapcsolatot egymással, így Dóczy Fruzsina
részéről kezén fekvő megoldásnak tűnt, hogy az országrész katonai vezetőjénél keressen
védelmet a két árvájával, a házasságkötés időpontja és pontos körülményei azonban nem
ismertek.

A főkapitány hatékonyan közbenjárt a Homonnai javak védelme érdekében és
vizsgálatot eszközölt ki a birtokokat ért hatalmaskodások kivizsgálására és Drugeth György
végrendeletének érvényesítésére.⁴⁰⁹ A következő évben határozat is született a végrendelet
végrehajtásáról a Drugeth árvák javainak gondnokává pedig Szokoly Miklóst, Paczóth

⁴⁰³ Végrendelete: ŠA Prešov DH inv. c.273/F12

⁴⁰⁴ MNL OL A 57. 5. k. 12. p.

⁴⁰⁵ PÁLFFY 1997. 273.

⁴⁰⁶ 1613-1619 között „dunáninnyi” kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány, egyben érsekújvári
főkapitány Lásd: PÁLFFY 1997. 271.

⁴⁰⁷ WINKELBAUER 1999. 103-104.

⁴⁰⁸ A terebesi uradalomhoz a következő birtokok tartoztak: Terebes, Parics vára, Hardicsa, Nagyruszk, Vécse
és Isztáncs helységek, Gálszécsen két udvarház, Gálszécs, Pelejte, Miglész, Kohány, Gerenda, Berettő,
Zebegnő, Nagyazar, Tarnóka, Dorgó, Kereplye és Albin helységekben részek, Vallon puszt. Ezen kívül
Abaújbán Alsó Kemencze, Bőd, Csákány, Herkány, Ránk, Ruszka, Szinye és Zsír; Sárosban pedig Kosztolány,
Lipócz, Mudrócz és Tizsite helységek.

⁴⁰⁹ MNL OL P 707. Fasc. 13. No. 29. Rudolf mandátuma, 1594. december 24.

Ferencet és Kellemessy Mihályt rendelték ki.⁴¹⁰ Christian von Teuffenbach azonban 1598-ban meghalt,⁴¹¹ Dóczy Fruzsina és két gyermeke pedig ismét árván maradt a hosszú török háború legkritikusabb periódusában.

V.1. Egy hűtlenségi per történeti háttéréhez

Felső-Magyarország tekintetében a tizenöt éves háború egyik kritikus időszaka az 1596 októberében, Mezőkeresztes mellett vívott harcok voltak, amely nem csak a háború legnagyobb csatájának számít, de Mohács óta nem ütköztek meg egymással sík terepen ilyen nagy létszámú csapatok.⁴¹² Hosszú távon azonban sokkal jelentősebb kihatása volt az országrész gazdaságára és védelmére Eger várának eleste 1596 őszén. Az egri vár ellátásának és fenntartásának költségeire 1548 novemberében egy olyan egyezséget kötött Oláh Miklós egri püspök az uralkodóval, miszerint a püspökség jövedelmeinek csupán egyharmad része illette ezután az egyházfőt, a jövedelmek többi részét pedig a vár építésére és a katonák fizetésére kellett fordítani, 1563-tól pedig a püspökség teljes jövedelmének beszedése és felhasználása az egri várat illette.⁴¹³ Ezek a jövedelmek természetesen a század végére némileg csökkentek, de „a Duna—Tisza közti Kis-Kunságtól az északkeleti Kárpátokig elnyúló hatalmas kiterjedésű, — részben török hódoltság alatt levő — területről származó igen sokrétű bevételeinek” beszédését és felhasználásának mikéntjét Egerből intézték, ami a felső-magyarországi főkapitányság és a Szepesi Kamara működését és gazdálkodását is jelentősen befolyásolta.⁴¹⁴ A vár bevételeinek döntő hányada (77,7%) ugyan dézsmajövedelmekből származott, de zömében készpénzben nyert felhasználást, ami a vár gazdálkodásszervezői jelentőségét is alátámasztja.⁴¹⁵ Eger várának elvesztésével tehát

⁴¹⁰ MNL OL A 57. 5. k. 134-137. p.

⁴¹¹ A szakirodalomban eltérő vélekedésekre bukkanhatunk Teuffenbach halálával kapcsolatban. Hangay Zoltán véleménye szerint a mezőkeresztesi csatában esett el - HANGAY 2012 163.- Pálffy Géza adattárában azonban 1598-ig szerepel, mint felső-magyarországi főkapitány. Lásd.: PÁLFFY 1997. 273. A mezőkeresztesi csatát legrészletesebben feldolgozó Tóth Sándor László sem tesz említést a haláláról. Lásd.: TÓTH 2000. Mivel a rendek csak az 1599. évi országgyűlésen jelentették be az igényüket magyar származású főkapitányra, és mivel a török háború legkritikusabb időszakában nem valószínű, hogy hosszabb ideig betöltetlen lett volna egy ilyen jelentős tisztség, ezért az 1598-as dátumot tartott pontosabb adatnak.

⁴¹² TÓTH 200. 203-371

⁴¹³ SUGÁR 1976. 9.

⁴¹⁴ SUGÁR 1977.

⁴¹⁵ SUGÁR 1977.

nem csak a felső-magyarországi végvárrendszer legfontosabb láncszemének kiesését jelentette, hanem az országrész gazdaságszervezésében is új helyzetet teremtett. A Szepesi Kamara 1596 utáni jelentéseiben lépten-nyomon a tized beszédésével járó problémákról olvashatunk, amit addig az egri vár provizora és megbízott személyzete intézett.⁴¹⁶ A vár elvesztésével ugyan megszűnt annak fenntartási költsége is, a várban állomásozó nagyjából 1000 magyar és német katonának fenntartási költségeit azonban a vár jövedelmei nélkül kellett biztosítani. Eger elestével a közvetlenül hozzá tartozó települések- az egykori püspöki birtokok- is török fennhatóság alá kerültek, továbbá a Jászságból, illetve a Kis- és Nagykunságról addig befolyt jövedelmek beszédése is lehetetlenné vált, ami komoly ellátási nehézségeket okozott.⁴¹⁷

A századfordulón tovább növelte a felső-magyarországi kiadásokat a váradi katonaság fenntartása, majd az Erdély megszállásával járó költségek fedezése.⁴¹⁸

Kenyeres István kutatásai szerint a tizenöt éves háború első évtizedében a felső-magyarországi hadi fizetőmester átlagosan 400 ezer rajnai forintot fizetett ki évente, amely az egyes évek átlagát tekintve igen hektikusan oszlott el.⁴¹⁹ Ebben az időszakban a

⁴¹⁶ MNL OL E 244 köt. 294. passim. Ekkor indult meg a dézsmajövedelmek nagyobb mértékű bérbeadása, ami majd az 1610-es években vált döntő tényezővé az országrész gazdálkodásában.

⁴¹⁷ Csak a közvetlenül a vár mellett található települések (Maklár, Nagytálya, Felnémet, Szöllöske és Felsőtárkány) bordézsmája 3549, 5 köből bor jelentett az 1594/95. évi számadások alapján. Lásd.: SUGÁR 1977. 30.

⁴¹⁸ Ez utóbbira: ARENS 2001. 67-79.; 91-136; 173-223. Várad 1598-as védelmének költségei Hans Unterholtzer számadásai szerint 16722 rajnai forintot tett ki. Lásd.: KENYERES 2008. 237.

⁴¹⁹ Felső-Magyarországon tett katonai kifizetések 1592-1601 (rajnai forintban) Forrás: KENYERES 2009. 165-166.

Év	Kifizetett összeg	A összes magyarországi kifizetéshez viszonyított arány
1592	173 310	12,7%
1593	187 719	19,3%
1594	187 734	9,5%
1595	806 660	24,0%
1596	180 378	9,0%
1597	131 823	9,1%
1598	676 993	15,5%
1599	175 100	11,4%
1600	1 080 729	32,9%
1601	721 267	27,7%

Átlagban a magyarországi hadi kiadások mintegy ötöde Felső-Magyarországon került kifizetésre.

fizetőmester bevételeinek csaknem felét, helyi jövedelmekből biztosították, főként a várakhoz tartozó uradalmak élésmesterei révén, valamint a Szepesi Kamarához befolyt jövedelmekből.⁴²⁰ Ezek a jövedelmek legalább olyan szoros kölcsönhatásban voltak egymással, mint a váruradalmak provizorai és kamarai tisztviselők.⁴²¹ A hadakozás és hadseregellátás szempontjából a legnagyobb jelentősége a gabonafélék és bor beszerzésének volt.⁴²² A katonaság szükségleteit azonban tisztán a váruradalmakból nem tudták fedezni, így a környékbeli földbirtokosok üzleti kapcsolatokat építettek ki a végvárakkal, de számos esetben ők maguk töltötték be a főkapitányi tisztséget, ami részben üzleti vállalkozásként is működött a számukra. A 16. század második felében Mágóchy Gáspár testesítette meg legjellemzőbben az egyre szélesedő üzleti gondolkodású „homo novus”, ahogy erről már az előző fejezetekben esett is szó.⁴²³ Bor, gabona, vagy pénzkölcsönök fejében zálogbirtokokhoz jutottak, vagy már a meglévő zálogbirtokok értékét növelték. Az 1590-es évek hadikonjunktúrája még kedvezőbb lehetőséget teremtett a hadiszállításokból származó jövedelmek növelésére.⁴²⁴ De nem csak a Dobó Ferenc, Illésházy István, Rákóczi Zsigmond vagy Pálffy Miklós kaliberű vállalkozó-nemesek számára nyíltak meg a lehetőségek újabb pénzforrások kiaknázására, hanem néhány törekvő közép- és kisnemes is igyekezett hasznot húzni a kincstár gazdasági nehézségeiből.

A kamarai birtokok elzálogosításából és zálogösszegének növeléséből tehát a kincstár jóval kisebb haszonra tett szert, mint a zálogbirtokos. A tizenöt éves háború időszakában megnövekedett pénzszükséglet azonban rámutatott ennek az öngerjesztő folyamatnak a hátrányaira és a kamarák különféle jogcímenek pereket indítottak a záloguradalmak birtokosai ellen. Ide tartoztak a hatalmasodási ügyek, vérfertőző házasságok, törökösség és egyéb főbejáró bűnök elkövetése, amelyek többnyire az ítélelhozatal előtt, a kamarának fizetett váltságdíj lefizetésével végződtek. Makkai László véleménye szerint egyetlen ilyen esetben sem állapítható meg az a történeti irodalomban szereplő közhely, miszerint a perek célja a vádlott kifosztása lett volna, mivel a perbe fogott

⁴²⁰ KENYERES 2008. 236.

⁴²¹ KENYERES 2001a. 1364-1372; 1381-1384.

⁴²² Mivel általában a mustra után levonták a katonáknak zsoldjából a számukra már kiosztott élelem értékét, így a katonaság ellátásában mindenképpen nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk a természetbeni javadalmazásnak, mint a készpénzben fizetett zsoldnak.

⁴²³ NÉMETH 1994. 5-38.

⁴²⁴ A felső-magyarországi nagybirtokosok hadiszállításairól részletesebben: NÉMETH 2000. 225-232.

személyek java részének bűnössége vitán felül állt.⁴²⁵ A századforduló kamarai pereivel kapcsolatban Illésházy István hűtlensége pere szokott előtérbe kerülni, ami azonban nem pusztán pénzügyi megfontolásból terebélyesedett ki, hanem az udvar az anyagi és politikai veszteségekkel is járó birtokzálogosítási folyamatot felszámolására tett kísérletet valamint Bazin és Modor mezővárosok szabad királyi városi rangra emeléssel az uralkodó az országgyűlésen akart támogatottságot biztosítani maga számára. Illésházy ezzel az uralkodói koncepcióval ment szembe az ország törvényeire hivatkozva, így az ügy politikai síkra terelődött. Ez az eset azonban közel sem reprezentálja a kincstári pereket, amiknek java része a magyar rendiségen belüli hatalmi harcokkal, birtokokért folytatott küzdelmekkel és személyes csatározásokkal is szoros összefüggésben állt. Ahogyan Pálffy Géza is rámutatott, a magyar arisztokrácia egyik része elszenvedője, míg mások kifejezetten a haszonélvezői volt ezeknek a kamarai pereknek.⁴²⁶

V. 1. 1. Szokoly Péter és Bánóczy Simon szövetsége

Az 1600. évi országgyűlés parázs sérelmi vitáit követően két Abaúj és Zemplén vármegyei nemes, Szokoly Péter és Bánóczy Simon hat vármegye nevében panaszt nyújtott be az országgyűlés elé Dóczy Fruzsina és fia, Homonnai Drugeth György hatalmaskodásai miatt, amelynek az ő birtokaik voltak a legnagyobb kárszenvedői.⁴²⁷ Ezen az országgyűlésen már kiemelt figyelmet kapott a rendi sérelmek között a kamarák egyre nagyobb számú visszaélése a kincstárra szállt birtokok zálogosításai miatt, amellyel a rendi álláspontok szerint idegeneknek kedveznek. Szokoly és Bánóczy beadványa igen körültekintően fogalmazott a hatalmaskodással vádolt személyeket illetően és a néhai Teuffenbach Kristóf felesége és fia, Homonnai György hatalmaskodásait panaszolta el, taktikusan rájátszva a diétai hangulatra. Közvetlenül a beadványuk előtt ráadásul Thelekessy Mihály elleni példaértékű szigorú fellépést rendelte el az országgyűlés, aki Vitéz Mihály havasalföldi vajda, Rudolf menlevelével Prágába tartó követségét kifosztotta és legyilkolta.⁴²⁸ Thelekessyt, mint közönséges gonosztevőt és nyilvános rablót rendes bírói eljárás elé

⁴²⁵ MAKKAI 1974. 171. Mivel a pereket kezdeményező kamarák élén egyházi személyek álltak, akik a központi kormányzat szemszögéből szemlélték a századforduló viszontagságos állapotait, a magyar nemességet ért támadások összekapcsolódtak a katolikus főrendek rekatolizációs törekvéseivel, amellyel szembeni elégedetlenség igen erős kohéziós tényezője lett Bocskai mozgalmának.

⁴²⁶ PÁLFFY 2011a. 354-355.

⁴²⁷ ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 4. No. 10.

⁴²⁸ MOE IX. 357.

idézték, és személyes megjelenésre kötelezte.⁴²⁹ A tatárok dúlása és a nagyszámú idegen katonaság jelenléte egyébként is komoly problémákat okozott az ország északkeleti részén, így a rendek határozottan és keményen próbáltak fellépni a békebontókkal szemben. A leleszi konvent hiteles vizsgálatával alátámasztott okirat komoly meggyőző erővel rendelkezhetett az országgyűlés előtt és Homonnaival ügyében is „megállapították, hogy ezekkel szemben úgy járjanak el, mint a hogy a nyilvánosan bepanaszoltak ellenében szoktak eljárni.”⁴³⁰ Ez szintén rendes bírósági eljárást vont maga után, amely általában a Magyar Tanács és az országos méltóságok, illetve a kamarák vezetői közül kijelölt bírák előtti eljárást jelentett.

Az ügy ettől a ponttól kezdve lépett ki a nagyobb nyilvánosság elé és a következő mintegy két évben szinte valamennyi udvari tisztviselő előtt megfordult, aki a magyar ügyekben, a legcsekélyebb mértékben is érdekelt lehetett.⁴³¹ A források azonban arról árulkodnak, hogy az ügyben Szokoly Péter és Bánóczy Simon igen körültekintően felépített tervvel rendelkezett, amely szoros összefüggésben állt a felső-magyarországi végvárok ellátásával és a két felperes birtokszerzési ambícióival.

Szokoly Péter unokaöccse volt- a II.2. fejezetben bemutatott- Szokoly Miklósnak, aki a kisvárdai várat és uradalmát hosszú évtizedeken keresztül tudta a kamarával és az uralkodói akarattal szemben megtartani, sőt a továbbörökítéséről is gondoskodni. A bécsi jezsuiták neveltjének karrierje az 1590-es évek végén ecsedi Báthory István szolgálatában teljesedett ki, mintegy „vice iudex curiae” az országbíró első munkatársa volt.⁴³² Ő képviselte Báthoryt az eperjesi octavákon, az 1598. évi országgyűlésen pedig a nemesi

⁴²⁹ CJH 1600. 22. tc. Letöltve: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=2990> 2015-03-23. A bíróság fő és jószágvesztésre ítélte Thelekessyt. 1600 szeptemberében Thruzó György konfiskálta Thelekessy birtokait, majd 1601. április 3-án Pozsonyban kivégezték. KOMÁROMY 1890.

⁴³⁰ CJH 1600. 23. tc. Letöltve: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=2991> 2015-03-23.

⁴³¹ A per hivatali ügymenetből származó több száz folonyi dokumentáció a bécsi Finanz- und Hofkammerarchiv Hoffinanz Ungarn iratanyagában, valamint az Eperjesen őrzött Homonnai Drugeth levéltárban (ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 4-5.) található. A pert lefolyását Takáts Sándor egy évszázaddal ezelőtt megírta, munkája azonban több szempontból is átdolgozásra szorul. Lásd.: TAKÁTS 1982. Az általa képviselt szemléletmód ugyanis nem teszi lehetővé, hogy a per mögött húzódó folyamatokat megvilágítsa és beillesse a kamarai perekkel kapcsolatos további kutatás perspektívájába. Ennek ellenére kiváló áttekintést nyújt az ügy lefolyásáról és rámutat a jelentősebb csomópontokra, így a per végeláthatatlannak tűnő iratanyagát Takáts tanulmánya segítségével dolgoztam fel. Ennek megfelelően esetenként néhány megállapítását átvettem, jelentős részben azonban saját kutatási eredményeimre támaszkodom.

⁴³² JENEI 1965. 139.

ellenzék vezéréként lépett fel.⁴³³ Kiterjedt kapcsolati hálózata volt az ország keleti részében, valamint az udvari körökben egyaránt. Egykori bécsi iskolatársa közül Náprági Demeter erdélyi püspök lett, Révay István Mátyás főherceg mellett tevékenykedett, Alaghy Ferenc és Melith István pedig a Szepesi Kamara és Felső-Magyarország igazgatásában vettek részt. Szokoly Miklós igen aktív kapcsolatban állt a török háború finanszírozását bonyolító nagybirtokosokkal, mint például sógorával, Rákóczi Zsigmonddal, majd 1599-ben a felső-magyarországi adók beszedésével bízták meg (administrator proventuum).⁴³⁴ Mint láttuk 1598-ban, őt nevezték ki Paczóth Ferencsel és Kellemessy Mihállyal a kiskorú Homonnai árvák javainak gondnokává, így igen pontos információi lehettek a gondjaira bízott hatalmas vagyon gazdasági és jogi helyzetéről.

Szokoly Péter műveltségének és iskolázottságának pontosabb felderítése a további kutatások feladata, annyi azonban tudható róla, hogy Szuhay István püspök, mint derék katolikust ajánlotta az uralkodó figyelmébe.⁴³⁵ Számtalan beadványa komoly jogi jártasságról és a hivatali adminisztráció rendszerének pontos ismeretéről ad számot, így talán joggal feltételezhetjük, hogy gyakran megfordulhatott nagybátyja mellett, ahol tapasztalatok és ismeretséget is szerezhetett.⁴³⁶ 1599-től bukkan fel a forrásokban, mint aktív cselekvő alany. Rögtön apja halálát követően erőszakkal elfoglalta annak birtokait, amiért testvére, Szokoly György éveken keresztül eredménytelenül perelte.⁴³⁷ 1599 februárjában egri katonák özvegyei tiltakoztak az egri káptalan előtt Szokoly Péter ellen, aki elfoglalta és használja férjeik birtokait Gömör, Nógrád és Hont megyékben. Szokoly igen nagy lendülettel fogott a birtokgyarapításhoz. A századfordulón már Abaúj, Gömör, Nógrád, Hont, Sáros, Szabolcs és Zemplén megyékben is rendelkezett birtokokkal. A Homonnai György és anyja ellen indított perrel egy időben Szokoly beszállt a felső-magyarországi végvárok gabona és bor utánpótlását biztosító hadiszállításokba. Arról sajnos nem beszélnek a források, hogy saját birtokainak termését szállította-e Szokoly a végvárakba, de mivel olykor-olykor igen jelentős tételekről esik szó, feltételezhetően más forrásokból jutott a terményekhez. Nem tartom kizártnak, hogy az igen zilált helyzetben lévő tized bérletéből juthatott nagyobb mennyiségű borhoz és gabonához, ezt azonban további- elsősorban a

⁴³³ MOE IX. 18-19.

⁴³⁴ HANGAY 2012. 161-196.

⁴³⁵ TAKÁTS 1982. ...

⁴³⁶ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 47-79. több tucat beadvány

⁴³⁷ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 67. Konv. 1600. április. fol. 671.; MNL OL E 244. köt. 238. fol. 257. v. A következő településekről folyt a vita: Forged, Vasantor, Dedenszeg, Szentmiklós falvak.

felső-magyarországi tizedjövedelmek beszedését és felhasználását célzó- kutatásokkal lehet tisztázni.

Egy 1603. március 3-án készített kimutatásban összegyűjtötték Szokoly addigi bor és gabonaszállítmányaiért tett kifizetéseket.⁴³⁸ Az első, mintegy 5833 forint 20 krajcár értékű kifizetés még Hans Unterholtzer felső-magyarországi fizetőmester neve alatt szerepel. Ezek a bor és gabonaszállítások 1601 vége előtt zajlottak, ugyanis Unterholtzer eddig az időpontig tartózkodott Felső-Magyarországon.⁴³⁹ 1601 decemberében újabb 10 ezer forintértékű bort és gabonát szállított az ónodi, szendrői és diósgyőri várakba, a következő év nyaratól pedig már a nevezett végvárok rendszeres ellátásáról állapodott meg a Szepesi Kamarával és további 430 köböl bort szállított, amiért 1721 tallért fizettek ki a számára és további 7692, 55 krajcárral adósak maradtak neki.⁴⁴⁰

A terebesi uradalom a Zempléni-hegység északkeleti részén helyezkedett el, néhány kilométer távolságra Kassától, a Hegyalja szomszédságában, egy napi járásra Tokajtól. Közvetlenül a terebesi kastélyhoz jelentős nagyságú majorsági szántók, rétek, halastó és két vízimalom, valamint a Hegyalján pontosabban meg nem nevezett szőlők tartoztak.⁴⁴¹ Teuffenbach halálát követően az uradalmat ért támadások ismét egyre gyakoribbá váltak a környékbeli birtokosok részéről. A Takáts által említett visszaélések közül az olyan lehetetlennek tűnő eseteknek is dokumentált nyomai maradtak, mint Rákóczi Zsigmond visszaélése, aki átvezette saját birtokára a Bodrog folyót, így a terebesi uradalom malmai működésképtelenné váltak.⁴⁴² De Szokoly Péter és Bánóczy Simon is járt a terebesi uradalomban 1598 folyamán, fegyveresek kíséretében, akik nagy károkat okoztak a majorságban.⁴⁴³

Az uradalom provizora, egy Ladóczy György nevű nemes személy, ugyan ebben az évben, Szent Ambrus napja (december 7.) körül támadást intézett a Terebessel határos Malácza település ellen, ahol feldúlták Szokoly Péter feleségének udvarházát. A támadás okai, körülményei és a benne résztvevők száma az egész peres eljárás alatt tisztázatlan maradt. A rajtaütésben résztvevő jobbágyok száma hatvan és hatszáz között ingadozott a

⁴³⁸ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 89. Konv. 1605. október. fol. 91, 106-107.

⁴³⁹ KENYERES 2008. 227.

⁴⁴⁰ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. december. fol. 60., MNL OL E 244. köt. 238. fol. 286. v., ÖStA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. december. fol. 60.

⁴⁴¹ MNL OL E 156. U. et C. 59:15 (b). Terebes urbárium 1604. december 16.

⁴⁴² ÖStA FHKA HFU r. Nr. 73. Konv. 1602. július. fol. 7-8. Ekkor Szokoly Péter terelte vissza a Bodrogot az akkorra már kezére került uradalomba, ami ellen Rákóczi tiltakozott.

⁴⁴³ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 68. Konv. 1600. fol. 242. r. A teljes tanúvallatás: fol 241-247.

különféle vizsgálatokban és betérjesztésekben. A provizor erőszakoskodása egyértelműen bizonyított, az okozott kár nagysága azonban szintén igen kétséges.

Bánóczy Simon és Szokoly Péter ekkor már kapcsolatban állhattak egymással. Erre abból a megállapodásból következtethetünk, amit a Dóczy Fruzsina és fia elleni fellépés kezdetén írásban is rögzítettek, miszerint az ügyből származó nyereséget, vagy esetleges károkat fele-fele arányban osztják el egymás között.⁴⁴⁴ A két felperes az ügy kezdetétől Homonnai és anyja elmarasztalását igyekezett elérni minden fórumon, ahová az ügy elkerült. Bánóczy Simon apósa, Paczóth János a Szepesi Kamara egykori tanácsosa volt, aki Perényi Gábor végrendeletének végrehajtásában is közreműködött. Az ő jelenlétében és felügyelete alatt vette át 1571-ben, a végrendelet értelmében Terebest Homonnai Ferenc.⁴⁴⁵ A támadás idején a terebesi javak gondnoka pedig Szokoly Miklós volt, így feltételezhetjük, hogy Szokoly Péter igen bőséges információk birtokában foghatott bele a Dóczy Fruzsina és Homonnai György elleni pereskedésbe, melynek célja kezdettől fogva a rendkívül előnyös fekvésű uradalom megszerzése volt. A maláczai birtokát ért támadás kiváló lehetőséget biztosított Szokolynak, hogy jogi eszközökkel léphessen fel Homonnai ellen. Első körben a leleszi káptalan folytatott vizsgálatot az ügyben, majd még 1599 folyamán az egri káptalant is felkérték, hogy készítsen tanúvallatást az eset kapcsán. Ezeknek a vizsgálatoknak az eredményeit fogalmazták bele abba az iratba, amit hat vármegye nevében az országgyűlés elé terjesztettek, abban reménykedve, hogy ezzel meggyorsíthatják az ügy lefolyását.⁴⁴⁶

V. 1. 2. Az ügy lefolyása és az ítélet

Az 1600. évi országgyűlésen elrendelt bírósági eljárás azonban lassan kezdett csordogálni. Az ügyben természetesen Szokolyék tették meg az első lépést, mégpedig Mátyás főherceg megkeresésével.⁴⁴⁷ A prágai udvarban azonban nem Szuhay István püspök volt Szokolyék legnagyobb segítségére, - ahogy Takáts vélte - noha kétséget kizáróan a pártjukon állt,⁴⁴⁸ hanem egy hivatali-értelmiségi pályán feltörekvő, felső-magyarországi gyökerekkel rendelkező személy, Hosszútóthy István.

⁴⁴⁴ ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 4. No. 9. „Szokoly Péternek minemű vígezése vot Banoczy Simonnal”

⁴⁴⁵ A per folyamán készült iratmásolatok Drugeth Ferenc Terebesre vonatkozó jogairól: ÖStA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. szeptember. fol. 442-454.

⁴⁴⁶ ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc. 4. No. 10-11.

⁴⁴⁷ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 67. Konv. 1600. május fol. 754. r. v.

⁴⁴⁸ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 68. Konv. 1600. december. fol. 352-353.

1600 nyarán, Szokoly és Bánóczy hatalmas energiával vetette bele magát a beadványok gyártásába, annak érdekében, hogy elkerüljék az ügyben a rendes bírósági eljárást. Érvelésük legfőbb eszköze az volt, hogy Homonnai és emberei a nemesi szabadságot nyíltan megsértették, amit a hat vármegye nevében benyújtott panaszok is alátámasztanak, így nem érdemlik meg az országgyűlés védelmét.⁴⁴⁹ Javaslatuk szerint az 1600. évi országgyűlésen hozott határozatra támaszkodva a katonaság segítségével is el lehet foglalni a vádlottak birtokait.⁴⁵⁰ Ezt az eljárást azonban mind a Szepesi, mind pedig a Magyar Kamara határozottan ellenezte.⁴⁵¹ Mindent megtettek annak érdekében is, hogy megtalálják Homonnai György Terebesre vonatkozó birtoklási jogainak gyenge pontját és minden fellelhető dokumentumot begyűjtöttek ezzel kapcsolatban. Azonban nem találtak rajta fogást, ugyanis Perényi Gábor leánytestvérére, őt követően pedig férfi leszármazottaira ruházta az uradalmat. 1600 nyarán az üggyel kapcsolatban a Szepesi és Magyar Kamarákon kívül kikérték Tiburtius Himmelreich és Kutassy János esztergomi érsek, királyi helytartó véleményét, valamint Mátyás és Miksa főhercegek II. Rudolffal is több levelet váltottak. A véleménycsere annak okán folyt, hogy Homonnaival és anyjával szemben milyen bírósági eljárást lehet foganatosítani. Szokolyék a gyors és határozott fellépés mellett voltak és az ügyet rendkívüli bíróság elé akarták juttatni, de tanúk és a vádlottak kihallgatását minden lehetséges eszközzel meg akarták akadályozni. Dóczy Fruzsina és Homonnai György szintén beadványokkal próbálták bizonyítani az ártatlanságukat. Ebben a terebesi jószágra vonatkozó jogaik bemutatása mellett arról számolnak be, hogy a szóban forgó erőszakoskodások alatt Pozsonyban voltak az országgyűlésen.⁴⁵² Szokoly és Bánóczy hat

⁴⁴⁹ Valamennyi beadványban az 1546. évi 25. cikkre hivatkoztak, amely kimondta, hogy „3. § *A nemesek és a szegény nép elnyomóit.... minden törvénykezési eljárás nélkül, érdemök szerint mind bent az országban, mind azon kívül, személyükben és javaikban megbüntetni és a kapitányok útján megbüntetetni.*” jogában áll az uralkodónak. CJH 1546/25. tc. Letöltve: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=1796> (Letöltés ideje: 2015. március 24.)

⁴⁵⁰ TAKÁTS 1982. 211.

⁴⁵¹ Szepesi Kamarára lásd.: MNL OL E 244 köt. 238. fol. 161. r., Magyar Kamara véleménye: ÖStA FHKA HFU r. Nr. 68. Konv. december fol. 241-246.

⁴⁵² Idővel szinte formulává merevedett Dóczy Fruzsina és Homonnai György beadványa, amelyből több tucat példány maradt meg. Valamennyi –általam átnézett- beadvány érvelése gyakorlatilag ugyan az volt. Jelen esetben a következőt használtam: ÖStA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. augusztus fol. 221 r. v.

Itt érdemes megjegyezni, hogy Dóczy Fruzsina az 1590-es évek országgyűlésein személyesen vett részt. 1593-ban Homonnai Drugeth György özvegyeként kapott személyes meghívót, 1601-ben- tehát már a per alatt- pedig Teuffenbach özvegyeként. Lásd.: <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/> Ezzel szemben a család másik ágából, a rangidős Homonnai István a harcmezőn tevékenykedett, az országgyűlésen pedig idősebb fia, László vett részt nagybátyja, Révai Ferenc oldalán. Lásd.: MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. E. No. 183.

vármegye nevében beadott panaszja ellen tiltakoztak, mivel a legtöbb megyében birtokokkal sem rendelkeznek, így a panaszok alapján nem lehet az 1546/26. cikkben foglaltak szerint fellépni ellenük.⁴⁵³ A beadványokban annak is hangot adtak, hogy alattomos módon a két felperes nem az érsek-helytartó előtt intézi az ügyet, hanem rendkívüli bíróságot szorgalmaznak, ahol ők nem tudják előadni a saját álláspontjukat.

Némi előrelépés 1601 legelején következett be, amikor Kutassy János érsek lefolytatta a szükséges bírósági vizsgálatokat és megállapította, hogy Szokolyék vádjai nem számítanak nyilvános sérelmeknek, így rendes bírósági eljárást rendelt el az ügyben.⁴⁵⁴

A hivatali ügymenet mellett azonban egy másik problémával is szembe kellett néznie az ifjú Homonnai Györgynek. 1600 decemberében, Pozsonyban felütötte a fejét az a híresztelés, hogy Homonnai Drugeth György valójában nem is a vér szerinti leszármazottja apjának.⁴⁵⁵ Takáts Sándor azt is tudni vélte, hogy ennek az alapját az a pletyka adta, miszerint a Lengyelországba készülő Dóczy Fruzsina egyik szolgálólánya nem volt hajlandó követni úrnőjét, hanem Török Fruzsínához, Homonnai Drugeth István özvegyéhez menekült, ahol kiteregette a sógornő titkait. Eszerint éveken keresztül titokban kellett tartania, hogy Homonnai Drugeth György és Dóczy Fruzsina egyetlen fiúgyermekét játék közben az egyik dajka fejre ejtette, amibe azonnal belehalt a kisgyermek. Egy szomszéd faluból azonban egy nagyon hasonló gyermeket hozatott és attól kezdve azt nevelte sajátjaként.⁴⁵⁶

Talán nem tévedünk nagyot, ha történet kiszivárogtatását, és mint ahogy később kiderült a kitalálását is Szokoly Péternek tulajdonítjuk, aki csak Homonnai Drugeth György valós személyének megkérdőjelezésével tudta a Terebesre vonatkozó öröklési jogát kétségbe vonni. Takáts azt is említi, hogy ekkor már valamiféle megegyezés jött létre Szokoly Péter és az udvar között, hogy a terebesi uradalmat a per sikeres lezárását követően Szokoly kapná meg 40ezer rajnai forint ellenében.⁴⁵⁷

⁴⁵³ Gyakran az 1546/26. törvénycikkelyre hivatkoztak, amely a hatalmaskodó mágnások ellen a „rendes bírák előtt kell keresetet indítani.” Lásd.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=1797> (Letöltve: 2015-03-27)

⁴⁵⁴ TAKÁTS 1982. 211. Az érsek-helytartó rendeletét ezzel kapcsolatban sajnos egyelőre nem sikerült megtalálnom, így pusztán Takáts megállapítására tudok hagyatkozni, amit a későbbi események teljes mértékben igazolnak.

⁴⁵⁵ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 69. Konv. 1601. január. fol 59. r. v.

⁴⁵⁶ TAKÁTS 1982. 213. Eredeti forrásban nem találkoztam az elbeszéléssel, de remélhetőleg a későbbiekben még előbukkan a per igen terjedelmes anyagában.

⁴⁵⁷ Én az első adatot erre vonatkozóan a Magyar Kamara Mátyás főherceghez írt jelentésében találtam 1601. május 18-áról. Lásd: ÖStA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. augusztus. fol. 222 r. v.

Homonnai Drugeth Bálint számára azonban még nagyobb lehetőség villant fel a hírrel. Ugyanis, ha György valóban nem természetes leszármazott, akkor a család egyetlen férfi tagjaként az egész Drugeth vagyon őt illeti. A Szepesi Kamara 1601 februárjában arról számolt be, hogy Homonnai Drugeth Bálint csapatokkal körülvette a nevickei várat, ahol Dóczy Fruzsina és gyermekei voltak⁴⁵⁸, majd erőszakkal kényszerítette ki az átadását.⁴⁵⁹ A várat ugyan megszerezte Bálint, emiatt azonban márciusban hatalmaskodás vádjával ellene is eljárás indult és az országgyűlés elé idézték.⁴⁶⁰

György hatalmaskodásával kapcsolatos egyeztetések 1601 tavaszán is folytak, elsősorban az Udvari és Magyar Kamara, Mátyás főherceg és Kutassy érsek között. Az ügyben végül rendkívüli bíróság felállítását rendelték el, amelynek a tagjai nem állhattak rokonságban Homonnaival, így a választás a következő személyekre esett: Almásy Pál és Novák Mihály esztergomi kanonokok, Vizkelety Tamás országbíró helyettes (*vicegerentem Iudicis Curiae*), Peretedi Miklós, Andrassith Mátyás, Hetthesy Bálint, Megyeri Pál és Keresztúri András ítélőmestereket, Újfalussy Jánost a királyi tábla ülnökét és még fél tucat egyházi-hivatali személyt. A meghívott főrangú személyek névsora azonban igen rövid, mindössze Nádasdy Ferencet és Erdődy Tamást hívták meg a bárók közül (*ad barones*) és Esterházy Ferencet, valamint Czobor Mihály nevét találjuk a meghívottak között.⁴⁶¹ A tárgyalás lefolytatását tovább halasztotta Kutassy érsek-helytartó szeptember 16-ai halála, így csak október közepén ült össze a kijelölt bíróság egy része. A meghívott főurak közül a Székesfehérvár és Kanizsa körüli heves harcok miatt senki sem tudott megjelenni a pozsonyi rendkívüli bíróságon.⁴⁶² A tárgyalás kitűzött napján Szuhay István az ügy elhalasztását javasolta, mivel véleménye szerint az ítélet több ponton is támadható a bírósági testület nem megfelelő összetétele miatt. A helytartói poszt Kutassy halála óta betöltetlen volt, sem a

⁴⁵⁸ Érdemesnek tartom megjegyezni, hogy a jelentés szerint német katonák védtek a várat.

⁴⁵⁹ MNL OL E 244 köt. 238. fol. 185. r. Takáts elbeszélése alapján ekkor „bujdosott ki” Lengyelországba Dóczy Fruzsina Györggyel és Máriával. TAKÁTS 1982. 214. Az ügy lezárásakor született kegyelemlevélből megtudjuk, hogy Bálint elvezette a vizet a vár környékéről, ezzel kényszerítve ki a megadást. „*Canalibus pro necessitati dicti castris – Nevicke [kiemelés tőlem B.Z.] – aquam administrantibus difectis...*” MNL OL A 57. 5. köt. 580. Gratia Magnifico Valentino Homonnay facta.

⁴⁶⁰ MNL OL E 244 köt. 238. fol. 188. r. Ez ügyben a leleszi konvent, majd a szepesi káptalan járt el, de egyik testület előtt sem jelent meg Drugeth Bálint. Még a nevickei ostrom előtt Homonnai Drugeth György a Szepesi Kamara elé terjesztette a leleszi konvent által készített okiratot, miszerint ő a törvényes fia és örököse Homonnai Drugeth Györgynek. MNL OL E 244. köt. 238. fol. 186. r.

⁴⁶¹ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. augusztus. fol. 196. r. v.

⁴⁶² Czobor Mihály levele ismert, melyben a Nyitra vármegyei insurrectioniora hivatkozva mentegetőzik, hogy nem tud ott lenni a tárgyaláson. Lásd: ÖStA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. október. fol. 233. r.

regalisták, sem pedig a nemesség képviselőjében sem volt jelen senki, fő és jószágvesztést azonban nemesség hozzájárulás nélkül nem lehet elrendelni, végül pedig az eljárásban azt is sérelmezte, hogy a vádlottakat nem hallgatták meg.⁴⁶³ Sokatmondó adat, hogy Szokolyt és Bánóczit a per folyamán végig Somogyi István királyi jogügyigazgató képviselte, aki az 1570-es évek végén Szokoly Miklóssal koptatta a bécsi jezsuita kollégium padjait és már akkor a Corpus Juris Hungaricit kiadó Telegdi Miklóst és Mossóczi Zakariást magasztalta latin nyelvű versében.⁴⁶⁴ Homonnai Györgyöt és anyját ezzel szemben Ladóczy György provizor képviselte, aki maga is vádlott volt az ügyben. Miután október 16-án kimondták rájuk a fő és jószágvesztést (*capitali sententia*), Homonnai elmenekült Pozsonyból.⁴⁶⁵ A következő napon ugyan ez a testület Dóczy Fruzsint szintén elmarasztalta az ügyben és mivel elmenekültek az ítélet elől, ezért hűtlenség vétkében is bűnösnek nyilvánították őket.⁴⁶⁶

Az ítélet kihirdetése után szinte azonnal, október 20-án utasították a Szepesi Kamarát, hogy foglalják le a Drugeth birtokokat, köztük is legelőször Terebest. Mikor Plagay Ambrus a tokaji helyőrség ötven német gyalogosával birtokba vette a várat, szomorúan konstataulta, hogy gyakorlatilag semmiféle ingóságot nem találtak a kastélyban, de környező udvarházakban sem.⁴⁶⁷ Mivel Homonnai Drugeth Bálint ellen is per folytat, így a kamarának lehetősége volt a teljes Drugeth vagyont lefoglalni és 1602 folyamán nagyvonalakban felmérni.⁴⁶⁸ Ennek ellenére úgy tűnik, hogy Drugeth Bálint teljes mértékben ellenőrzése alatt tudta tartani birtokait, miközben fő és jószágvesztéssel végződő per folyt ellene.⁴⁶⁹

⁴⁶³ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. október. fol. 235. r. v., 236 r.

⁴⁶⁴ SZELESTEI 1997. 149.

⁴⁶⁵ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 70. Konv. 1601. augusztus. fol. 248. r. A Magyar Kamara prefektusának jelentése Pozsonyból, 1601. október 17.

⁴⁶⁶ Homonnai György és Dóczy Fruzsina ítéletlevele (1629-ben készült másolat a Szepesi Kamaránál őrzött eredetiről): ŠA Prešov DH inv. c. 503. 1. Fasc.5. No. 5.

⁴⁶⁷ „...non auri, non argenti, non vini, nihil aliarumque rerum quidquam (omnia senem dudam antehac absente ac in iudicio Posonii existente filio afferente vidua) in arce repertum est.” MNL OL E 244. köt. 238. fol. 234.

⁴⁶⁸ MNL OL E 244. köt. 238. fol. 245. v. 246. r., MNL OL E 156. 104:8, 104:9. Ungvár, a neviczkei várbirtok és a gerényi kúria urbáriuma, illetve provizori elszámolása az 1602. év gazdálkodásáról. Ugyan csak Homonnai György birtokrészeit foglalta el a kamara, az összeírásban az érintett települések teljes urbáriális adatsorát megadja, de minden esetben külön jelzi, hogy hányad rész esik a kamarára.

⁴⁶⁹ 1601 szeptemberében Semsey Ferenc ungvári provizor az őszi vetésekről és az adók beszédéséről tájékoztatta Bálintot. MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. F No. 186.

A terebesi uradalmat lefoglalásától kezdve másként kezelte a kamara, mint a többi Drugeth birtokot. Szokoly Péter célja a per kezdetétől fogva a kiváló adottságokkal rendelkező uradalom és kastély megszerzése volt. Az ítélek kihirdetése után, azonban mégsem mentek olyan simán a dolgok, mint ahogy Szokoly remélte. Egyrészt a Szepesi Kamara- Mátyás főherceg utasítására- elkezdett tájékozódni, hogy a környékbeli nagybirtokosok mennyit lennének hajlandóak adni Terebesért, de ugyan így felajánlották az Ungvár-nevickei uradalmat is Bocskai Istvánnak.⁴⁷⁰ Szintén jelentős problémákat vetett fel, hogy Drugeth Máriának, György húgának- aki nem volt érintett a perben- a leánynegyedét ki kellett adni a terebesi jószágból. Ezen kívül ott volt Bánóczy Simon, akivel a „vállalkozás” elején megegyeztek, hogy fele-fele arányban osztják a nyereséget egymás között. Nyár elejére valóságos licitálás alakult ki Szokoly és Bocskai között, amelybe az elítélt Homonnai György is beszállt, ugyanis már az év elején oltalomlevélért folyamodott az uralkodóhoz és jelezte, hogy hajlandó fizetni is birtokai visszaszerzéséért.⁴⁷¹ Az alkudozásnak júliusban szakadt vége, amikor a kamara megtalálta a legjövedelmezőbb hasznosítási a módot: három részre osztották a terebesi uradalmat. Az egyik harmadot adták zálogba Szokolynak 80 ezer forintért, a hivatalos dokumentum azonban csak szeptemberben kerülhetett a kezébe.⁴⁷² Emellett úgy rendelkeztek, hogy neki kell kifizetnie a Homonnai Mária 8 ezer forintnyi leánynegyedét.⁴⁷³ Bánóczy Simonnal is ekkor, 1602 augusztusában sikerült megállapodásra jutni, aki az egri káptalan előtt 6 ezer forint ellenében lemondott minden jogáról, ami a Homonnai perhez kapcsolódott.⁴⁷⁴

Terebes tehát 1602 őszére került Szokoly Péter birtokába, nem csekély anyagi és energia befektetés árán. A perről fennmaradt igen tetemes mennyiségű forrás között sajnos egyetlen olyanra sem bukkantam, amelyből Szokoly motivációjára következtethetnék, ami

⁴⁷⁰ MNL OL E 244. 244. köt. 278 r. v. 279. r.

⁴⁷¹ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 72. Konv. 1602. február. fol. 13-14.

⁴⁷² 1603. szeptember 16. Jelenleg egy 1631-ben készült másolat ismert a terebesi uradalom zálogba vételéről: MNL OL P 707. Fasc. 13. fol. 42-46. Szokolynak a következő települések jutottak: „...*Oppidum Therebes, nec non villas Parycz, Hardicza, Nagy Ruszka, Vechie, Ztancz in Zempleniensis, item Chiakan, Petteo, Zinie, Kelechien, Deöd, Batiok, Alsokemencze, Rank Harlian, Syr, in Abawywariensis, item Lipocz Modra, Tysiczie, Kostelian, in Sarossiensis, necnon portionibus possessionariis in oppido Galzech, item villis portionariis, Miglez, Nag Azar, Peleiczhe, Beretheö, Albensis, Zebegniö, Dorgo, Gerenda, Kereplie, Tarnoka, Kohan, omnio in Zemplen....*”. A birtokokat Szokoly és Basó Sára bármely nemből származó leszármazottai is örökölhették a szerződés szerint, azok hiányában pedig Basó Sára testvére, Basó Farkas (Wolffgango Baaso) lép elő örökössé.

⁴⁷³ MNL OL E 244. 244. köt. 294. v. Ezt azonban mégsem kellett Szokolynak kifizetnie, mivel Homonnai az uralkodói kegyelemért cserébe magára vállalta a leánynegyed kifizetését.

⁴⁷⁴ MNL OL E 244. 244. köt. 303. v 304. r.

ezt az eltökéltséget magyarázná. Kortársai közül biztos, hogy ismerte Rákóczi Zsigmondot, - akivel a terebesi határok ügyében konfliktusba is került- Alaghy Ferencet, vagy a várdai uradalmat nagybátyja után átvevő Nyáry Pált, akik mind az adandó lehetőségeket kihasználva tudtak tetemes vagyont gyűjteni maguknak és a bárói méltóságra emelkedni. A homo novusok emelkedésének koreográfiája ugyan más és más volt, de annyiban mégis közös pontot lehet találni benne, hogy a vagyoni gyarapodás esetenként csak vonzata volt az egyes tisztségek betöltésével járó presztízsnak. Szokoly esetében még a törekvés sem került elő valamilyen tisztség megszerzését illetően, pedig láthatóan igen otthonosan mozgott a kamarák és a bécsi-prágai udvarok hivatali életében. Talán úgy vélte, hogy a reprezentatív terebesi kastély megszerzése belépő lehet a társadalmi emelkedéshez, de az is lehet, hogy előnyös fekvése miatt csupán kereskedelmi tevékenység szempontjából tartotta fontosnak. A perben aktívan közreműködő Hosszútóthy István 1604-es beszámolója alapján az ügy mintegy 100 ezer forint hasznot jelentett a kincstárnak, ami csak a felső-magyarországi kifizetések átlagát véve nem tekinthető kiemelkedően jelentős bevételnek. A kisbirtokos, de feltörekvő Szokoly számára azonban meglehetősen nagy összeg volt a Terebesért előírányzott 80 ezer forint, noha a Szepesi Kamara szerint az egész uradalom legalább kétszer ennyit ért. Szokoly a háborús időszak konjunktúráját és személyes kapcsolatrendszerét kihasználva eredményesen kapcsolódott be a hadiszállításokba és néhány év alatt jelentős haszonra tett szert, ez a haszon azonban közel sem volt elégséges Terebes megváltásához. Az összeget két részletben fizette be: 20 ezer forintot Prágában az Udvari Kamarának, a fennmaradó 60 ezret pedig a Szepesi Kamaránál helyezte letétbe.⁴⁷⁵ Ezzel a három éves pereskedés eredményeként, 1602 végére Szokoly Péter Terebes zálogbirtokosa lett, Homonnai György és Dóczy Fruzsina Lengyelországba menekültek, az ügy pedig nyugvópontra került egy időre.

A Homonnai György és Dóczy Fruzsina, valamint az időközben belekeveredő Homonnai Bálint elleni per – a források jelenlegi feldolgozottsági szintjén is- lehetővé teszi, hogy a szakirodalomban igen sablonosan felbukkanó hűtlenségi és kamarai perekről egy kissé árnyaltabb képet alkothassunk. Ez eddigi megállapításokkal szemben a Homonnaiak esetében nem a Kamarák, vagy az uralkodó játszotta a kezdeményező szerepet a per megindításában, hanem egy igen jó kapcsolati rendszerrel rendelkező köznemes. A kamarai adminisztráció és a hivatali élet prominens személyiségei, mint Szuhay István kamaraelnök,

⁴⁷⁵ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 89. Konv. 1605. október. fol. 91. v. a hadiszállításokból mintegy 8000 forintnyi kifizetetlen tartozása volt a kamarának Szokoly felé, amit levontak a fizetendő összegből.

vagy Somogyi István királyi jogügyigazgató és az ecsedi Báthory István mellett tevékenykedő Szokoly Miklós közti kapcsolat gyökerei a bécsi jezsuita gimnáziumban folytatott tanulmányokra vezethető vissza, amely kapcsolatrendszernek a per kimenetelében döntő jelentősége volt. Ez a kapcsolatrendszer teremtette meg az alapját annak, hogy a kamarai és hivatali rendszer útvesztőiben Szokoly Péter beadványai a megfelelő személyekhez kerüljenek, akik nem egy előre eltervezett pénzszerzési koncepció jegyében tevékenykedtek, hanem az udvar és az uralkodó érdekeinek megfelelően folytatták le a megindított eljárást. Ha ez az eljárás túllépte a törvényes kereteket, akkor ezt igyekeztek szóvá is tenni, mint ahogy Szuhay is jelezte kétségeit a Homonnaival szemben elrendelt rendkívüli bírósági eljárással kapcsolatban, majd a lebonyolítás mikéntjét is nehezményezte. A tizenöt éves háború és Rudolf uralkodásának időszakában, a központi hivatalokban könnyedén meg lehetett találni azokat a „kiskapukat” amelyek révén a magyar kormányzatszervek és igazságszolgáltatási fórumok működésére is hatni lehetett. Bizonyára nem csekély szerepet játszott ezekben a kapcsolatokban Szokoly Péter hadiszállítási tevékenysége is, amely részleteiben ugyan még nem teljesen tisztázott, de a hadikonjunktúra kihasználásában rejlő lehetőségek a bécsi és prágai körök előtt is igen jól ismertek voltak.

Végeredményét tekintve ugyan a kincstár is jól járt Homonnai György perével, amely Hosszútóthy beszámolója alapján 100 ezer forintot hozott, a kezdeményezés azonban nem a kamarától indult, hanem egy ambiciózus és megfelelő rálátással rendelkező köznemestől, akinek sikerült egy főnemesi família fiatal tagjától megszerezni egy igen jelentős uradalmat.⁴⁷⁶ Az ügy megítélését azonban már a 18. századi krónikás is a magyar történelem egyik összeesküvésének tartja, amely a Wesselényi-összeesküvés és Martinovicsék mozgalma mellett kapott helyet.⁴⁷⁷

V. 1. 3. Főúri konverziók a századfordulón és Homonnai György áttérése

A 16-17. század fordulóján a trienti végzésekkel és a jezsuita rend működésével összefüggésben, a Habsburg Monarchia más országaihoz hasonlóan a magyar arisztokrácián belül is megindult egy áttérési hullám, amelynek során lelkiismereti, politikai és anyagi

⁴⁷⁶ Mindezek figyelembe vételével a későbbiekben érdemesnek tartom kiszélesíteni kutatást a „kamarai perekkel” kapcsolatban, mint ahogy erre már Makkai László is felhívta a figyelmet. Lásd.: MAKKAI 1974. 182. Szisztematikus kutatásokkal, véleményem szerint a Bocskai felkelés kitörésének okai, de legalábbis előzményei mélyrehatóbban is megismerhetők.

⁴⁷⁷ OSZKK Fol. Lat. 2539. Cacoethes conspirationum quarundam historica in Hungaria. Fol. 1-2.

okokból számos főnemesi família tagja áttért a katolikus hit gyakorlására. Jellemzően azok a főnemesek, akik ekkor csatlakoztak a katolikus egyházhoz, a későbbiekben jelentős szerepet játszottak a katolikus térnyerésben és a magját alkották az ellenreformációs küzdelmeknek. Az áttérésekhez a jezsuita pátereken kívül alighanem a Habsburg család tagjainak is köze lehetett, ugyanis Ernő és Mátyás főhercegek bécsi udvarában kezdte számos fiatal magyar főnemes is a hivatali pályafutását, akik az 1610-es évekre a magyar belpolitikai élet vezetői és országos főméltóságai lettek.

A katolicizmus magyarországi előretörésének ezen első hullámát és az ekkor történt nemesi konverziókat a régebbi szakirodalom Pázmány Péter személyes hatásának tulajdonította, az újabb kutatások azonban rámutattak, hogy egy jóval összetettebb kérdéssről van szó, amely szervesen kapcsolódik a Habsburg Monarchia más területein lezajló hasonló folyamatokhoz.⁴⁷⁸ A trienti zsinatot követően a katolikus egyház elsősorban az uralkodói udvarokba koncentrált az erőit, amivel a csökkenő politikai befolyását igyekezett erősíteni. Ennek megfelelően elsősorban a befolyásos politikusokat és a magas rangú tisztviselőket igyekeztek megnyerni a katolikus egyház számára.

Az egyháztörténeti kutatások elsősorban az egyes főúri konverziók mikéntjével, a katolikus térítési eszközökkel és módszerekkel, valamint az egyházi intézmények és hozzájuk kapcsolódó- elsősorban jezsuita- iskolák terjedésével és működésével foglalkoznak. Kiemelik azonban, hogy a katolikus megújulás minden kétséget kizáróan a főpapság és a katolikus hitre tért főnemesek támogatásával érte el kezdeti sikereit. A folyamat hátterének és okainak feltárásához azonban az adott politikai és társadalmi közeg jellegzetességeinek figyelembe vétele, személyes motivációkat feltáró és problémaelemző esettanulmányok elkészítése szükséges.⁴⁷⁹

Ebben a tekintetben a hűtlenségi pernek Homonnai György számára volt egy fontosabb hozadéka is, ugyanis Lengyelországból igyekeztek minden követ megmozgatni, hogy visszaszerezze a magyarországi birtokokat, ezért igen sokat tartózkodott a krakkói, prágai és bécsi udvarokban. Ez a néhány év meghatározó volt Homonnai életében, ugyanis ekkor tért át a prágai jezsuita kollégium diákjaként a katolikus vallásra.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ MOLNÁR 2009a. 96-100.; a cseh és osztrák területek nemesi konverzióiról igen részletesen: WINKELBAUER 1999.; a katolikus „nemzetek feletti” arisztokráciával kapcsolatosan: PÁLFFY 2011. 112-117.

⁴⁷⁹ MOLNÁR 2005. 390–398.; TUSOR 2005. 640-641.

⁴⁸⁰ MOLNÁR 2009. 101-102.

Dóczy Fruzsina és gyermekei már Ungvár ostromát követően, 1601 tavaszától Lengyelországban tartózkodott. Takáts Sándornál arról olvashatunk, hogy itt „*Mnisrek Szaniszló nevű kapitányhoz ment nőül... aki egy-kétévi házasság után meghalt.*”⁴⁸¹ Az említett személy az általam átnézett forrásokban, mint „*Magnifiti Ivan Stephani Mnissek de Magna Kunczicze Capitanei Sanocen*”⁴⁸² néven bukkant fel. Dóczy Fruzsina harmadik férjének pontosabb beazonosítása és a Mnissek (lengyelül Mniszek) család társadalmi és politikai pozíciójának meghatározása további kutatásokat igényel. A rendelkezésemre álló igen csekély mennyiségű adat alapján annyi állapítható meg, hogy a Rusz vajdaság legdélebbi várának, Sanoknak a kapitánysága generációkon keresztül öröklődhetett a családban, ugyanis az 1575 decemberében Báthoryhoz, Erdélybe küldött követek között találjuk Georgio Mniszek sanoki kapitányt.⁴⁸³ Ebben az időszakban a család több tagja is hasonló poszton tűnik fel, Joanne Mniszek, mint krosnói kapitány, Nicolao Mniszek pedig „*capitaneo Osicensi*” szerepel.⁴⁸⁴ A család tehát a Duklai-hágó lengyelországi oldalának legfontosabb várait és településeit birtokolta, de 1615-ben Georgium Mniszek már sandomieri palatinus volt.⁴⁸⁵ Katonai és udvari szolgálatokat tehát egyaránt vállaltak a Mniszek család tagjai és feltehetően nem Dóczy Fruzsina révén kerültek kapcsolatba először a Homonnai Drugethekkel. Hithű katolikusként és III. Zsigmond elkötelezett híveiként a krakkói királyi udvarban is megfelelő ismeretségekkel rendelkeztek. Homonnai György és a krakkói jezsuiták kapcsolata a „száműzetés” éveiben vette kezdetét, ami a következő két évtizedben igen termékeny együttműködést eredményezett több szempontból is, végül 1620 nyarán itt is fejezte be életét. Homonnai megtérése szempontjából azonban a cseh fővárosnak és monarchia akkori központjának, Prágának sokkal nagyobb szerepe volt.

Prága a 16-17. század fordulóján a katolikus erőgyűjtés egyik központja volt, az itt működő jezsuita kollégium, pedig „*Közép-Európa egyik legjelentősebb katolikus kulturcentruma*”, amely a magyar arisztokrácia katolizálásában is jelentős szerepet játszott.⁴⁸⁶ A pápai nuncius és a jezsuiták már a századfordulón jelentős eredményeket könyvelhettek el Prágában, elsősorban a cseh főnemesség körében végzett térítések

⁴⁸¹ TAKÁTS 1982. 219.

⁴⁸² ŠA Prešov DH inv. c. 761/3. fol. 2-3. Egy 1615-ben, Dóczy Fruzsina által kezdeményezett per szövegéről van szó, amelyben az özvegy az örökölt birtok, Laski egy részét zálogosítja el.

⁴⁸³ SZÁDECKY 1887. 326, 377.

⁴⁸⁴ PAWINSKI 1881. 144, 151.

⁴⁸⁵ „*Illeustrem et Magnificum Georgium Mnissek Palatinum Sandomiriensis*” Lásd.: ŠA Prešov DH inv. c. 761/3. fol. 2. r.

⁴⁸⁶ MOLNÁR 2005. 391-392.

illetően. A pápai nuncius mellett, vele szoros együttműködésben, igen nagy szerepet játszott a prágai spanyol követ, aki 1581-től haláláig, 1608-ig Don Guillén de San Clemente volt.⁴⁸⁷ A századforduló környékén a prágai uralkodói udvar, az addigi tradicionalizmus ellenében már egy modernebb ízlést és erkölcsiséget sugárzott, amely reprezentáció a spanyol és itáliai katolikus udvarokból szivárgott be és nyert egyre nagyobb teret Prágában is. Az ekkori katolikus konverziókkal foglalkozó kutatók véleménye ugyan megoszlik a vallásváltás motivációit illetően, abban azonban egyetértenek, hogy a jezsuiták igen nagy szerepet játszottak benne. A tisztán hitbéli meggyőződés mellett számos példát hoz Thomas Winkelbauer az udvari karrier érdekében tett konverzióra, amihez nagyban hozzájárult a megfelelő képzettség is. A középszintű oktatásban a jezsuiták primátusa ekkorra már egyértelművé vált. Az első prágai jezsuita kollégium, a Szent Kelemen kolostor épületében indult az 1550-es évek közepén, amely mellett nemesi konviktus is működött. 1575-ben XIII. Gergely a Klementinum épületében pápai szemináriumot létesített, és vezetését a jezsuitákra bízta, akik a századfordulótól már az egységes tanulmányi szabályzat, a Ratio Studiorum alapján folytatták az oktatást.⁴⁸⁸ Pontos információk sajnos eddig nem kerültek elő arról, hogy Homonnai György mennyi ideig volt a jezsuiták növendéke, annyi azonban biztos, hogy Prágában az ő közbenjárásukra tért át a katolikus hitre.⁴⁸⁹ Homonnai György ekkor 17-18 éves volt. Számos kérdés felmerül a prágai tanulmányokkal kapcsolatban. Kinek a közbenjárására és milyen motiváltságból látogatta a jezsuita gimnáziumot? Milyen nyelven kezdett bele a magyar főúr a tanulmányokba? Volt olyan szintű alapképzettsége, hogy latinul vághatott bele a prágai tanulmányokba, vagy esetleg ismerte valamelyik szláv nyelvet? Melyik szinten kapcsolódott be az oktatásba? Konverziójának okai között feltételezhető egyrészt az is, hogy a katolikus hit felvétele más színben tűnteti fel az uralkodó előtt, aki Takáts Sándor szerint jó véleménnyel volt a fiatal főúrról, akinek „okos,

⁴⁸⁷ WINKELBAUER 70-84.

⁴⁸⁸ KOVÁCS 2008. 109-110.

⁴⁸⁹ „*Primus ex illis errorum tenebris in lucem verae fidei emersit noster Georgius, natus quidem heterodoxis parentibus, se in flore adolescentiae, dum Pragae literis operam daret, sub initium prioris saeculi opera nostrorum patrum, quorum conversione iam tum eximie delectabatur, ad agnitionem veritatis perductus, quam quidem tanto animi fervore et pietatis constantia complexus est, ut sui conversione non contentus, in id omni studio quamprimum incubuerit, ut tum sibi subiectos, tum caeteros Superioris Hungariae populos ad antiquam pietatem et Apostolicae Sedis venerationem reduceret.*” Jezsuita elogium, idézi: MOLNÁR 2009. 101. A prágai jezsuiták iratainak (Litterae Annuae), vagy a Prágában tartózkodó pápai nuncius jelentéseinek áttanulmányozásával elképzelhetőnek tartom, hogy a későbbiekben még előkerülhet más beszámoló is Homonnai áttéréséről.

tanult lélek lakja daliás szép testét”.⁴⁹⁰ Homonnai későbbi tevékenységét és szinte fanatikus katolikus hitét ismerve azonban a hitbéli meggyőződés sokkal jelentősebb tényezőnek mutatkozik, noha konverziójának pontos körülményei nem ismertek. 1601 októberében a krakkói jezsuiták már buzgó katolikusként említették, aki kollégium alapítását fontolgatja Homonnán, így a jezsuita oktatás mindenképpen nagy befolyást gyakorolhatott rá.⁴⁹¹

Mindezek megválaszolása és a személyes motivációk bővebb kifejtése a kutatás jelenlegi fokán sajnos lehetetlen, így a továbbiakban a századforduló környékén áttért személyek áttekintésével igyekszem egyfajta keretbe foglalni Homonnai György konverzióját és annak jelentőségét, amely az 1610-es években vált a kortársak számára is érzékelhető és Alvinczi Péter által meg is fogalmazott „panasszá”. A vizsgálatot ezúttal is a felső-magyarországhoz kötődő személyekkel kapcsolatban végzem, de mint látni fogjuk, az 1610-es években ezen a területen tevékenykedett a legtöbb konvertita. A magasabb katonai és hivatali tisztségeket Bocskai-felkelését követően szinte kizárólag katolikus- és frissen katolizált- személyekkel töltették be, ami a javarészt kálvinista rendek „*lelkiismeretét szörnyűségeken megrendítette és megkínozta*”.⁴⁹² Velük párhuzamosan Homonnai Drugeth György, akorra már az országrész legnagyobb birtokosa, a jezsuitákra támaszkodva és a főúri kapcsolatrendszerét kihasználva lépett fel a katolikus vallás terjesztése érdekében, aminek a hitéleten kívül számos és igen jelentős politikai aspektusa is volt.

A rekatolizációnak ebben a korai időszakban elsősorban a jezsuiták szerepét kell kiemelni, akiknek közvetett, vagy közvetlen hatása valamennyi magyar főnemes katolizálásában kimutatható. A királyi Magyarországon és Erdélyben Pázmány Péter néhány társával, valamint Balassi Bálint és Forgách Ferenc katolizálásával indult meg az áttérések első hulláma az 1580-as években. Mind az erdélyi, mind pedig a királyságbeli konverziók valamilyen módon Báthory Istvánhoz köthetők. Erdélyben az 1581-től Kolozsváron működő felsőfokú jezsuita oktatásnak tudható be a katolicizmus nagyobb arányú térnyerése, Forgách Ferenc esetében pedig a lengyel király unokaöccsének, Báthory Andrásnak és a krakkói udvarnak volt igen nagy szerepe. A fiatal Forgách a bíborosi címért Rómába igyekvő Báthory András kíséretének tagja volt 1583-ban és az út során tért át a katolikus hitre.⁴⁹³

⁴⁹⁰ TAKÁTS 1982. 209.

⁴⁹¹ „*Rem Catholicam sustinet et promovet catholicissimus vir et nostri amantissimus, Comes Georgius Humenai, qui id maxime molitur, ut Humenae nostris Collegium erigat ac suae genti salutaria pabula inde disseminet.*” WIELWIECZKI 1886. 22. Kissé meglepő ez az adat, ugyanis éppen ezzel a feljegyzéssel egy időben mondták ki rá a fej és jószágvesztést Pozsonyban, ahonnan menekülnie kellett.

⁴⁹² ALVINCZI 1989. 16.

⁴⁹³ ACKERMANN 1918. 18-19., valamint HORN 2002. 59-79.

Báthory visszahívását követően Antonio Possevino jezsuita atyának a közbenjárására maradhatott Itáliában, de az előzetes tervek ellenére nem Padovában, hanem Rómában folytathatta tanulmányait. Ennek kiemelt jelentősége volt abban, hogy Forgách az egyházi pálya felé fordult.⁴⁹⁴

Ebben az évtizedben vette fel a katolikus vallást Daróczy Ferenc is, aki a századfordulótól kezdődően igen aktívan részt vett az erdélyi eseményekben, majd Bocskai mozgalmát követően a Szepesi Kamara irányítását is rá bízta 1615-ben bekövetkezett haláláig.⁴⁹⁵ A 17. század fordulóján Felső-Magyarországon, az országos átlaghoz hasonlóan alig találunk katolikus arisztokratát. Mindössze Melit Pál szatmári kapitányról tudjuk, hogy katolikus volt. Apja, Melith János, a Szepesi Kamara elnökeként is tevékenykedett és tagja volt a már többször is emlegetett neo-sztoista körnek, amelynek tagjai az 1570-es évek végén mind a bécsi jezsuiták kollégiumát látogatták.⁴⁹⁶ Közéjük tartozott Alaghy Ferenc is, aki szintén kamarai alkalmazottként és különféle biztosok mellett végzett szolgálatok fejében nyerte el élete végén a bárói diplomát, majd unokaöccse, Alaghy Menyhért folytatta tovább a munkát nagybátyja szellemiségében.⁴⁹⁷ A hivatali-értelmiségi réteg néhány tagjáról, mint Hoffmann György kamarai tanácsosról, Paczóth Ferencről, Káthay Mihályról vagy Szokoly Miklósról tudjuk, hogy katolikusok voltak, a módosabb köznemesek vallási hovatartozásának alaposabb szemügyre vétele azonban szinte lehetetlen. Eger elfoglalását követően a püspökség székhelyét az 1597/38. artikulust Kassára helyezte át. Az egri püspök-1598-tól Szuhay István- mozgástere mindössze a főkapitány házában aprócska kápolnájára és a főkapitány kíséretének és családjának lelki gondozására szűkölt, ami kiválóan tükrözi egész Felső-Magyarország katolikus hitéletét is.⁴⁹⁸ (Szuhay a Magyar Kamara elnökeként Pozsonyban tartotta székhelyét, így inkább a Kassán tartózkodó katolikus főkapitányok és velük érkező jezsuiták révén éleződött ki a helyzet a város lakosságával a vallásgyakorlás kérdésében.)

További három olyan személyt szeretnék kiemelni, akik ebben az időszakban tértek át a katolikus hitre, pályafutásuk egy-egy meghatározó része pedig Felső-Magyarországhoz és Homonnai Györgyhez is több szálon kötődik. Az egyik ilyen nagylucsei Dóczy András,

⁴⁹⁴ ACKERMANN 1918. 19-21.

⁴⁹⁵ ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50 B. Fol. 192-194., 215., FALLENBÜCHL 1967. 219.

⁴⁹⁶ Annak ellenére, hogy a jezsuitáknál tanultak nem feltétlenül tértek át a katolikus hitre.

⁴⁹⁷ SZABÓ 1999. 52-60.

⁴⁹⁸ SUGÁR 1984. 287-294. Megjegyezném, hogy Szuhay szintén az 1570-es évek vége óta szoros kapcsolatban állt az ecsedi és kisvárdai neo-sztoikus körökkel, mint egykori iskolatársaival, akik a századforduló már magas hivatali pozíciót, vagy főpapi méltóságot töltöttek be. SZELESTEI 1997.

Dóczy Fruzsina testvérének a fia, vagyis Homonnai György unokatestvére volt. A Dóczy család tagjai a 16. század folyamán a legtöbb uralkodó és számos főherceg udvarában képviseltették magukat.⁴⁹⁹ A század végére, Rudolf prágai elvonultságából és természetéből kifolyólag egyre inkább a Bécsben megmaradt főhercegi udvarok vették át a magyar ügyek intézését, ahol a magyar főnemesek is előszeretettel tartózkodtak. A 17. század elejére ezt a vezető szerepet egyértelműen Mátyás főherceg udvara töltötte be.⁵⁰⁰ Dóczy Andrásnak ekkor már osztrák felesége volt, valamint morva és alsó-ausztriai indigenátussal rendelkezett és bizonyára megfelelő udvari kapcsolatokkal is ahhoz, hogy elnyerje rokona számára Mátyás főherceg támogatását.⁵⁰¹ 1606-ig királyi tanácsosként tevékenykedett Bécsben, majd 1607 elején- hátrahagyva addigi életét- a Felső-Magyarországon tevékenykedő Forgách Zsigmond és Thurzó György mellé rendelték királyi biztосként, hogy felügyelje a térség pacifikálását. Ezt követően 1620-ban bekövetkezett haláláig Felső-Magyarország legfontosabb katonai méltóságait viselte, különféle udvari méltóságokkal kombinálva. Királyi pohárnokmester (1608), a szatmári főkapitányság elnyerésével egy időben (1610) pedig udvari kamarásmester lett. 1618-ban a távozó Forgáchot váltotta a felső-magyarországi főkapitányságban. 1602-től haláláig Bars, 1610-től Szatmár, 1614-től Arad vármegye főispánja volt.⁵⁰² Felső-magyarországi tevékenysége idején szinte folyamatos kapcsolatot tartott fenn Hans von Mollart-tal az Udvari Haditanács elnökével, valamint Melchior Khlesl püspökkel, a Titkos Tanács elnökével, akiknek rendszeresen küldte német nyelvű jelentéseit Bécsbe.⁵⁰³

Forgách Zsigmond a másik jelentős karriert befutott konvertita, aki meghatározó szerepet játszott Felső-Magyarországon a Bocskai és Bethlen közti másfél évtizedben.

⁴⁹⁹ PÁLFFY 2011. 120-121.

⁵⁰⁰ További kutatásokat igényel Mátyás főherceggént folytatott politikai tevékenysége, ugyanis közismert, hogy a Rudolf uralkodásával elégedetlen magyar, de egyébként osztrák és cseh nemesek is előszeretettel keresték Mátyás főherceg támogatását, az azonban már kevésbé ismert, hogy ő hogyan használta ezt fel a saját elképzeléseihez.

⁵⁰¹ PÁLFFY 2008. 113.

⁵⁰² Főispánságokra: FALLENBÜCHL 1994. 60, 65, 98; felső-magyarországi főkapitányságra: PÁLFFY 1997. 273. udvari méltóságaira: FALLENBÜCHL 1988. 83, 91.

⁵⁰³ ÖStA KA ZSt HKR Akten 30-55 Exp. (1607-1619). A jelentések a korszak egyik kiaknázatlan forrásbázisa. Forgách Zsigmond és Dóczy András Felső-Magyarországra kerülésüktől kezdve havi rendszerességgel, vagy esetenként még gyakrabban küldték Bécsbe a jelentéseiket, amelyek a hozzájuk csatolt eredeti levelekkel igen részletesen informálnak a főkapitány és Kassa városa, számos vármegye, a Szepesi Kamara és a várak kapitányainak kapcsolatáról, valamint az erdélyi eseményekről. Az anyag feldolgozását – lehetőségekhez mérten- a jövőben tervezem.

A Dóczyakhoz hasonlóan a Forgách család tagjai is igen korán az uralkodói udvarok felé orientálódtak. A 16. század közepén tevékenykedő három Forgách fivér közül Ferenc az egyházi (névleges váradi püspök és pozsonyi prépost) és hivatali (alkancellár) karriert kombinálta a Habsburg-udvarban. Oláh Miklóssal támadt ellentétei miatt azonban Itáliába, onnan pedig Erdélybe távozott.⁵⁰⁴ Testvére, Simon katonai pályára lépett. Ferdinánd szolgálatában az ország keleti részén teljesített szolgálatot- felső-magyarországi főkapitány és egri főkapitány is volt- aminek eredményeként Nógrád, Zemplén és Ung megyei birtokokat kapott.⁵⁰⁵ Miután az 1570-es években némileg nyugalmasabb lett a helyzet Felső-Magyarországon, figyelme az ország nyugati részén fekvő birtokai és a bányavárosok felé fordult, amely a drinápolyi béke ellenére folyamatos török fenyegetettségnek volt kitéve.⁵⁰⁶ Ebben az időszakban igen aktívan részt vett az országgyűléseken is, mint a főrendek egyik oszlopos tagja. Testvére katolikus volta ellenére Simon az evangélikus hitet gyakorolta és három gyermekét is eszerint nevelte. II. Ferenc, II. Zsigmond és Mihály az előző generációban megfigyelhető karriermodelleket folytatták tovább. Ferenc a fentebb már ismertetett körülmények között katolikus hitre tért, majd egyházi pályára lépett (esztergomi kanonok, veszprémi püspök, nyitrai püspök, majd pályája csúcspontján), 1607 és 1615 között esztergomi érsek és bíboros lett.⁵⁰⁷ Zsigmond folytatta az apja katonai orientáltságú pályáját. Fiatalkorát az uralkodó környezetében töltötte, ahol már apja kivívta maga és családja számára az elismertséget.⁵⁰⁸ Forgách Felső-Magyarországra kerülését megelőzően is királyi szolgálatban állt, fizetési királyi tanácsosként. Már a Bocskai-felkelés alatt vezető szerepet játszott az 1606-ban meginduló tárgyalásokban, júliusban pedig országbíróvá nevezték ki, amit két éves megszakítással- amikor is tárnokmester volt- egészen a nádorrá választásáig, 1618-ig töltött be.⁵⁰⁹ Emellett 1600-tól Nógrád, 1609-1610 között Borsod,

⁵⁰⁴ SÖRÖS 1896. 519-541., 634-648. Azonos nevű unokaöccse katolizálásában, majd egyházi pályára lépésében nagy szerepet tulajdonít neki Ackermann és Sörös is. ACKERMANN 1918. 41-60., SÖRÖS 1899. 598-599. 8. lbj. Itt feleségét, Orsolyát, mint Pemflinger Sebestyén lányát említi Sörös, aki Pemflinger Márk nagyszebeni királybírónak volt közeli rokona. Pálffy Géza azt írja, hogy „felesége az osztrák Ursula Pemfflinger volt, akinek köszönhetően 1568-ban még az alsó ausztriai Herrenstandba is felvételt nyert.” Lásd. PÁLFFY 2011. 126.

⁵⁰⁵ SÖRÖS 1899. 595-617.

⁵⁰⁶ SÖRÖS 1899. 698-721.

⁵⁰⁷ ACKERMANN 1918.

⁵⁰⁸ PÁLFFY 2012. 126-127. Pálffy Géza a zálogbirtokként megszerzett Hainburg várának megszerzését emeli ki, amely „*révén különleges kommunikációs csomóponthoz jutott*” a család Bécs és Pozsony között.

⁵⁰⁹ Az alatt a két év alatt Homonnai Drugeth Bálint volt az országbíró. A későbbiekben erre még részletesebben is kitérek.

1612-től Szabolcs, 1614-től Sáros, majd 1618-tól haláláig Pest vármegyék főispánja is volt.⁵¹⁰

Szintén Felső-Magyarországon kezdte a pályafutását az 1590-es években katolizált Esterházy Miklós, akit apja éppen a katolikus hit felvétele miatt tagadott ki. Esterházy Kassára, onnan pedig Mágóchy Ferenc munkácsi udvarába került, majd közismert módon, egykori úrnőjének kezével a munkácsi uradalom zálogjogát is megszerezte 1612-ben.⁵¹¹ Ezzel közvetlen szomszédja lett Homonnai Drugeth Györgynek, aki ekkorra már a teljes Drugeth vagyon egyetlen birtokosa volt. Ennek a szomszédságnak nem csak a felső-magyarországi katolicizmus szempontjából lett nagy jelentősége, - amire a későbbiekben részletesebben is ki fogok térni - hanem az Esterházy és Drugeth családok közti, generációkon keresztül egyre szorosabbra fűződő rokoni és politikai kapcsolatoknak is a megalapozója volt.

V. 1. 4. Az erőviszonyok módosulása és a szerepek felcserélődése

Homonnai Drugeth György tehát a kényszerű emigrációban a felső-magyarországi református és késő reneszánsz puritán udvaroktól gyökeresen eltérő uralkodói rezidenciákban és székvárosokban fordult meg birtokainak és magyarországi joginak visszaszerzése érdekében. Bécsben az anyai rokonság járt közben a birtokainak visszaszerzésével kapcsolatban. Már 1602 februárjában a megbízásából eljáró Dóczy István és Lőrinc jelentkezett az uralkodónál, hogy Homonnai is hajlandó azt az összeget megfizetni a birtokaiért, ami Bocskai, vagy bárki más kínál érte.⁵¹² Február végétől *salvus conductus* állítottak ki a részére, így már személyesen intézhette az ügyeit. A fiatal főúr ekkor rákényszerült, hogy mozgósítsa saját kapcsolatrendszerét, amely a Homonnai Drugeth család társadalmi rangállását és vagyonát tekintve más eszközöket adott a kezébe, mint amilyeneket a köznemes ellenfele rendelkezésére álltak. Birtokainak konfiskálása ellenére a lengyel emigrációból is mozgósítani tudott olyan anyagi forrásokat, hogy licitálhasson saját birtokaira. György és Bálint ügyében, 1602 legelejétől Mátyás főherceg vezette a tárgyalásokat, amelyek kezdettől fogva a kiegyezés feltételei körül zajlottak. Gyorsan körvonalazódott, hogy Terebesről le kell mondania Györgynek, Nyevíckét azonban hajlandóak voltak visszaadni a neki.

⁵¹⁰ Főispánságokra: FALLENBÜCHL 1994. 72, 87, 91, 93, 97.; főkapitánysága: PÁLFFY 1997. 273., országos főméltóságaira: FALLENBÜCHL 1988. 70, 72, 80.

⁵¹¹ PÉTER 1985. 4-16.

⁵¹² ÖStA FHKA HFU r. Nr. 72. Konv. 1602. február. fol. 10-11.

Végül Homonnai 1602. december 1.-én kiállított reverzális levelében hajlandó volt lemondani minden Terebeshez fűződő jogáról és átadni azokat az uralkodói akarat által kijelölt utódoknak, sőt még a hűgának járó leánynegyedét is hajlandó volt saját maga megfizetni a kegyelemért cserébe.⁵¹³ Emellett meg kellett ígérnie, hogy nem indít per Terebes visszaszerzéséért. Ezekkel a feltételekkel állították ki a kegyelemlevelet Prágában, december 22-én.⁵¹⁴

Homonnai Drugeth Bálint esetében sokkal érdekesebb feltételeket szabtak. Ellene 1601 elején indítottak per, amiért szabályos ostrommal elfoglalta unokatestvérétől és anyjától Nyevicke várát arra alapozva, hogy Homonnai Drugeth György nem természetes fia az apjának, így őt illeti a teljes Drugeth vagyon. A perben hatalmaskodás miatt őt is bűnösnek találták és rá is kimondták a fő –és jószágvesztést. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy Drugeth Bálint teljes mértékben ellenőrzése alatt tudta tartani birtokait és igen aktív maradt.⁵¹⁵ Zemplén vármegye főispánjaként igen nagy népszerűségnek örvendett a felső-magyarországi rendek között és apja nyomdokain jelentősebb szerepet játszott a térség hadügyi szervezésében.⁵¹⁶ Az országrész másik jelentős katonai kulcsfigurájával, Rákóczi Zsigmonddal szemben Homonnai azonban saját anyagi erőforrásaira támaszkodva igen jelentős zsoldos hadsereget tartott fenn anélkül is, hogy a központi hadszervezethez kapcsolódó tisztséget vállalt volna. 1601-től egyre inkább a kezébe került a felső-magyarországi hadfogadás szervezése, amiben addig Rákóczi játszott a főszerepet.⁵¹⁷ A kapcsolat kettejük között azonban egyre szorosabbra fűződött, amit Homonnai Bálint és Rákóczi Alaghy Bekény Judittól született lányának, Erzsébetnek 1602. május 19-én, Szerencsen kötött frigye pecsételt meg.⁵¹⁸ Erzsébet ebben az évben érte el a nagykorúságot és vehette át az Alaghy örökségből rá eső részét, ami a családi egyezkedést követően Regéc várát és uradalmát jelentette. Ez a jelentős birtok Erzsébet 1605 tavaszán bekövetkezett

⁵¹³ A reverzális egy másolati példánya: ŠA Prešov DH. inv. c. 503.1. fasc. 5. No. 8.

⁵¹⁴ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 74. Konv. 1602. december fol. 452-455.

⁵¹⁵ 1601 szeptemberében Semsey Ferenc ungvári provizor az őszi vetésekről és az adók beszédéről tájékoztatta Bálintot. MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. F No. 186. 1601. május 9-én pedig Ungvárról írt levelet Nyáry Pál váradi kapitánynak, amelyben közölte, hogy „*az kegd kissebik leankaiatth az Juliaczkatth az mi zerelmes kis Attiánk fiatth ma ugi mintt zombatton, delliestt harom orakor ueoue ki ez uilagnak arniekabull.*” In: JENEI 1981. 153. Nyáry Pál első felesége, Török Zsuzsanna ugyanis unokahúga volt Homonnai Bálin anyjának, Török Fruzsínának. A levél szerint tehát Nyáry Pálnak volt egy lánya az első feleségétől, aki az ungvári Drugeth udvarban nevelkedett.

⁵¹⁶ 1600-tól töltötte be a tisztsége. Beiktatására lásd.: ŠA Prešov DH. inv. c. 828/8. No. 128.

⁵¹⁷ TRÓCSÁNYI 1978. 70.

⁵¹⁸ Rákóczi Zsigmond meghívója Kassa városának: KERÉKES 1907. 267.

halála után is Homonnai Bálint birtokában maradt.⁵¹⁹ Az ellene folyó per tehát közel sem okozott akkora kellemetlenséget számára, mint György számára, sőt, a református nemesség soraiban talán még a népszerűségének is használt az udvarral szembeni passzív ellenállása.

Mindezekkel természetesen a magyar ügyekért felelős Mátyás főherceg is tisztában volt. Trócsányi Zsolt a Homonnai Bálint és Mátyás főherceg között és közvetítésével folyó tárgyalásokról azt írta, hogy nagyobb összegű pénzbírság megfizetésére és zsoldosok állítására akarták kötelezni a főurat. Az ügy az 1602-évi országgyűlésen is előkerült.⁵²⁰ Az említett tárgyalások részleteiről sajnos nem rendelkezem pontos adatokkal, az 1603. május 1-én kiállított kegyelemlevélben azonban az olvasható, hogy Homonnai Bálint a Magyar Kamarával lépett egyezsége, hogy a jövőben milyen szolgálatokkal tartozik az ország védelme érdekében. Mátyás főherceg közreműködését az okirat szövegében is egyértelműen kihangsúlyozzák, így Trócsányi megállapítását is elfogadhatjuk bizonyos számú katonaság fogadásáról és fenntartásáról.⁵²¹

Különösen annak tudatában, hogy Homonnai Drugeth György egy hasonló megállapodást kötött a kincstárral szinte napra pontosan tíz évvel később.

Az 1602 végén adott reverzálisban ugyan azt ígérte, hogy nem próbálkozik Terebes visszaszerzésével, ez az alkupontot azonban nem sikerült betartania. A terebesi uradalom elvesztése a teljes Drugeth vagyonnak ugyan csak egy töredékét tette ki, azonban ez volt az egyetlen olyan birtoktest, amin nem kellett osztoznia Bálinttal. A források sajnos igen szűkszavúak azzal kapcsolatban, hogy Homonnai György mikor térhetett vissza Felső-Magyarországra, de a Bálinthoz fűződő kapcsolata bizonyára nem sietette azt.⁵²² Mondhatni, hogy Bálint és György viszonya egyenes leképeződése az előző évszázadban élt őseik vetélkedésének, ami a Drugethek közös birtoklásából fakadt.⁵²³ Tovább ronthatta a helyzetet, hogy György buzgó katolikusként érkezett vissza a sajátos peregrinációból,

⁵¹⁹ SZABÓ 1999. 54-55., Erzsébet 1605 tavaszán meghalt

⁵²⁰ MOE X.

⁵²¹ MNL OL A 57 LR. 5. k. 580-582. p. „*Interveniente tamen pro illo apud Maiestatem nostram serenissimis Principis Matthiae Archiducis Austriae, et Fratris nostris charissimi, diligenti intersessione ac diversorum fidelium nostrorum humilima supplicatione Partim vero ...*”

⁵²² Dóczy Fruzsina nem tért vissza Lengyelországból.

⁵²³ Csak egy példa a birtokviszonyokból származó konfliktusokra, amikor 1604. április 8-án Giacomo Barbiano felső-magyarországi főkapitány intézkedett a Bálint és György közti birtokviszály rendezése miatt, nehogy az egyébként is igen feszült helyzetben nagyobb probléma kerekedjen. Lásd.: MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. A No. 2. ugyan erről az ügyről olvashatunk Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyvében is. A vármegye határozottan kiállt a főispánja mögött Györggyel szemben, aki Világh nevű falut akart eltulajdonítani Bálinttól. Lásd.: MNL BAZML SAU IV. 2001. a. Protochollum A No. 6. p. 18-19.

ami a buzgó református Bálintnak szintén nehezen emészthető lehetett. Nem meglepő tehát, hogy György minden eszközt megmozgatott Terebes visszaszerzése érdekében.

Szepesi Kamara fogalmazványai alapján úgy tűnik, hogy Szokoly Péter Terebes megszerzését követően nem folytatta tovább a bor és gabonaszállítást a felső-magyarországi végvárakba. Az oszmán támadások a háború utolsó éveiben javarészt az ország nyugati részét érintették, északkeleten pedig viszonylag békés állapotok uralkodtak, ami nyilván a hadsereg utánpótlási vonalakat is módosította. Anyagi nehézségei vihették rá Szokolyt, hogy a terebesi zálogszerződés ellenére ő is elzálogosítsa a terebesi kastély egy Szabó György nevű kassai polgárnak, akivel már a per folyamán is kapcsolatban állt.⁵²⁴ Ezen a jogtalanságon felbuzdulva indított Homonnai György kamarai vizsgálatot az ügyben, de a panaszával nem a Szepesi, hanem a pozsonyi székhelyű Magyar Kamarához fordult. Szokoly azonban a Pozsonyba utazás magas költségeire hivatkozva kérelmezte, hogy utalják az ügyet a Szepesi Kamara hatáskörébe és helyezték át a tárgyalásokat Kassára.⁵²⁵ Az ügy azonban az 1604 őszi felkelés miatt nem jutott döntésig. Ekkora Szokoly Péter áthelyezte a tevékenységi körzetét Szabolcs vármegyébe. Ecsedi Báthory Istvántól még valamikor 1603 előtt zálogba vette Nyírlugast 3000 forintért.⁵²⁶ 1604-ben testvérevel, Györggyel elfoglalták nagybátyjuk, Szokoly Albert birtokait, amit végrendeletében Szokoly Erzsébetre hagyott.⁵²⁷ A törvényes örökös védelmében Jármay János szabolcsi alispán az egész vármegyei tisztikarral kivonult visszafoglalni a javakat, a Szokoly fivérek azonban „*lovas és gyalog katonáikkal, kik puskákkal és kopjákkal voltak fölfegyverkezve*” elkergették őket.⁵²⁸ Ebből következően fegyveres csapatok élén vehettek rész Bocskai mellett a felkelés eseményeiben,

⁵²⁴ MNL OL E 244 köt. 238. fol. 294. r. „*quas Camera haec iam antea a Georgio Szabo, oppignoratis ei duobus pragis arces Terebes levavit, iamq' numeretur Zokoliana illa, sed quominus vel ille eam in officiam solutionem bellicar' hactemis deponere vel arx Terebes per Cameram ei assignare potuerit, haec qua sequentur sunt impedimento.*” Szabó György kassai polgárról Szepesi Lackó Máté krónikájában is olvashatunk. Az 1604. január 4-ei kassai templomfoglalást követően Szabónál gyűltek össze a polgárok istentiszteletre, Belgiojoso azonban szétkergette a gyülekezetet, Szabó Györgyöt pedig elfogatta. Lásd.: ETA III. 41.

⁵²⁵ MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. E. No. 113. Szentkereszty György levele (*solicitaris aulici*) Homonnai Györgynek. 1604. május 12.

⁵²⁶ VADÁSZ 2002. Az országbíró végrendeletéből úgy tűnik, hogy utólag nem tartotta túlzottan jó döntésnek a zálogosítást. Testamentumában már a település visszaváltását írta elő Beli Pálnak.

⁵²⁷ Szokoly Erzsébet a fentebb ismertetett humanista műveltségű Szokoly Miklós lánya volt, akinek ekkor már Melith Péter volt a férje. Lásd.: RADVÁNSZKY 1868. 511.

⁵²⁸ RADVÁNSZKY 1868. 511.

majd Szokoly Péter ott találjuk a fejedelem halottas menetében is 1607 februárjában.⁵²⁹ Az Ecsed környéki birtokoknak köszönhetően az erdélyi fejedelmi székért kialakult versengésben Báthory Gábor érdekszférájába került és a hajdúk 1607 augusztusától egyre jelentősebb mozgolódásának egyik aktív szervezőjévé lépett elő Szokoly Péter.⁵³⁰ A felső-magyarországra küldött Forgách Zsigmond és Dóczy András királyi biztosokkal szoros együttműködésben álló Homonnai György, saját birtokai érdekében is a hajdúk mihamarabbi leszállításában volt érdekelt. Az ősz folyamán fogságba vetette a hajdúk toborzásával foglalatostkodó Szokoly Péter és ezzel egy időben elfoglalta Terebest is.

A lefogás okainak és körülményeinek részletei ugyan még tisztázásra várnak, Homonnai eljárásával kapcsolatban azonban komoly kifogásokat emelt a vármegyei nemesség. Az 1608 nyarán tartott kassai részgyűlésbe küldött Szabolcs megyei követek instrukciójában többek között az is szerepel, hogy „*Zokoly Péter urunk felől az több vármegyével együtt törekedni az nemes országnál megszabadulásában*”.⁵³¹ A kassai tárgyalásokon azonban nem foglalkoztak érdemben az üggyel, de az 1609. évi országgyűlésen annál inkább, ahol artikulust is hoztak a szabadon bocsátásáról és a megfelelő bírósági eljárás megindításáról.⁵³² Homonnai mindezek ellenére sem volt hajlandó kiengedni a kezei közül Szokolyt, hanem 1610 folyamán Pozsonyba küldte, ahol továbbra is őrizet alatt maradt.⁵³³ 1610 szeptemberében Szokoly felesége 3000 forintot ajánlott fel mintegy óvadékként férje szabadon bocsátásáért, de ekkor már megindult a vizsgálat ellene,

⁵²⁹ ETA IV. 116. Szepsi Laczkó Máté információjának érdekességét az adja, hogy a Bocskai holttestét Erdélybe kísérő követség tagjainak felsorolásakor Homonnai György mellett említi Szokolyt. A Kassáról meginduló temetési menetről készült jegyzékben azonban nem tüntették fel. Lásd.: HORN 1998. 762-763.

⁵³⁰ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 99. konv. 1610. október. fol. 103. „*Cum autem tumultuoso illo tempore quo praefatus Zokoly novam factionem expansis signis militaribus extitare intendebat, fluctuantibus hominum animis facile prior patria tempestas recrudescere potuisset...*”

⁵³¹ Dunamelléki Egyházkerület Levéltára, Ráday Levéltár. Benda Kálmán irathagyatéka. 16. kartondoboz. MOE 1607–1608. Levéltári kutatási jegyzetekkel. MOE Kassai részgyűlés 1608. július-augusztus. Szabolcs megye utasítása a kassai gyűlésre küldött követeinek. (2554) 1608. július 21.

⁵³² „*Az ország karai és rendei a fogságban levő Zokoly Péter érdekében is esedeznek, hogy Ő felsége őt arra alkalmas személyeknek a kezessége mellett kegyelmesen szabadon bocsátani méltóztassék... akik őt arra a határidőre, a melyet ügyének megvizsgálására a nádor úr ki fog tűzni, a végett, hogy tettének ítéletét vegye a nádor úr és az ország rendes bírái előtt személyesen törvény elibe állítsák.*” CJH 1609. LX. tc.

⁵³³ 1610. április 15-én Zemplén vármegye közgyűlése a nádor elé akarta terjeszteni panaszait, amiben Szokoly ügye is szerepelt. Úgy tűnik azonban, hogy ők nem a személyes védelmében akartak eljárni, hanem az elfogása körülményei miatt tiltakoztak, ami „*ma raita, honap masonnis megh eshetik.*” ŠA Prešov DH. inv. c. 904/3 Ekkor Homonnai György már a vármegye beiktatás előtt álló főispánja volt.

a királyi jogügyigazgató vezetésével.⁵³⁴ Lippay Jánosnak azonban nem csak a hajdúfelkelésben játszott tevékenységét kellett kivizsgálnia, hanem Georg Kopp bécsi polgár panaszát is, aki 35748 tallér 23 krajcár tartozásról számolt be- a kamatokat is gondosan felszámolva-, amit Szokoly 1601-től fokozatosan gyűjtögetett össze nála.⁵³⁵

A vizsgálat a következő év tavaszáig húzódott és az 1611 májusában, Eperjesen összeült nyolcados törvényszéken került tárgyalásra. A közbeeső időszakban Homonnai György Terebes visszaszerzése érdekében sorra küldte Prágába a beadványait.⁵³⁶ A bíróság tagjai szintén határozottan Szokoly Péter ellen foglaltak állást, aki a bécsi végzésekkel és a kassai gyűlés határozataival mit sem törődve a béke megbontására törekedett, de Homonnai György közbelépésével megelőzte a nagyobb békebontást.⁵³⁷ Érdeemes kitérni a bíróság összetételére is: Thurzó György nádor, Forgách Zsigmond országbíró, egyben felső-magyarországi kapitány, Daróczy Ferenc, Czobor Mihály, az öreg Alaghy Ferenc, Révay Péter koronaőr, Zichy Tamás és Almási Pál. A bíróság elmarasztaló véleménye alapján júniusban határozat született Szokoly vagyonának lefoglalásáról.⁵³⁸ Az elkobzott jószágok közül Terebesre vonatkozóan már a nyolcados törvényszék véleményt fogalmazott, miszerint Homonnai György költségeket nem kímélve szolgálja az uralkodót és a Terebeshez fűződő jogaitól érdemtelenül és jogtalanul fosztották meg, ahogyan azt az 1608. évi 24. cikkében az országgyűlés is megállapította. A főúri szolidaritás mellett azonban sokkal gyakorlatiasabb okai voltak annak, hogy egységesen kiálltak a bíróság tagjai Homonnai György és a terebesi igénye mellett. 1611 tavaszától ugyanis Forgách Zsigmond gőzerővel szervezte a Báthory Gábor elleni hadjáratát, amihez minden lehetséges anyagi forrást igyekezett bevonni. Homonnai György ekkor már a Drugeth javak egyedüli birtokosa volt, amivel nem csak Felső-Magyarország legvagyonosabb főúrnak számított, de országos viszonylatban is az élvonalba sorolható. Bálint halálát követően különösen nagy lendülettel fogott hozzá a birtokai gyarapításához, amelynek részleteit a későbbiekben fogom tárgyalni, itt csak annyit jegyeznek meg, hogy prioritását tekintve Terebes visszaszerzése kiemelt helyet foglalt el György birtokügyi között.

⁵³⁴ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 115. Konv. 1618. január. fol. 127. r.

⁵³⁵ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 115. Konv. 1618. január. fol. 115-120.

⁵³⁶ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 100. Konv. 1611. június. fol. 54, 55, 60, 62.

⁵³⁷ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 100. Konv. 1611. június. fol. 52. v.

⁵³⁸ Szokoly Péter ítéletlevelének módosított változatát kézhez kapja Hoffmann György: MNL OL E 244. köt. 238. fol. 472. v.

Forgách számára tehát kiváló lehetőséget biztosított a terebesi ügy, hogy megnyerje Homonnai támogatását az erdélyi hadjáratához. Ebben Hoffmann György a Szepesi Kamara elnöke is egyetértett vele és szintén azt ajánlotta a II. Mátyásnak, hogy 20 ezer forintért kapja vissza Homonnai Terebest, az összeget pedig az erdélyi hadjáratra kell fordítani.⁵³⁹ Végleges megállapodás 1611 nyarán ugyan nem született Terebes adományozásáról, Homonnai György azonban aktív résztvevője volt a Báthory Gábor ellenei hadjáratnak és a kudarcnak is. Ő is azok között volt, akik a főkapitánnyal együtt kimenekültek Erdélyből, majd Moldván és Lengyelországon keresztül tértek vissza Kassára 1611 decemberében.

Szokoly Péter idő közben fő- és jószágvesztésre ítélték, majd 1612. április 27-én Pozsonyban kivégezték.⁵⁴⁰ Terebes ügye csak 1613-ban nyert végeleges rendezést. Első körben az országgyűlésen hoztak törvényt Homonnai György rehabilitálásáról és az 1600. évi 23. artikulus eltörléséről, valamint „*a megnevezett Zokoly Péter és Bánóczy Simon követeléseiivel szemben teljesen ártatlannak és hibátlannak nyilvánították, a mit Ő felsége is kegyelmesen megerősített... Ennek okáért az összes karok és rendek azt kérik, hogy a császári felség még ez országgyűlés alatt méltóztassék módját találni annak, hogy a terebesi várat és fekvőjószágokat, ennek a Homonnay úrnak (mint az egész ország ítélete és határozata szerint teljesen ártatlannak, a kit az ő fekvőjószágaitól minden elégséges ok nélkül fosztottak meg) visszaadják*”.⁵⁴¹ Ekkora a visszaadás feltételeiről már régen folytak a tárgyalások Pozsonyban. Annak ellenére, hogy az országgyűlés határozata szerint teljesen jogtalanul fosztották meg Homonnait Terebestől, igen komoly feltételeket szabtak annak visszaadásáért.

Homonnai 1613. május 18-án kiállított reverzálisában 200 lovas és ugyan ennyi gyalogos katona fegyverben tartását vállalta minden év május első napjától október utolsó napjáig, amely haderőt az ország határain belül szabadon felhasználhat az uralkodó. Ezen kívül vállalta, hogy 20 ezer forint értékű bort és gabonát szállít a végvárok szükségletére.⁵⁴² Első ránézésre igen komoly anyagi követeléseknek tűnnek ezek a feltételek, az 1610-es évek közepére azonban már egy igen szoros gazdasági és sokoldalú politikai érdekszövetség

⁵³⁹ „*ut summam Viginti Millium florenorum Mattem' Vra' ad prasentem expeditionem Transsylvanicam convertendam....*” ÖStA FHKA HFU r. Nr. 100. Konv. 1611. július. fol. 32. r., szintén az erdélyi hadjáratról U.o. fol. 35.

⁵⁴⁰ JANKOVICS-KÖSZEGHY 17.

⁵⁴¹ CJH 1613. évi XLI. törvénycikk

⁵⁴² ŠA Prešov (DH) inv. c. 503/1. Fasc. 5. no. 24. Itt utalnék vissza arra, hogy Homonnai Bálinttal is hasonló megállapodást akartak kötni (vagy kötöttek is) 1603-ban.

alakult ki Homonnai György és az udvar/kinestár között, amelyben a katonaság kiállítása csak egy alkotóelem volt.

V. 2. Birtokállomány és házasság

V. 2. 1. A Drugeth birtokok a 17. századig

A 16. század folyamán, a család egyes tagjai között szétforgácsolódott birtokkomplexum 1612 tavaszától egyedül Homonnai György kezén összpontosult, amit igen jelentős mértékben sikerült gyarapítania is. Így Ung és Zemplén vármegye északi, határ menti részeitől délnyugati irányban a Hegyalja pereméig, illetve Sáros és Abaúj vármegyék nyugati részéig terjedtek a birtokai, szinte egybefüggő birtoktestet alkotva. A 17. század elejéről nem ismert olyan összeírás, amely a teljes Drugeth vagyont számba vette volna, az egyes uradalmak urbáriumai és összeírásai- még ha más-más időpontban készültek is- igen fontos információkkal szolgálnak a birtokok gazdálkodásáról, mezőgazdasági és ipari termelésének arányáról, valamint az állat- és növénytermesztés súlyáról.

A család legjelentősebb uradalma a Zemplén vármegye északi részén elterülő, homonnai uradalom volt, amely több helyen átnyúlt Ung, Sáros és Abaúj vármegyékbe. Természetes határa az 1610-es évekig nyugaton az Olyaka folyó volt, a Báthory birtokok megszerzésével azonban jóval nyugatabbra tolódott, északon egészen a lengyel határig terjedt, keleten és délkeleten pedig a Beszkidek, a Vihorlát és az Ung folyó határolta az uradalmat. Bethlen Gábor halálát és a számára átengedett hét vármegye visszacsatolását követően, 1631-ben készült urbárium töredékesen fennmaradt állapotában is 242 oldalon keresztül sorolja a Homonnai uradalomhoz tartozó javakat, összesen 103 települést.⁵⁴³ Ebben az összeírásban már számos olyan települést találunk a homonnai uradalom keretei között, mint Szinna vagy Hosszúmező, amelyek az ecsedi Báthory (Rozgonyi örökség) és a Perényi birtokok voltak és Homonnai György felesége, Nádasdy Katalin révén kerültek a Drugeth családhoz. Az uradalom központja a család nemesi előnevét is adó Homonna

⁵⁴³ MNL OL E 156. Fasc. 31. No. 4. „Urabrium Homonense 1631” Köszönöm Várkonyi Gábornak, hogy felhívta a figyelmem a forrásra. Egy 1612-es urbárium, amely nagy valószínűséggel már Homonnai István halála után készült, 108 települést említ a homonnai uradalom részeként, ebben azonban még nincs benne Nádasdy Kata hozománya. MNL OL E 156. Fasc. 109 No. 2 (a)

mezővárosa volt, amelynek 1598-ban kereken 100 adózó házat írtak össze, az 1631-es urbáriumban pedig 49 egész-, 44 fél-, 27 negyed-, 2 nyolcadtelkes jobbágyot és 4 szabadost találunk. Itt volt a legtöbb allodiális haszonvétel: 237 kassai köből alá való szántóföld, két halastó, veteményes és káposztás kertek, serfőző -és fürdőház valamint szarvasmarha istálló. Jelentős majorsági termelés folyt a jeszenői és barkói várakhoz tartozó területeken és a homonnai uradalomhoz csatolt Szinna mezővárosában is.⁵⁴⁴ A krajniki és belenczki járásban 597, a Homonnától néhány kilométerre fekvő udvai majorban 318, a hosszúmezei majorságban 155, a viczmei határban pedig további 160 kassai köbőlnyi vetőterületen folyt allodiális gabonatermesztés.⁵⁴⁵ Az uradalom jobbágynépességével és gazdálkodásával foglalkozó agrártörténeti vizsgálódás- amely sajnos az allodiális és majorsági gazdálkodást kihagyta a vizsgálat kereteiből- megállapításai szerint az 1610-es évek közepére drasztikus mértékben lecsökkent a homonnai uradalom gabonatermelése, ami csak az évtized végén újra beinduló konjunktúra hatására kezdett ismét emelkedni.⁵⁴⁶ A majorsági terméseredmények ugyan még annyira sem ismertek, mint a paraszti gazdaságokban termelt gabona mennyisége, de uradalmi szinten rá voltak kényszerülve a folyamatos gabona utánpótlásra. Ha csak Homonnai György 1613. évi egyezségét vesszük figyelembe, amelyben 20 ezer forint értékű bor és gabona szállítását vállalta Terebes visszaszerzéséért, vagy a fél éven keresztül fegyverben tartott 400 katona ellátására gondolunk, amit nyilván Homonnainak kellett megoldania, nem is beszélve a saját udvarának ellátásáról, akkor jelentős gabonaszükséglettel számolhatunk. Gabonatermesztésre alkalmas terület pedig nagyobb részt azt Olyka és Laborc folyók völgyében kínálkozott, kisebb részt pedig az Ung alsó folyásánál. Az itt termelt gabonaféléket (búza, rozs, árpa) nagy valószínűséggel fel is emésztette az uradalom, udvartartás és a katonaság. Minden bizonnyal önfenntartó gabonatermesztés folyhatott a homonnai uradalomban, mivel egyetlen eladással, vagy vásárlással kapcsolatos utalás sem került elő a forrásokból.

Gabonafélék termelését tekintve kiváló adottságokkal rendelkezett az Ungvár-neviczkei uradalom délnyugati, a homonnai uradalommal határos része is. Homonnai György lengyelországi „bujdosása” idején kamarai kezelésbe került a neviczkei váruradalom, melynek provizorává Althal Istvánt nevezték ki. Althal itteni tevékenységének köszönhetően fennmaradt az uradalom urbárium a és az 1602. év jövedelmeiről és

⁵⁴⁴ A krajniki és belenczki járásban további 597 kassai köbőlnyi vetőterületen folyt allodiális gazdálkodás

⁵⁴⁵ MNL OL E 156. Fasc. 31. No. 4. p. 1-24.

⁵⁴⁶ KIRILLI 1966. 449-454. Úgy tűnik, hogy a hiány pótlására már nincs is lehetőség, ugyanis a szerző által hivatkozott urbáriumok már nem találhatóak meg a kamara archívumában.

kiadásairól készített számadása is.⁵⁴⁷ Ekkor az uradalomhoz 74 település tartozott, melynek fele a délnyugati sík vidéken feküdt, a másik fele pedig az Uzsoki hágóig elnyúlva, a Beszkidek hegységrendszerének völgyeiben bújta meg. Az uradalom két központja Ungvár mezővárosa és a neviczkei vár, allodiális központ pedig a gerényi kúria és a csepelyi major volt. Ide gyűjtötték be a majorságokban termelt javakat és a jobbágyságok terményben szolgáltatott járandóságait, ami 1602-ben 1176, 25 kassai köből búzát, 340,75 köből zabot és 10 kalangya (gelima) árpát jelentett. A Laborc és Ondva vizén 18, az Ung folyón pedig 11 malmom örölte a gabonát.⁵⁴⁸

A Drugeth birtokok számottevő részét kiterjedt erdőségek alkották, ami többcélú felhasználást tett lehetővé. Egyrészt Ung vármegye déli részén, az Ung folyó mentén hatalmas mocsári tölgyerdők terültek el, amely kiváló lehetőséget biztosított a makkoltatásra, ami a sertéshízlalás legeredményesebb módja volt. Ung, Ugocsa és Bereg megye mocsaras tölgyerdeibe már a 15. századtól kezdve rendszeresen hajtották makkoltatni a sertéseket az Alföldről is, az itteni gazdálkodásnak pedig az egyik legfontosabb ágazatát jelentette.⁵⁴⁹ Homonnai Drugeth György „szomszédja”, Eszterházy Miklós Munkács birtokbavételét követően több instrukciót is kiadott Aszalay Miklós provizor részére, melyekben igen részletesen szabályozta a makkoltatást, mivel „*az disznó tized is, mind a pázsit, mind maktized szép jövedelme az várnak*”.⁵⁵⁰ Ugyan ez elmondható az Ungvár-neviczkei uradalomról is. Az 1602. évről készült számadásban 80 sertést tüntettek fel, amelyből 71 a makkoltatás fejében jött be, 9 pedig „pázsiton” (*gramine*) tartásból származott, 1619 őszén pedig 365 disznót jegyeztek fel, amik a győröczkei és hosszúmezei erdőkben makkoltak.⁵⁵¹ Még ettől is jelentősebb volt a havasi legeltetés volumene. Althal 1602 júliusa és 1603 februárja között 265 birkát küldött Kassára, amely szinten jobbágyszolgáltatásként -a Kárpátok hegyvidéki részén élő nagyszámú rutén népességnek köszönhetően- került az uradalom birtokába.⁵⁵² Különféle ruszin népcsoportok –Halicsból, Podoliából és Bukovinából- már a 13. századtól nagy számban telepedtek meg az ország északkeleti részén, a 16. században pedig már szervezett keretek között folyt a betelepítésük. A Tisza forrásvidékén a huculok, tőlük nyugatabbra a Vihorlát és Beszkidek vidékén a

⁵⁴⁷ MNL OL E 156. Fasc. 104 No. 8, Fasc. 104 No. 9.

⁵⁴⁸ MNL OL E 156. Fasc. 31 No. 4. p. 14-16., MNL OL E 156. Fasc. 105. No. 1. p. 13-14.

⁵⁴⁹ SZABADFALVI 1971. 312-316.

⁵⁵⁰ MERÉNYI 1897. 514.

⁵⁵¹ MNL OL E 156. Fasc. 104. No. 9. p. 14., MNL OL E 156. Fasc. 116. No. 5. 126.

⁵⁵² MNL OL E 156. Fasc. 104 No. 9. p. 17. Az 1619 őszén készült inventárium 498 öreg juhot, 278 dézsma bérányt, 52 kost, 114 öreg kecskét és 51 "Idey,keczkefy"-t sorol. MNL OL E 156. Fasc. 116. No. 5. 126.

bojkók, az Alacsony-Beszkidek lejtőin pedig a lemkók települtek le a soltészek irányításával, de jelentős számban voltak jelen a félnomád havasi pásztorkodást folytató verhovinai ruszinok is.⁵⁵³ A telepítések még a 17. század első évtizedeiben is igen intenzíven folytak, ami az ungvári urbáriumok bejegyzéseiben is tapasztalható: „*Prater Concionator Ruthenorum*”, „*Prater Scultetum Sessionis*”, „*Solum Scultetus habitat*”, de leginkább a soltészek és batykók nyest- és rókabőr, valamint pokrócszolgáltatásainak megváltásából származó készpénzjövedelmek tanúskodnak az aktív működésükről.⁵⁵⁴ A nagyarányú népességfluktuáció még a homonnai uradalom síkvidéki falvaiban is erőteljesen éreztette a hatását. A homonnai uradalom 22 dézsmafizető falvát vizsgáló kutatás megállapította, hogy 1612 és 1623 között a termelő népesség mintegy 50%-ban kicserélődött, amely mögött- a családnevek futólagos áttekintése alapján- a rutén népesség fluktuációját sejthetjük.⁵⁵⁵ „*Nagyszőlősnél találkozik a rutén-magyar határ, s itt éri egyuttal a tiszai nagysíkság a grincről lefelé törpülő hegyek alját, s ezek aljában kanyarodik kisebb-nagyobb öblözetekkel fodrozott nagy ívben fel egészen Varannóig. Ez a vonal egyuttal a rutén lakta terület alsó határa is, azaz a rutének Nagyszőlőstől Varannóig a Hegyháttól lefelé addig a vonalig laknak, ahol a hegyek a síkra kilépnek.*”⁵⁵⁶ A Hodinka Antal által meghatározott, rutének lakta terület jelentős része, Ung és Bereg vármegyék határától egészen Varannóig, a Drugeth család birtokait alkotta, így a jobbágyság számottevő részét a rutének tették ki.

Szintén a ruténekhez köthető az erdőgazdálkodás másik nagy haszonvételének, a fűrészmalomoknak és dongahasító műhelyeknek a működtetése. A hegyek között megtelepedő ruténeknek erdőirtások révén kellett kialakítaniuk az életkörüzetünket, később pedig jobbágysági szolgáltatásként voltak kötelesek zsindelyt hasítani, vagy bizonyos számú deszkát beszolgáltatni. Az Ung vizén három, a homonnai uradalomban - első sorban a Labocon és kisebb mellékfolyóin - kilenc fűrészmalom működött, ruszin fűrész mesterek irányításával.⁵⁵⁷

Az Ungvár-neviczkei uradalomban sokkal jelentősebb volt azonban a szőlő és bortermelés. A szerednyei borok a Hegyalja 16. századi felfutását megelőzően már évszázadok óta jelen voltak a piacon, ennek köszönhetően a Drugeth család is kiterjedt

⁵⁵³ VÉGHSEŐ 2011. 12-13.

⁵⁵⁴ „*Proventus Pellium Martium, Vulpinarum et Lodicum a Scultetis et Batikonibus Concinatoribus Ruthenorum*”, MNL OL E 156 Fasc. 104. No. 9. p. 30-34.

⁵⁵⁵ KIRILLI 1966. 477-486.

⁵⁵⁶ HODINKA 1923. 4.

⁵⁵⁷ MNL OL E 156. Fasc. 31. No. 4. p. 18, MNL OL E 156. Fasc. 105. No. 1. p. 15.

szőlőbirtokokkal rendelkezett Ungvár környékén. Az 1602. évi urbáriumban 475 kapás területet jegyeztek fel Ungvár és Gerény környékén, a következő év februárjában lezárt számadás pedig 72 hordó borról ad számot, ami bizonyára csak egy része a család ungi borjövedelmének, mivel a Homonnai Bálint tulajdonában lévő szőlőkre nem terjedt ki a kamara fennhatósága.⁵⁵⁸ További harminc kapás szőlőt műveltettek a homonnai hegyen, 150 kapást pedig Barkó határában, amik termése a falusi kocsmákban lett kiárulva.⁵⁵⁹ Ungváron kívül Zemplén mezőváros mellett sorol fel az 1631. évi urbárium 29 szőlőt név szerint, pontosabban azonban nem határozza meg ezek nagyságát.

A gabonához hasonlóan jelentős mennyiségű borra volt szükség a katonaság ellátásához és az udvartartás szükségleteinek fedezésére, így vélhetően a termelt bor jelentős része is saját felhasználásra került. 1617-ből azonban fennmaradt egy nyugta a lengyel király pohárnokmesterétől (*qvietantia Pocillatorum Regis Polonia*), amely szerint 4200 forint értékben vásárolt bort Homonnai Drugeth Györgytől.⁵⁶⁰

Végül az örökölt birtokok sorába tartozik a lengyel Rusz vajdaság délnyugati részén fekvő Laski vára, amit Takáts Sándor szerint Dóczy Fruzsina harmadik és egyben utolsó férjétől, Stanislaw Mnisrektől örökölt Drugeth György. Takáts állítása ugyan teljes mértékben fedi a valóságot, a kutatás során azonban egyetlen levéltári forrásban sem találok olyan adattal, amely értékelhető információt jelentene a szóban forgó vár nagyságáról, vagy katonai és gazdasági jelentőségéről. De a lengyel birtok valódi értéke inkább abban fogható meg, hogy a birtoklás révén aktív kapcsolatot tartott fenn a Przemyśl-i várnaggyal és a környék kisebb várainak (Sanok, Krosno) kapitányaival, akik lényeges információkat osztottak meg vele a moldvai lengyel-török „front” eseményeiről és nyilván a borkereskedelemmel kapcsolatban is a segítségére lehettek.

V. 2. 2. Homonnai Drugeth György szerzeményei

Ahogy fentebb már szó volt róla, Homonnai Bálint felesége révén jutott hozzá a regéci uradalomhoz, amit a bécsi szerződés egészen haláláig biztosított számára, sőt Alaghy

⁵⁵⁸ MNL OL E 156. Fasc. 104. No. 8. p. 4-5. , MNL OL E 156. Fasc. 104. No. 9. p. 11-14.

⁵⁵⁹ MNL OL E 156. Fasc. 31 No. 4. p. 25-26. Homonnán és Mezőlaborcon vendégfogadó működött, ahol „*Zent Geörgy naptull fogvast Zent Mihaly napigh az Úr boratt szoktak arulni*”.

⁵⁶⁰ ŠA Prešov DH inv. c. 761/5. További levéltári kutatásokat igényel Homonnai Drugeth György borkereskedelmi ügyleteinek feltárása.

Erzsébettől született egyetlen fia, István is örökölte azt. Az 1590-ben kötött családi szerződés értelmében ugyan jelentős hegyaljai területek szakadtak el Regéctől, Terebes konfiskálása következtében azonban mégis ez volt a legdélibb és a hegyaljai borvidékhez legközelebb eső Drugeth birtok. Nem találtam olyan adatot, ami konkrétan Homonnai Bálint kereskedelmi tevékenységéről tanúskodna, de a Drugeth birtokok adottságai és Lengyelországgal határos fekvése miatt már nagy hagyományai voltak a családban a borkereskedelemnek.⁵⁶¹ A 16. század második felében azonban az északi külkereskedelem jellege némileg átalakult. Az oszmán előrenyomulás következtében egyre nagyobb kereslet mutatkozott a hegyaljai borokra, ami nagyban elősegítette a vidék bortermelésének fejlődését és a 17. századra monokulturális szőlőművelés alakult ki a Hegyalján. Az egyre nagyobb mennyiségben és egyre jobb minőségben előállított hegyaljai bor szinte egyeduralkodóvá vált a piacon, kiszorítva a rosszabb minőségű borokat. Ennek egyik nagy vesztese többek között az Ungvár környéki Drugeth birtokok lettek, ahol szintén évszázados hagyományai voltak a szőlő- és bortermelésnek, azonban a hegyaljai borokkal – legalábbis exportcikként- nem tudták felvenni a versenyt.⁵⁶² Ahogyan az előző fejezetekben is láthattuk a Dobó, Mágóchy és Rákóczi családok felemelkedésében is igen fontos, hanem a legfontosabb szerepet az játszotta, hogy jelentős birtokokat szereztek a Hegyalján és be tudtak kapcsolódni ebbe a jól jövedelmező kereskedelmi vállalkozásba. A 17. század első évtizedeire azonban valóságos versengés indult a Hegyaljáért és a borkereskedelem monopóliumának megszerzéséért.⁵⁶³ Ebbe a versengésbe természetesen az ambiciózus Homonnai György is beszállt, komoly pozíciókat azonban ezen a téren is csak fia tudott kivívni magának.⁵⁶⁴

A borkereskedelem hasznából azonban többféleképpen is lehetett részesülni, nem csak az előállítás és értékesítés révén. A 16. században megélénkülő kereskedelmi forgalom következtében némileg módosultak a szállítási útvonalak is. A 16. századig a Lengyelország felé irányuló kereskedelem elsősorban a szabad királyi városokon keresztül vezető (Kassa, Eperjes, Bártfa), kiépített útvonalakon folyt. A század második felére a kereskedelmi útvonalak jelentős része áttevődött Zemplén vármegyébe, és a lengyelországi borkereskedelmet pártoló főurak védelme alá került. A legfontosabb zempléni kereskedelmi

⁵⁶¹ KOMORÓCZY

⁵⁶² KISS 1973. 383-390., BALASSA 1973. 1-13.

Kereskedelemre: MALECZKI 1971.; GRANASZTÓI 1989.

⁵⁶³ MAKKAI 1953. 15-16.

⁵⁶⁴ Az 1630-as évek elején Homonnai János zálogba vehette a tokaji uradalmat. MAKKAI 1954. 16.

út Tokajból Sárospatakon, Terebesen és Szécsudvaron keresztül vitt Varannóra, ahol ketté ágazott. Nyugatnak fordulva be lehetett csatlakozni az Eperjes-Kisszeben (fő)útba (Eperjes kikerülésével), vagy északra az Ondava patak mentén Szrtopkón keresztül a Duklai-hágó felé.⁵⁶⁵ A másik zempléni útvonal nagyjából Terebes magasságában ágazott le Homonna felé. Innen szintén két választási lehetősége volt a kereskedőnek, vagy a Laborc folyó mentén Csertész (szintén harmincadhely) felé vette az irányt és a lengyelországi Jaśliskába érkezhett meg, ahol egy jelentős lengyel borlerakat működött, vagy egy másik úton Viraván keresztül a Rusz vajdaság legdélebbi részeit lehetett elérni.⁵⁶⁶ Sambor környékére azonban inkább az Ungváron át vezető szintén évszázados utat vették igénybe a kereskedők, a beszedett harmincadvámok alapján azonban úgy tűnik, hogy a zempléni útvonalak a 17. századra jóval forgalmasabbá váltak. A megélénkült kereskedelmi forgalom következtében néhány zempléni helység, mint a Drugethek ősi birtoka, Homonna, a gersei Pethő család tulajdonában lévő Sztropkó és az ecsedi Báthoryak birtoka, Varannó, jelentős fejlődésnek indult: nagyobb szabású vásárokat tartottak, majd 1569-ban a központi igazgatás fiókharmincadot létesített mindhárom mezővárosban.⁵⁶⁷ A középkorban a harmincadhelyek döntő többségükben árumegállító joggal is rendelkeztek, így a harmincadhellyé kinevezett mezővárosok birtokosai úgy vélték, hogy a fiókharmincadi státusszal árumegállító joghoz is hozzájutottak.⁵⁶⁸ A három mezőváros közül a Drugeth család tulajdonában lévő Homonna volt a legforgalmasabb, olyannyira, hogy az 1640-es évekre, Kassát és Eperjest is megelőzve, itt fizették a legtöbb borharmincadot Felső-Magyarországon.⁵⁶⁹ (A család másik birtokközpontján, Ungváron is működött harmincad, jelentősége azonban lényegesen csekélyebb volt, mint a homonnaié).⁵⁷⁰ Már maga az árumegállító jog is kiváló lehetőségeket kínált a mezővárosokat birtokló Homonnai, ecsedi Báthory és gersei Pethő családoknak, hogy előnyös üzleteket kötve maguk is bekapcsolódjanak a kereskedésbe, de számos adat maradt arról is, hogy nem egyszer a vámtisztekkel is összejátszva, saját zsebre szedték a vámot, vagy egyszerűen átcsempészték saját termékeiket.⁵⁷¹

⁵⁶⁵ VINKLER 2013. 142. Ezek manapság is főutak.

⁵⁶⁶ VINKLER 2013. 143.

⁵⁶⁷ CJH 1569/18. tc.

⁵⁶⁸ NÉMETH 2004. II. 37, 65.

⁵⁶⁹ VINKLER 2013. 131.

⁵⁷⁰ Vinkler Bálint Tagányi Károly nyomán feldolgozta az 1637-1641 közti időszak felső-magyarországi borharmincad bevételeit. Öt év összesítette bevétele Homonna esetében 14864 magyar fotinot tett ki, Ungváré pedig mindössze 1113 forintot.

⁵⁷¹ NÉMETH 2004. II. 65.

Homonnai György birtokszerzési törekvéseit ebből a szempontból vizsgálva igen szépen kirajzolódik, hogy házasságával és esetenként erőszakos birtokfoglalásokkal, első lépésben a kereskedelmi utak feletti ellenőrzést igyekezett megszerezni magának és csak az 1610-es évek végén tett kísérletet arra, hogy megvesse a lábát a Hegyalján is.

Szokoly-féle per elrendeződése után nem sokkal, már 1603 folyamán visszaválthatta a gálszécsi uradalmat, amely addig kamarai kezelésben volt, egy részét pedig már Hoffman György kamarai tanácsos vette zálogba.⁵⁷² Homonnai a következő évben megegyezett Hoffmanal, hogy a nála zálogban lévő részeket a kezén hagyja, 1605 augusztusában azonban kijárta Bocskai fejedelemnél, hogy 19 ezer forintért zálogba vehesse a gálszécsi és terebesi kúriákat.⁵⁷³ Hoffman természetesen tiltakozott a foglalás ellen, visszaszerezni azonban csak 1607 elején tudta Mátyás főherceg közbenjárásával, aki utasította Thurzóékat, hogy járjanak el az ügyben. A márciusi kassai részgyűlésen is előkerült az ügy a rendek proposíciójában, ahol a nemesség álláspontja is az volt, hogy a béke helyreállítása érdekében tett fáradozásaiért Hoffmant illeti a gálszécsi birtok.⁵⁷⁴ Homonnai György 1607. szeptember 15-én panaszos hangvételű levélben siránkozott Thurzó Györgynek, hogy az uralkodó nem méltatta figyelemre, pedig *„engedelmes voltam eő felsegenek, mint kegielmes uramnak, mindiart legeleoben, mikor a ked' szavara es keresere Gaalszechet kezembül kieresztem, magamot nem vöttem volna, ha az ked' böcsületes szavához s aianlott ioakarattiahoz kepest az eő feolseghe gratiaiat nem remenlettem volna.”*⁵⁷⁵

Úgy tűnik, hogy Bocskai halálát követően, az unokabátyja körül kialakult mizériába nem avatkozott be különösebben, sőt azon a részgyűlésen, ahol békebontónak titulálták és az

⁵⁷² MOE XIII. 1607. márciusi részgyűlés anyaga. p. 13.

⁵⁷³ Bocskai zálogosításai lásd az előző fejezetben. Kenéz Győző megjegyzése szerint Illésházy István intézte az ügyet. További 2500 forintért visszaszerezte a Teufenbachtól örökölt kassai házat is, amit szintén a per folyamán veszített el. A házat Hosszútóthy István is meg akarta szerezni, de Pethe László tulajdonában került szintén 2500 forint zálogösszege. NÉMETH 2004. I. 454.

⁵⁷⁴ „Juxta transactionis Viennensis Articulos, ad mandatum Ser' Archiducis D. D: Matthia, Dnum' Georgium Homonnay, ut bona Zechiensia Dno' Hoffman restituerit, quod ipse facere recusavit. In contello autem est apud Status et Ordines Dno' Georgi Hoffman in quam arduis negotiis, et quam utiliter operam Suam huic Regno impenderit, prapicue autem in hoc duplicis pacificationis negotio, longa itinera, multos labores et fatigia sufferendo.” ÖStA FHKA VUG r. Nr. 50.A fol. 297. v., 298. r. Propositio Dominorum Commissariorum superioris Hungaria Cassovia Statibus exhibita. Homonnai György személyesen is részt vett a gyűlésben. Lásd: MOE XIII. A felső-magyarországi rendek 1607. március 20-25-e közti kassai részgyűlése. 1-3. p.

⁵⁷⁵ MNL OL E 196. Fasc. 101. no. 1. Homonnai György Thurzó Györgyhez. 1607. szeptember 15.

ellene való fellépésről döntöttek, György a birtokügyeivel volt elfoglalva. De a felkelés alatt is külön utakat járt. A szerencsi gyűlést követően Erdélybe utazott a fejedelemmel.⁵⁷⁶ Ő közvetítette a tárgyalásokat 1605 augusztusában, Kolozsmonostoron Giovanni Argenti jezsuita páter és Bocskai között, majd az ő védelmében távoztak Erdélyből a jezsuiták.⁵⁷⁷ Más egyéb érdemleges tevékenységéről nem tudok a felkelés folyamán.

1605 decemberében, azonban a gálszécsi és terebesi kúriák megváltásával közel egy időben az Eperjes közvetlen szomszédságában fekvő Sebest és tartozékait is sikerült megszereznie Homonnai Györgynek további 15 ezer forint kölcsön ellenében.⁵⁷⁸ Ezzel a szerzeménnyel kapcsolatban szintén volt egy kis probléma.

Az 1605-ben elhalálozott Sebessy Ferencel férfiágon kihalt a család, amely Sáros vármegyében, elsősorban Eperjes környékén, igen jelentős birtokállománnyal rendelkezett. Az 1598. évi házösszeírás összesen 220 adózó jobbágyház tulajdonosaként tüntette fel Sebessy Pált, az említett Ferenc édesapját, amivel nem csak Sáros vármegye, hanem a szélesebb régió tehetős köznemesi családjai közé sorolható a Sebessy família. Rangállásukat és társadalmi presztízst is pontosabb megvilágításba helyezi, hogy Sebessy Pál egyik lánya, Fruzsina, Alaghy Ferenc felesége volt. 1590 végén az após azonban azzal vádolta meg Alaghy Ferencet Sáros vármegye előtt, hogy súlyosan bántalmazta lányát, majd be is záratta, aki ennek következtében lebénuult. Bizonyos feltételek mellett végül Alaghy hazaengedte Sebessy Fruzsínát, aki néhány hónap múlva belehalt az elszenvedett sérülésekbe. Sáros vármegye két alkalommal is megidézte Alaghyt, aki egyszer sem jelent meg a törvényszéken, így gyilkosnak kiáltották ki, majd 1591. július 12-én proscibálták.⁵⁷⁹

Sebessy Pál 1603-ban halt meg, majd két évvel később a fia, a család utolsó férfi tagja is távozott az élők sorából.⁵⁸⁰ A Sebessy birtokok előnyös elhelyezkedésük mellett abból a szempontból is csábítóak lehettek,⁵⁸¹ hogy viszonylag népes, egymás mellett fekvő

⁵⁷⁶ EOE V. 380.

⁵⁷⁷ Okmánytár I. 361, 384. 596-597.

⁵⁷⁸ MOE XIII. Iudex Donationum et Exemptionum pecunarium, ac inscriptionum Bochaianarum, sub Diaeta productarum.

⁵⁷⁹ SZABÓ 1999. 53-54.

⁵⁸⁰ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 85. Konv. 1604. június. fol. 453-454. 1604 November 11-én Bocskai nevében Lippai Balázs kereste fel Sebessy Ferencet, - akit egyébként nem talált otthon - hogy „*e levelet látván mindjárt jöjjön hozzám bizonyos dolgokról való beszélgetésemnek okáért*”. ETA III. 318.

⁵⁸¹ 1605 őszén Péchy Zsigmond, Kuthfeői György, Topos Bálint, Keczer András, Dömölky Gergely és még legalább fél tucat katonai szolgálatot teljesítő köznemes kérte a Sebessy birtokokat a felkelés folyamán elszenvedett káraik fejében, vagy katonai szolgálatukért cserébe, de a Bécsben szolgáló Dóczy Lőrinc is

falvakból állt.⁵⁸² Közülük is Alsó- és Felső-Sebes volt a legjelentősebb, amelyben kőből épült nemesi kúria állt és majorság is működött. Ez utóbbiakra kapott adományt Homonnai György Bocskaitól.⁵⁸³ Sebessy Ferenc halálával a birtokok azonban a koronára szálltak, így az uralkodó teljes joggal rendelkezhetett felettük. Rudolf 1606. június 29-én Forgách Zsigmondnak adományozta a Sebessyek összes birtokát, amit a bécsi szerződés létrehozásában tett fáradozásaival és az ausztriai ház felé tanúsított feltétlen hűségével indokolt az uralkodó.⁵⁸⁴ Forgách Zsigmond már ezt megelőzően is igen jelentős birtokállománnyal rendelkezett Felső-Magyarországon, (Abaúj 283, Borsod 83, Sáros 153, Szabolcs 253, Zemplén 47) összesen 802 adózó ház birtokosaként, de Nógrád vármegyének - amelynek főispánja is volt – szintén a legnagyobb birtokosa volt. Első felesége, Losonczy Anna révén kiterjedt Nyitra megyei birtokokat örökölt, a századforduló éveiben pedig elkezdett érdeklődni a Losonczyak Szabolcs megyei érdekeltségeit illetően is.⁵⁸⁵ Ahogyan fentebb már szó esett róla, Forgách ekkoriban tért át a katolikus vallásra, az „ausztriai ház” felé tanúsított hűségét pedig a Bocskai-felkelés alatt számos megbízatással bizonyította. A Sebessy birtokadomány tehát egyrészt honorációként értékelhető, másrészt Forgách pozíciójának erősítése az udvar pozícióját is erősítette a térségben.

Homonnai Györgynek azonban sokkal nyomósabb okai is voltak a Sebessy birtokok megszerzésére, mint a pusztai vagyonszerzési vágy. Sebessy Pál felesége ugyanis Dóczy Dorkó (Dorottya?), anyja testvére, vagyis György nagynénje volt. A család utolsó férfi tagja, Sebessy Ferenc tehát leányágon első fokú unokatestvére volt Homonnai Györgynek. Mindez a birtokok öröklése szempontjából sem volt mellékes. A rokonságra hivatkozva ugyanis Homonnai Györgynek több joga lett volna adományt kérni az elhalt családtagja birtokaira, amelyen ráadásul nagynénje és Fruzsina nevű unokahúga élt. Sebessy Ferenc halálát követően Homonnai György azonban igen gyorsan a tettek mezejére lépett, aminek köze lehet ahhoz is, amit egy 1601. október végi kamarai jelentésben olvashatunk. Ez a jelentés Homonnai és Dóczy Fruzsina fő és jószágvesztését kimondó ítélete után néhány héttel keletkezett, amikor a kamara hozzálátott felkutatni a Homonnaiék által lehetségesen hátrahagyott értékeket. A perrel kapcsolatban már esett róla szó, hogy a terebesi udvarházat

nyújtott be supplicatiót a birtok megszerzéséért. ÖStA FHKA HFU r. Nr. 89. Kon. 1605. augusztus. fol. 109-110, 220-222. Konv. 1605. október. fol. 31., ÖStA FHKA HFU r. Nr. 90. Kon. 1606. május. fol. 51, 54.

⁵⁸² Alsó-Sebes 34, Felső-Sebes 49, Kőrösfő 18, Senyik 15, Szentpéter 48, Sztanka Hermány 40, Várallya 16.

⁵⁸³ Jelenleg a Homonnai Drugethek családi levéltárát Sebesen, az egykori ferences kolostorban őrzik.

⁵⁸⁴ MNL OL A 57. 5. köt. 760-761.

⁵⁸⁵ MNL OL A 57. 4. köt. 139-141., a szabolcsi részekre pedig: ÖStA FHKA HFU r. Nr. 73. konv. 1602. május. fol. 112-113.

és igen valószínű, hogy a nevickei kastélyt is teljesen kiürítették távozásuk előtt Homonnaiék, a nagy sietségben azonban nem tudták egyből Lengyelországba szállítani az értékeket, hanem egy jelentős részét az akkor még életben lévő Sebessy Pálhoz szállították Alsebesre.⁵⁸⁶ A kincsek további sorsáról sajnos nem adnak számot a források, de talán nem sikerült mindent hiánytalanul visszakapnia Homonnai Györgynek miután visszatért Lengyelországból, ő pedig nem törődött bele egyszerűen az anyagi veszteségekbe.

Ezt követően azonban egy időre félbe szakad a Sebessy jószágok adományozásának kérdése és csak a Bocskai adományait semmisnek kimondó törvénycikk beiktatása után került ismét előtérbe a kamarai anyagokban. Az 1609. évi III. artikulusz alapján „*az elmult zavaros időkben itt-amott elvett, elidegenített, eladományozott és ideiglenes joggal átruházott fekvőjószágoknak a visszaadását*” rendelték el, a gyakorlatban azonban nem mindenhol tudták érvényesíteni. Mivel Homonnai György is csupán 15 ezer forintnyi kölcsön fejében kapta meg a fejedelemtől Alsó- és Felső-Sebest, nem pedig örök adományként, így elvi szinten elhárult minden akadály Forgách Zsigmond útjából, hogy ténylegesen is birtokba vegye a jogos tulajdonát. Ennek tudtában engedélyt kért II. Mátyástól, hogy egyesítse a Sáros vármegyében fekvő Hertnek és a zempléni Kriva birtokait a Sebessy jószágokkal, amit 1610. június 9-én engedélyezett is számára az uralkodó, egyben ismét megerősítette őt a Sebessy örökségben.⁵⁸⁷ Tíz nappal később Forgách Zsigmond kiadott egy oklevelet, amelyben a teljes adomány⁵⁸⁸ ellenére, rendkívül elegánsan járt el a birtokban lévő Dóczy Dorko és Sebessy Zsuzsannával szemben, „*hogy ez után is az io atiafissagh megh maradhasson köztünk egienleo akarattal*”. Ennek jegyében csupán településenként 2-2 szekeres jobbágyot és 2-2 zsellért kért és védelmébe vette az özvegyet illetve áróját. Cserébe azonban a birtokokra vonatkozó összes okiratot kérte. Gyakorlatilag tehát nem iktatták be a birtokokba Forgáchot, csupán mintegy gondviselői szerepet öltött magára, a megegyezés értelmében azonban a Sebessy család nő tagjainak halála után a teljes vagyont, vagy a leszármazottait illelte. Ennek az lehetett az oka, hogy Homonnai Drugeth György „*mind Varmegyében s mind Zentszeken*” pereket indított ellene.

⁵⁸⁶ „*Prout etiam memorata Vidua [Dóczy Fruzsina] repositum, suum et thesaurum vel saltem illius maiore parte apud Mag' Franciscu' Dobo et quondam Nobilem Paula' Sebessy nuncupatu' habere dicitur.*” ÖStA FHKA HFU r. Nr. 71. Konv. 1601. november. Fol. 146.r. v., Czekey Péter kamarai megbízott a Sebessynél lerakott értékekről („*millas res*”): Fol. 151. r.

⁵⁸⁷ MNL OL A 57. 5. köt. 170-172.

⁵⁸⁸ „*haeredibus et posteritibus*’ Universis, dedimus, donavimus et contullimus”

Felajánlotta azonban, hogy ha Homonnai felhagy ezekkel, akkor a Forgách család utolsó férfi tagjának halálát követően átszáll az összes Sebessy birtok a Homonnai Drugethekre.⁵⁸⁹

Homonnai György azonban szintén a Sebessy Zsuzsanna feletti gyámjog megszerzésével akart hozzájutni a birtokokhoz, ami egy elhúzódó pereskedésbe torkolt. 1612-13 folyamán több alkalommal is folytak „barátságos” tárgyalások az özvegy, Homonnai és Forgách között, aminek sajnos csak a regesztái maradtak fenn, de feltehetően nem lehettek túl eredményesek, mert Forgách 1613 augusztusában fegyveresen foglalta el a Sebessy jószágok egy részét.⁵⁹⁰ Ennek – pontosabban Homonnai panaszának - hatására szeptember közepén Dóczy András szatmári kapitány és Daróczi Ferenc, a Szepesi Kamara prefektusa személyében az uralkodó egy békítő bizottságot rendelt ki, hogy vizsgálják ki a Forgách és Homonnai közti ellenségesség megoldásának lehetőségeit, állapítsák meg a fennálló jogi helyzetet és adjanak véleményt arról, hogy hogyan lehetne felosztani kettőjük között a szóban forgó birtokokat.⁵⁹¹ A biztosság tevékenysége ugyan nem ismert, de a következő évben Kendi István erdélyi emigráns főúr, aki ekkor már szoros együttműködésben állt Homonnaival, a terebesi és huszti birtokügyek mellett a Sebessy - birtokok tavaszi vetéséről írt, amin megosztozott Homonnai és Forgách.⁵⁹² Ez alapján a levél alapján úgy tűnik, hogy az alább részletesebben is vizsgálat alá kerülő Homonnai-Kendi együttműködés nem csupán politikai természetű volt, hanem gazdasági érdekek is húzódtak mögötte.⁵⁹³ Homonnai és Forgách Zsigmond kapcsolatát azonban mondhatni teljesen aláásta a birtokvita. Politikai koncepcióik egyébként is gyökeresen eltérőek voltak, különösen a Bethlen Gábor elleni fellépést illetően, a személyes konfliktus azonban csak rontott a helyzeten, így a két konvertita főúr között nem alakult ki túl szoros együttműködés a katolicizmus terjesztése terén sem.⁵⁹⁴

De nem Forgách volt az egyetlen, akivel a birtokügyek miatt romlott meg a kapcsolata Homonnainak, hanem szinte mindenkiről elmondható, akivel ilyen ügyben

⁵⁸⁹ ŠA Prešov DH inv. c. 685/E2.

⁵⁹⁰ „*Sigismundi Forgách, quatenus a violenta, eum educatione militum adtentata Bonorum Sebesianorum occupatione desistat...*” MNL SML XIII. 13. 241-242.

⁵⁹¹ ŠA Prešov DH inv. c. 685 E/3.

⁵⁹² ŠA Prešov DH inv. c. 503.1 Fasc 6. No4

⁵⁹³ „*mint hogi penig Lengyel országbul varok vala pénzt, onnet chak marhat hoztak poztokat, seliem marhakat és fű szerzamoto, minthogi minapndtul' hallam, hogi akar Cassanis oliakat kerestetni, ezt ha vissza nem küldenem es itt el kellnenek, egy resze azoknak igen jó alkalmazatossagh lenne az en utamra...*” Ezen az úton Homonnai György Terebessel és Huszttal kapcsolatos ügyeit is intézte, „*serio aggal*”-ta Kendi.

⁵⁹⁴ FRANKL 1868. 192-205.

kapcsolatba került. Ezen személyek köre pedig igen széles volt, ugyanis igen nagy hangsúlyt fektetett a birtokgyarapításra, olyannyira, hogy házasságával is elsősorban ezen a téren profitált a legtöbbet.

Nádasdy Ferenc és Báthory Erzsébet kisebbik lánya, Katalin tizenhat éves körül lehetett, amikor egybekelt Homonnai Drugeth Györggyel 1610 januárjában, Csejtén.⁵⁹⁵ Kata feleségül vételével tehát a híres „Fekete bég” veje lett, noha apósa ekkor már majdnem pontosan hat éve halott volt. Házasságukkal egy újabb szállal bővült az a háló, ami a Homonnai Drugetheket a magyar arisztokrácia legbefolyásosabb családjaival kötötte össze. A fennmaradt levéltári források alapján legalábbis ennyiben határozható meg Homonnai Drugeth György kapcsolata felesége családjával. Ennek egyik oka az lehet, hogy Nádasdy Ferenc halálával egy kisebb hullámvölgybe jutott a család. Ezen sógora, Nádasdy Pál csak az 1620-as évek végére tudott némileg változtatni, de apjához képest jelentős befolyásvesztést könyvelhetett el viszonylag rövid élete végén.⁵⁹⁶ A másik ok az lehetett, hogy a katolikus vallása miatt nem kedvelték különösebben Homonnai Györgyöt sem a Nádasdy család, sem pedig a sógor Zrínyi család tagjai.⁵⁹⁷ De úgy tűnik, hogy Homonnai is csupán a legszükségesebb ügyekben kereste a kapcsolatot felesége rokonságával. Jól megnyilvánul ez abban is, hogy az anyósa, Báthory Erzsébet ellen kovácsolt perből, amelyben Thurzó nádor és sógora, Zrínyi Miklós igen szorosán együttműködött, Homonnai Györgyöt teljesen kihagyták, vagy ő maga döntött úgy, hogy nem foglal állást az ügyben.⁵⁹⁸ A meglévő adatok alapján azonban úgy tűnik, hogy mégis Báthory Erzsébet személye és öröksége volt a legfontosabb tényező abban, hogy Nádasdy Kata kezét kérte meg Homonnai.

Báthory Erzsébet ugyanis ecsedi Báthory István testvére, egyben a család utolsó életben lévő tagja és az országbíró végrendeletében megjelölt örököseinek egyike volt.

A fentiekben már részletesebben szoltam az ecsedi Báthory család társadalmi presztízséről és birtokairól, ami Báthory István 1605 nyarán bekövetkezett halálával több örökös kezére került, amelyről igen terjedős és részletes végrendeletében rendelkezett. Testamentumában vélhetően a tulajdonában lévő összes ingó és ingatlan vagyonát számba vette. Ez utóbbiak között maga Báthory István is különbséget tett - Ecsedről szemlélve - a

⁵⁹⁵ LENYGEL-VÁRKONYI 2010. 125. vagyis 11 év korkülönbség volt közöttük. KOMÁROMY 1900a. 722.

⁵⁹⁶ DOMINKOVITS-PÁLFFY 2012. 782-785.

⁵⁹⁷ BESSENYEI 2005. Sógora Zrínyi (VI.) Miklós és testvére, (V.) György 1619-ben ugyan áttértek a római katolikus hitre, azt megelőzően azonban meggyőződéses protestánsok voltak.

⁵⁹⁸ LENGYEL-VÁRKONYI 2010. 303-310.

Tiszán „innyi” és „túli” birtokok között.⁵⁹⁹ A Tiszán „innyi” birtokai java részét legfőbb örökösének, Báthory Gábornak és testvérének Annának, Nyáry Pál feleségének, Várdai Katának és első férjétől született lányának Telegdi Annának, valamint Figedi Istvánnak és Borbálának hagyta, akikkel lánytestvérei révén állt rokonságban.⁶⁰⁰ Néhány kisebb birtokot ugyan a Tiszától keletre is hagyott legfiatalabb hűgára, Báthory Erzsébetre, dolgozatomból szempontjából azonban sokkal fontosabbak a Tiszától nyugatra fekvő birtokok. Rozgonyi István halálával a Báthory család tulajdonába került birtokok jelentős része a század végére török fennhatóság alá került. A megmaradt birtokok Zemplén (1047 ház) és Abaúj (695 ház) vármegyékben koncentrálódtak, amelynek jelentős részét a varannó-csicsvai uradalom alkotta. Az uradalomhoz 1585-ben 39, 1593-ban pedig 43 település tartozott, amely három közigazgatási egységre bomlott, a varannói, csicsvai és mogyorósi tartományokra.⁶⁰¹ A legjelentősebb települést, Varannó mezővárosát ottani udvarházával, szőlőivel és összes tartozékával feleségére, Homonnai Drugeth Fruzsínára, György nagynénjére hagyta Báthory addig, amíg az asszony ismét férjhez nem megy. Erre azonban nem került sor, és Báthory Istvánné Homonnai Fruzsina 1608. október 31-én bekövetkezett haláláig a férje által kijelölt helyen, Varannón élte le utolsó özvegy éveit.⁶⁰² Házasságukból nem származott gyermek, ezért kapcsolatuk annyira megromlott, hogy Báthory „*az feleségének öt esztendeig csak egy szót sem szólt*”.⁶⁰³ Ennek ellenére Varannón kívül az abaúji Rozgonyt és Szinnát, illetve a Csicsvához tartozó –de szintén Abaúj vármegyében fekvő– Györke falut hagyta még hitvesére, amely települések az 1598. évi házösszeírásban összesen 226 házzal szerepeltek. Összességében a „tiszántúli” birtokainak közel felét hagyta feleségére, ami tisztes megélhetést biztosíthatott az özvegynek.

Csicsva várát, amely a zempléni kereskedelmi út ellenőrzése szempontjából stratégiai jelentőségű erősségnek számított, a hozzá tartozó 15 faluval, a mogyorósi tartományt 9 tartozékával és az abaúji Szepsi mezővárosát⁶⁰⁴ testvérére, Báthory Erzsébetre,

⁵⁹⁹ Itt szintén a központi tájsemlélet elve alapján, az országbíró birtokainak központjából és legfőbb tartózkodási helyéről, Ecsedről szemlélve értendő a Tiszán „innen”, vagyis a Tiszától keletre és a Tiszán „túl”, vagyis nyugatra eső terület.

⁶⁰⁰ VADÁSZ 2002. passim.

⁶⁰¹ OLÁH 2015. 183.

⁶⁰² ETA III. 123.

⁶⁰³ GYULAFFI 201-202. Végredeletében azonban a következő szavakkal búcsúzott feleségétől: „*Atiamfia Fruzinna, meg bochass nekem mindenekről, azonkappenn en is neked meg bochatok, bunös emberek leuenn tartozonk jgy egi mastol el valnonk, Isten uezerellien minden iokban, míg neki kedues, eltesse.*” VADÁSZI 2002. 61.

⁶⁰⁴ Csak Szepsi mezővárosa 178 adózó házat jelentett 1598-ban.

Várdai Katára, Figedi Borbálára és Istvánra, illetve örököseikre hagyta.⁶⁰⁵ Füzér várát és Szécskeresztúrt egyedül Báthory Erzsébet és leszármazottai örökölték.⁶⁰⁶ A végrendelet értelmében Homonnai Fruzsina halálával a rá hagyott javak is az imént számba vett örökösök és leszármazottaik tulajdonába szálltak át. Vagyis mikor 1610 elején Homonnai György feleségül vette Nádasdy Katalint, már a Báthory vagyon egy tekintélyes részének örököse volt.

Nádasdy Ferenc és Báthory Erzsébet házasságából azonban öt gyermek született, akik közül hárman érték meg a felnőtt kort: Anna, aki Zrínyi Miklós felesége volt, Pál és a legfiatalabb Katalin. Az apai örökség, vagyis a Nádasdy birtokok az ország törvényei alapján a fiúgyermeket, tehát Nádasdy Pál illették, a lányoknak csak a pénzen megváltott leánynegyed járt. Báthory Erzsébet 1605. november 15-én hitlevelet adott ki bátyja testamentumi rendelkezéseinek megtartásáról, ezzel törvényes örököse lett.⁶⁰⁷ Az ország keleti részén fekvő Báthory birtokok mellett saját tulajdonát képezte Csejte és a Trencsén megyében fekvő beczkói jószág.⁶⁰⁸ Perbe fogását követően nem sokkal, 1610 szeptemberében megfogalmazta végrendeletét, amelyben ezeket a birtokokat egyenlő arányban osztotta fel gyermekei között.⁶⁰⁹ Ennek legnagyobb nyertese azonban kétség kívül Homonnai Drugeth György lett, ugyanis Nádasdy Pál az 1610-es években még igen fiatal volt, figyelmét pedig elsősorban a Nádasdy birtokok igazgatása és saját karrierjének építése kötötte le, mintsem az ország keleti felében fekvő részbirtokok, amit a távoli rokonokkal közösen birtokolt.⁶¹⁰ Zrínyi Miklósról szintén ugyan ez mondható el, azzal kiegészítve, hogy horvátországi birtokai annyira messze estek Felső-Magyarországtól, hogy nem is volt érdemes komolyan foglalkoznia velük. Még a Csejten raboskodó Báthory Erzsébetet is

⁶⁰⁵ VADÁSZ 2002. 60-67.

⁶⁰⁶ VADÁSZ 2002. 65.

⁶⁰⁷ Báthory Erzsébet hitlevele: VADÁSZ 2002. 101.

⁶⁰⁸ „*fundus verigenda Curia in oppido Beczko una cum Alodio, Braxatorio, hortis, hordei, terris arabilibus paetis vineis, et ... ad idem Alodium pertinentis in Cottu Threncsini existentium. ac habitis.* „MNL OL P 1511. 24. tétel. fol. 540. r. ugyan itt „Castro Beczo” is szóba kerül. Az irat Homonnai György és Nádasdy Katalin gyermekeinek, Jánosnak és Erzsébetnek dunántúli örökségét veszi számba 1629-ben, feltehetően Eszterházy Miklós kívánságára, aki Erzsébet kiházításával volt ekkor elfoglalva. Csejte birtoklására: LENGYEL-VÁRKONYI 2010. 312.

⁶⁰⁹ Az újabb kutatások rámutattak, hogy Báthory Erzsébet a felségsértés vádjától és vagyonelkobzás lehetőségétől fenyegetve vetette papírra végakarátát, amelyben birtokairól rendelkezett. Az aláírás azonban csak négy évvel később, közvetlenül a halála előtti időszakban került rá, tehát valószínűleg ekkor lépett érvénybe a végrendelet. LENGYEL-VÁRKONYI 2010. 310-316.

⁶¹⁰ DOMINKOVITS-PÁLFFY 2012. 1091-1092.

csupán egyszer látogatta meg 1612-ben, a látogatás célja azonban ekkor is inkább az anyós kifosztása volt.⁶¹¹ Katalin és Homonnai György szintén félig-meddig önös érdekeiktől vezérelve keresték fel Báthory Erzsébetet, aki nem sokkal az internálását követően azzal a feltétellel adta használatba Szécskeresztúrt Homonnainak, hogy cserébe gondoskodnak róla. Nem sokkal később azonban úgy nyilatkozott az esztergomi káptalan képviselője előtt, hogy mindhárom gyermekét egyenlő részben illeti ez a birtok is.⁶¹² Ennek ellenére 1613-ban, valamikor Szent György nap körül Homonnai elfoglalta Füzér várát minden tartozékával, amit Nádasdy Pál és Zrínyi Miklós is nehezményezett, mivel Homonnai éppen birtokok „divisio”-ját, vagyis elosztását akarta ezzel megakadályozni, úgy tűnik sikeresen.⁶¹³ Báthory Erzsébet örökségéből a csejtei és beczkói birtokok felosztása azonban egy évvel később, Báthory Erzsébet halála előtt két nappal, 1614. augusztus 18-án megtörtént, amikor Nádasdy Pál „*harmadik részt kiadott csejthe és beczkói jószágából Homonnay uramnak*”. Ugyan ezen csejtei krónikás szerint 1616 márciusában már csak Nádasdy Pál és Homonnai György osztoztak ezen a két birtokon.⁶¹⁴

De nem csak Nádasdy Katalin testvérével és sógorával ment nehezen az osztozkodás, hanem a Báthory örökség másik haszonélvezőjével, Várday Katával is. Homonnai György közel sem ápolt olyan jó kapcsolatot Nyáry Pál özvegyével, mint egykor unokabátyja.⁶¹⁵ 1613 márciusában egy 33 pontból álló panaszlistát állítottak össze Homonnai és Várday Kata provizorai, amely Varannó és Csicsva felosztásából, illetve ezzel kapcsolatos visszaélések miatt keletkezett. Rövidesen azonban megjelentek a vallási jellegű panaszok is, amelyekben varannói templomfoglalásról, a „tót” prédikátorok elűzéséről és a Báthory által alapított iskola vezetőjének személye körüli perpatvarról szólnak, 1615-től kezdődően pedig

⁶¹¹ LENGYEL-VÁRKONYI 2010. 335.

⁶¹² LENGYEL-VÁRKONYI 2010. 314.

⁶¹³ MNL OL P 108. Rep. 46. Fasc. E. No. 117. Megyeri Imre csejtei porkoláb levele 1613. május 27., ŠA Prešov DH inv. c. 273 D/27. Zrínyiek Miklós tiltakozása a pozsonyi káptalan előtt, amelyben nem nevezi meg pontosan a sérelmét, csupán felesége anyai örökségének csorbulását említi „*Bonae et iurium possessione paternor et maternor quorunqiam ...*”. Nádasdy Pálnak ebből a szempontból szerencséje volt, hogy Nádasdy Ferenc végrendeletének végrehajtója, egyben gyermekeinek gondviselője Thurzó György volt. 1613 végén Thurzó nádor is felkereste Homonnai Györgyöt, hogy adja vissza Füzért a törvényes örökösöknek. ŠA Prešov DH inv. c. 774/1. 19. századi másolat.

⁶¹⁴ KOMÁROMY 1899a. 723.

⁶¹⁵ Homonnai Drugeth Bálint levelei Várday Katához: JENEI 1981. No. 111. MNL OL P 108. rep. 46. No. 187.

a nagy létszámú katonaság fenntartásából fakadó fosztogatásokról és erőszakos rekvirálásokról is szép számmal találunk panaszok.⁶¹⁶

Homonnai Drugeth István halála után birtokjogi konfliktusba keveredett a Révay családdal is. Homonnai Drugeth Bálint Rákóczi Erzsébettől született egyetlen fiát, Istvánt 1612. „*beöjt mas havanak 16 napjan Isten magához szollita az eörek diccsőségben.*”⁶¹⁷ Halálával kapcsolatban –apjához hasonlóan – nála is felmerült a mérgezés gyanúja, amelyről Szepsi Laczkó Máténál olvashatjuk az első egyértelmű célzást: „*16. martii a nagyságos Homonnai Bálint egy fia Homonnai István hirtelen halállal meghal nyolc esztendős korában, non sine suspicione veneni, ki azelőtt való napon Homonnai György hozzá menvén, megvendégelte vala. Harmadnap mindjára beszálla Homonnai György Ungvárra. A régiek itt ez eránt azt mondanák az ő szokások és törvényök szerint: Cui bono fuit mors?*”⁶¹⁸ A kérdésre adandó válasz azonban nem adja magát olyan egyszerűen, mint ahogy Szepsi Laczkó Máté sugallja. Homonnai István halálával kétség kívül György maradt a család egyetlen férfi tagja⁶¹⁹, ám nem ő volt a legközelebbi rokona Istvánkának, hanem „*keözelebb valo Attiafia penigh Homonnay Istvánnak, az iffiabyk Reway Ferencznél és Reway Kláránál nem találkozik. Mivel hogy az Homonnay Istvannak az eörgeh atya, és ezeknek az eöreg aniók egyek voltanak.*”⁶²⁰ Vagyis Homonnai István nagyapja testvére, Klára és Révay Ferenc unokáiról, Kláráról és Ferencről van szó.⁶²¹ Erre hivatkozva Révay Péter, a Szent Korona őre a leányág után járó „*quartalitiom filioliis*”, vagyis feltehetően a Homonnai István birtokrészből járó (leány?)negyedek akarta megszerezni testvére gyermekeinek. A közvetítő szerepet Thurzó nádor töltötte be, aki a rá jellemző módon a békés rendezés híve volt „*Mi kegek' azt mondanok, job volna kegek' eö kegmevel' per bonam compositionem minden joll veghezni, hagi sem mint Törvenibeöll menne ki, es ily kegek' sem lenne injuriaia, s az*

⁶¹⁶ MNL OL P 707. Fasc. 13. No. 56-58.. A vallási kérdésekkel részletesebben a következő fejezetben foglalkozom.

⁶¹⁷ AMK CS. No. 5478. Homonnai Drugeth György meghívója Kassa városának unokaöccse temetésére, amit április 16-án tartottak az ungvári alsó vár templomában.

⁶¹⁸ ETA III. 135.

⁶¹⁹ Mágóchy Ferenc 1611. október 27-én bekövetkezett halálával valószínűleg Homonnai György lett unokaöccse gyámja, hivatalos rendelkezés azonban nem született az ügyben. ETA III. 129.

⁶²⁰ MNL OL P 108. Rep. 46. Fasc. D. No. 73. Révay Péter levele Homonnai Drugeth Györgynek, 1612. május 15. Itt jegyezném meg, hogy Nagy Ivánnál és Doby Antalnál is Révay Magdolna szerepel Homonnai György nagyapja, (III.) Ferenc feleségeként. Végredeletéből azonban egyértelműen kiderül, hogy Lónyai Fruzsínát vette el Perényi Erzsébet halálát követően.

⁶²¹ NAGY IX. 696-697. (VI-VII. tábla)

*arvakkis sem lenne karara.*⁶²² Az árvák anyagi kielégítésének ügyében további levéltári források nem maradtak fenn, így könnyen elképzelhető, hogy megfogadták Thurzó konfliktuskerülő ajánlatát és megegyeztek egymással.

Homonnai István halálával az ősi Drugeth birtokok gond nélkül Homonnai György kezén összpontosultak, ami már csak jogilag érvényesítette az egyébként is tényszerű helyzetet.⁶²³ Az Alaghy örökségből Homonnai István tulajdonában lévő néhány birtok⁶²⁴, megszerzése érdekében tett ugyan néhány tapogatózó próbálkozást, végül azonban nem bonyolódott további konfliktusokba, hanem átadta azokat a törvényes örökösnek, Alaghy Ferencnek.⁶²⁵

Jogos örökségének tekintette azonban Husztot és Kővárt, amik megszerzése érdekében igyekezett minden követ megmozgatni. Homonnai István halálát követően szinte azonnal megkörnyékezte Bornemissza Józsa deákot, unokabátyja egykori kipróbált hívét, aki Homonnai István alatt is Huszt kapitánya volt. Ránk maradt Bornemissza egy saját kézzel írt levele 1612. április 30-áról, amit Homonnai szervienteinek, Csicseri Ferencnek és Szikszai Istvánnak írt. Ebből megtudjuk, hogy a vár átadásáért cserébe 20 ezer forintot, a kapitányság megtartását, sőt a máramarosi főispáni cím megszerzését is kilátásba helyezte a számára Homonnai. Csicseri és Szikszai szintén a vár átadására buzdíthatták egy korábbi levelükben, Bornemissza azonban arra hivatkozva, hogy *„megh uramnak holt teste et feold zenen vagio'az fidelitast bizoni minden embernek iudiciuma”*, de Dóczy András is megkereste ugyan ezzel.⁶²⁶ 1612-ben több alkalommal is portyákat vezetett a vár környékén, amivel Bornemisszának komoly károkat okozott. Báthory több levelében is felszólította Homonnait, hogy hagyjon fel a Husztra formált igényével, mivel *„...szegeny üdvezeült Hommonnay Bálinth Uram halala utan annak proprietasa egyebet nallúnknal nem illet.”*⁶²⁷ De Báthory Gábor leveléből kiérződik, hogy Homonnaiban nem csak Huszttal kapcsolatban tartja riválisnak. *„Itteliuk hogi az Bathori familianak mindenkoron volt anni erteke mint az Homonnai haznak, nem is igen lattiuk ez ideigh hogi Supplicalni oda jarnank.*

⁶²² MNL OL P 108. Rep. 46. Fasc. D. No. 73. Thurzó György Homonnai Györgynek, 1612. május 11.

⁶²³ Ezt az 1610-es évek dézsmajegyzékei alapján ez kétségtelen. KIRILLI 1966.

⁶²⁴ A füzéri uradalom Mágóchy Ferenc és Homonnai István közös tulajdonában volt. Gyors egymásutánban bekövetkezett halálukkal tehát első pillantásra gazdátlanra vált a kamara által 300 ezer forint fölé becsült birtok. ÖStA FHKA HFU r. Nr. 101. Konv. 1612. május. Fol. 106. r.

⁶²⁵ ÖStA FHKA HFU r. Nr. 101. Konv. 1612. május. Fol. 80. r. v., SZABÓ 1999. 55.

⁶²⁶ ŠA Prešov DH inv. c.653/10. No. 4. Címzés mellett: „Hadi corcep Huzt vara iránt hogy addig fell nem adgyuk megh Homonnai Groff Istvan urat el nem temetik”

⁶²⁷ ŠA Prešov DH inv. c.653/10. No. 3. Báthory Gábor Homonnai Drugeth Györgynek. Radnót, 1612. május 2.

*Tudgiuk mind az kegmed' meltosagos allapattiat s mind peniglen ertekenek ki terjett hataratt az kegték' aranibannis mi keppen fizetnek azt is tudiuk...*⁶²⁸ Pontos információi voltak arról is, hogy Homonnai mennyi embert és milyen feltételekkel tart a szolgálatában. Az előző évi hadjárat fényében nem meglepő, hogy mindez aggasztotta a fejedelmet. Ennek érdekében Thurzó nádort is felkereste, hogy „*hagia megh homonnai urak' affele dolgokh nélkül el legien, követöket oda [Huszt és Máramaros vármegyébe] ne küldözön*”.⁶²⁹

Homonnai agilis természetét jól mutatja, hogy Báthory halála és Bethlen Gábor fejedelemségre kerülése után Huszt ügyében azonnal az udvar legfelsőbb köreihez fordult és egyenesen Klesl püspököt és a Titkos Tanácsot kereste meg. Érvelésében azonban nem pusztán az örökösödési jogait hangoztatta, hanem a Bethlen fellépésével járó veszélyre hivatkozva egy kisebb haditervet nyújtott be. Ebben elsősorban Huszt, Kővár és Nagybánya stratégiai fontosságát hangsúlyozta, de meglepően pontos adatokat szolgáltatott a székelyek és szászok hangulatáról valamint Szkender hadainak mozgásáról is.⁶³⁰ Homonnai minden igyekezete ellenére Bornemissza Báthorynak adta át a várat, így Huszt és Máramaros vármegye a sókamarákkal együtt visszatért Erdély fennhatósága alá.⁶³¹ Huszt és Kővár hovatartozásának kérdése Bethlen Gábor fejedelemségének kezdetén is napirendre került, - olyannyira, hogy birtokba is vették a várakat - Homonnai György azonban szóba sem került, hanem Bocskai végrendeletéhez visszanyúlva Homonnai Bálint özvegye, Palocsai Horváth Anna örökösödési jogait vették elő.⁶³² Egy utolsó próbálkozást ez ügyben 1615 tavaszán történt, amikor Nagyszombatban a tárgyalandó pontok közé vették Homonnai György Huszttal kapcsolatos igényeit is, érdemi döntés azonban nem született.

Az 1610-es évek közepétől Homonnai igen nagy igyekezettel volt azon, hogy a terebesi részek mellett a Hegyalján is megvesse a lábát. Ekkorra már legalább akkora lendülettel dolgozott politikai kapcsolatrendszerének építésén is, mint azt megelőzően a birtokai gyarapításán. A buzgó katolikus főúr ebben az időszakban már az udvar kegyeit élvezte, noha politikailag nem álltak nyíltan mögé. A terebesi uradalom visszaszerzésével nem csak egy igen jelentős birtokállomány került vissza a tulajdonába, hanem a visszaváltással kapcsolatos alku okán- 400 katona fegyverben tartása fél éven keresztül, illetve 20 ezer forintnyi bor és gabona a végváraknak- a felső-magyarországi régió

⁶²⁸ Uo.

⁶²⁹ ŠA Prešov DH inv. c.653/10. No. 4.

⁶³⁰ ŠA Prešov DH inv. c.653/10. No. 6.

⁶³¹ EOE VI. 241-242.

⁶³² EOE VI. 318-323. LUKINICH 1918. 232.

legjelentősebb haderejével rendelkezett.⁶³³ Az udvar és Homonnai érdekeinek egyezése gazdasági téren is megmutatkozott. Homonnai birtokszerzési periódusának lezárulta és a Bethlen Gábor elleni szervezkedésének kezdeti időszakában, nagyjából 1615-től, számos gazdasági kedvezményt kapott. 1615-ben vámszedési jogot kapott Homonnán, amiért a térség legforgalmasabb harmincadhelyén (és saját birtokai központjában) egy hidat épített, ami nagy segítséget jelentett a kereskedelmi forgalom zavartalan bonyolításában.⁶³⁴ A Homonnaihoz hasonló hídvám működött ekkor Zemplén mezővárosában, Alsó-Jablonkán és Mezőlaborcon, Ungvárnál az Ungon és Záhonyánál (Salamon) a Tiszán.⁶³⁵

Ekkor kezdett érdeklődni a Báthoryak egykori tályai szőlői irányt is,⁶³⁶ sokkal csábítóbb volt azonban Sárospatak vára és uradalma, amelynek birtokosa, Lórántffy Mihály az előző évben hunyt el. A vár és uradalom zálogjoga három árvájára szállt, akik közül a legidősebb testvér, Zsuzsanna kezét éppen ekkoriban kérte meg Rákóczi György. Az esküvőt 1616. április 18-án tartották a pataki várban, meglehetősen feszült légkörben, ugyanis a Bethlen Gábor ellen szervezkedő Homonnai ostrom alá vette a várat „*mint az Erdélyhez húzó reformátusok fészket és egyik vezérük leendő otthonát*”.⁶³⁷ A birtokszerzés mellett tehát már elég erős politikai inspirációja is volt a várostromnak, de az eseményről készült tanúvallomásokban azzal is találkozhatunk, „*hogy pataki iskolát el akarja hányatni*,” Homonnai, „*mert ott vala a keresztények seminariumja*”.⁶³⁸ Ekkor sikertelenül ért véget az ostrom Homonnai számára, de a háborús légkör egészen Bethlen Gábor első hadjáratának megindulásáig egyre csak fokozódott a két főúr és a körülöttük gyülekező protestáns és katolikus tábor között. Tovább feszítette az ellentéteket, hogy Homonnai 1618-ban engedélyt kapott a királytól, hogy az egyébként 313 ezer forintot érő Sárospatakot 220 ezer forint zálogösszeg letételével kiválthatja, de erre végül nem került sor.⁶³⁹

Homonnai Drugeth György birtokgyarapításainak Bethlen Gábor 1619 szeptemberében megindított hadjárata vetett véget. Bethlen az elfoglalt területeken a katolikus klérus és a Ferdinándhoz hű maradt nemesek birtokait foglalta le, köztük is

⁶³³ Ezzel a ténnyel ő maga is tisztában volt és 1613. október 7-én, Thurzó Györgynek írt levelében ki is hangsúlyozott. MNL OL E 196. Fasc. 101. No. 3.

⁶³⁴ ŠA Prešov DH inv. c. 333/1., MNL OL A 57. Köt. 6. p. 534-535.

⁶³⁵ MNL OL E 156. Fasc. 31. No. 4. p. 26.

⁶³⁶ ÖStA FHKA HFU R. Nr. 108. Konv. 1615. szeptember. fol 618 r. A Báthory szőlőbirtokok megszerzésére tett kísérlet még további kutatásokat igényel.

⁶³⁷ DÉTSZY 2002. 137.

⁶³⁸ DÉTSZY 2002. 141. ETA III. 151.

⁶³⁹ MAKKAI 1954. 6., DÉTSZY 2002. 145.

legelőször Homonnai György várait: Barkót, Jeszenőt és Nyevickét, de ugyan erre a sorsra jutott a Ungvár és a Varannó-csicsvai uradalom Homonnai Györgyre eső része is.⁶⁴⁰ A nikolsburgi szerződés ugyan külön pontban rendelkezett a Drugeth javak visszaadásáról az időközben meghal főúr árvái számára,⁶⁴¹ a homonnai és csicsvai birtokok azonban 1629-ig a fejedelem tulajdonában maradt, amit kezdetben a tokaji tiszttartónak, majd a tiszántúli fejedelmi jószágok prefektusának rendelte alá.⁶⁴² Homonnai özvegye, Nádasdy Katalin azonban a nikolsburgi végzés birtokait érintő részének fegyveres erővel akart érvényt szerezni. 1622 márciusának végén kozák csapatok törtek Homonnára, ahol Rákóczi János néhány szolgáját el is fogták, eredményt azonban nem értek el.⁶⁴³ Ezt követően Bethlen jobbnak látta a birtokok katonai biztosítását, ezért Homonnát örökbirtokként eladományozta Szentpéteri István lovaskapitányának. Az özvegy azonban tovább folytatta az agitációt, aminek eredményeként az 1625. évi magyar országgyűlésen törvényben is elrendelték a birtokok visszaadását,⁶⁴⁴ amit a fejedelem figyelmen kívül hagyott és csak halála után kerültek vissza a birtokok a család tulajdonába.

V. 3. Az országos és regionális politikában

Homonnai Drugeth György megítélése a magyar történetírásban meglehetősen negatív, ami a protestáns vitairodalom, ezen belül is elsősorban Alvinczi Péternek tudható be, aki a *Querella Hungariae* egyik főszereplőjévé tette, mintegy a „pápisták” gonoszságának mintaképeül.⁶⁴⁵ Még azonban a Querellában hasonló szerepben felbukkanó Esterházy Miklóst fényes pályafutása tisztázott a „belháború indításának” vádjá alól, - sőt életrajzában fel sem bukkan a felső-magyarországi tevékenysége- Homonnai György igen korán meghalt,

⁶⁴⁰ Homonnán ekkoriban még csak udvarház állt. Molnár Antal- az Andrássyakhoz került Drugeth levéltár utolsó levéltárosának- kutatásai szerint azonban Homonnai Drugeth (III.) György kezdte meg a napjainkban is látható várkastély építését Homonnán. A 17. század első évtizedeiben kezdik egyre inkább elhagyni a magyar főnemesség egyes tagjai is a hegycsúcsokra épített erődítményeket és ahol lehetőség kínálkozott rá, ott a sík vidéken épült kastélyokba települtek át. Ennek azonban még nem a „zöldmezős” barokk kastélyépítészett, hanem javarészt a család tulajdonában lévő jelentősebb településeken, mezővárosokban álló korábbi épületek kibővítését és átalakítását jelentette. MOLNÁR 1912., KOLTAI 2012. 164-165.

⁶⁴¹ SINKOVICS 1968. 450.

⁶⁴² MNL OL. E 270. Bethleniana. 1621. május 13.

⁶⁴³ BGKPL 370-372. Bethlen Gábor levele Nádasdy Katához 1622. július 16.

⁶⁴⁴ CJH 1625: 44. tc. 262 p.

⁶⁴⁵ SZALÁRDI 108-109., ALVINCZI passim.

így életműve a homonnai jezsuita kollégium megalapítására és a Bethlen Gábor elleni szervezkedésre korlátozódott, melyeknek dolgozatomban külön fejezeteket is szántam. Felfelé ívelő pályájának harminchét éves korában, két évvel az országbírói méltóság elnyerését követően- unokabátyjához hasonlóan- vége is szakadt. Tevékeny időszaka gyakorlatilag egy évtizedre korlátozódott, mivel Homonnai Bálint életében a családi vagyon tekintetében és a politika terén is a primátus az idősebb bátyjáé volt. Csak halálát követően, 1610-től vette át a szerepet Bálinttól, György azonban lényegesen másként állt a dolgokhoz, mint az érzékeny lelkű unokabátyja.

Nagyban korlátozza György személyes motivációnak feltárását a bevonható források köre, ugyanis a téma legértékesebb forrásanyaga, Homonnai Drugeth György levelezése – kevés kivétellel – elpusztult, így személyes motivációinak megismerése gyakorlatilag lehetetlen. Neve azonban a korszakban mondhatni közszájon forgott, ugyanis a zempléni vármegyegyűléstől Bécsen és Velencén át egészen Konstantinápolyig és Rómaig ismerték és figyelemmel kísérték, ami a főnemesi elit köreiből sem tekinthető általánosnak.

Politikai pályájának és kapcsolatrendszerének áttekintésével a 17. században megjelenő korai barokk arisztokrácia „prototípusának” jellegzetességeit igyekszem szemügyre venni. Ezek igen szemléletesen kiütkeznek Homonnai István és II. György generációjával összehasonlítva, de a teljes „átalakulás” nyomon kíséréséhez a harmadik generációt, tehát György gyermekeit is célszerű lenne bevonni a vizsgálatba. Ehhez azonban további, szisztematikus forrásfeltárás szükséges, így jelen dolgozatban csupán azokat az előfeltételeket veszem számba, amelyeket György teremtett meg, a valódi haszonélvezői azonban a gyermekei lettek.

Homonnai György számára unokabátyja halála nem csak a családi vagyon tekintetében, hanem az országos és regionális politikai szerepvállalás terén is fordulópontot jelentett. Ugyan a Bocskai-felkelés miatt kialakult zavaros helyzetet elsősorban birtokai gyarapításával igyekezett kihasználni, mintsem politikai pozíciószerezéssel, az 1599-ben elnyert ungi főispáni címe révén Homonnai György már a századfordulón a magyar diéta felsőtáblájának tagja volt. György azonban már az ungi főispáni kinevezés előtt is kapcsolatba került az országgyűléssel, ahová anyja vitte magával, aki Homonnai Drugeth György, majd Christian von Teuffenbach özvegyeként kapott személyes meghívást. 1598 Szent Ambrus napja körül is, amikor az ominózus támadás történt Szokoly birtokai ellen, Homonnai György anyjával és húgával épp az országgyűlésen volt Pozsonyban, a

századfordulót követően pedig- az 1606. évi országgyűlés kivételével- minden diétai katalógus a meghívott mágnások között tartja számon.⁶⁴⁶

Ezek közül is az 1608. évi koronázó országgyűlés igen nagy szerepet játszott a 26 éves főúr életében, ugyanis a koronázó szertartáson II. Mátyás aranyarkantyús vitézzé avatta,- ahogy erről fentebb már esett szó- valamint feltételezhetően ekkor nyerte el a császári kamarási tisztséget és ekkor történt meg a királyi tanácsosi kinevezése is.⁶⁴⁷ A császári udvar kamarásai a 17. század első évtizedeiben az uralkodó személyes szolgálatát látták el, vagyis a napi teendőket (öltöztetés, reggeli felszolgálása, előkóstolás, stb.) vezényelték le, amit hetenkénti váltásban végeztek az ifjak. A 17. század elején a kamarások száma viszonylag csekély volt, így a tisztség elnyerése igen nagy elismerésnek számított, ami az elismerésen túl lehetőséget biztosított a főnemesi ifjak számára, hogy az uralkodó melletti közvetlen szolgálat révén a császári udvar legbelsőbb köreihez csatlakozzanak, és ott szerezhessenek ismeretséget a Habsburg Monarchia prominens képviselőivel. Ugyan csak az 1630-as években vált el egymástól hivatalosan is az udvarban ténylegesen szolgálatot teljesítő és a csupán a címet birtokló kamarások csoportja, Homonnai György példája azonban bizonyítja, hogy már a század elején is előfordult ez utóbbi.⁶⁴⁸ Elképzelhető ugyan, hogy a koronázást követően György rövidebb időt Bécsben töltött az új uralkodó mellett, a személyes szolgálat azonban nem lehetett túl hosszú.⁶⁴⁹ Császári kamarási kinevezését így csupán címzetesnek tekinthetjük, mégis igen komoly jelzésértékkel bírt. Országbíró unokabátyja mellett a császári udvar belső köreibé bejáratos személlyé és a magyar arisztokrácia legelőkelőbb csoportjának elismert tagjává vált ezzel Homonnai György is. A hivatali karrier következő lépcsőfokára, a főpohárnokmesteri méltóságba, 1610. január 23-án lépett fel.⁶⁵⁰ A kinevező okmány sajnos eddig még nem került elő és a kinevezés körülményei sem ismertek, néhány részadatból azonban vonhatunk le következtetéseket. Ezek a következtetések elsősorban a kinevezés időpontjából adódnak,

⁶⁴⁶ TAKÁTS 209. Az országgyűlésre személyesen meghívottak névsora: <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/> ; Mátyás főherceg meghívója Homonnai Drugeth György részére az 1605 vízkeresztjére (*festum Epiphan*) tervezett országgyűlésre: MNL OL P 108. rep. 46. Fasc. D No. 70.

⁶⁴⁷ Címei között legalábbis ekkortól tűnik fel a kamarási tisztség is. ÖStA HKA Hoffinanz –Ungarn. r. Nr. 116. Konv. 1618. július Udvari Kamara-Magyar Kamara, Homonnai Drugeth György kérte 1608-as kinevezése óta esedékes tanácsosi fizetése folyósítását.

⁶⁴⁸ KOLTAI 2002. 59-62., MARTÍ 2013. 95-98.

⁶⁴⁹ Ennek megállapításához a bécsi udvari számadáskönyvek (Hofzahlamtsbücher) vonatkozó köteteinek átvizsgálására lesz szükség a későbbiekben.

⁶⁵⁰ FALLENBÜCHL 1988. 91.

ami mindössze három hónappal Homonnai Bálint halála és néhány héttel, a Nádasdy Katalinnal kötött házassága- pontosabban a csejte lakodalma- után történt. Homonnai Bálint halálával ugyanis megüresedett az országbírói méltóság, amit 1610 januárjától ismét Forgách Zsigmond vehetett át, ami az udvari főméltóságok személyi állományának átrendeződésével is járt. Forgách ugyanis 1610 elején Draskovich Jánosnak adta át addigi tárnokmesteri tisztségét, Draskovich főkamarási szerepkörét pedig Dóczy András- addigi főpohárnok- vette át.⁶⁵¹ Homonnai György tehát végeredményben unokabátyja halálának köszönhetően nyerte el a főpohárnoki méltóságot és került be a virtuális magyar királyi udvartartásba, ahová a Homonnai Drugeth család tagjainak közel egy évszázada nem sikerült bekerülniük.⁶⁵² Ez a félig szimbolikus tisztség - amely nászajándéknak sem lehetett utolsó - a koronázási szertartásokat lezáró koronázási lakomák alkalmával nyert valódi feladatkört és tette mindenki számára láthatóvá viselőjének presztízst. Áttekintve a Mohács utáni királykoronázási lakomákon közreműködő tisztségviselők adattárát,⁶⁵³ elődeivel összemérve szembeötlő Homonnai Drugeth György előrelépése hatalmi reprezentáció és az uralkodóhoz fűződő egyre szorosabb kapcsolat terén.

Feltehetően a Szapolyai rokonság és Drugeth Ferenc tárnokmesteri tisztsége folytán I. Ferdinánd koronázásán a Drugeth család egyetlen tagja sem vett részt. Az első pozsonyi koronázáson, I. Miksa 1563-as beavatási ceremóniáján azonban már a család két tagját (Gáspárt és Miklóst) is a királyi asztalnál felszolgáló étekgók között találjuk, I. Rudolf 1572-es koronázásán pedig Homonnai Drugeth II. György tevékenykedett étekgóként.⁶⁵⁴ Az ifjabb György 1608. november 19-én, a pozsonyi királyi vár lovagtermében szintén étekgóként szolgált II. Mátyás koronázási lakomáján. Öt évvel később, 1613. március 25-én, Mátyás feleségének, Anna magyar királyné koronázási lakomáján azonban már a pohárnokmesteri szerepkörben vette ki a részét a ceremónia lebonyolításából. Ez azzal a megtisztelő feladatkörrel járt, hogy ő vezényelhette le a lakoma előtti rituális kézmosást, vagyis Homonnai György öntötte az uralkodó és a frissen koronázott királyné kezére a kézmosó vizet. Ennek az aktusnak a szimbolikus jelentőségét tükrözi, hogy már Forgách Zsigmond nádor is igyekezett megszerezni ezt az előkelő feladatkört- éppen Homonnaival

⁶⁵¹ FALLENBÜCHL 1988. 72, 80, 83, 91.

⁶⁵² Ahogy fentebb már említettem, Drugeth Ferenc János király tárnok mestere volt 1527-1533 között, így Homonnai György az első, aki a Habsburg Monarchia „közös” udvartartásába integrálódott magyar királyi udvarban tisztséghez jutott. PÁLFFY 2011.102-110, 246-289.

⁶⁵³ PÁLFFY 2005. 1064-1099.

⁶⁵⁴ PÁLFFY 2005. 1066, 1069.

szemben-, végül azonban Esterházy Miklós nádor 1638-ban szorította ki végleg a pohárnokmestert a kézmosás rituáléjának végrehajtásából.⁶⁵⁵

II. Ferdinánd 1618. évi koronázásának szimbolikája még kifejezőbb. Ekkor ugyanis Homonnai György - aki a megelőző országgyűlésen Ferdinánd főherceg megkoronázásáért harcoló csoport oszlopos tagja volt - a koronázási jelvényeket felvonultató menetben a Szent Korona utáni második legfontosabb inszigniat, az országalmát vihette.⁶⁵⁶ Az újabb kutatások rámutattak, hogy a koronázási jelvényeket már a késő középkortól a főméltóságok kialakult rangsorrendjében, vagyis a méltóságsornak megfelelően vitték a koronázás egyházi részének színhelyére.⁶⁵⁷ Homonnai György tehát már országbírói méltóságban vett részt a koronázás egyházi részén, a koronázási lakomán azonban még a főpohárnokmesterként ő öntötte II. Ferdinánd kezére a kézmosó vizet.⁶⁵⁸ Reprezentációs szempontból bizonyára ez az alkalom lehetett Homonnai karrierjének csúcspontja, amikoris funkcióinak és szerepeinek szimbolikáján keresztül minden résztvevő előtt egyértelművé vált a hatalmi hierarchiában elfoglalt helye.

Országbírói kinevezése a koronázás másnapján, 1618. július 2-án adták ki Prágában.⁶⁵⁹ Ekkor nem csak a még életben lévő, de már igen beteg II. Mátyás utódja lett kijelölve, hanem a Magyar Királyság vezető tisztviselői körében is egy igen jelentős változás következett be. Az evangélikus Thurzó György helyére, az egykori esztergomi érsek katolikus testvére, Forgách Zsigmond lépett a nádori méltóságba, a második legfontosabb tisztség, az országbíróságot, pedig a szintén buzgó katolikus Homonnai György kapta. A magyar politikai életben ekkor még ugyan nem jelentett olyan éles konfliktusforrást a vallási szembenállás, mint a Habsburgok más országaiban és különösen a Német-római Birodalomban, Bethlen támadásának előestéjén, az 1619. évi országgyűlésen azonban már érezhető volt a felekezeti okokra is visszavezethető feszültség.⁶⁶⁰

Regionális szinten, Felső-Magyarországon azonban már az 1610-es évek elejétől jelen volt és egyre fokozódott ez a feszültség. Ennek egyik oka, hogy éppen ezen a területen indult meg legnagyobb erővel az ellenreformáció, (vagyis a jedini értelemben vett katolikus megújulás) amelynek a legfontosabb motorja éppen Homonnai Drugeth György volt.⁶⁶¹ A

⁶⁵⁵ PÁLFFY 2005. 1045.

⁶⁵⁶ ETA III. 184.

⁶⁵⁷ PÁLFFY 2011. 345.

⁶⁵⁸ PÁLFFY 2005. 1074.

⁶⁵⁹ MNL OL A 57. köt. 6. p. 714.

⁶⁶⁰ MNT X.

⁶⁶¹ Ezt a problémakört a VI. fejezetben fejtem ki bővebben.

másik- és a katolikus térnyeréssel szorosan összefüggő ok- a térség hatalmi viszonyainak alakulásában keresendő, ami egyik részről a régió katonai és közigazgatási tisztviselői, valamint katolikus nagybirtokosai, másrészről pedig a protestáns nemesi vármegyék sajátságos szerveződésének, az un. kerületi részgyűlések összeütközéseiben érhető tetten. Érdemes tehát megvizsgálni Homonnai György tevékenységét a lokális szintű hatalomgyakorlás és érdekérvényesítés terén is.

Homonnai Drugeth György több mint egy évvel az uralkodói kinevezés után, 1600. július 29-én mondta el a főispáni hivatali esküt Nagykaposon, Ung vármegye nemesi közgyűlése előtt.⁶⁶² Nem tudni, hogy miért telt el ilyen hosszú idő a kinevezés és tényleges beiktatás között, de feltehetően György távolléte állhat az ügy háttérében. Ungi főispáni tevékenységéről sajnos nem sok információ maradt fenn, de mivel a Drugeth család rendelkezett a vármegyében messze a legtöbb birtokkal, és a főispáni tisztelet is évszázadok óta szinte megszakítás nélkül a család tagjai viselték, így feltételezhetően nem akadt túl sok problémája Györgynek sem a politikai érdekérvényesítéssel és nem kellett jelentős köznemesi ellenállással megküzdenie. Sokkal problémásabb volt azonban a Zemplén vármegyei főispánság, amit 1600 márciusa és 1609 novembere között unokabátyja, Bálint töltött be.⁶⁶³ A György halálával megüresedett főispáni méltóságot II. Mátyás Homonnai Györgyre ruházta, ami ellen a vármegyei közgyűlés igen vehemensen tiltakozott, mivel „*azt a méltóságot Istvánnak, a Drugeth Bálint helvét hitvallásra tért fiának szánták*”.⁶⁶⁴ Szirmay magyarázatot ad arra is, hogy mi volt az oka a megyei nemesség tiltakozásának: „*A nagy részben evangélikus hitvallást követő vármegye tartott Györgytől, mint vakbuzgó (praeferuido) katolikustól; Mátyás ellenben, az ország főpapjainak, főképp pedig Forgách Ferenc bíborosnak és Pázmány Péternek intelmére a vármegyében eltapodott katolikus ügyet talpra állítani akarván, arra törekedett, hogy katolikus kormányzót állítson élökre*”.⁶⁶⁵ A vármegye 1610. április 15-én Thrúzó nádorhoz fordult, hogy közbenjárásával győzze meg

⁶⁶² Az uralkodó kinevező okirata 1599. április 1-én kelt MNL OL A 57. köt. 5. p. 283-284., a vármegyegyűlésen elmondott esküjének szövege: ŠA Prešov DH inv. c. 828/8 *Testimoniales super Iuramento officii' Supremi Comitii Cottum' Unghvar in Congregationi N:Kapos celebrata per Georgium Drugeth, 1600. die 29 Iuli*

⁶⁶³ Mátyás főherceg mandátuma Zemplén vármegyéhez Homonnai Drugeth Bálint beiktatásáról: ŠA Prešov DH inv. c. 828/8 *Mandatum Mathiae Archi=Ducis Austriae ad Comitatum Zemplenien' in eo, et idem Comitatus Comitem Valentinum Drugeth pro Supremo Comite habeat et recognoscat, directum, 1600. die 1 Martii*

⁶⁶⁴ AZT-SZIRMAY 1900. 70-71.

⁶⁶⁵ AZT-SZIRMAY 1900 71.

az uralkodót, hogy „*az Nagos 'Homonnay István' adia feő Ispanak*”.⁶⁶⁶ Az uralkodó azonban azzal hárította a megye kérését, „*hogy oly terhes hivatalnak súlyát gyerek-emberre ruházni nem szabad*.”⁶⁶⁷ A vármegye közgyűlési iratai sajnos 1605-től 1614-ig hiányoznak, így nincs rá lehetőség, hogy a jegyzőkönyvek alapján nyerjünk információkat a zempléni eseményekről, de valószínűleg csak Homonnai István 1612 márciusában bekövetkezett halála vetett véget a megyei ellenállásnak. Azonban ezt követően sem volt túl felhőtlen a vármegye és főispánja közti kapcsolat. „*1616. 24. máji Zemplin vármegyének derék gyűlése lön Zemplinben*”.⁶⁶⁸ A gyűlésen Homonnai György főispán kíséretében Radu Șerban egykori havasalföldi vajda is megjelent egy uralkodó mandátummal, amelyben felszólították a vármegyét, hogy biztosítson szabad átvonulást a vajdának Erdély felé. „*Ez tracta alatt három zászló-alja gyalog pusvás sereg, Homonnai hada féle*” is elkísérte őket és a gyűlés színhelyétől nem messze állomásoztak.⁶⁶⁹ Szepsi Laczkó Máté szerint Homonnai ezzel akart nyomást gyakorolni a vármegyére, hogy ne csupán a szabad átvonulást biztosítsák Radu Șerbannak, hanem rendeljenek el insurrectiót és kísérjék el őket az erdélyi határig, „*ezt császár urunk jó néven venné a nemes vármegyétől*”. A nemes vármegye azonban nem csak, hogy megtagadta a főispán kérését, de majdnem párbajra is sor került Radu egyik csapatvezére és Simoni György egykori sárospataki kapitánnyal, aki ekkor a fiatal Rákóczi György bizalmas embere volt.⁶⁷⁰

⁶⁶⁶ ŠA Prešov DH inv. c. 904/3 Congregatio Zemplin 1610. április 15.

⁶⁶⁷ AZT-SZIRMAY 1900. 70.

⁶⁶⁸ ETA III. 156.

⁶⁶⁹ ETA III. 156. Ezzel kapcsolatban Abaúj vármegye is megkereste Thurzó György nádort, akinek 1616. május 24-én írt válasza ismert. „*Az mi RAdoly vaida szemelit illeti ő fölsege az mi kegielmes urunk nekünk azt iria felöle hoki ő fölsege akaratiabol annakfelette Török Chiasar engedelmiből megien be Havasalföldiben, ...Az mi pedig illeti sz Homonnai Ura' dolgat, értvén meg eleinten mi az ő szandékozásat irasunkban megh jelentetük vala ő fölsegenek kire ő fölsege nekünk azt atta valazul, hoki abban ő fölsegenek se hire se akarattia nem volna sött, paranczolta ő fölsege nekünk hoki diligenter inquiraltatvan hoki ki legien annak az motusnak oka es feő inditoia informaliuk eő fölsegit felöle...*” AMK CS No. 5695.

⁶⁷⁰ ETA III. 157. Simoni György Basta felső-magyarországi főkapitánysága alatt (1599-1601) volt Dobó Ferenc sárospataki kapitánya, majd a Bocskai-felkelés alatt hajdúkapitányként tevékenykedett. 1616-ban biztosan Rákóczi György szolgálatában állt Sárospatakon, ugyanis 1616 szeptemberében Forgách Zsigmond győzködte Rákóczit, hogy bocsássa el a szolgálatából „*mert Simoni Györgyre sok panasza vagy az ő felsége császár urunknál*”. ETA III. 163. 1616 októberétől Simoni már Bethlen kapitányaként tevékenykedett. Október 30-án azonban Gombos András egy kisebb kálloői hajdúcsapattal rajta ütött a Tarcsán éjszakázó Simonyin és Szatmárra vitték Dóczy Andrásához. Simonyi azonban súlyos sérüléseket szenvedett a rajtaütés során, amibe nem sokkal később bele is halt. ETA III. 164-165.

A vármegye és főispánja közti konfliktus elsődleges forrása azonban egyértelműen a vallási ellentétekre vezethető vissza. Alvinczi Péter Magyarország panaszainak megoltalmazásában a következőként írta le ezt a főbenjáró sérelmet: „*A keresztény vallást elhagyó Homonnai gróf, aki egészen a babonaságig jutott el a pápista elkötelezettség vallásában, nem csak az ungvári főtemplom elragadásával és a kollégium (amelyet a néhai igazságos országbíró, a dicséretes emlékezetű Homonnai Drugeth Bálint nagyságos gróf úr alapított) teljes eltörlésével háborította meg a felséges császárok és királyok helyes és jól megfontolt elhatározása szerint mindenki számára (mint majd kiviláglik) engedélyezett vallásszabadságot, hanem azzal is, hogy Homonnán, Pácinban, Carnicban, Tarnón Varannón is a templomokat elvéve, Isten igaz szolgáit elűzve, helyükre tisztátalan áldozópapocskákat állítva, a keresztény nép lelkiismeretét szörnyűségesen megrendítette és megkínózta.*”⁶⁷¹ Alvinczi felsorolásában szereplő települések közül ugyan csak Homonna, Tarnó és Varannó egy része volt Drugeth birtok (Pácin és Carnic-Karcsa Alaghy Menyhért birtoka volt), a templomfoglalások közül azonban a varannói ügy kavarta a legnagyobb port, amely részleteiben is ismert. A zempléni mezőváros - ahogy már fentebb bővebben is kifejtettem- Báthory István országbíró végrendelete értelmében Várday Kata és Nádasdy Kata kettős földesurasága alatt állt az 1610-es években. A Báthoryak földesurasága alatt „*miulta Varanorol az Papismus ki költ, ot kétt predicator lakot, edgik az Helvitica Confession vala, magyar predicator, ki ott primarius volt, az feő parochiában az lakott, az also templomban predicalott,*”⁶⁷² másik volt az *Augustana Confession az az felseő Templomban predicalt, annak is külön proventus*a volt.”⁶⁷³ Báthory István végrendeletének egyik legszigorúbb kikötése a református vallás mindenek előtti védelme és a katolikus papok távoltartása volt, amire hitlevélben fel is kellett esküdnie az örökösöknek. Nádasdy Kata emberei azonban valamikor 1617 elején, Pataky Péter varannai prédikátor halálát követően, „*az templomot az Predicatoroktól el zarlottak, és az ő tiztek szerent az Isteni Zolgalatra be nem boczatattak.*”⁶⁷⁴ A mezőváros vezetői több alkalommal is a vármegyéhez fordultak a templom visszaszerzése érdekében. A bécsi szerződés pontjaira hivatkozva kérték a vármegyét, hogy kiáltsa ki Nádasdy Katát a közbéke megsértőjének, illetve „*hogy restituálná a varannai templomot, mely violenter occupáltatott.*”⁶⁷⁵ Szepsi Laczkó

⁶⁷¹ ALVINCZI 15-16.

⁶⁷² áthúzott szövegrész: annakis küleön proventus a volt,

⁶⁷³ MNL OL P 707. Fasc. 13. No. 65. fol. 68. v.

⁶⁷⁴ MNL OL P 707. Fasc. 13. No. 65. fol. 68. r.

⁶⁷⁵ ETA III. 170.

feljegyezte Homonnai válaszát is, amit az 1617. december 5-ei megyegyűlésen elhangzott panaszra adott: „*Igen nem nyughatik ugyan kegyelmetek. Immár egynéhányszor jöttetek az vármegyére és panaszt töttetek reám és feleségemre; de bizony meglátjátok, inquiriláltak ellenetek, és reá hívatlak a szent székre érette*”.⁶⁷⁶ A vármegyei törvényszék Anarchy Istvánt, Ramoczaházi Istvánt- feltehetően szolgabírákat- és Czinta Miklós deákot rendelte az ügy kivizsgálására, akik Báthory István végrendeletének megsértésére hivatkozva a leleszi káptalan vizsgálatát is kérték. Ez utóbbi véleményétől függően pedig az országgyűlés elé akarták vinni az ügyet, „*minden az felseő Magyar orzagban levő varmegieket requiralvan, kerven azon, hofi instructiojukban adnak követeknek*”.⁶⁷⁷ Vagyis nem csupán Zemplén vármegye, hanem az összes felső-magyarországi vármegye követe révén akartak fellépni az 1618. évi országgyűlésen a templomfoglalás ellen. Tíz évvel a vallásszabadságot kimondó 1608. évi 1. artikulus elfogadását követően tehát ismét vallási sérelmek kerültek az országgyűlés napirendjére.

Az ellentétek végleges fokozódását jól jellemzi a Drugeth György által 1619. augusztus 19-ére, Terebesre összehívott zempléni megyegyűlés, aminek célja új alispán választása volt. A főispán a gyűlésre a környező megyékből is mozgósította a katolikus nemességet, hogy „...*félelemmel avagy erőszakkal is az ő kívánságára hajtáná a nemes vármegyét és a pápista nagyságos Meltih Györgyöt tehetné vice-commessé*”.⁶⁷⁸ A feszült helyzet biztosítására meghívót kapott a gyűlésre Dóczy András főkapitány is, aki haddal jelent meg a terebesi vár előtt, hogy biztosítsa a választás sikerét. A vármegye köznemessége azonban nem volt hajlandó a „*pápista gyűlésbe menni*” és felszólították a főispánt, hogy az ő jelöltjei közül, törvényes módon nevezzen ki alispánt. Erőszakig ugyan nem fajult a helyzet, de a gyűlés eredménytelenül, a választás elhalasztásával oszlott fel.

A vármegyei nemesség igen sikeresnek tekinthető érdekvédelme nem csak a zempléni nemesség politikai súlyának és hatékony fellépésének tulajdonítható, hanem a vármegyei köznemesség politikai érdekérvényesítésének egy sajátos formája révén. Az 1616 tavaszi, Radu elleni határozott fellépés sikerének hátteréhez Szepesi Laczkó Máté zárójelben megjegyzi, hogy a zemplénieknek „*consensusa lévén a több szomszéd vármegyékkel mindenikkel*”.⁶⁷⁹ Ugyan ez a közös fellépés figyelhető meg a varannói templomfoglalás elleni országgyűlési fellépésen (vagy legalábbis a közös követutasítás

⁶⁷⁶ ETA III. 170.

⁶⁷⁷ MNL OL P 707. Fasc. 13. No. 65. fol. 69. r. v.

⁶⁷⁸ ETA. III. 212.

⁶⁷⁹ ETA III. 156.

kidolgozására irányuló javaslatban). Csupán problémafelvető jelleggel ugyan, de mindenképpen szükségesnek tartom, hogy röviden kitérjek a vármegyék politikai önszerveződésének sajátos formájára, a kerületi részgyűlések kérdésére.⁶⁸⁰ Ahogyan már a bevezetőben is érintettem a kérdést, a részgyűlések az ország más területein is ismert érdekérvényesítő fórumok voltak, amelyek a vármegyei közgyűlések mintáját követték, elsődleges céljuk pedig elsősorban közigazgatási jellegű kérdések megtárgyalása volt.⁶⁸¹ A 16-17. század fordulójától kezdve azonban egyre jelentősebb politikai fórummá váltak, ahol az aktuális politikai kérdésekkel kapcsolatban közös álláspontot alakíthattak ki a résztvevő megyék. Különösen Felső-Magyarországon figyelhető meg a kerületi részgyűlések jelentőségének megnövekedése. Ennek tudható be, hogy Benda Kálmán és Kenéz Győző a Magyar Országgyűlési Emlékek tervezett 13. kötetében legnagyobb részt az 1607-1608. évi felső-magyarországi részgyűlések iratainak kiadását tervezte.⁶⁸² Kerületi részgyűléseket azonban egészen a török kiűzéséig és az ország területi egységének helyreállításáig, többé-kevésbé rendszeres időközönként tartottak Felső-Magyarországon. Ezen részgyűlések anyagainak összegyűjtése a jövőbeni kutatások feladata, amely segítségével értékes adatokhoz juthatunk a felső-magyarországi (regionális) politikai kultúra és mentalitás sajátosságainak megismeréséhez.

Ebben egy igen fontos esemény a Homonnai György tervezett erdélyi hadjáratának megakadályozására összehívott kassai részgyűlés 1616 nyarán. Június végén nagy számban gyülekeztek Kassa környékén a felső-magyarországi vármegyék fegyveres csapatai, *„készen azonnal megindulni Homonnai ellen”*, Forgách Zsigmond főkapitány hívására pedig a város falain belül összeültek a vármegyék küldöttei is.⁶⁸³ A gyűlésen történekről pontosabb információkkal nem rendelkezünk, mint hogy *„zajos volt és izgatott”*.⁶⁸⁴ Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Battyány-gyűjteményben található másolati könyvben azonban fennmaradtak a gyűlés végzései, amelyben - többek között - követek küldését rendelték el a királyhoz, a nádorhoz, Ali budai pasához és Bethlenhez, ami még nem is olyan meglepő, mint az, hogy a lengyel királyhoz is.⁶⁸⁵ Már az erdélyi fejedelemmel és a hódoltság legmagasabb rangú oszmán méltóságával létesített kapcsolatfelvétel is súrolja a diplomáciai

⁶⁸⁰ „Statuum et ordinum regni Hungariae partis superioris generalis eorum conventu „,

⁶⁸¹ PÁLFFY 2011a. 82-83.

⁶⁸² MOE XIII. ebből az 1607. márciusi, kassai részgyűlés anyaga nyomtatásban is megjelent: BENDA 1976.

⁶⁸³ FRANKL 1868. 205-206.

⁶⁸⁴ FRANKL 1868. 206.

⁶⁸⁵ Batthyány 21-24. p., ETA III. 161.

kapcsolatfelvétel határát, egy szomszédos ország szuverén uralkodójának küldött levéllel azonban messze át is lépték azt, amit ráadásul a felső-magyarországi karok és rendek nevében szövegeztek.⁶⁸⁶

Ezen a gyűlésen Pázmány Péter személyesen is részt vett, amit a szakirodalomban egyöntetűen az első politikai fellépéseként értékelnek.⁶⁸⁷ A gyűlés külön artikulust is szentelt az egykori jezsuitának, amelyben testi és lelki ellenségüknek minősítették és felszólították, hogy mihamarabb hagyja el Felső-Magyarországot, ahová a békességet nem helyreállítani, hanem megzavarni jött.⁶⁸⁸ A gyűlésen szerzett tapasztalatok –és nyilván a személyes sérelmek hatására- azt tanácsolta Forgách Zsigmond főkapitánynak, hogy akadályozzon meg minden olyan szituációt, ami a békét megzavarná. Mivel ezek a mozgalmak leginkább a nemesek nagyobb létszámú gyűlésein indulnak, ezért javasolta, hogy ilyen gyűléseket csak az uralkodó beleegyezésével hívhassanak össze, a határozataikat pedig a királyi szentesítés nélkül ne legyenek érvényesek.⁶⁸⁹ A főkapitány igyekezett is Pázmány instrukcióinak megfelelően megakadályozni a részgyűlések összehívását. Ezt „láták az eszes emberek, és ugyan jó módot mutata Isten nekik a megmaradásra; mert ugy rendelek azután a vármegyék gyűlése napjait egy consensusból, hogy egyik vármegye gyűlése meglévén, a szomszéd vármegye gyűlésére reá érkezhetnének a residentiás és portionatus főemberek, és elméjeket egymásnak értvén , egy lineán tudnának járni pro conservatione Patriae.”⁶⁹⁰

Pázmány jól látta a felső-magyarországi protestáns nemesség szerveződésében rejlő veszélyeket, ugyanis a következő részgyűlésen, amit Rákóczi György kassai bevonulását

⁶⁸⁶ „Litterae sub nomine Statuum et Ordinum Superioris Regni Hungariae data Regi Polonorum sunt exarata in hunc tenorem, ut Sua Serenitas quam per setam per subditos suos universos pacem antiquam inter Polonos et Hungaros sancitam illibate observare observarique facere dignetur. Wayvode quoq' Cracoviensi, ut tam apud serenissimam Regem Poloniae, quam ceteros Status et ordines inclyti eiusdem regni quam commodius poterit fieri promovendo causam nostram et petitionem nostram commendet et agat.” Batthyány 22-23. p.

⁶⁸⁷ FRANKL 1868. 191-220., TUSOR 2013. 128-129.

⁶⁸⁸ Az artikulus teljes szövege: „Quod quia Petrus Pazmany Jesuita, qui apudnos pro corporali et spirituali hoste habetur, hic ex partibus istis regni Ungariae quamorimum recedat, cum non ad stabiliendam, sed destruendampotius tranquillitatem, et publicam pacem ad partes nostras advenisset de eo omnino nobis persuasum habemus et alioquin impossibile nobis videtur illum, quem praecipuam causam istius motus fuisse non non ambigimus, pacem diu duraturam in visceribus huius partis Regni Hungariae tractare ac multo magis concludere velle.” Batthyány 22. p.

⁶⁸⁹ FRANKL 1868. 201-202.

⁶⁹⁰ ETA III. 163.

követően 1619. szeptember 21-ére hívott össze, Bethlen Gábort „*egyenlő szívből és szabad akaratból... fejünkkel, előttünkjárónkká és fő gonviselőnkké*” választották.⁶⁹¹

Pázmány Péter felső-magyarországi küldetése Homonnai György kapcsolatrendszere szempontjából is figyelmet érdemel. Ennek pontos feltérképezése a főúr levelezésének hiányában ugyan meglehetősen nehéz feladat, további levéltári kutatásokkal azonban a későbbiekben még tovább bővíthető az egyelőre igen hiányos lista. A Pázmány Péterhez fűződő kapcsolat –és a Pázmány kutatással összefüggő forrásgyűjtések- áttekintésével azonban körvonalazható György orientációja, amely kijelöli a további anyaggyűjtés irányát.

Feltehetően azért küldték Pázmány Pétert Felső-Magyarországra 1616 nyarán, mert szoros kapcsolatot ápolt a főúrral.⁶⁹² Noha konkrét forrásokkal ugyan nem támasztható alá ez az állítás, de a homonnai kollégium megalapítását megelőző években György igen szoros kapcsolatban állt a jezsuitákkal a fizikai munkát végző missziós páterektől kezdve a rend római generálisáig minden szinten.⁶⁹³ Pázmány Péter ekkor már ugyan nem volt a rend tagja, de Melchior Klesl bécsi püspök legfelsőbb köreinek tagjaként⁶⁹⁴ sikeresen tudta kamatoztatni kapcsolati rendszerét Homonnai eléréséhez. Erre 1616 augusztusában, a kassai részgyűlés eloszlását követően sor is került, amikor Pázmány személyesen is felkereste.⁶⁹⁵ Ezen a találkozón Homonnai beavatta a Bethlen elleni támadás kudarcának részleteibe, amit Pázmánynak részletesen is ki kellett fejtenie Placido de Mara prágai pápai nuncius előtt.⁶⁹⁶

Ez az első ismert találkozása Pázmánynak és Homonnainak, de nem az utolsó. Felső-magyarországi küldetése után nem sokkal, 1616. szeptember 28-án esztergomi érsekké nevezték ki Pázmányt, ilyen minőségében pedig több mint valószínű, hogy aktív kapcsolatot ápolt az ellenreformáció legaktívabb magyar főúrával. Pázmány volt például a döntőbírája egy vitának, amely Homonnai György nagyszombati asztalánál alakult ki 1616 februárjában Balásfy Tamás boszniai püspök (leendő pozsonyi prépost) és Káldy Mártok jezsuita atya között.⁶⁹⁷ Egyházi jellegű kérdéseken túl a szoros politikai együttműködés is nagyon

⁶⁹¹ETA III. 227.

⁶⁹² TUSOR 2013. 52. Fraknói szerint „*személyes baráti viszony kapcsolta hozzá*”. FRANKL 1868.

⁶⁹³ Homonnai György és a jezsuiták kapcsolatával a következő fejezetben foglalkozok részletesebben.

⁶⁹⁴ II. Mátyás uralkodása alatt fennálló uralmi szisztémáról, benne Pázmány szerepéről: TUSOR 2013. 204-210.

⁶⁹⁵ FRANKL 1868. 213.

⁶⁹⁶ Homonnai személyes kapcsolatban állt a nunciussal, akitől pénzsegélyt is kért 1616. július 14-én. A hozzá írt levélből idéz: TUSOR 2013. 116. 42. lbj. Homonnai és a prágai, illetve bécsi pápai nunciások kapcsolatának feltárását további kutatásra érdemes témának tartom.

⁶⁹⁷ HANUY I. 143-144., „*Rmus D. Thomas Balásfius more sua acriter disputavit ad mensam Illmi. D. Comitiss Homonnai de multis*.” Káldi Márton jezsuita atya Pázmány Péterhez. 1618. február 3. MHHD 19. 153-154.

valószínűnek látszik Homonnai és Pázmány között. Az 1618. évi királyválasztó országgyűlést követően Pázmány Homonnai Györgyöt terjesztette elő az országbírói méltóságra, amit el is nyert a főúr.⁶⁹⁸

Kapcsolatuk Homonnai 1620 júniusában bekövetkezett halálával sem ért véget, ugyanis György két árvájának, Jánosnak és Erzsébetnek Eszterházy Miklós mellett Pázmány Péter lett a gyámja és legfőbb pártfogója.⁶⁹⁹ Homonnai özvegye és árvái Laszki várába húzódtak a lengyelországi birtokaikat pusztító kozák csapatok elől. Familiárisaik egy része ugyan követte őket Lengyelországba, sőt György halálát követően is kitartottak Nádasdy Katalin és gyermekei mellett,⁷⁰⁰ nagy szüksége volt az özvegynek egy hatékony pártfogóra. Különösen azért, mert a férje 1619 őszi diverziós hadmozdulata óriási adósságokba verte az egész családot, amit még évekkel később fia, János is csak nagy nehézségek árán tudott kifizetni, amiben rendkívül nagy segítségére volt az esztergomi érsek. Elsősorban a Bethlen Gábor uralma alá került területeken fekvő birtokainak elzálogosítását felügyelte Pázmány.⁷⁰¹ 1622 októberében kérelmezte az esztergomi káptalannál, hogy letétbe helyezhesse az addig Csejten őrzött Drugeth vagyontárgyakat „*kit nagyobb bátorságnak okáért más helyre akarnának vitetetni*”.⁷⁰²

De Pázmány Péter adta meg a végtisztességet is Homonnai Drugeth Györgynek, akinek földi maradványait négy évvel a halálát követően hazahozatta Lengyelországból és a nagyszombati Szent Miklós székesegyházban helyezte végső nyugalomra, 1624. április 24-

⁶⁹⁸ HANUY I. 153.

⁶⁹⁹ Homonnai Drugeth György végrendelete sajnos nem ismert, de egészen biztos, hogy halála előtt végrendelkezett. Erről III. Zsigmond lengyel király Nádasdy Katalinnak küldött levelében olvashatunk: „*mivelhogi az megh holt Nagos' Groff keg'd' szerelmes ura az eő utolso akaratjanak bizonisagaval az Tutorságot mi reank hatta*” ŠA Prešov DH inv. c. Copia Missilium Sigismundi Regis Polonia ad relictam Georgium Drugeth viduam intuitu ei per defunctum D. Georgi Drugeth collati Tutoratus Scriptarum. Egykorú másolat és magyar fordítás.

⁷⁰⁰ FAZEKAS 2013. 282-284

⁷⁰¹ MNL OL P 707. fasc. 13. No. 143, 145. Kissé ellentmondásosna tűnik, hogy Homonnai János birtokai zálogosítására kényszerült a tartozásai kiegyenlítése miatt, egy 1620-as években készített hagyatéki leltár azonban 12 ládányi értéktárgyat jegyeztek fel, amelyek leginkább ruhafélékből és étkezési tárgyakból álltak, azonban egy ládányi pénzt is leltárba vettek. SUGÁR 1988. II. Feridánd 1622 elején utasítást adott a Lengyelországban toborzó Ferdinand Sigismund Kurz grófnak, hogy a magával vitt pénzből adjon ki 5000 forintot Homonnai udvarmesterének, hogy visszaválthassák a családi ingóságokat. FAZEKAS 2013. 280. Elképzelhető, hogy ezeknek az ingóságoknak a leltára a Sugár által kiadott hagyatéki leltár.

⁷⁰² HANUY I. 309-310.

én.⁷⁰³ Egész alakos, építészeti keretbe foglalt, kori barokk stílusjegyeket viselő síremléke,- amit szintén Pázmány csináltatott a konvertita főúrnak- ma is a székesegyház déli hajójának végén, Oláh Miklós, Kutassy János és Lósy Imre esztergomi érsekek síremlékei mellett áll.⁷⁰⁴

Homonnai Drugeth György karrierjét összevetve a kortárs nyugat-dunántúli, vagy horvát arisztokrata családok tagjainak karrierjével, számos következtetést vonhatunk le, amelyek a 17. század első évtizedeiben meghatározó jelentőséggel bírtak a politikai karrierépítés szempontjából.⁷⁰⁵ Mindezeket még szemléletesebbé teszi, ha bevonjuk az összehasonlításba fiát, Homonnai Drugeth Jánost is.

Az első igen fontos tényező, amit az összehasonlítás során figyelembe kell vennünk, hogy a Drugeth család Homonnai György és Nádasdy Katalin házasságáig egyáltalán nem rendelkezett birtokokkal az ország nyugati felében. Ez igen komoly hátrányt jelent(het)ett a bécsi udvari integráció szempontjából. Ebben a korszakban ugyan a magyar nemesség jelenléte a bécsi, vagy prágai uralkodói udvarban messze elmaradt a Habsburg Monarchia más országainak- cseh vagy osztrák- nemességének jelenléte mögött, a 16-17. század fordulójától azonban egyre növekszik a magyar nemesek száma az uralkodó környezetében.⁷⁰⁶ A Pálffy, Battyhány vagy később az Esterházy családok birtokainak elhelyezkedése ebből a szempontból igen előnyösnek tekinthető, ugyanis Körmendről, Fraknóról, vagy a Pálffyak Pozsony és Nyitra vármegyei birtokairól viszonylag rövid idő alatt Bécsbe lehetett jutni, ami nagyban megkönnyítette a személyes jelenlétet az uralkodói udvarban. Ungvárról és Homonnáról mindez nehezebben volt megvalósítható, amit a Drugethek közti birtokelosztási mód még nehezebbé tett, ugyanis az egyes családtagok közti, elsősorban gazdasági jellegű konfliktusok, személyes jelenlétet kívántak meg. Homonnai Györgynek az 1610-es években ugyan már nem kellett tartania a rokonai fenyegetésétől, mégsem volt túl gyakori vendég az udvarban. Ellenben viszonylag aktívan részt vett a Krakói és Rusz Vajdaság belpolitikai eseményeiben, személyes kapcsolatban állt számos várnaggyal és sztarosztával, illetve magával III. Zsigmond lengyel királlyal is, amit nem túl sokan mondhattak el magukról a magyar arisztokráciában. György

⁷⁰³ HANUY I. 380-381. Pázmány és Esterházy meghívója Nagyszombat város tanácsához Homonnai Drugeth György temetésére.

⁷⁰⁴ LADIKOVÁ 2002. 86, 99-102. Mellékletek 6. kép

⁷⁰⁵ Ezen a szempontok alapján az ország keleti részében birtokos arisztokraták lehetőségeiről és az országrész sajátosságaiból származó egyedi jelenségekről is

⁷⁰⁶ PÁLFFY 2002. KOLTAI 2012.

kapcsolatrendszerének feltárása ugyan még csupán kezdeti szinten van, de az már most is jól látszik, hogy a lengyel kapcsolatok legalább akkor, ha nem nagyobb súllyal estek latba, mint a Habsburg udvarhoz fűződő kapcsolatai, amiben a lengyelországi birtokai igen nagy szerepet játszottak.

De hivatali karrierépítés szempontjából a bécsi udvari neveltetés jelentőségét támasztja alá fia, Homonnai Drugeth János példája is, aki 1622 első felében került Bécsbe, neveléséért pedig Pázmány és Esterházy lettek felelősek.⁷⁰⁷ A fiatal főúr még ebben az évben Ung vármegye örökös főispánjává nevezték ki, amivel a német mintára Magyarországon is meghonosodó grófi címet is elnyerte, Thurzó György után másodikként.⁷⁰⁸ Több mint valószínű, hogy a kinevezés és a grófi cím, amivel egyértelműen a magyar arisztokrácia legelittebb köréhez csatlakozott, még apja érdemeinek szólt. János azonban ezt követően közel egy évtizeden keresztül a bécsi udvar közvetlen közelében tartózkodott és nevelkedett. Feltehetően Pázmány hatására - aki rendkívül komolyan vette az árvák nevelését - a grazi egyetemet látogatta, majd 1629-ben az udvarban tényleges szolgálatot teljesítő kamarások között találjuk.⁷⁰⁹

Homonnai Drugeth György hivatali karrierje még egy fontos szempontból különbözik a nyugat-dunántúli és horvát főurakétól. Még a Nádasdy, Forgách, Battyány, Zrínyi és Pálffy családok tagjainak egy-egy országos méltóság elnyeréséhez vezető úton szinte kivétel nélkül viseltek valamilyen főkapitányi tisztséget, legyen az egy-egy fontosabb végvár, vagy kerületi főkapitányi tisztség, addig a Homonnai Drugeth család tagjai egészen az 1630-as évek végéig semmiféle katonai tisztséggel sem rendelkeztek. Ez részben a felső-magyarországi főkapitányi tisztség sajátosságaiból eredeztethető, amit megszervezésétől kezdődően javarészt idegen származású főtisztok töltöttek be, akikre a Bécstől távoli, de Erdély közvetlen szomszédságában fekvő terület kormányzását nagyobb bizalommal ruházták rá, mint egy helyi arisztokratára. A nagybirtok és katonai védelmi rendszer így kevésbé kapcsolódott össze Felső-Magyarországon, mint az ország nyugati területein, ami a felső-magyarországi társadalmi elit udvari integrációjának bizonyos mértékű fáziskésését is okozta. A Bocskai-felkelést követően Forgách Zsigmond lett az első magyar származású főkapitány, aki a bécsi szerződést előkészítő tárgyalások vezetőjeként, II. Mátyás kipróbált híveként került a főkapitányi tisztségbe. Őt követően Dóczy András, Alaghy Menyhért és

⁷⁰⁷ FAZEKAS 2013. 280., 1623. április 22-én be is számolt Pázmány II. Ferdinándnak, hogy miként gondoskodnak az árvákról és vagyonukról. HANUY I. 336-337.

⁷⁰⁸ PÁLFFY 2012. 186, 190-191.

⁷⁰⁹ ANDRITSCH 1965., KOLTAI 2002. 60.

Frogách Miklós (Zsidmond fia) mind az udvari körökhöz szorosan kötődő személyek kerültek a főkapitányi tisztségbe. A Bécsben töltött éveknek köszönhetően alakulhatott ki az a bizalmi kapcsolat Homonnai Drugeth János iránt is, hogy az országrész egyik legnagyobb birtokosaként, a család addigi története folyamán elsőként, 1636-ban felső-magyarországi főkapitánnyá nevezték ki. I. Rákóczi György egyre erősödő erdélyi fejedelemségének közvetlen szomszédságában (ahol nem mellékesen a Rákócziak családi birtokai feküdtek), Homonnai János lett a Habsburg-házból származó magyar királyok legmagasabb rangú ügyintézője, ami az országbíróságig ívelő karrier egy igen fontos állomásának tekinthető.

Végül, Homonnai György és leszármazottai karrierjében és talán politikai irányultságának alakulásában is nagy szerepet játszott, hogy György, magyar viszonylatban tekintve igen korán áttért a katolikus hitre és az ellenreformáció egyik legnagyobb patrónusává vált az 1610-es években, ami a család sorsának későbbi alakulására is igen nagy hatással volt.

VI. Homonnai Drugeth György és a katolikus megújulás kezdetei

VI. 1. A jezsuita missziók tevékenysége Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben

A jezsuiták magyarországi megjelenése Oláh Miklós esztergomi érseksége alatt, a trienti zsinat befejező szakaszával egy időben történt. A humanista érdeklődésű főpap tevékenységéhez köthető a magyarországi ellenreformáció és katolikus megújulás kezdeti lépéseinek megtétele. Ennek eredményeként 1561-ben megkezdte működését a nagyszombati jezsuita kollégium, amely mindössze hat évig működött. A megszűnés okaiként a megfelelő anyagi fedezet hiánya mellett a páterek nyelvi hiányosságait és a helyismeret hiányát lehet megemlíteni. A kollégium bezárása ellenére a magyarországi misszió gondolata ezt követően is felszínen maradt, amit Draskovich György kalocsai érsek, bíboros karolt fel. A megüresedett turóci prépostság alapítványából szorgalmazott egy kollégium felállítását, ami azonban nem nyerte el Claudio Acquaviva rendfőnök tetszését, így hosszú belső viták után csak 1589-ben létesült misszió Znióvárán, majd 1591-től kollégium is, ami 1598-ban kedvezőbb fekvése miatt áttelepült Vágsellyére. Az 1600-as évek elején tehát ez a két jezsuita központ működött a Magyar Királyság területén, Vágsellye mint kollégium, Znióvárán pedig rezidencia, vagyis missziós központként.⁷¹⁰

Jelentősebb szerephez jutott azonban a rend az Erdélyi Fejedelemségben. Betelepítésük hasonló nehézségekkel járt, mint a királyi országrészben, Báthory István személyében azonban nagyobb formátumú támogatójuk volt. Lengyel királyként, 1576-tól kiszélesedtek Báthory lehetőségei és 1579 őszére megérkeztek az első szerzetesek Kolozsmonostorra, az egykori bencés rendházba, majd 1581-ben beköltözhetek Kolozsvárra. Hamarosan Gyulafehérváron és Váradon is megtelepedtek, ahol alsóbb iskolát működtettek. Báthory István halála utáni első kiűzetésükig a katalógusokban egyértelműen megfigyelhető, hogy a lengyelországi rendtartománnyal álltak szoros kapcsolatban az erdélyi jezsuiták, számos lengyel származású rendtag szolgált Erdélyben.⁷¹¹ Báthory István halálát követően kezdődött meg az erdélyi misszió leválasztása a lengyel rendtartományról

⁷¹⁰ MOLNÁR 2009. 20-26.

⁷¹¹ CATALOGI I. 426-430.

és a magyar részekkel együtt az ausztriai provinciába integrálása.⁷¹² Ezt követően Bárhory Zsigmond mellett tűntek fel ismét a rend tagjai Erdélyben, Alfonso Carrillo vezetésével, aki a fejedelem személyes tanácsadója is volt. Carrillót 1600-ban osztrák provinciálissá nevezték ki, ami az ausztriai rendtartomány perspektíváját kiszélesítette és Rómában is egyre intenzívebben, kezdtek foglalkozni az erdélyi ügyekkel is. Carrillo mellett Giovanni Argenti tevékenysége lendítette meg az erdélyi misszió ügyét, aki a keleti (orosz) misszióból visszatérve töltött hat évet Erdélyben.⁷¹³

Felső-Magyarország egészen a 17. század elejéig kiesett a jezsuiták tevékenységi köréből. Pázmány Péter Kassára érkezésének időpontjáig csupán néhány tapogatózó próbálkozásról maradtak adatok. Az első ilyen, Antonio Possevino és a katolikus ecsedi Báthory Miklós országbíró kapcsolatfelvétele 1583 elején, amikor az Erdélyből Bécsbe igyekvő jezsuita egy vadászaton találkozott a főúrral Ecsed környékén. Báthory Miklós azonban két évvel később meghalt, a helyét átvevő unokaöccse, István pedig a kálvinizmus jól ismert védelmezője és a jezsuiták ellensége lett. Noha Possevino őt is felkereste térítő szándékkal, próbálkozása hasztalan maradt.⁷¹⁴ Ecsed és környéke ugyanakkor kiváló központnak tűnt az akkoriban virágzó erdélyi missziók és Magyarország között, így nem meglepő, hogy az első kezdeményezések a bécsi jezsuiták neveltjének, Daróczy Ferencnek Szatmár környéki birtokain indultak meg 1598 és 1600 között. Átmeneti missziós központ létesült Darócon, ahol a Vágsellyéről ide érkezett Marcus Pitačić páter igyekezett térítő munkát végezni, de heves ellenállásba ütközött.⁷¹⁵

Huzamosabb időt Pázmány Péter töltött először Felső-Magyarországon, a főkapitány mellett Kassán, 1601 márciusától 1602 májusáig. A Pázmány-kutatásból fakadóan talán ez a legismertebb részlete a jezsuiták felső-magyarországi tevékenységének, de szerencsés módon ez a kezdő időpontja is, így ezekre alapozva lehet tovább folytatni a kutatást.⁷¹⁶

Ezért Pázmány Péter kassai tevékenységétől, tehát 1601-től néztem át tüzetesebben a kiadott jezsuita forrásokat, egészen 1619-ig. Ez az időkeret már a rekatolizációs tevékenység összehasonlító vizsgálatának elvégzését is lehetővé teszi a Bocskai-felkelés előtti és utáni időszakban. Másrészt rendkívül kíváncsi voltam arra, hogy az 1606 végén felszámolt erdélyi

⁷¹² HORN 2002. 127.

⁷¹³ VERESS 1906.; VERESS 1983.

⁷¹⁴ BALÁZS 1997. 1-10.

⁷¹⁵ VERESS 1921. 69. Missio Darocziensis 1598., 72-74. ua. 1599., 82. p. missio Darócziensis et Szatmáriensis 1600.; tevékenységét részletesebben ismerteti: BALÁZS 1997. 4-8.

⁷¹⁶ ÖRY 1976. 73-102.; BITSKEY 2001. 71-80.

jezsuita missziók és az 1607-től egyre intenzívebben meginduló felső-magyarországiak között van-e valamilyen kapcsolat, vagy esetleg kontinuitás, akár személyi összetétel szempontjából, akár pedig a rend missziós stratégiájának szempontjából, vagy Felső-Magyarországnak más szerepet szántak.

Pázmány Ferrante Gonzaga kíséretében érkezett Kassára. A török háború harci eseményei ekkorra már áthelyeződtek az ország nyugati területeire, így a főkapitány figyelmét más dolgok felé fordíthatta. Gonzaga ennek jegyében már konkrét rekatolizációs tervekkel érkezett Felső-Magyarországra, amiben Pázmány, mint magyar, Johann Fuller pedig német nyelvű prédikátor igen fontos szerepet kaptak. A két jezsuita itteni tevékenységét művelődés –és irodalomtörténeti szempontból már alaposan feldolgozták, ezekre nem is térnek ki, ahogy a pasztorációs tevékenységük részletesebb elemzésére sem.⁷¹⁷

Két dolgot azonban kiemelnék: az egyik a jezsuiták kapcsolata a főkapitányokkal, akik Bocskai mozgalma után már mind magyarok, de jellemző módon mindig katolikus vallásúak voltak. A másik a jezsuiták leghatékonyabb térítési eszközével, az oktatással összefüggő iskolaalapítási terveik Felső-Magyarországra vonatkozóan. Ezek alapján a vizsgált korszak két részre osztható, amely között az 1611 tavaszán tartott nagyszombati zsinat a fordulópont.

Már Pázmányék első missziója során felvetődött egy Kassán létrehozandó kollégium alapításának terve, aminek gyökerei egy 1593 körül, Cesare Speciano prágai nuncius által készített tervezetre vezethetők vissza, amelyben a magyarországi teendőket foglalta össze.⁷¹⁸ Az elképzelés egy Kassán felállítandó kollégium terveit is tartalmazta, amit Antonio Possevino és Szántó István is felkaroltak és Felső-Magyarország központjában egy kelet-európai missziós központot terveztek, ahonnan észak felé és Erdély irányába is missziókat lehet szervezni.⁷¹⁹ A nuncius alapvetően egy biztos kormányzati háttérrel támogatott és szervezett, megfelelően képzett alsópapság tevékenysége révén látta megvalósíthatónak a katolikus érdekek védelmét, valamint kiterjesztését a protestánsokkal szemben.⁷²⁰ A tervezet gondolatainak fogantatása azonban a török háború kitörése miatt elodázódott, feledésbe azonban nem merült. A bécsi-zsitvatoroki békerendszer megkötésének évében ugyanis papírra vetettek egy újabb tervezetet, amely gondolataiban szinte teljesen megegyezik az

⁷¹⁷ Részletesebben a témából: HARGITTAY 2001.

⁷¹⁸ TUSOR 2008. 74-75.

⁷¹⁹ BITSKEY 2001. 74-75.

⁷²⁰ TUSOR 2008. 74-75.

1593-as javaslatokkal, benne a kassai kollégiumalapítási tervekkel.⁷²¹ A jezsuita rend azonban igen szigorú feltételekhez kötötte a kollégiumalapítást, amelynek legfontosabb eleme egy olyan biztos alapítvány volt, amely megfelelő anyagi biztonságot nyújt a rendtagok megélhetéséhez és a megfelelő színvonalú oktatási tevékenység folytatásához.

Kezdetben Pázmány Claudio Aquaviva generálishoz írt leveleiben Gonzaga buzgalmára alapozva még bízott a rendház felállításának sikerében, 1601 végén azonban már a helyzet eldurvulása miatt egyre kevesebb reményt látott rá.⁷²² Ennek megfelelően utasította Aquaviva generális Carrillót is, hogy nem a kollégiumok számát kell növelni, hanem a meglévőket kell erősíteni.⁷²³ Znióváralján és Vágsellyén meg is kezdődtek ennek jegyében a munkálatok. Joannes Werner gazdasági ügyekkel megbízott atya minden részletre kiterjedő összeírást végzett a két rendház anyagi forrásairól.⁷²⁴ Tovább rontotta a helyzetet az erdélyi jezsuiták kiűzése 1601 végén. A következő közel két évben a rend központi vezetése elsősorban az erdélyi katolicizmus helyreállításán fáradozott, és a kolozsvári rendház helyreállítását tartották a legfontosabbnak. Pázmány távozása után csak a következő főkapitány, Barbiano Belgioioso szorgalmazta újabb jezsuiták Kassára küldését, elődjéhez hasonló kollégiumalapítási tervekkel, azzal a különbséggel, hogy ő 1604. január 6-án, királyi rendelet értelmében elfoglalta a dómot a reformátusoktól. Ez az esemény fordulatot hozott Aquaviva elképzeléseiben és február elején mérsékleltre intette Carrillót a Vágsellyén megkezdett építkezések ügyében, mivel ezt követően ismét a kassai kollégium ügye fontosabbá vált.⁷²⁵ Emellett Pethe Márton kalocsai érsek, Galgóc környékén és Lőcsén erőszakos eszközökkel igyekezett elfoglalni a helyi templomokat a reformátusoktól és szintén jezsuita kollégium alapítását tervezte. 1604 tavaszára Kassára érkezett az addigi erdélyi missziót vezető Petrus Maiorius és Káldy Márton is, hogy segítsék a kollégium

⁷²¹ TUSOR 2008. 76-77. Az *Il modo de restaurare la religione in Ungheria* című emlékiratról van szó, amely szerzőjének Sebastiano Fronariari savonai esperest feltételezi Tusor Péter, aki 1593-1605 között volt a prágai nunciaturán alkalmazott. A Prágában tartózkodó pápai nuncius egyik igen fontos feladata pedig éppen a főnemesi konverziók figyelemmel kísérése és elősegítése volt (Lásd: MOLNÁR 2005. 391.) Nem tartom kizárhatónak a gondolatot, hogy Homonnai prágai tartózkodása (és megtérése) alatt személyesen is kapcsolatba kerülhetett Fronariarival, vagy a nunciussal és itt került a kollégiumalapítás ötletének magja Homonnai fejébe, összhangban a Szentszék elképzelésével. Ezt már a krakkói jezsuiták is megjegyezték 1601-ben (Lásd: MOLNÁR 2009. 102.).

⁷²² Okmánytár I. 41-42., 51.

⁷²³ Okmánytár I. 56.

⁷²⁴ Okmánytár I. 105-108.

⁷²⁵ Okmánytár I. 193-194.

felállítását.⁷²⁶ Májusra már a kassai kollégium épülete a jezsuiták birtokában volt, ahol egyelőre renden kívüli tanárokkal tervezték az oktatás beindítását. Mindezt Carrillo tartományfőnök személyesen is figyelemmel kísérhette, mivel 1604 tavaszán látogatást tett Erdélyben, ahonnan hazafelé Kassát is útba ejtette és néhány napot itt töltött.⁷²⁷

Bocskai mozgalmának megindulása azonban egyértelművé tette, hogy a jezsuiták terjeszkedési koncepciója nem alkalmazható Magyarországon abban a formában, ahogy az osztrák területeken. Először Felső-Magyarországról szorultak ki, majd Vágsellyét és Znióvárálját is el kellett hagyniuk, végük 1605 végén Erdélyből is menniük kellett.

Az ismert 1608. évi törvény után, amelyben megtiltották, hogy a rend fekvő jószágot birtokoljon az ország területén,⁷²⁸ egy kis hatásszünet következett, amíg sikerült megtalálni a megoldást a magyarországi tevékenységük folytatásához. Az új program megfogalmazása az 1611. évi nagyszombati tartományi zsinaton történt. A gyűlést ugyan Forgách Ferenc esztergomi érsek hívta össze, Fraknoi szerint azonban már Pázmány tolla volt a fő tényező.⁷²⁹ Ez a zsinat határozatain is érződik, amelyekben a jezsuita rend további működésének alapvetései is megfogalmazódtak.⁷³⁰ Ezek a rendelkezések a püspökök kötelezettségei mellett az alsópapság tevékenységét szabályozták részletesebben és a nép közti tevékenység propagálásával, valamint a magyar katolikus egyház legnagyobb problémájával, az iskolai oktatás kérdéseivel foglalkoztak. Ez utóbbi kettővel kapcsolatban egyértelműen a jezsuitákra hárult a legtöbb feladat.⁷³¹

Visszatérve az 1606 végén megszűnt erdélyi rendházak és kollégium, valamint a Bocskai-felkelés után meginduló felső-magyarországi missziók kapcsolatához: csupán minimális átfedés fedezhető fel a kettő között. A jezsuiták ekkorra már több alkalommal is kapcsolatba kerültek Homonnai Drugeth Györggyel, akinek a közbenjárásával fogadta

⁷²⁶ Okmánytár I. 275-276, 286-287,

⁷²⁷ Okmánytár I. 371-377.

⁷²⁸ CJH 1608/VIII. tc. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3112> (Letöltés ideje: 2014. 10. 11.)

⁷²⁹ FRANKL 1868. 108-110.

⁷³⁰ Határozatokat lásd.: Péterffy Károly: *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae*. Pozsony 1742. II. 203-218.

<http://books.google.hu/books?id=WKQNr6vfMvgC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false>

valamint rövid és kissé szubjektív protestáns olvasatban Szepsi Laczkó Máténál: ETA III. 142-144. , aki a Sárospataki krónikából vette át szó szerint a szöveget, lásd: Sárospataki Magyar Krónika MDXXIII-MDCXV. In: MTT IV. 82-84.

⁷³¹ Legújabban Tusor Péter ad rövid összefoglalást az eseményről, amelyen megtörtént a „*tridenti program szisztematikus adaptációja*” és meghirdetett program lett az „*organikus konfesszionalizáció*”. Lásd.: TUSOR 2014. 1088.

Bocskai Giovanni Argentit 1605-ben, Kolozsmonostoron, majd az Erdélyből való távozásuk alkalmával Homonnán tarthattak egy hosszabb pihenőt, ahol misét is mondhattak.⁷³² Itt már 1604-től magyar és szlovák nyelvű plébános is működött, előbbi egy 1604-es jezsuita misszió során maradt Homonnán.⁷³³

Az Erdélyből távozó jezsuiták közül csupán egy személy, Ladó Bálint maradt az országban, aki kezdetben Csáky István özvegyénél, Wesselényi Annánál talált menedéket, majd 1607 végétől Homonnai mellett tevékenykedett egészen 1615-ben bekövetkezett haláláig.⁷³⁴ Rajta kívül az egykor erdélyi jezsuiták közül csupán Káldy Márton bukkant fel Felső-Magyarországon. Hosszabb csehországi tartózkodás után 1615-től közvetlenül Homonnai mellett tevékenykedett 1619-ig.⁷³⁵

Sokkal fontosabb volt azonban Dobokay Sándor Felső-Magyarországra érkezése. Dobokay életútja, elsősorban irodalmi tevékenysége miatt már jól ismert.⁷³⁶ Erdélyi nemes családban született 1565-ben. Pályája Pázmány Péterrel és Forró Györggyel együtt a kolozsvári jezsuita iskolában kezdődött, majd ezt követően szinte azonos utat jártak be. Dobokay 1587-ben lépett be a jezsuita rendbe, és Pázmánnyal együtt szenvedték át a lengyelországi noviciátust.⁷³⁷ Ezt követően Bécsbe kerültek, ahol három éven át együtt tanultak. Dobokay azonban egy időre felfüggesztette tanulmányait és 1593-tól hitszónok Vágsellyén, egy évvel később pedig az esztergomi táborban gyóntató- ő volt Balassi Bálint gyóntatója- ami későbbi irodalmi működését nagyban meghatározhatta.⁷³⁸ Teológiai tanulmányait 1596-ban sikerült befejeznie Grácban. 1597-től a sellyei kollégium elöljárója volt a rendi katalógusok szerint egészen 1605-ig. 1604. december 18-áról azonban ismert egy levél, miszerint Carrillo „átengedte” Forgách Zsigmondnak Dobokayt.⁷³⁹ Forgách Ferenc esztergomi érsek 1603-ban katolizált testvére ugyanis familiáris köre katolikus hitre térítése céljából kért maga mellé jezsuita atyákat.⁷⁴⁰ Az ugyan kérdéses, hogy ekkor valóban

⁷³² Okmánytár I. 484-485., 597-598.

⁷³³ Okmánytár I. 384.

⁷³⁴ Okmánytár II. 599., életművét a homonnai kollégium 1615. évi beszámolója foglalja össze, lásd.: MOLNÁR 2009a. 116-117.

⁷³⁵ Catalogi I. 171, 184, 195, 205, 222.

⁷³⁶ MOLNÁR 2009b. 79-93., BALASSI-DOBOKAY.

⁷³⁷ MOLNÁR 2009c. 79-83.

⁷³⁸ ERDÉLYI 1969. 718-719.

⁷³⁹ „*Domino Forgas concedi ad tempus rectorem Selliae probamus, ...*” Claudio Aquaviva rendfőnök Alphonso Carrillo tartományfőnöknek Prágába, 1604. december 18. lásd.: Okmánytár I. 348-349.

⁷⁴⁰ Katolizálására: A IV. 3. fejezet, valamint, TUSOR 2011. 640-641., hitterjesztési szándékáról: Okmánytár I. 332. Giovanni Ferreri pápai követ Cinzio Aldobrandi bíborosnak, 1604. október 11. Prága.

Dobokay került-e ekkor mellé, a Bocskaival folytatott tárgyalások alatt azonban bizonyára kapcsolatban voltak. Ennek az információnak abból a szempontból van jelentősége, hogy Dobokay 1609-ben került Felső-Magyarországra, abban az évben, amikor Forgách Zsigmondot felső-magyarországi főkapitánnyá nevezték ki.

Dobokay azonban a Homonnán tevékenykedő jezsuitákhoz csatlakozott, ahol a következő évben rezidenciát hoztak létre és már célirányosan egy kollégium alapításán dolgoztak.⁷⁴¹ Mivel a jezsuiták magyarországi működésének kulcsfigurája volt, ezért a rend számára fontosabb zágrábi kollégium élére helyezték, ami miatt 1611-ben egy évre félbe kellett hagynia a felső-magyarországi missziót, ami akkorra szép sikereket könyvelhetett el. Mivel a környéken nem működött katolikus pap, ezért rengeteg lelkipásztori teendője akadt a két jezsuitának, de az elért eredmények alapján egy év múlva további szerzetesek küldését kérte a rendfőnöktől és felvetette egy missziós rezidencia létrehozásának ötletét is. Acquaviva jóváhagyta Dobokay terveit és 1610-ben négy, 1611-től pedig nyolc jezsuita dolgozott Homonnán és környékén.⁷⁴² 1609 és 1611 között 700 áttérést regisztráltak, ami szép eredménynek számít, annyit azonban hozzá kell tenni, hogy jelentős részük rutén paraszt volt, aki az ortodox egyházból tért át. A kollégiumalapítás gondolata 1612-ben merült fel először, aminek megszervezését Dobokay távozása lassította egy kicsit.⁷⁴³ Mire 1613-ban visszahelyezték Homonnára az iskola épülete már elkészült. 1613 novemberében írt levelet Drugeth György a rendfőnökhöz, amiben kérte a kollégium alapításának elfogadását és szerzeteseket kért az iskola működtetésére és a misszió bővítésére. Acquaviva azonban csak a fenntartáshoz szükséges alapítvány megléte után volt hajlandó elfogadni az alapítást. Ebből a célból Kis- és Nagykemence zempléni településeket, néhány ungvári szőlőt és 1700 forintot ajánlott fel. Mivel azonban törvény tiltotta a jezsuiták ingatlanbirtoklását, ezért az esztergomi érsekre ruházta a javakat és csak a jövedelmeiket adta át a jezsuitáknak. Jövedelmeik azonban folyamatosan bővültek a környék nagybirtokosainak felajánlásai révén. Az alapítólevél végül csak 1615. július 2-án készült el.⁷⁴⁴

⁷⁴¹ A homonnai jezsuita kollégium történetét Molnár Antall igen alaposan feldolgozta. Mivel érdemleges új forrást nem találtam, ami gyarapíthatná a meglévő adatokat ezzel kapcsolatban, ezért csak a leglényegesebb dolgokra térek ki a dolgozatomban. MOLNÁR 2009a.

⁷⁴² MOLNÁR 2009a. 102-103.

⁷⁴³ DOBY 1898. 319-320.

⁷⁴⁴ Az eredeti alapítólevél kalandos történetéről Molnár Antal részletesen ír: MOLNÁR 2009a. Nekem az eperjesi levéltárban található 18. századi másolatot volt módom kézbe venni: ŠA Prešov DH inv. c. 652/4.

Az oktatás mellett kiterjedt missziós tevékenységet végeztek, amelyek középpontjában Felső-Magyarország katolikus főurai és birtokaik álltak. A missziós stratégia már egyértelműen a nagyszombati zsinat határozataival hozható összefüggésbe. A korábbi, karhatalmi támogatástól eltérően ez már a nemesség főkegyúri jogára alapozódott, a hittérítési és lelkipásztori tevékenység mellett az oktatásra is nagy hangsúlyt fektetve.⁷⁴⁵

Érdemes áttekinteni a missziós központokat és a célszemélyeket. Az említett Forgách Zsigmond főkapitány kassai székhelye mellett a térség második legfontosabb katonai tisztségét betöltő Dóczy András szatmári kapitány mellett is folyamatosan működött néhány jezsuita. A Szepesi Kamara, vagy ekkor használatos nevén a Kassai Adminisztráció vezetője, Daróczy Ferenc is rendszeres kapcsolatban állt missziós atyákkal, így tehát a katonai és pénzügyi szervek vezetői mellett mindenhol voltak jezsuiták (és itt is megjegyzendő, hogy ezeket a posztokat mind konvertita nemesek töltötték be). A politikai és kulturális téren is vezető szerepet játszó Alaghy Menyhért mellett Pácinban, a Melith család egy-egy tagja mellett pedig Parnón és Kisvárdán működött rendszeres misszió, majd a grazi tanulmányaiból 1616-ban hazatérő Rákóczi Pál mellett szintén. 1612-től csatlakozik a sorhoz Esterházy Miklós, Munkács újdonsült birtokosa is.⁷⁴⁶

A források lehetővé teszik ugyan a téma bővebb kibontását is, itt azonban csak azt szeretném kiemelni, hogy az 1610-es évek konvertita főurai igen nagy számban koncentráálódtak Felső-Magyarországon. Az 1615-től Homonnán működő kollégium fenntartásához létrehozott alapítvány pedig elsőként, kizárólag egy világi személy felajánlásán alapult.

A felső-magyarországi tervek komolyságát és a jezsuita missziók tervszerűségét és összehangoltságát fedezhetjük fel, ha összehasonlítjuk a homonnai kollégium és mellette működő missziók tevékenységét az 1612-ben megalapított zágrábi kollégiummal. Zágrábból kiindulva, a Felső-Magyarországon is alkalmazott módszerekkel a hódoltság déli vidékét célozták meg és a ragúzai kereskedők támogatásával szinte minden jelentősebb hódoltsági városba és mélyen a Balkánra is eljutottak.⁷⁴⁷ Nem titkolt szándéka volt a missziónak az is, hogy a hódoltság után Erdély felé is terjeszkedhessenek. A misszió egyes tagjai a hitterjesztés és rekatolizáció mellett a rend kiváló információközvetítő rendszerét

⁷⁴⁵ TUSOR 2014.. 1084-1086. A homonnai kollégium évkönyveinek beszámolóí alapján, amelyeket Molnár Antal részben elemzett és közre is adott, a jezsuiták tevékenységének három területét különböztette meg: közvetlenül a Homonnai birtokokat érintő missziós feladatok, az oktatás és más főúri missziók.

⁷⁴⁶ A missziókról készített éves beszámolókat Lukács László közölte: MOLNÁR 2009a. 116-142.

⁷⁴⁷ Hódoltsági missziók I/1. 11-12.

kihasználva diplomáciai ügyekbe is belefolytak. Ilyen volt az igen mozgalmas éltű Vásárhelyi Gergely, aki Pázmány Péterhez hasonló úton, erdélyi tanulmányok után Wilnában lépett be a jezsuita rendbe 1584 tavaszán.⁷⁴⁸ Ezt követően azonban visszatért Erdélybe és kisebb megszakításokkal egészen a váradi jezsuita kollégium pusztulásáig (1602) keleti missziókban teljesített szolgálatot és szerzett kapcsolatokat. 1604-ben, Bécsben megjelent Canisius-fordításának második kiadását Daróczy Ferencek ajánlotta, akivel Basta kormányzása alatt ismerkedhetett meg Erdélyben. Vásárhelyi 1609-ben rövid ideig Forgách Zsigmond mellett tartózkodott Dobokay Sándor és Szentgyörgyi János jezsuitákkal, így a Felső-Magyarországon is szerzett némi ismeretséget és jártasságot. Egy éves alsólvindvai missziót követően az 1610-es évek elején a hódoltsági területek felé fordult a figyelme, ahová elsőként a kanizsai pasa hívására érkezett.⁷⁴⁹ Többek között Vásárhelyi beszámolójának hatására egy boszniai és magyar hódoltsági területeken folytatandó misszió gondolata fogalmazódott meg a rend vezetésében, amelynek megszervezésében és a munkálatok megindulásában Vásárhelyi is aktívan részt vett. Fő tevékenységi területe 1612-től Pécs környéke lett.⁷⁵⁰ Itt a XIII. Gergely pápa naptárreformjának bevezetése kapcsán, rövid időn belül konfliktusba került a helyiekkel, ahogyan a török előjárókkal is.⁷⁵¹ A konfliktusok elsimításában igen fontos szerepet játszott Gaspar Graciani katolikus vallású török követ.⁷⁵² Graciani 1614 és 1619 között számos alkalommal megfordult Bécsben és Magyarországon a zsitvatoroki békeszerződés ratifikálásnak és a vitás kérdések tisztázásának érdekében, mint az Oszmán Birodalom hivatalos követe. Az utazás során igen nagy figyelmében részesítette a hódoltsági jezsuitákat és aktív kapcsolatban állt a rend főnökével és az ausztriai rendtartomány provinciálisával is. A legszorosabb kapcsolatba azonban Vásárhelyi Gergellyel kerülhetett. Ennek a kapcsolatnak tulajdonítja a szakirodalom, hogy a zsitvatoroki béke 1615. évi megerősítésének 7. pontjában a hódoltsági területeken „...*való egyházi embereknek, papok, jezsuiták és barátoknak...*” oltalmazására kötelezte magát a szultán.⁷⁵³ Ennek ellenére Konstantinápolyban éppen ellenkezőleg alakult a jezsuiták tevékenységének megítélése. Michael Starzer 1615. december 11-ei jelentésében arról számolt be, hogy a nagyvezír helyettese (kajmakám) panaszkodott a jezsuiták

⁷⁴⁸ HOLL 1983. 153.

⁷⁴⁹ HOLL 1983. 154.

⁷⁵⁰ Hódoltsági missziók I/1. 16.

⁷⁵¹ HOLL 1983. 155-156.

⁷⁵² STOY 1995. 49-112

⁷⁵³ SALAMON 1867. 269.

tevékenysége nyomán felmerülő békebontásokról, konkrét példaként pedig éppen Pécsét hozta fel.⁷⁵⁴ Feltehetően ezen ügyek elsimítása lehetett az oka, hogy Vásárhelyi 1616 elején Konstantinápolyba utazott Gracianival, aki ekkor a készülődő moldvai hadjárat ügyeivel foglalkozott.⁷⁵⁵ Ebben egy igen fontos mozzanatot jelentett Homonnai Drugeth György és Radu Șerban összehangolt hadműveleti terve Bethlen Gábor ellen.⁷⁵⁶

A pápai diplomácia az 1610-es évek elején szintén kiemelt figyelmet szentelt a magyarországi és erdélyi eseményeknek, különösen a Bethlen Gábor fejedelemségre kerülésével megnövekedett török veszély miatt. A diplomáciai iratokban igen gyakran előkerültek a hódoltsági missziókat érintő kérdések, és aktív figyelemmel kísérték Homonnai Drugeth György Bethlen ellenes akciójának előkészítését is.⁷⁵⁷ A pápai államtitkárságot felügyelő Scipione Borghese bíboros 1616 márciusában igen pontos információkkal rendelkezett Homonnai terveiről, ami a nyár derekáig előtérben is maradt. Ekkor azonban a helyzet katonai eszkalálódásának megfékezésére beleegyeztek Pázmány Péter Felső-Magyarországra küldésébe, amit mintegy politikai próbafeladatnak szántak az érseki kinevezés előtt álló exjezsuitának.⁷⁵⁸ Ezzel azonban éppen az ellenkezőjét érték el, ugyanis az egykori jezsuita megjelenése enyhén szólva is felkorbácsolta az indulatokat a kassai részgyűlésen, ami talán jellemezte a nemesség nagy részének állásfoglalását a rend felső-magyarországi tevékenységével kapcsolatban is.⁷⁵⁹

Pázmány Péter felkereste Homonnait is, megbeszélésükről azonban semmiféle dokumentum sem ismert. Minden valószínűség szerint Pázmány ekkor már legfőbb patrónusa, Melchior Klesl tanácsait követte a megbízatásban. Klesl 1616. június 3-án keltezett levelében tájékoztatta Pázmányt a legfrissebb eseményekről, Forgách Zsigmond főkapitány, Dóczy András és Ali budai pasa egyezkedéséről, valamint a Konstantinápolyból megérkezett Graciani álláspontjáró, aki követet küldött Homonnaihoz, hogy visszaléptesse.

⁷⁵⁴ ÖStA HHStA Türkei I. Karton 102. Konv. 1. 1615. december fol. 60. r. v. A jelentés szerint a francia követ mellett már évek óta tevékenykedett néhány jezsuita Konstantinápolyban is, akik nagyban hozzájárulhattak a kajmakám negatív véleményéhez.

⁷⁵⁵ Gracianinak ugyanis a zsitvatoroki béke sikeres lezárásnak jutalmául a Moldvai hospodárságot ígérték a Portán.

⁷⁵⁶ Az említett konstantinápolyi utat követően Graciani már mozgalom megfékezése érdekében lépett fel Melchior Kleslnél. Lásd.: ÖStA HHStA UA. AA. Fasc. 168. Konv. B. fol. 1. r. v. A mozgalomról és nemzetközi beágyazottságáról: VIII. 4. fejezet, valamint: BORBÉLY 2014. 295-309.

⁷⁵⁷ TUSOR 2014. 1099-1100.

⁷⁵⁸ TUSOR 2014. 1100.

⁷⁵⁹ Erről a részgyűlés végzései kiválóan tudósítanak: Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Batthyány-gyűjtemény Cat. V. Administratio i. Articulorum Hungarorum in carponensi dietae, 1606-1635. 21-24. p.

A Titkos Tanács elnöke ebben a levélben szintén az akció megfékezését tartotta célszerűnek, sőt Homonnai felléptetését egészen addig nem tartotta tanácsosnak, amíg Bethlen a fejedelem.⁷⁶⁰

Jelentős katonai készülődés ellenére Homonnai támadása elmaradt, Radu Șerban pedig Lengyelországba távozott, így Pázmány is a béke helyreállításában elért sikereiről számolhatott be II. Mátyásnak augusztus közepén.⁷⁶¹ A támadás azonban inkább a lengyel-török moldvai összecsapások kimenetele miatt maradt el, mintsem Pázmány közbenjárásának hatására. 1616. augusztus elején ugyanis Szkender pasa csapatai vereséget mértek a lengyelekre Moldvában, az új vajdává azonban a várakozásai ellenére mégsem Gaspar Gracianit nevezték ki.⁷⁶² Igen széles körű és eddig kellően nem tisztázott politikai ambíciói szempontjából azonban feltétlenül ragaszkodott a román vajdaság megszerzéséhez, éppen ezért minden eszközt megragadott célja elérése érdekében. Homonnai Drugeth György erdélyi ambíciói pedig éppen egybevágtak ezzel, így az ügye időre-időre előkerült az oszmán-Habsburg diplomáciában is. Vásárhelyi Gergelynek ezekben a színpalak mögötti egyeztetésekben tételezhetünk fel némi szerepet. 1617-ben ugyanis maga mögött hagyva a hódoltsági missziót, ismét kelet felé orientálódott és élete utolsó éveiben Erdély és Bécs között ingázott. Ekkori tevékenységét azonban már legalább annyira a politikai információgyűjtés jellemezte, mint a katolikus hitélet ügyeinek fellendítése. Erdélyi tartózkodásairól ausztriai feljebbvalóinak és Rómának is rendszeresen beszámolt, 1618 júliusában pedig egyszerre királyi pátensszel és Graciani török nyelvű útlevelével utazott Erdélybe Homonnai Drugeth György országbíró társaságában.⁷⁶³ Konkrét információk hiányában egyelőre az együttműködés csak feltételezhető, de mindenképpen további kutatásokra érdemes a jezsuita atya politikai és diplomáciai szerepe Bethlen Gábor támadásának előzményeit illetően, majd Homonnai 1619. novemberi betörése és Graciai moldvai vajdaságának összefüggéseiben.

A jezsuita rend és a missziók mindezek ellenére elsődlegesen a katolikus hitélet fellendítését tűzték ki célként. A katolikus hit terjesztése terén a Homonnai birtokokon és a munkácsi misszióban érték el a legnagyobb sikereket Felső-Magyarországon. Az itt élő, igen nagyszámú rutén katolizálásán Esterházy Miklóssal közösen dolgoztak. Kezdetben, a Lengyelországban egyre terjedő unitus egyházi normákat akartak rákényszeríteni az ortodox

⁷⁶⁰ MHHD 19. 20-22.

⁷⁶¹ MHHD 19. 22-24.

⁷⁶² Gracianit Parnos és Naxos szigetek hercegévé nevezték ki ekkor.

⁷⁶³ HOLL 1983. 157-158.

ruténekre, ennek 1614-es kudarca után pedig a jezsuiták vették át a munkát. Egészen pontos számadatokkal sajnos nem rendelkezünk a megtérések számáról. A szláv nyelvű lakosság nagyobb arányú megtérésére lehet azonban abból következtetni, hogy egyre növekedett a Csehországból származó, szláv anyanyelvű rendtagok száma. Homonnára 1618-1619 folyamán heten érkeztek. Georg Aquitanus sziléziai jezsuita, aki itteni tartózkodása alatt retorikát, Alex Fronde pedig grammatikát tanított, Georg Aulus fizikai munkát végzett, Tobias Mohaupt szakács volt, Martin Seiffridt humán osztályokban tanított, Wolfgang Sylvanus lelkipásztori feladatokat látott el. Két jezsuitát, a cseh Jan Pozdřasky-t és a sziléziai Melchior Grodecký-t Homonnán szenteltek pappá.⁷⁶⁴ Ez utóbbi, Csehországból érkezett rendtag, Grodeczki Mihály néven az egyik kassai vértanú lett Pongrácz István és Körösi Márk mellett 1619. szeptember 7-én, Bethlen Gábor támadása után néhány nappal. Homonnai azonban már szeptember 2-án feloszlatta a kollégiumot, az ott tartózkodó 13 páter pedig az éjszaka közepén összecsomagolt és elindult Lengyelország felé, a krosnói rendházba.⁷⁶⁵

A magyar lakosság körében végzett munka eredményét talán még nehezebb számokban, vagy nagyságrendileg is kifejezni. Ezért itt csak arra utalnék, hogy a nikolsburgi szerződés megkötését követően, a Bethlen uralma alá került területen Alaghy Menyhért zempléni főispán (1622), majd országbíró (1625) egy igen aktív és politikai szempontból is meghatározó kisebbség vezetője maradt. Ez arra enged következtetni, hogy a jezsuiták és számos katolikus nemes elmenekülése után is maradt katolikus kisebbség Felső-Magyarországon, ami alighanem a jezsuiták tevékenységének az eredménye. Ezekre az alapokra támaszkodva Homonnai Drugeth György fia, János 1630-tól igyekezett tovább folytatni az apja által megkezdett munkát.

VI. 2. Az unitus egyház meghonosításának kísérlete Felső-Magyarországon

Sajnos nem maradtak fenn sem Homonnai Drugeth György tevékenységével, sem pedig a birtokai igazgatásával kapcsolatos források olyan mennyiségben és részletességben, hogy a korbeli osztrák, vagy cseh konvertita arisztokraták hasonló tevékenységével párhuzamba állíthassuk a felső-magyarországi katolikus felekezetszervezés ezen korai példáját. A

⁷⁶⁴ KOVÁCS 2008. 50-51.

⁷⁶⁵ MOLNÁR 2009a. 143. Dobokay Sándor november 13-ai levelében számolt be az eseményekről Vitteleschi rendfőnökeknek.

jezsuiták tevékenységéről is csupán az általuk évente készített beszámolókból nyerhetünk információkat, amelyek megtérések ezreiről adnak számot.⁷⁶⁶ Pontos számadatokkal ugyan nem bizonyítható minden megtérés, de a homonnai uradalom korabeli agrártörténetével foglalkozó kutatások felfigyeltek rá, hogy az 1610-es évek folyamán ugrásszerűen megnövekedett a kereszténydénárt fizető, szántógazdálkodást azonban nem folytató jobbágynépesség száma.⁷⁶⁷ A jelenséget a szántógazdálkodás hanyatlásával magyarázták, - amit a szerző kétségbe vonhatatlanul bizonyított is- viszont úgy gondolom, hogy nem alaptalan a földesúr térítő munkáját is a folyamat háttérében látni. A jezsuiták támogatása mellett Homonnai nagy hangsúlyt fektetett a birtokain élő, jelentős számú görögkeleti szertartású rutén jobbágy áttérítésére. A Magyar Királyság északkeleti részén, Sáróstól Máramaros vármegyéig viszonylag nagy számban és homogén tömbökben élő rutének ekkor a munkácsi püspökség joghatósága alatt álltak.⁷⁶⁸ A homonnai és Ungvár-nevickei uradalmak urbáriumai és adóösszeírásai szintén jelentős számú rutén népességről adnak számot. Ez a középkor folyamán Podóliából, Halicsból és Bukovinából betelepült keleti szertartású népesség a helyi lakosság társadalmi, kulturális és erkölcsi normáitól lényegesen eltérően módon élt, ami a 16. század közepétől számos problémát vetett fel.⁷⁶⁹ A keleti szertartás egyes liturgikus elmeit babonaságnak tekintették, de ellenszenvet váltott ki az is, hogy tizedet csak saját püspöküknek fizettek, javarészt állattartó gazdálkodásuk miatt pedig az állami adóterhek alól is kihúzták magukat, vagy a szabad évek letelte után továbbköltöztek. Már a 16. században történtek kísérletek,- elsősorban Rákóczi Zsigmond részéről- a munkácsi püspök egzisztenciális függésbe vonására, ami által az egész keleti szertartású közösség fölött bizonyos mértékben befolyást kívántak szerezni és szabályozni az istentiszteleti formákat. Homonnai Drugeth György azonban már más irányból közelítette meg a problémát. A jezsuiták tevékenysége révén nagy hangsúly helyeződött a személyes meggyőzés útján történő áttérésre is, nagyobb szerep jutott azonban annak, hogy az 1596-os breszti ortodox szinóduson a kijevi metropolita kilenc püspökéből hat jelenlétében ratifikálták az uniót a katolikus egyházal. Ezzel a Lengyelország területén működő görögkeleti egyház képviselői elismerték a pápa egyházfői méltóságát és a katolikus egyházi hierarchiát, dogmatikai és liturgikus ügyekben azonban megtartották az addigi szokásaikat. Homonnai lengyelországi birtokai által személyesen tapasztalhatta meg az unió előnyeit,

⁷⁶⁶ MOLNÁR 2009a. 116-142.

⁷⁶⁷ KIRILLI 1966. 446-447.,

⁷⁶⁸ VÉGHSEŐ 2011. 13-18.; valamint HODINKA 1923. 3-7.

⁷⁶⁹ VÉGHSEŐ 2011. 13-18.

amely a katolikus felekezetszervezés számára az első lépésül szolgálhat a görögkeleti rutének katolizálásához. Felvette a kapcsolatot a Stanisław Sieciński Przemyśl-i római katolikus püspökkel, majd az ő ajánlására⁷⁷⁰ Esterházy Miklóssal közösen megkeresték Athanasius Krupeczky püspököt a magyarországi (munkácsi) unió létrehozásának ügyében.⁷⁷¹ Mivel a munkácsi püspököt nem sikerült megnyerni az unióra- bár ennek részletei források hiányában tisztázatlanok-, Krupeczky a homonnai uradalom jelentékeny számú ruténjának meggyőzéséhez látott. Sikerült is megnyernie jó néhány papot, az unió kihirdetésére azonban nem került sor, ugyan 1614 pünkösdjén kísérletet tettek rá. Ekkor a kászinbródi templomban őrzött ikon búcsúünnepére több ezer zarándok gyűlt össze, akiket nem engedtek be a templomba. A tömeg ezen felháborodva Homonnaira és a püspökre támadott, akiknek menekülniük kellett a helyszínről. A görög keleti egyház fejlődésével behatóan foglalkozó Véghseő Tamás a kísérlet kudarcából úgy vonta le a következtetést, hogy „a keleti közösségből kiinduló kezdeményezés nélkül és püspökük mellőzésével, sőt ellenében elindított uniós folyamat nem vezethetett sikerre.”⁷⁷²

Megállapítása a katolikus felekezetszervezéssel kapcsolatban is megállja a helyét, ugyanis kizárólag a földesúri akaratból fakadó katolizációs törekvések megvalósulása még az olyan felső-magyarországi főurak birtokain sem volt kivitelezhető, mint Esterházy Miklós, vagy Alaghy Menyhért. Ennek talán legfontosabb okaként Bethlen Gábor 1619. szeptemberi támadását kell megemlíteni, aminek következtében a jezsuitáknak ismét menekülniük kellett Felső-Magyarországról, ahová egy évtizedig vissza sem térhettek. Ez idő alatt a protestáns egyházak ismét megerősödhetek az erdélyi fejedelem védelmében, aki nem melleleg a katolikus egyházat szinte teljesen megfosztotta birtokaitól a területen. A katolikus egyház gyengítése azonban nem járt a katolikusok üldözésével, vagy hátrányos megkülönböztetésével.

⁷⁷⁰ VÉGHSEŐ 2011. 30.

⁷⁷¹ ŠA Prešov DH inv. c. 828/16., Esterházy Miklós és Krupeczky közti kapcsolat a későbbiekben is megmaradt, mivel azonban Esterházy 1620-ban elveszítette a munkácsi uradalmat, szorosabb együttműködésre nem került sor kettejük között.

⁷⁷² VÉGHSEŐ 2011. 32.

VII. Bethlen Gábor ellenfele

Bethlen Gábor fejedelmi trónra lépésével és uralkodásának első éveivel kapcsolatban általában három nagy és egymással összefüggő problémacsoport relációjában szokták vizsgálni az eseményeket. Ez egyik problémacsoport az erdélyi fejedelem Portával és a magyar királlyal fennálló viszonya. Szorosan ide tartozik a magyar uralkodó és az Oszmán Birodalom közti kapcsolat is, harmadik kritikus pont pedig Bethlen hatalmának megszilárdítása a fejedelemségen belül. Ennek a kapcsolatrendszernek a bonyolultságát mutatja, hogy Bethlen Gábor erdélyi fejedelemségét a bécsi udvar közvetlen török fenyegetésként értékelte ugyan, katonai támadással azonban mégsem avatkozott be. Ennek hátterében egyrészt a linzi gyűlés döntése állt, amely nem adta meg a háború megindításához szükséges anyagi támogatást az udvarnak, másrészt pedig a magyar, osztrák és cseh rendek ellenállása.

1615 májusára hosszadalmas tárgyalások után részben sikerült rendezni az Erdélyi Fejedelemség és a Magyar Királyság közti közjogi kapcsolatot a nagyszombati szerződésben, melynek titkos pontjaiban Bethlen elismerte azt a közjogi elvet, miszerint Erdély a Magyar Korona elválaszthatatlan része.⁷⁷³ Kicsivel több, mint egy hónappal később megtörtént az 1606 óta függőben lévő török béke ratifikálása Habsburg részről. A legvitatottabb területi kérdések megoldása és a hajdúpalánkok lerombolásának ügye azonban 1618-ig húzódott, Erdéllyel kapcsolatban pedig egyáltalán nem született kompromisszum.⁷⁷⁴ Ez a két okmány ettől kezdve hivatalos kereteket szabott a felek politikai mozgásterének, a gyakorlatban azonban számos kérdés megoldatlan maradt, amelyek mentén igen éles törésvonalak keletkeztek.

Homonnai Drugeth György ebben az időszakban tűnt fel, mint az udvar által nem hivatalosan támogatott erdélyi fejedelemjelölt, aki mellett Bethlen fejedelemségével elégedetlen, valamint Lippa átadása miatt szembe került csoportok gyülekeztek. A magyar történetírás a Homonnai névvel jelzett mozgalom tevékenységét, mint a személyes ambícióktól fűtött főúr egyéni akcióját tartja számon, aki a budai pasával is tárgyalásokat folytatott a fejedelemség megszerzése érdekében, és akit a bécsi udvar a nyílt háború

⁷⁷³ OBORNI 2014. 877-914.; vö. LUKINICH 1918. 241-244.

⁷⁷⁴ PAPP 2011. 916-918. valamint a tárgyalások fontos mozzanatait: STOY 1984. 49-112, a békeokmányok és a kiegészítő szerződések: SALAMON 1867. 265-278.

meghiúsulását követően trónkövetelőként léptettek fel Bethlennel szemben.⁷⁷⁵ A szakirodalom általános vélekedése jórészt a magyar belpolitikai viszonyok, ezen belül is a felső-magyarországi rendek állásfoglalásából indul ki, akik a leghevesebben tiltakoztak a tizenöt éves háború lezárása óta fennálló békés állapot megbontása ellen.

Az újabb szakirodalmakban azonban egyre hangsúlyosabb szerepet kap az a nézet, miszerint a Habsburg Monarchia vezető körei az 1610-es években egy jóval szélesebb körű politikai terv kivitelezésére törekedtek.⁷⁷⁶ Ennek célja, a Duna-medencében olyan hatalmi helyzet kialakítása volt, amely a török kiűzését, vagy legalábbis visszaszorítását segítette volna elő. A két román vajdaság és különösen Erdély kulcsszerepet játszott a bécsi Titkos Tanácsot vezető és II. Mátyás kormányzatára legnagyobb hatással lévő Melchior Klesl elképzeléseiben. A bécsi püspök politikáját alapvetően meghatározta a küszöbön álló nagy török háború víziója, ami nem csak a Habsburg monarchia országait, hanem az egész keresztény Európát fenyegeti. Ennek megelőzése, pontosabban az elkerülhetetlennek vélt háborúra való felkészülés érdekében az uralkodói (császári) hatalom megerősítése mellett a Magyar Királyság területi integritásának visszaállítását tartotta az egyik legfontosabb célnak, amelynek első lépése Erdély megszerzése volt.⁷⁷⁷ Erdélyt visszaszerzése nem csak a törökökkel szembeni stratégiai szerepe miatt volt fontos a bécsi udvarnak, hanem Magyarország szorosabb felügyelet alá vonásának szempontjából is, de kiindulási pontként szolgálhatott a két román vajdaság irányába is.⁷⁷⁸

A török háború kérdése azonban nem csak a bécsi udvarban volt napirendre tűzve ebben az időszakban, hanem szélesebb európai kontextusban is megfigyelhető egy általános törökelleni attitűd felerősödése. Még azonban a Hofburg egy támadó jellegű, alapvetően azonban mégis defenzív törökpolitikát igyekezett sikerre vinni a kereszténység védőbástyájának tartott Erdély visszaszerzésével, addig egy Nyugat-Európából kiinduló, de egészen Moldváig terjeszkedő vallási alapokon szerveződő késői keresztes mozgalom az egész Balkán-félsziget felszabadítását és Konstantinápoly visszafoglalását tűzte ki célul.⁷⁷⁹ A bécsi udvar lehetőségei természetesen jóval korlátozottabbak voltak abból a szempontból, hogy a Habsburg Monarchia megóvása érdekében a realitások talaján kellett maradnia a törökökkel szembeni fellépéssel kapcsolatban. Az Ordo Militiae Christianae legfőbb célját

⁷⁷⁵ MAKKAI 1986. 810-812.; PÉTER 1986. 644, 666.

⁷⁷⁶ ALMÁSI 2013. 323-327.; CZIRÁKI 2013. 77-102.; PAPP 2011. 416-421.

⁷⁷⁷ CZIRÁKI 2013. 79-92.; CZIRÁKI 2012. 323-366.

⁷⁷⁸ ALMÁSI 2013. 323-327

⁷⁷⁹ LEITSCH 1985.161-169.; GÖLLNER 71-83.; PAUN 2012. 76-79.

azonban éppen a közös ellenséggel, a törökkel szembeni fellépés adta, amelynek lehetőségeit leginkább az anyagi források korlátozták.⁷⁸⁰ Ennek érdekében a Militia vezetői aktívan keresték a kapcsolatokat az európai államok uralkodóihoz, így II. Mátyáshoz, számos itáliai fejedelemhez és a közismerten katolikus érzelmű III. Zsigmond lengyel királyhoz. A rend keleti ágának megalakulásakor az elsőként felvett tagok között találjuk Homonnai Drugeth Györgyöt, valamint Radu Șerban Habsburg pártfogásban tevékenykedő volt havasalföldi vajdát, illetve számos lengyel mágnást, akik aktívan kivették a részüket a lengyel-török összetűzésekből.⁷⁸¹ Az 1610-es években kiélesedő lengyel-oszmán konfliktus egyik forrása- a kozákság pusztításai mellett- a Moldva feletti befolyás kérdése volt. Ez Bethlen Erdélyére, majd pedig első hadjáratára is igen nagy hatással volt, ahogyan a két román vajdaság politikai irányultsága is.⁷⁸²

Homonnai György Bethlen elleni szervezkedését ebben a szélesebb kontextusban vizsgálva egy jóval nagyobb szabású és erőteljes vallási színezetű mozgalom részeként értékelhetjük, amelynek szálai a Habsburg Monarchián kívülre is elértek. Az alábbiakban ebből a szempontból veszem vizsgálat alá Homonnai mozgalmát tevékenysége nyomon követésével, valamint kapcsolati rendszere feltérképezésével.

VII. 1. Kapcsolat az erdélyi emigránsokkal

Az 1610-es években Homonnai volt Felső-Magyarország egyik legnagyobb birtokosa, akinek kezében- Bálint halála után- egyesült az egész családi vagyon. Mindez politikai befolyására is kihatással volt. Zemplén és Ung vármegyék főispánsága mellett 1610-től királyi főpohárnokmester lett, homonnai birtokközpontja pedig a jezsuita rend felső-magyarországi missziós kiindulópontja volt. Mindezeket figyelembe véve nem meglepő, hogy az erdélyi katolikus „párt”- vagy korabeli megnevezéssel *Fractio Germanica*- és főként annak prominens képviselői, Kornis Zsigmond, Sarmasághy Zsigmond és legfőként Kendy István gyakori vendégek voltak a felső-magyarországi, elsősorban katolikus nemesség körébe, így Homonnainál is. Az erdélyi katolikus elit már a század elejétől aktív kapcsolatokat ápolt a magyarországi főnemességgel, amit házassági kapcsolatokkal is

⁷⁸⁰ PARMA 2011. 247-265.

⁷⁸¹ KEVENHÜLLER 711-714.

⁷⁸² GEBEI 2013. 93-115.; SCHMIDT 97-120.; GÖRÖG 1904. 577-591.

igyekeztek elmélyíteni.⁷⁸³ Ilyen házasság volt Kendy István és Chapy (Kapy) Zsuzsanna frigye, amit 1608 telén Parnón tartottak. Az esküvő nem csak abból a szempontból érdekes, hogy Chapy Krisztina Rákóczi Zsigmond mostohalánya volt, ezzel Kendy sógorságba került Homonnai Bálinttal, hanem azért is, mert Kendy hosszabb időt tölthetett Felső-Magyarországon. Ezért Báthory Gábor meg is gyanúsította különféle kétes tárgyalások lebonyolításával.⁷⁸⁴ A vád nem volt teljesen alaptalan, ugyanis Szepsi Laczkó Máté krónikájában úgy jegyezte fel az eseményt, mint az első pápista gyűlést, „*holott Báthory Gábor ellen végezének, hogy reá menvén, kiűzzék országából vagy degradálják vagy elüssék rajta*”.⁷⁸⁵ Kendyéknek ekkorra már világossá vált, hogy Báthory Gábor nem váltja be a fejedelemségéhez fűzött reményeket a katolikus egyház pozícióinak visszaállítása és Erdély nyugati (Habsburg) orientációjú irányítása szempontjából ezért megkezdtek bécsi kapcsolataik hasznosítását saját érdekeik érvényesítéséért. Többek között ennek a tevékenységnek tudható be az 1610 tavaszán megkísérelt széki merénylet a fejedelem ellen, amelynek gyanúsítottai a katolikus nagyurak voltak, fő vádlott pedig Kendy István.⁷⁸⁶ Kendy István, Sarmasági és Kornis Zsigmond, Sennyei Pongrác ekkor Bécsbe menekültek és igen tevékenyen szervezkedtek Báthory megbuktatásán, de nem csak a Habsburg uralkodó, hanem a III. Zsigmondhoz és a jezsuita rend generálisán, Claudio Aquaviván keresztül a pápai udvarban is rendelkeztek kapcsolatokkal.⁷⁸⁷ Kendy elsősorban a lengyel kapcsolatokat intézte, Kornis Zsigmond Pozsonyban tevékenykedett, Sennyei Pongrác pedig Kassán teljesített szolgálatot Forgách Zsigmond mellett. A szervezkedés-összhangban Forgách egyébként is támadó szándékú terveivel- 1611 elején egy erdélyi hadjárat előkészületeit indította el. Ahogy azt fentebb már részletesebben is tárgyaltam, Homonnai György ekkor éppen a Szokoly György elleni perrel és a terebesi uradalom visszaszerzésével kapcsolatosan igen jelentős mértékben bekapcsolódott ebbe a szervezkedésbe és legkevesebb 400 emberrel csatlakozott Forgách seregéhez, amely június 29-én indult meg Erdély felé. Velük egy időben a havasalföldi vajda, Radu Șerbán⁷⁸⁸ is megindította a támadást a havasokon keresztül Báthory ellen és még Forgáchék megérkezése előtt vereséget mért rá Brassó mellett. A két sereg augusztusban egyesült és

⁷⁸³ HORN 2005a. 188-191.

⁷⁸⁴ HORN 2005b. 186.

⁷⁸⁵ ETA III. 152.

⁷⁸⁶ HORN 2005b. 166-167.

⁷⁸⁷ ORGONA 2007. 136-143.

⁷⁸⁸ Vele részletesebben a következő fejezetben foglalkozom.

fejedelmválasztó országgyűlés összehívását kísérelték meg Medgyesre, eredménytelenül. Idő közben azonban megérkeztek az oszmán hadak Báthory felmentésére és szeptember 29-én vereséget mértek Forgách és Radu csapataira a moldvai határ közelében. Forgách október 11-én, Szucsavából értesítette II. Mátyást a kudarcról és megírta, hogy a moldvai vajda közbenjárásával menlevelet kaptak, és Lengyelországon keresztül tudnak visszatérni Dóczyval és Homonnaival Magyarországra.⁷⁸⁹ *„Kilenczed napig bujdosunk az havasban az urakkal együtt ut nélkül. Az honnan az urak Moldva felé tértenek, mi is velük együtt. Az urak eszekben vévén, hogy Molduára fakadnak ujjonon ki, meg állotanak az urak. Azt mondották, hogy az kinek lova birja, lássa, ők Molduára mennek ki, onnan Lengyel országra mennek ki. De akkor immár igen kevés embernek volt lova, mert meg holt, ki meg öttünk.”* Így számolt be Baksi Mihály urának, Mágóchy Ferencnek a hazaútról.⁷⁹⁰ Homonnai György természetesen az „urak” között volt, a hátramaradt többség azonban Máramaros felé próbált visszajutni Magyarországra, nagy részüket levágták, vagy fogságba ejtették Báthory emberei.

Az erdélyi katolikus menekültek tehát továbbra is emigrációban maradtak. A többségük elsődleges tartózkodási helye Felső-Magyarországon lehetett, ugyanis a számukra kiutalt havi járandóságot a Szepesi Kamara fizette nekik, valamint kisebb birtokaik is voltak a területen.⁷⁹¹ Kornis Zsigmond Bécsben és Pozsonyban próbálta menteni a helyzetüket és újabb támadás megindítására rábírní a magyar tanácsosokat, de mint egy 1613. április 7-én Homonnainak küldött félig optimista hangvételű leveléből is kiderül, *„a magyar tanács akarattya bizony dolog az, hogy eöfölsége megh békéllyék Batoryval, abban elébb végeth érvén, Annak utána Bathori által Restitualhattia eö feölsége Raduli vajdat orszaghaban, minket is jóságinkban”*.⁷⁹² Ez Kornis Zsigmondnak személy szerint sikerült is, de nem békés megegyezés révén, hanem Báthory meggyilkolását követően Bethlen Gábor mellé

⁷⁸⁹ Forgách Zsigmond II. Mátyásnak, 1611. október 11. Szucsava. VERESS 1937. 209.

⁷⁹⁰ VERESS 1937. No. 176.

⁷⁹¹ VERESS 1937. No. 6.

⁷⁹² MNOL OL P 108. Fasc. E. No. 116. Kornis Zsigmond Homonnainak Bécs, 1613. április 7. Előző év augusztusából is ismert egy levél, amit Kornis Homonnainak írt. Abban Meszlény Imrét, testvére, Kornis Boldizsár egykori szolgáját ajánlja Homonnai figyelmébe, aki *„kár lenne, hogy más idegent szolallion látván maganak is leg nagiob kedvet kedhez’, magamis lattia Isten mind ennyi nagi fogiatkozásommal is megh tartom vala, de ugian oda kedhez kivankozik vala.”* MNOL OL P 108. Fasc. E. No. 117.

csatlakozott és még az 1613. évi szebeni országgyűlésen visszakapta erdélyi birtokainak jelentős részét.⁷⁹³

Ugyanezt elérhette volna Kendy is, ám ő kezdettől fogva gyanakvó és ellenséges volt Bethlennel szemben és nem fogadta el a felkínált visszatérés lehetőségét. Kendyről is igen gyakran Homonnainál tartózkodott, befolyása pedig nagyban meghatározta a Bethlen elleni szervezkedés kezdeteit. 1614 márciusában még Prágában sürgette az Erdély elleni támadást, akinek a vezetőjéül Homonnait javasolta, július elején pedig Homonnáról bujtogatta Radu Șerbant Bethlen ellen.⁷⁹⁴ A következő év elejéről már maga a fejedelem írta Daróczy Ferenc kamarai prefektusnak, hogy „...*az elmúlt napokban Kendi István őfelségéhez csak postán fel menvén, olyan dolgokat vitt volna véghez, hogy Radoly vajdát is ott fenn Hauasfeoldere haddal készítenek, itt alatt is több compicisivel, az el oszlott hajdúságot is ujolag ismét gyűjtenek, és azokban is mi módokat akarnának követni, több dolgokat értünk, látunk és hallunk...*”⁷⁹⁵

1615 januárjából marad fenn az első írásos nyoma Homonnai elképzeléseinek is, amikor egy reverzálisban fejtette ki, hogy milyen tevei vannak Erdéllyel kapcsolatban, ha sikerül Bethlent eltávolítani a fejedelemségből.⁷⁹⁶ Ez a dokumentum, amely kétséget kizáróan a bécsi udvar sugallatára készült, Erdélyt a középkori vajdaság szerepkörébe kívánta visszahelyezni: elsősorban a katolikus vallás döntő befolyásra juttatását hangsúlyozta. Kormányzati berendezkedés tekintetében Homonnai hűbérként kapja a magyar királytól a vajdaságot, a várakba pedig német őrséget helyeznek. A reverzális tökéletes mértékben egybecseng az udvar Erdély megszerzését illetően már egy évtizede formált koncepciókkal.

Kendy István elsősorban lengyel kapcsolatainak keresztül szervezkedett Homonnai mellett. 1615. október végén Stanislaw Domaraczkinak lengyel követ Homonnaitól hazafelé

⁷⁹³ A Kornis család történetével behatóan foglalkozó Orgona Angelika úgy értékeli Kornis Zsigmond Bethlennel kapcsolatos állásfoglalását, hogy ő volt az erdélyi katolikus párt vezetői közül az első, akiben megért az önálló Erdély szükségességének gondolata. ORGONA 2007. 143-148.

⁷⁹⁴ VERESS 1937. No. 8.; EOE VI. 540.

⁷⁹⁵ VERESS 1937. No. 34. Bethlen Gábor levele Daróczy Ferenc kamarai prefektusnak. 1615. január 4., április 9-én pedig Dóczy András szatmári kapitányt kereste meg panaszaival: „*Kendy István küldözgeti szolgálait Credentionalisokkal. Most sem szűnik, eözenget sokaknak, seöt kiilek affirmálja, hogy eö feölsége Homonnay uramat akarja promotealni az Erdélyi Fejedelemségre, semmit az mostani csendes állapothoz ne bizzanak, mert az Trachtatus végbe nem megyen, és vérrontással végheza akarja vinni eö Feölsége intentumat, ha küleönbem nem lehet ...ellenben rettentti azokit Basta idejebeli vesedelemmel...*” MNL OL E 172 Archivum familiae Dóczy 1. d. 384.

⁷⁹⁶ „Reversales domini Homonna ratione Transylvaniae de 8. jan. A 1615” EOE VII. 204-208.

menet megbetegedett, egy szolgája pedig Bethlenhez szökött és átadott neki a több levelet is, amit Kendy István a lengyel kancellárnak írt. Ezekből a levelekből értesült Bethlen Homonnai budai pasával folytatott tárgyalásairól, valamint a moldvai és havasalföldi vajdaságok elfoglalásának összehangolt támadási tervéről.⁷⁹⁷

VII. 2. Kapcsolat a moldvai és havasalföldi vajdákkel

Az 1600-as évek elejétől a tizenöt éves háború tapasztalatai alapján a bécsi vezetés is érdekelt volt a román vajdaságok politikai irányultságában, de a lengyelek is egyre aktívabban belefolyt a Moldva feletti hatalmi vetélkedésbe. A Lengyel-Litván Nemesi Köztársaság és a Porta viszonyában ugyanis Jan Zamoyski halála után (1605 jún.) lényeges változás állt be. Zamoyski Báthory halála után is igyekezett következetes török-barát külpolitikát folytatni, aminek eredményeként III. (Vasa) Zsigmond Habsburg jelöltekkel szembeni trónra lépését sikerként könyvelték el Konstantinápolyban. A Habsburg-oszmán háború kirobbanása után a Porta igyekezett megnyerni Lengyelország szövetségét. Cserébe megerősítették a moldvai hospodárságban Jeremia Movilát (Mohyla, Movila) és leszármazottait, akik rokoni kapcsolataik révén lengyel befolyást érvényesítették Moldvában.⁷⁹⁸ Ez a befolyás azonban nem a lengyel uralkodóval szembeni függést jelentett, hanem Jeremia rokonságának, Michael Wiśniowiecki, Stanisław Potocki és Samuel Korecki mágnessok érdekérvényesítését.⁷⁹⁹ Ezek a lengyel nemesek magánhadseregeiket bocsátották a Movilák rendelkezésére, ami segítségével Jeremia testvére, majd fia, Konstantin egészen 1611-ig moldvai vajda volt, a lengyel befolyást pedig a folyamatosan itt állomásozó

⁷⁹⁷ Kendi levelét 1615. szeptember 30-án, Terebesen írta, Domaraczki válasza pedig október 8-án kelt. MNL OL E 196. Fasc. 101. No. 4. Kiadva: EOE VII. 289-292. Eszerint Homonnai 100 ezer forinttal járult hozzá a lengyelek és Simeon Movilă készülő moldvai hadjáratához. Bethlen 1615. január 26-án értesítette ezekről Thurzó nádort, majd február 4-én az uralkodót is. Itt szerepel először- és utoljára is- hogy Homonnai az erdélyi fejedelemségért cserébe Lippa, Jenő és Várad, sőt egészen a Vaskapuig terjedő erdélyi területek átadását is megígérte a törököknek. Ezt Bethlen Gábor a portán tartózkodó követ jelentette neki. – Borsos Tamás? megnézni EOE. VII. 302-305.; 307-312.

⁷⁹⁸ Ezzel kapcsolatban, 1595-ben történt először megegyezés egy bizonyos Ahmed bég és Zamoyski között Cecoránál, majd 1598-ban a szultán (III. Mehmed) hivatalos szerződéslevelet adott ki a Jeremia Movila moldvai vajdaságáról. A szerződésben emellett nyíltan bátorították III. Zsigmondot, hogy foglalja el Husztot, Kassát és Munkácsot, aminek birtokában a szultán meg is fogja erősíteni. Lásd.: Ottoman-Polish. 125-127.

⁷⁹⁹ Jeremia Movilă felesége Csomortány Erzsébet csíkszéki székely családból származott. Hat fiúgyermekük mellett négy lányuk is született: Anna Stanisław Potocki felesége, Regina Michael Wiśniowiecki, Maria Stefan Potocki, Ecaterina pedig Samuel Korecki hitvese volt. Lásd. SCHMIDT 1887. 32-35.

helyőrség biztosította.⁸⁰⁰ 1611-ben részben Báthory Gábor tevékenysége következtében szorították ki a török csapatok a lengyeleket Moldvából és helyezték pozícióba saját jelöltjüket, Ștefan Tomșát. Ekkor kényszerült távozni Havasalföldről Radu Șerban is. A Movilák örökletes moldvai igényit azonban továbbra is aktívan propagálta Jeremia özvegye, aki tizenhat éves fiát akarta visszajuttatni a vajdaságba. Farkas Boldizsár 1614. május 23-án Kővárból jelentette Dóczy Andrásnak, hogy nagyszámú lengyel csapat gyülekezik Kamenecnél (Kamienica) Stefan Potocki parancsnoksága alatt, hogy Moldvára támadjanak és visszahelyezzék Alexander Movilát.⁸⁰¹ A sereg végül a kozákok ellen vonult, a lengyel készülődés híre azonban a Portára és Bécsbe is eljutott.⁸⁰² A közvetítő személy pedig könnyen lehet, hogy Homonnai György volt, ugyanis Gavrilas (Gabriel) Movilă január 9-én egy szolgáját küldte Homonnaihoz, aki részletesen beszámolt neki a lengyel készülődésekről.⁸⁰³ De felesége, Nádasdy Kata is kapcsolatban állt Elizabeth Movilával, aki február végén egy szekér bort küldött Homonnainénak, amiért közben járt az ügyében.⁸⁰⁴ Ez a kiélezett helyzet a Homonnai-Kendy szervezkedés szempontjából is igen kedvező volt, valamint a bécsi emigrációban élő Radu Șerban is aktív figyelemmel kísérte az eseményeket és napi kapcsolatba állt II. Mátyással és Ferdinánd főherceggel.⁸⁰⁵ A volt havasalföldi vajda támogatása ennek köszönhetően kiemelt figyelmet kapott a bécsi udvarban és a Habsburg-portai követek megbízatásának is részévé vált.⁸⁰⁶ A Porta alkalmazásában álló, valójában azonban Habsburg érdeket érvényesítő Graciani és Starzer 1614-1615 fordulóján meglehetősen kedvező körülményeket teremtett Konstantinápolyban Șerban havasalföldi visszahelyezése érdekében, amiről Ali budai és Szkender boszniai pasákkal is tárgyalásokat folytattak. Ezekről a tárgyalásokról és Homonnai állítólagos hadgyűjtéséről Bethlen is tudomást szerzett, de a szervezkedés mögött Kedyt feltételezte. Válaszul 1615. január 18-án hadfelkelést hirdetett Kolozsvár mellé.⁸⁰⁷

⁸⁰⁰ Grausame Zeiten. 62-64..

⁸⁰¹ HURMUZAKI IV/1. 554-555.

⁸⁰² SCHMIDT 1887. 99.

⁸⁰³ A levélben sajnos semmilyen konkrét dolgot nem említett. Gavrilas Movila levele Homonnainak 1614. Január 9. Zolkiev VERESS 1937. No. 1.

⁸⁰⁴ Helizabet Mohilowa levele Homonnainé Nádasdy Katához. Uscie, 1614. február 23. VERESS IX.

⁸⁰⁵ A bécsi udvar hójáradékot (*menstrualis pecunia parata*) rendelt ki Radu számára, aminek kifizetésével a pozsonyi Magyar Kamara megbízva. A vajda azonban gyakran panaszkodott, hogy a kamara egyáltalán nem fizet neki, vagy sóban és egyéb megalázó módon hajlandó csak kiadni a járandóságát. Egy konkrét példa: Radu Șerban II. Mátyásnak. Bécs, 1614. szeptember. VERESS 1937. No. 27.

⁸⁰⁶ PAPP 2012. 917.

⁸⁰⁷ EOE VII. 209-211.

A zsitvatoroki békeszerződés hivatalos ratifikálása Radu Şerban számára is igen kellemetlen helyzetet teremtett. A békeszerződésben ugyanis nem esett szó sem Erdéllyel, sem pedig a két román vajdasággal kapcsolatos kérdésekről. Mivel a problémás török-magyar határkérdésekben az 1594. évi állapotokat vették visszaállítandónak (*status quo ante bellum*) Havasalfölddel kapcsolatban Radu Şerban értelmezésében ez azt jelentette, hogy a Habsburg befolyás teljes megszűnésével visszaáll a közvetlen török függőség, ami számára elfogadhatatlan volt.⁸⁰⁸ Tovább rontotta kilátásaikat, hogy a lengyel-török konfliktust 1617 szeptemberében, időlegesen lezáró buszai (Gonorivka) békében a lengyelek kötelezték magukat, hogy sem Radu Şerban havasalföldi, sem pedig Homonnai György erdélyi trónkövetelő számára nem nyújtanak segítséget és lemondanak minden moldvai igényükről.⁸⁰⁹

VII. 3. Homonnai Drugeth György „mozgalma”

1615 elejére több szempontból is kedvezőnek mutatkozott a helyzet Homonnai fellépéséhez. A linzi birodalmi gyűlésen ugyan vereséget szenvedett a Klesl által forszírozott török elleni háború terve, a veszély azonban a valóságban nem volt olyan nagy. Sőt a végek ügyének rendezése és a Zsitva torkolatánál kötött béke ratifikálása egyre sürgetőbbé vált a keleti hadszíntéren lefoglalt Porta számára is. Az ügyek rendezéséhez a béke szempontjából kedvező személyi változások is hozzájárultak. Konstantinápolyban a belső pártharcok következtében kivégezték Naszúh pasa nagyvezírt, akinek helyét Öküž Mehmed vette át. Ez a változás a hódoltsági területeken is nagyban éreztette hatását. Ezzel majdnem egy időben ugyanis a Tirjáki Haszan pasa halálát követően üresedésben lévő budai beglerbégséget 1614. október 17-én Kádizádé Ali foglalhatta el ismét, aki 1606-ban szintén budai pasaként kiemelkedő szerepet játszott a béketárgyalások folytatásában. Újbóli kinevezésével tehát a Habsburgok egykori tárgyalópartnere vette át a hódoltság irányítását.⁸¹⁰ Homonnai szempontjából szintén igen kedvező volt ez a változás, ugyanis Ali volt unokabátyja egyik legkitartóbb támogatója Rákóczy Zsigmonddal szemben. Bethlennek a portai fordulat abból a szempontból szintén hasznára vált, hogy sikerült elkerülni Lippa átadását, mivel a frissen kinevezett Mehmed nagyvezír az utolsó pillanatban engedélyezte, hogy a várat csak a

⁸⁰⁸ GÖLLNER 1968. 75.

⁸⁰⁹ Ottoman-Polish. 347-348.

⁸¹⁰ SUDÁR 2011. 978-984.

Habsburg béke megkötése után adják török kézbe.⁸¹¹ Ali azonban személyes sérelemként élte meg a kudarcot, ami nem tett jót az egyébként is régóta ellenséges viszonyuknak.

A török fél engedékenyebb magatartásának tudható be az is, hogy II. Mátyás és a Hofburg hangulata a linzi gyűlés elutasító döntése után még inkább Bethlen ellen fordult. 1615 elején szinte esélytelennek tűnt a megegyezés, annak ellenére is, hogy Bethlen már késznek nyilatkozott a Báthoryval kötött pozsonyi szerződés pontjainak elfogadására is.⁸¹²

A Habsburg-török kapcsolatfelvételben, majd a tárgyalások lebonyolításában különösen jelentős szerepet játszott a dalmát származású Gaspar Graciani (Grațiani, Graziani) kalandor-diplomata, aki évek óta a Porta szolgálatában állt. Kiváló nyelvtudása, korábbi kereskedelmi tevékenységéből származó kapcsolatai és nem utolsó sorban katolikus vallása rendkívül hasznosnak bizonyult a keresztény hatalmakkal folytatott diplomáciai tárgyalásokban.⁸¹³ Konstantinápolyban már az 1610-es évek legelején igen jó kapcsolatba került Michael Starzer állandó portai követtel, aki több alkalommal is Klesl figyelmébe ajánlotta a fiatal diplomatát. Graciani első ízben a linzi birodalmi gyűlésen vett részt a Porta megbízottjaként, ahol felvetette, hogy török részről felmerült az igény a béke megerősítésére és a határvidék problémás kérdéseinek rendezésére.⁸¹⁴ Miután a bécsi udvar részéről is meggyőződött a tárgyalási szándék komolyságáról visszatért Konstantinápolyba és megkezdődtek az előkészületek. A tárgyalóküldöttség vezetőjének Ahmed kihaját nevezték ki, a fontosabb szerepet azonban Gracianinak szánták. A tárgyalások sikeres lebonyolításának jutalmaként kilátásba helyezte a nagyvezír az egyik román vajdaság hospodárságát, ami ettől kezdve visszatérő elemmé vált Graciani elképzeléseiben.⁸¹⁵ A felvillantott lehetőség folyamatosan ébren tartotta a figyelmét a Moldva-Havasalföld-Erdély relációban felmerülő lehetőségekkel kapcsolatban. Tekintetbe véve, hogy az 1610-es években jelentősebb török haderő felvonulása Európában csak ezen a területen történt, az oszmán vezetés számára is igen fontos volt.

Az udvar részéről 1615-ben azonban még háttérbe szorult Homonnai, Kendy és Radu Șerban ügye a küszöbön álló török béke ratifikálásának utolsó lépései mögött. Ennek érdekében elodázhatatlanná vált Erdély helyzetének rendezése, vagyis a magyar tanácsosok

⁸¹¹ EOE VII. 12-13.; Tholdalagi Mihály évkönyve 1613-15-ből. 7-9.

⁸¹² OBORNI 2011. 900.

⁸¹³ STÖY 2004. 49-74.; Radu G. Păun úgy jellemzi Graciani összeköttetéseit, hogy „*nehezebb azt megmondani, hogy kivel nem állt kapcsolatban.*” Lásd. PAUN 2012. 68-69.

⁸¹⁴ STÖY 2004. 75-76.

⁸¹⁵ STÖY 2004. 81.

és a birodalmi rendek részéről régóta szorgalmazott megegyezés Bethlennel. Ez ügyben a tárgyalások február elejétől, igen körülményesen és vontatottan haladtak, ami végül május 6-án a nagyszombatban aláírt szerződéssel zárultak. Témánk szempontjából említést érdemel, hogy a tárgyalandó pontok közé vették Homonnai György Huszttal kapcsolatos igényeit is, érdemi döntés azonban nem született az ügyben. Hat nappal később befutott Bécsbe a béke ratifikálásával megbízott török küldöttség és megkezdődött a török, latin, német és magyar nyelvű szerződésváltozatokban lévő eltérések kijavítása.⁸¹⁶ Graciani rendkívül aktív közreműködött a munkálatokban és számos részletkérdésben tárgyalásokat folytatott a Hofburg legfelsőbb köreivel, a budai és boszniai pasákkal és több alkalommal megfordult Konstantinápolyban.⁸¹⁷

Homonnai és Radu Șerban ügye az 1615-ös béketárgyalások alatt holtpontra került, amiből a lengyelországi és moldvai események zökkentették ki. Elizabeth Movilă és lengyel támogatóinak érdeklődése az előző évi meghíúsult támadás ellenére aktív maradt, Moldvában pedig egyre nagyobb lett az elégedetlenség Ștefan Tomșa kegyetlenkedéseivel és uralkodásával szemben.⁸¹⁸ 1615. szeptember 19-én havasalföldi bojárok levele futott be Homonnaihoz, amiben támogatásukról biztosították és „*mind azokat a conditiokat, melyeket az mi Urunk ő Nagysága Raduly vayda végezett fő boieri és plenipotentarius követi által... Homonnay György urammal ... minden tehetségünkkel megtartatjuk és magunk is megtartjuk.*”⁸¹⁹ A Homonnai mellett tartózkodó Kendy István szintén akcióba lendült és a lengyel király támogatását kérte Homonnai és Radu terveihez.⁸²⁰

1615 novemberében Michael Wiśniowiecki és Samuel Korecki seregeikkel felvonultak a Dnyeszter partvidékén, majd november 21-én Iași mellett vereséget mértek Ștefan Tomșa zsoldosseregére és kiűzték a vajdaságból. Helyére Alexander Movilă-t választották meg a bojárok.⁸²¹ Következő év tavaszán azonban meghalt Wiśniowiecki, akinek gyászmenetében szinte az egész lengyel helyőrség elhagyta Moldvát, mindössze

⁸¹⁶ STOY 2004. 84-91.

⁸¹⁷ További- elsősorban levéltári- források bevonása tisztázhatja a Homonnaival és Radu Șerbannal kapcsolatos hosszabb távú terveket, amelyben a bécsi udvar és az oszmán vezetés bizonyos körei is érdekeltek voltak és amely összehangolása Graciani tevékenységének tulajdonítható. Jelen tanulmányban csupán munkahipotézisként tételezem fel ezeknek a terveknek a meglétét.

⁸¹⁸ Grausame Zeiten. 68-70.

⁸¹⁹ VERESS 1937. No. 41.

⁸²⁰ EOE VII. 289-290.

⁸²¹ Grausame Zeiten. 70-71.

hatszáz ember maradt Korecki és az ifjú vajda mellett.⁸²² A moldvai helyzet megoldásával megbízott Szkender pasa török csapatokat adott Tomşa mellé, aki sikeresen kihasználta a kínálkozó lehetőséget és visszafoglalta a vajdaságot, de pozíciója igen instabil volt.

A Portán azonban casus belli-ként értékelték a lengyel betörését, amit a kozákok folytonos portyázásai is tetézték. A lengyelek elleni hadjárat szerdájává Szkender pasát nevezték ki 1616 tavaszán, majd komolyabb török csapatösszevonásokra került sor a Temesközben.⁸²³ Szkender úgy döntött, hogy Erdélyen át vonul a lengyel hadszíntérre, ezzel egy füst alatt kívánta lezárni Lippa átadását és csatlakozásra kényszeríteni Bethlent, akit szintén a lengyelek ellen vezényeltek.⁸²⁴

Homonnai kora tavasz óta gyűjtötte a csapatait és a lengyel határhoz közeli birtokain állomásozott. Március 18-án Radu Şerban értesítette, hogy „...legyen hála az Uristennek, mindenek által menven, semmifele akadályunk nincsen immár, se némettől, se töröktől, mert oly fundamentomat vetettünk az dologban, kin Nagyságod örvendezni fog, megértvén az dolgot mi töllünk; sőt azt irhatunk Nagyságodnak, hogy önnek maga a török es Gratian⁸²⁵ felette igen siettettek, hogy ezt az occasiót ne hagyjuk, hanem procedáljunk dolgunkban, quoniam fronte capillata post haec occasio volna. Hetfüig ezt az szolgálkat elvárjuk, kedden Istennek segitsigiből megindulunk, mert mü innen teljességgel elbucsuztunk, mi semmit sem késünk, hanem menten megyünk Nagyságodhoz kötelességünk szerint.”⁸²⁶ A vállalkozásához az udvartól is megkapta a szükséges segítséget. Dóczy András szatmári kapitány parancsot kapott Prágából, hogy győzze meg a vármegyéket Radu és Homonnai megsegítéséről.⁸²⁷ Michael Adolf von Althan pedig személyesen levélben kereste fel Fekete Péter hajdúkapitányt, hogy elnyerje támogatásukat.⁸²⁸ De nem csak a hajdúk toborzásában segített Althan, hanem igen jelentős összegű kölcsönöket is folyósított Homonnainak: 1616. március 7-én 10400 forintot, május folyamán pedig további 17270 forintot.⁸²⁹ Mivel sajnos csak az iratok elenchesai maradtak meg, így csupán az összegekről rendelkezünk adatokkal, a kölcsönszerződés tartalma és feltételei nem ismertek.

⁸²² Grausame Zeiten. 72-73. A helyzet nehézségeit fokozta, hogy Stanisław Żółkiewski koronahetman parancsban rendelte el, hogy minden lengyel csapat hagyja el Moldvát.

⁸²³ SUDÁR 2011. 984.

⁸²⁴ VERESS 1937. No. 68, 71.

⁸²⁵ Gaspar Graciani

⁸²⁶ VERESS 1937. No. 65.

⁸²⁷ VERESS 1937. No. 74.

⁸²⁸ SZILÁGYI 1881. 407-408.

⁸²⁹ MNL SML XIII. 13. 296. Acta debitorum- elenchus.

Április végén Forgách még Szentmártonból tájékoztatta Thurzót, hogy „*ismég felhivaták Munkácsba az hajdú kapitánokat, és ott levén Dóczy uram, Eszterhasi uram, Homonnai uram, nagy titkos tractába vótak velek. Annakfelette valami másfél ezer kozák is érkezett az Bestyéd alá*”.⁸³⁰ Hamarosan azonban Forgách is csatlakozott a gyülekezéshez és május 9-én, Dóczy Andrással Esterházy Miklóssal aláírtak egy bizonyáglevelet, amelyben fogadalmat tettek, hogy támogatják Homonnait az erdélyi fejedelemség megszerzésében és minden eszközzel segíteni fogják, hogy meg is tartsa azt.⁸³¹ Ez a dokumentum egyértelműen bizonyítja, hogy Dóczy és Forgách tisztában voltak Homonnai terveivel, még ha nem is voltak minden részletébe beavatva. Felső-Magyarország legfontosabb katonai tisztviselőinek támogatása igen komoly háttérrel biztosított a Bethlen elleni akciónak. Ennek tudatában Homonnai biztosítottnak érezte a helyzetét és május végén egy támadási tervet adott ki csapatfőnökei számára, amelyben a tervezett erdélyi hadművelet részleteiről utasította őket.⁸³²

Radu Şerban legkorábban csak áprilisban indulhatott meg Nagyszombatból mivel májusban csatlakozott Homonnaihoz Felső-Magyarországon. Itt azonban a rendek ellenállása megghiúsította a toborzási terveiket. Már Zemplén vármegyében- ahol Homonnai György volt a főispán- megtagadták a csatlakozást a vármegyei rendek.⁸³³ 1616. április végén azonban Samuel Korecki csapatai ismét betörték Moldvába, sikeresen kiverték Tomsát, majd benyomultak Havasalföldre is.⁸³⁴ A megghiúsult toborzási kísérletek után nyilvánvalóvá vált, hogy Şerban nem fog tudni Erdélyen át Havasalföldre vonulni, így nyár elején módosultak a tervek. Egyetlen esély a lengyel seregkehez való csatlakozás volt, amelyek segítségével visszafoglalhatja Havasalföldet, majd onnan Erdélyre törhetnek. Ennek reményében Radu Şerban június közepére Lengyelországba, majd Moldvába távozott.

Az 1616. június elejére kialakult helyzet Homonnai számára azonban legalább annyira bonyolult és kétes kimenetelű volt, mint Bethlen számára, akit a török átvonulás is fenyegetett. Szorult helyzetéből nem volt más kiút, mint Lippa átadása, ami török részről stabilizálta, sőt megmentette fejedelemségét, a keresztény hatalmak azonban mélységesen

⁸³⁰ Forgách Zsigmond a nádornak. Szentmárton, 1616. április 30. EOE VII. 317-319.

⁸³¹ ŠA Prešov DH inv. c. 828/17.

⁸³² MNL OL F 12 Lymbus V/5/15.

⁸³³ Szepesi Laczkó Máté krónikája. 156-158., valamint Radu Şerban közölte a tényeket Hans von Molarttal Ungvárról május 22-én VERESS IX. No. 75.

⁸³⁴ VERESS 1937. No. 78. Dóczy András jelentése II. Mátyásnak, 1616. május 26.

elítélték. A szakirodalomban általános elterjedt megállapítás, hogy Homonnai Lippa átadásának hírére megindította csapatait Bethlen ellen.⁸³⁵ Júniusban lezajlott ugyan egy csata Konyárdnál, amit a Homonnai zsoldjában álló hajdúk vívtak Rédey embereivel, ez azonban nem a tervezett főserég támadása volt, hanem egy hajdúcsapat Fekete Péter vezetésével, aminek a jelentős részét a Lippáról elmenekült hajdúk alkották.⁸³⁶

A döntő összecsapásra Moldvában került sor a lengyelek és törökök között. Bethlennek Lippa átadásával sikerült elérnie, hogy Szkender ne Erdélyen vezesse át a török sereget, hanem a Duna mentén és sikerült elodáznia a hadjáratban való részvételét is. A török-tatár csapatok augusztus 3-án Drăcșaninál vereséget mértek a lengyelekre. Korecki, Elizabeth Movilă és fia török fogságba kerültek, majd nem sokkal később Konstantinápolyba küldték őket.⁸³⁷

A lengyelek moldvai kudarca megghiúsította Homonnai és Radu Șerban terveit, de keresztülhúzta Gaspar Graciani számításait is. 1616 nyarára megtörtént a török-Habsburg béke ratifikálása mindkét részről, Graciani pedig jelentkezett Konstantinápolyban a jutalmul beígért vajdaságért. A Portán azonban jobbnak látták az addigi havasalföldi vajdát, Radu Mihneát Moldvába helyezni, Gracianit pedig Parnos és Naxos szigetek hercegévé nevezték ki.⁸³⁸

VII. 4. Bethlen Gábor első támadása és a homonnai csata⁸³⁹

Homonnai és Radu ezt követően a bécsi udvarban talált befolyásos támogatóra Michael Adolf von Althan személyében, aki az 1600-as évek elejétől katonai és fontos diplomáciai feladatokat teljesített.⁸⁴⁰ Althan 1615-től kapcsolatban állt Charles Gonzague de Nevers herceggel, aki egy nagyszabású keresztes hadjárat szervezésén munkálkodott,

⁸³⁵ MAKKAI 1986. 108-110., NAGY 1969. 102-104. Ez utóbbi munka igen részletesen foglalkozik az 1616. évi katonai eseményekkel, mind a török mozgósítás, mind Bethlen hadvonulásai, mind pedig a Homonnai zsoldjában álló hajdúk részéről, így jelen tanulmányban részletesebben nem térek ki azokra.

⁸³⁶ MNL OL E 196. Fasc. 42. Nr. 45. Rédey Ferenc tudósítása a konyárdi csatáról.

⁸³⁷ Grausame Zeiten. 73.

⁸³⁸ STOY 2004. 99-100.

⁸³⁹ A fejezet szintén kiegészítésre vár: egyrészt a csata eseménytörténetét akarom részletesen áttekinteni, másrészt pedig Nagy Lászlónak azt a tézisé vizsgálok meg, hogy Homonnai beütése következtében hiúsult volna meg Bécs ostroma 1619 őszén.

⁸⁴⁰ MOLNÁR 2005. 390-398.

amelynek célja a Balkán-félsziget felszabadítása és Konstantinápoly visszafoglalása volt.⁸⁴¹ A francia herceg Pére Joseph kapucinus szerzetes segítségével itáliai kapcsolatokra is szert tett, a Habsburg udvarban pedig Althan lett az ötlet legjelentősebb támogatója. 1617 végén Radu Șerban és Homonnai György bizalmas tárgyalásokat folytatott Althan bécsi házában, majd csatlakozott hozzájuk Gaspar Graciani és Nevers herceg megbízottja, Denis Marquemont.⁸⁴² A tárgyalások fő témája egy formálódó lovagrend keleti ágának létrehozása volt, amelynek vezetőjévé Althant szemelték ki. A Militiae Christianiae rend alapító okmányát először olasz és francia nyelven állították ki Párizsban, 1618 augusztusában, a keleti ág pedig november 17-én Olmützben alakult meg.⁸⁴³ Az ekkor felvett huszonkilenc tag közül néhányat mindenképpen érdemes megemlíteni! Rögtön az első helyen találjuk Radu Șerbant (*Radulis Fürst in der Wallachen*), majd Julius Heinrich szász herceget követően „*Samuel Herzog von Korecky*”, a Moldvában török fogságba esett lengyel mágnást, akit a Habsburg portai követ Herman von Czernin 13000 aranyforintért váltotta ki 1617-ben.⁸⁴⁴ Homonnai Drugeth György az ötödik helyen szerepel a felsorolásban.

Az olmützi ünnepélyes aktust követően Nevers hercege Krakkóba utazott, hogy megnyerje III. Zsigmond támogatását a tervezett török elleni fellépéshez.⁸⁴⁵ Althannak, a rend keleti ágának vezetőjeként szintén az volt az elsődleges feladata, hogy minél több lengyel nemest és román bojárt nyerjen meg az ügynek, valamint minél ütőképesebb haderőt tudjon kiállítani a moldvai határon. Igen kedvező fordulat állt be ebből a szempontból Moldvában is, mivel 1619. február 4-én Gaspar Gracianit nevezték ki vajdává. Graciani ugyan nem volt tagja a Militiának, de a bécsi tárgyalások alatt- még oszmán diplomataként- felajánlotta szolgálatait a törökök ellen. Konkrét céljai nehezen megállapíthatók, de az eddigi kutatások alapján a két román vajdaság és Erdély egyesítésére törekedhetett, ami saját uralma alatt lengyel védnökség alá helyezkedett volna.⁸⁴⁶

Homonnai Drugeth György magyarországi birtokainak elhelyezkedése és Bethlen Gáborral szembeni tevékenysége szintén kiemelt figyelmet kapott a Militia körein belül. Különösen 1619 végén, mikor az oszmán szövetséges erdélyi fejedelem megindította hadait Magyarországon át, hogy csatlakozzon a cseh felkelőkhöz. Ennek hírére Althan megkezdte a

⁸⁴¹ CREMER 1981. 153-168.

⁸⁴² GÖLLNER 1968. 71, 76.

⁸⁴³ GÖLLNER 1968. 72.; KEVENHÜLLER. 711.

⁸⁴⁴ STOY 1984. 101.

⁸⁴⁵ GÖLLNER 1968. 73

⁸⁴⁶ STOY 2004. 306-315.

toborzást Lengyelországban II. Ferdinánd kérésére, az ügyben hivatalos hatáskörrel bíró Stanisł Żółkiewski nagyhetmannak azonban jelzés értékűen elküldte a Militia jelvényeit is.⁸⁴⁷

1619 szeptemberében, Magyarországra érve Bethlennek szinte az első dolga volt, hogy a Homonnai birtokait elfoglalja. Ezt követően azonban szinte teljesen figyelmen kívül hagyta a további eseményeket és Rákóczi György figyelmeztetése ellenére is minden figyelme Bécs ostromára irányult. Homonnai eközben Lengyelországban toborzásba kezdett, Graciani pedig Moldvából kezdte meg az áskálódásokat Bethlen ellen. Nagyobb eredményt Homonnainak sikerült elérni. Mintegy 2500 kozákkal és az orosz háborúban harci tapasztalatot szerzett lisowczyk csapatokkal 1619 novemberében betört Felső Magyarországra és két ízben is vereséget mért Rákóczi csapataira.⁸⁴⁸ A zsoldosok azonban a győzelmet követően szétszéledtek és fosztogatni kezdték a zempléni vidéket, Homonnai pedig hiába sürgette Althan csatlakozását, nem kapott segítséget, így december elején szerviensei egy jelentős részének kíséretében ismét Lengyelországba távozott.⁸⁴⁹ „*A kővéraiban mindazáltal fizetött népet hagy, hogy ő számára megtartsák és hamar való napon megsegíti őket.*”⁸⁵⁰ Az egyik legfontosabb ilyen erősített hely, a csicsvai vár volt, amit Homonnai egyik hátrahagyott szerviensére, Herenchényi István gondjaira bízott. Herenchényi magas beosztású uradalmi tisztviselő lehetett Homonnai György szolgálatában, akinek igen nagy rálátása volt a Drugeth birtokok igazgatására. De Bethlen támadásának

⁸⁴⁷ SCHMIDT 1887. 107.; GEBEI 2013. 96-98.

⁸⁴⁸ „...numerum Kozakorum militum, eorum quos Liseovianos vocant, circiter 2500, qui et totam Moscoviam rapinis.” Magyar regesták. 151., A hadi események részletes leírását lásd.: NAGY 1969. 182-199.

⁸⁴⁹ Erről Szepsi Laczkó Máté némileg másként emlékezett meg: „*Homonnai György hadait elbocsátván, Lengyelországba szalada. Az udvara népe és maga hada az ország határáig elkisérék, de élnem ménének vele. Okát azt mondák neki: „Minékünk — úgymond — feleségünk, gyermekünk az országban vagy, azokat el nem hagyhatjuk, idegen országra sem vihetjük, mert abban módunk nincsen. Azért nagyságod megbocsásson, minékünk szükségképpen itthon kell maradnunk*”. Elbucsuzának az uroktól, vissza térének. Homonnai kiszalada az országból.” ETA III. 224. Fazekas István nemrégiben publikálta Homonnai Drugeth György familiárisainak jegyzékét 1622-ből, ami köránts sem támasztja alá a krónikás megkapó jelenetét. Lengyelországból ugyanis 1622 augusztus 29-én, - tehát több, mint két évvel Homonnai György halála után - még két tucat Homonnai familiáris fordult az Udvari Kamarához. FAZEKAS 2013. 280.

Mindenképpen szükséges megemlíteni a régebbi szakirodalomnak azt a nézetét, miszerint Bethlennek Bécs ostromát Homonnai György diverziós támadása miatt kellett félbehagynia. Nagy László azonban arra az álláspontra jutott, hogy Bethlennek és II. Ferdinándnak is érdekében állt „elferdíteni a valóságot” ez ügyben. Nagy László szerint ugyanis Ferdinánd segílyt akart kérni a katolikus ligától, ezért a valóságosnál sokkal sötétebben mutatta be a helyzetet, Bethlennek pedig az egyébként is kilásáttalan ostrom félbehagyására kiváló ürügy volt a támadás mind a magyar, mind pedig a török közvélemény előtt. NAGY 1969. 190.

⁸⁵⁰ ETA III. 224.

eredményeiről és a felső-magyarországi közhangulatról is pontos információi voltak, „*noha az el boczatot kémeim meg nem érkeztek kiket minden órában várok*”.⁸⁵¹ 1620. január 4-ei levelében beszámolt Rákóczi leváltásáról és Széchy kinevezéséről, valamint arról is, hogy Szent György napig (április 24.) fegyverszünetet kötött Bethlen II. Ferdinánddal. A várnagy szerint Bethlen célja csupán az időhúzás, ugyanis „*latia Betlen az erötelen voltat az török segítséget addig jobb moddal el varia. Kesőbb az lengiel ozagi segitsegtől pedig ugi el ijettek latvan ez kez hadakat, hogi nem tudnak hova lenni azt is gondolia hogi az török az lengieleken leszen akkor azok ellen kell az lenieleknek menni es eö ellene ki nem üthetnek mert eö most chiak az lenieltül fel leg inkab. ezert most itt az ideje nagod’ ugi erchen s ugi condukallion Althannal hogi egi napot se kel heajban el vezteni.*”⁸⁵² Ezzel egy időben Graciani igen intenzív propagandát indított Bethlen ellen Moldvában illetve Havasalföldön aminek következtében egy esetleges erdélyi elleni hadjáratral is számolni kellett a fejedelemnek.⁸⁵³ Egy újabb hadművelet minden bizonnyal igen érzékenyen érintette volna Bethlent, ahogyan a lengyel-török diplomáciai viszonyt is, ami egyébként sem volt túl baráti, így III. Zsigmond elzárkózott Homonnai, Althan és a Militia további támogatásától.⁸⁵⁴

1620. június 1-én, egyik utolsó levelében Homonnai csalódottan számolt be Althannak, hogy hiába bocsátotta zálogba még meglévő lengyelországi birtokait és verte magát 1500 forintos adósságba, mégsem érthetett el eredményt a kereszténység ellenségeivel szemben.⁸⁵⁵ Két héttel ezt követően meghalt.⁸⁵⁶

Tizenhat évvel később Esterházy Miklós nádorként a következő sorokat írta Rákóczi György erdélyi fejedelemnek: „*Az jó emlékezetű szegény Homonnai György uram, mintha*

⁸⁵¹ MNL OL P 108. Rep. 46. Fasc. F. No. 200.

⁸⁵² MNL OL P 108. Rep. 46. Fasc. F. No. 200. fol. 368 r. v.

⁸⁵³ STOY 2004. 310-311., Mindenképpen szükséges megemlíteni a régebbi szakirodalomnak azt a nézetét, miszerint Bethlennek Bécs ostromát Homonnai György diverziós támadása miatt kellett félbehagynia. Nagy László azonban arra az álláspontra jutott, hogy Bethlennek és II. Ferdinándnak is érdekében állt „elferdíteni a valóságot” ez ügyben. Nagy László szerint ugyanis Ferdinánd segílyt akart kérni a katolikus ligától, ezért a valóságosnál sokkal sötétebben mutatta be a helyzetet, Bethlennek pedig az egyébként is kilásátalan ostrom félbehagyására kiváló ürügy volt a támadás mind a magyar, mind pedig a török közvélemény előtt. NAGY 1969. 190. Nagy László gondolatmenetébe beleszöve Gratiani és a lengyelek szervezkedését, Homonnai újabb hadjáratának lehetőségét és a bizonytalan felső-magyarországi helyzetet, igen valószínűnek tűnik a felvetés.

⁸⁵³ ETA III. 224.

⁸⁵⁴ GEBEI 2013. 104-110.

⁸⁵⁵ GINDELY 1890. 133-134.

⁸⁵⁶ „*Hac ipse die [1620. június 17] Laskis prope Samboriam mortuus est Comes Gregorius Drugeth de Homona... Decessit ex hac vita munitus omnibus Sacramentis assistente P. Martino Kaldi, nostrae Societatis, qui post mortem eius Cracoviam venerat.*” WIELWIECZKI 1899. 18-19.

rendetlenül vágyakozott volna az erdélyi fejedelemségre, és az miatt esett volna Lipppa az ott való kastélyokkal török kézben, nem elegendő képpen informátus K[egye]l[me]d mind ez ideig is, mert soha neki szegénynek az rendetlenül való bemenetekre semmi szándéka nem volt, hanem fáradott inkább abban, hogy kezekbe ne jusson, kiről én is elő bizonysága vagyok szegénynek.”⁸⁵⁷

⁸⁵⁷ BEKE 1882. 31.

VIII. Összegzés

Dolgozatom első részében a felső-magyarországi arisztokrácia személyi és funkcionális átalakulásának okait és tényezőit vettem számba a 16. század második felében, a birtokviszonyok változásait használva kiindulási alapul. Felső-Magyarországon jóval nagyobb számban voltak jelen még a század közepén is a Mohács előtti arisztokrácia képviselői, akik Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János közti hatalmi harcokból anyagilag és politikailag is megerősödve kerültek ki. Hatalmuk alapját első sorban birtokállományuk gyarapodása (de esetenként pusztán változatlansága) alkotta, amely az ország területi csökkenésével kölcsönhatásban exponenciálisan növekedett. Az ország központi védelmi rendszerének kiépítéséig az országrész katonai védelmét a Perényi, Bebek, ecsedi Báthory és Drágfi családok tagjai látták el saját erőforrásaikra támaszkodva, akiknek várai és hozzá tartozó birtokai az oszmán előrenyomulás következtében stratégiai jelentőségűvé váltak. Ezzel nem csak katonai téren jutottak minden addiginál nagyobb hatalomhoz, hanem a formálódó Erdélyi Fejedelemség viszályaiba avatkozva politikaformáló tényezővé is váltak. Mindezekre a magyar arisztokráciával foglalkozó kutatások mindössze érintőlegesen tértek ki, ahogyan arra is, hogy a felső-magyarországi régió egyedi katonai-közigazgatási és gazdasági viszonyai következtében a nyugat-magyarországi fejlődéstől eltérő módon emelkedett ki egy új arisztokrácia réteg a 16-17. század fordulójára. Egy részük a régi arisztokrácia magánhadseregeiben kezdte a katonai pályafutását, anyagi és társadalmi emelkedésüknek azonban nem a katonai pályafutás volt a legmeghatározóbb tényezője, hanem a birtokvagyonuk gyarapítása. A hegyaljai borvidéken szerzett birtokok voltak a legfontosabbak, amely révén bekapcsolódhattak a hadseregszállításokba és a Lengyelország felé folyó borkereskedelembe. Ennek jövedelmei aztán újabb kölcsönök folyósítását tették lehetővé a kincstár számára, amiért birtokokat kaptak vagy egyszerűen csak zálogba vettek újabb és újabb kamarai birtokokat. A tendencia mozgatórugói tehát tisztán látszanak, azonban további kiterjedt regionális kutatásokra szorul a kérdés alaposabb feltárása: az egyes familiáris körök feltérképezése és ezek változásainak következményei a hadügyigazgatásban és vármegyei életben, a megélénkülő kereskedelmi tevékenység kihatása a gazdasági életre és ezzel összefüggésben a társadalomszerkezet változásokra.

A 17. század első évtizedére egy új gazdasági mentalitással rendelkező arisztokrácia tagjai kerültek a vezető pozícióba, mellettük azonban még ott találjuk a „rég” arisztokrácia

képviselőit, a Homonnai Drugeth család tagjait, akiknek pályája számos általános tanulságot hordoz.

A Drugeth család országos viszonylatban is igen népes arisztokrata famíliának számított a korban, azonban leginkább a vagyonszerzés és a regionális befolyásér folytatott versengés kötötte le a család figyelmét a 16. század második felében. A család tulajdonában lévő birtokállomány ugyan az ország egyik legnagyobb birtokkomplexumát jelentette, az egyes családtagok kezén azonban olyan mértékben szétforgácsolódott, hogy az igazgatással és örökösödéssel kapcsolatos ügyek és a nagyszámú leánygyermek kiházasítása teljesen lekötötték a figyelmüket. Birtokok elhelyezkedéséből fakadóan a kereskedelmi kapcsolataikat is elsősorban Lengyelország felé építették ki, így kiestek a bécsi és dél-német tőkés vállalkozók érdekeltségi köréből, de a végvárrendszer fenntartását fedező szállítmányozásból és a velük járó kölcsönügyletek hasznából is.

A 16. század közepén még igen népes családból Bálint mellett csupán unokatestvére, György érte meg a századfordulót.

Homonnai Bálint elsőségét életkorán kívül apja politikai és katonai tekintélyének köszönhette, amit 1599 után sikeresen tudott továbbvinni. A feltárt források alapján az a véleményem, hogy a Bocskai melletti kiemelt szerepe birtokállományának köszönhető, amelyet nem zálogbirtokok, hanem évszázadok óta a család tulajdonában lévő fekvőjóságok alkottak. Erre alapozva igen jelentős bandériális haderőt tudott kiállítani, illetve olyan ingóvagyonnal rendelkezett, amely a felkelés likviditási problémáit ideig-óráig orvosolhatta, emellett társadalmi presztízséből fakadóan a fejedelem melletti személyes hadba szállása a vármegyei nemességre is motiválóan hatott. Ugyan ennek tudható be, hogy Bocskai őt jelölte utódjául az Erdélyi Fejedelemségben, majd ennek meghíúsulása után alig két évvel a Magyar Királyság második legfontosabb országos méltóságát, az országbírátságot nyerte el.

Homonnai György számára unokabátyja halála jelentette a fordulópontot mind a családi vagyon, mind pedig az országos és regionális politikai szerepvállalás ekintetében. Apja korai halála és igen hányattatott sorsa miatt egészen az 1610-es évekig a primátus egyértelműen a család másik ágáé volt. Tovább fokozta mindezt az 1600 tavaszán ellenük indított hatalmaskodási per, amely végül fő- és jószágvesztéssel zárult. Ez a per kiválóan beleillik a századforduló nevezetes hűtlenségi pere közé, amelyekkel kapcsolatban Illésházy István hűtlensége pere szokott előtérbe kerülni. Ez az eset azonban közel sem reprezentálja a kincstári pereket, amiknek java része a magyar rendiségen belüli hatalmi harcokkal, birtokokért folytatott küzdelmekkel és személyes csatározásokkal is szoros összefüggésben

állt. Ahogyan Pálffy Géza is rámutatott, a magyar arisztokrácia egyik része elszenvedője, míg mások kifejezetten a haszonélvezője volt ezeknek a kamarai pereknek.⁸⁵⁸ Az eddigi megállapításokkal szemben a Homonnaiak esetében nem a Kamarák, vagy az uralkodó játszotta a kezdeményező szerepet a per megindításában, hanem egy igen jó kapcsolati rendszerrel rendelkező köznemes, Szokoly Péter. A kamarai adminisztráció és a hivatali élet prominens személyiségei, mint Szuhay István kamaraelnök, vagy Somogyi István királyi jogügyigazgató és az ecsedi Báthory István mellett tevékenykedő Szokoly Miklós közti kapcsolat gyökerei a bécsi jezsuita gimnáziumban folytatott tanulmányokra vezethető vissza, amely kapcsolatrendszernek a per kimenetelében döntő jelentősége volt. Ez a kapcsolatrendszer teremtette meg az alapját annak, hogy a kamarai és hivatali rendszer útvesztőiben Szokoly Péter beadványai a megfelelő személyekhez kerüljenek, akik nem egy előre eltervezett pénzszerzési koncepció jegyében tevékenykedtek, hanem az udvar és az uralkodó érdekeinek megfelelően folytatták le a megindított eljárást. A Homonnai per tanulságai alapján érdemesnek tartom, a századforduló sokat emlegetett hűtlenségi és kamarai pereit alaposabb vizsgálat alá venni és a legújabb kutatási eredmények fényében objektív szempontok szerint vizsgálni, ami hozzájárulhat ahhoz is, hogy átértékelhessük szerepüket a Bocskai-felkelés kitörésében.

Szintén a perrel kapcsolatban került előtérbe homonnai Drugeth György áttérése a katolikus hitre, amely a száműzetése folyamán, a prágai jezsuita kollégiumban folytatott tanulmányok hatására történt, de szoros kapcsolatban állt a krakkói jezsuitákkal is. A 17. század első évtizedeiben indult meg a katolikus egyház magyarországi megújulása, amelyben a főnemesi konverziók kiemelt figyelmet kaptak. Számos arisztokrata és köznemesi család rangidős tagja tért át ekkor a katolikus hitre, amely nem egy esetben hivatali pozíció elnyeréséhez is nagymértékben hozzájárult, vagy tovább erősítette az udvari vezető körökkel fennálló bizalmi viszonyt. A Bocskai-felkelést követően Felső-Magyarországra kiemelt figyelmet fordított a bécsi udvar és igyekezett a legfontosabb pozíciókat konvertita személyekkel betölteni. Homonnai Drugeth György áttérése és igen buzgó katolikus vallásgyakorlata rendkívül hasznosnak bizonyult mind az udvar felső-magyarországi pozícióinak erősítése, mind pedig a jezsuiták térítő és informális tevékenysége szempontjából. Az országrész legnagyobb birtokosaként igen hatékonyan tudott fellépni a meginduló ellenreformáció érdekében, ami leginkább a jezsuiták támogatásában mutatkozott meg, ez pedig több előnyös lehetőséget is kínált a főúrnak.

⁸⁵⁸ PÁLFFY 2011a. 354-355.

Mindez a politikai pályafutásában is igen nagy szerepet játszott és nagyrészt ennek köszönhetően válhatott a század közepétől egyre általánosabbá váló udvarhű barokk arisztokrata egyik korai reprezentánsává. Ugyan még házasságával is elsősorban a birtokai gyarapítására törekedett, de már egyre inkább a Habsburg monarchia legfelső, katolikus köreivel kereste az érintkezést. Ez a legtisztábban a Bethlen Gáborral szembeni tevékenységében kísérhető nyomon, amit remélhetően sikerült kiragadni a történeti irodalom azon toposzából, hogy csupán Homonnai személyes ambícióiból és önzőségéből fakadó egyéni akció lett volna a nagy-fejedelem ellen. Az Ordo Militiae Christianae és az 1610-es évek végének szövevényes nemzetközi kapcsolatrendszere ugyan még további részletek feltárását igényli, annyi azonban világosan látszik, hogy az egyik legaktívabb magyar résztvevője Homonnai Drugeth György volt.

IX. Források és szakirodalom

IX. 1. Levéltári források

AMK CS	Archív mesta Košice - Collectio Schwartzenbachiana
Batthyány	Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Batthyány-gyűjtemény Cat. V. Administratio i.
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár
A 57.	Libri Regii
E 172.	Archivum familiae Dóczy
E 158.	Conscriptiones portarum
E 196.	Archivum familiae Thurzó
E 244.	Minutae (expeditiones camerales)
E 254.	Repraesentationes, informationes et instantiae
P 108.	Esterházy család hercegi ágának levéltára
P 707.	Zichy család zsélyi levéltára
P 1511.	24. tétel.
MNL SML	Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltár
XIII. 13.	Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltár XIII. 13. Homonnai Levéltár elenchusai 1226-1912. Mikrofilmen: X 7432.
MNL BAZ	Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár
	Sátorajáújhelyi Fióklevéltár
IV. 2001.	Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára Sátorajáújhelyi Fióklevéltár IV. 2001. Zemplén Vármegye Nemesi Közgyűlésének, Bizottmányának és Haynau-féle közigazgatásának iratai 1214-1850 (1898).
MOE XIII.	Dunamelléki Egyházkerület Levéltára, Ráday Levéltár. Benda Kálmán irathagyatéka.16. kartondoboz. - MOE 1607–1608. Levéltári kutatási jegyzetekkel. MOE Kassai részgyűlés 1608. július-augusztus
ÖStA HHStA	Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv
Türkei I.	
UA. AA.	Ungarische Alten Allgemeine Akten
ÖStA FHKA	Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv
HFU	Hofffinanz Ungarn
VUG	Vermischte Ungarische Gegenstände („Friedensverhandlungen mit Ungarn u. Siebenbürgen 1607-20”)

ÖStA KA AFA ZSt HKR	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv Alte Feldakten Akten des Wiener Hofkriegsrat
ŠA Prešov DH	Štátny archív v Prešove. Drugeth Humenné (1292-1945)

IX. 2. Kiadott források és elektronikus adattárak

AZT-SZIRMAY	Szirmay Antal: Notitia Historiae Comitatus Zempléniensis...Buda, 1804.
ALVINCZI	Alvinczi Péter: Magyarország panaszának megoltalmazása és válogatás prédikációiból, leveleiből. Kiadja: Heltai János. Budapest, 1989.
BALOGH 1986.	Balogh István: Regeszták Szamár vármegye jegyzőkönyvéből 1593. május 1. - 1616. augusztus 6. Nyíregyháza, 1986.
BEKE 1882.	Pázmány, Lippay és Eszterházy levelezése I. Rákóczy Györggyel.a gyulafehérvári káptalan levéltárából. Közli: Beke Antal. Bp. 1882.
BOCATIUS 1599.	Joannes Bocatius: Hungaridos Libri Poematum quinque ... accedunt Epistolae ad Bocatium... Bartphae, 1599.
BGKPL	Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelezése. Budapest, 1879.
CATALIGI I.	Ladislaus Lukács: Catalogi Personarum et officiorum provinciae Austriae SI. I. (1551-1600). Romae 1978.
CZIRÁKI 2012.	Cziráki Zsuzsanna: Szemelvények Melchior Khlesl és a bécsi Titkos Tanács 1611 és 1613 között keletkezett, erdélyi vonatkozású írásos véleményéből. Levéltári Közlemények, 83 (2012) 319-369.
CJH	Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár,1608-1657. Fordították és utalásokkal ellátták Kolosváry Sándor, Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri Márkus Dezső. Budapest, 1900.
DÁVID 2001.	Dávid Zoltán: Az 1598. évi házösszeírás. Budapest, 2001.
DEÁK 1879.	Magyar Hölgyek levelei. 499 darab. 1515-1709. Közli: Deák Farkas. Budapest, 1879.
CSONKA 1988.	Bocskai kíséretében a Rákosmezőn. Közreadja Csonka Ferenc és Szakály Sándor. Budapest, 1988.

- ENGEL CD1. Engel Pál: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adabázis a középkori Magyar Királyság településeiről. MTA TTI. Budapest, 2001.
- ENGEL CD2. Engel Pál: Magyar Középkori Adattár. Magyarország világi archontológia 1301-1457. Középkori magyar Genealógia. MTA TTI, 2001.
- EOE VI. Erdélyi Országgyűlési Emlékek VI. köt. (1608-1614). Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1880.
- EOE VII. Erdélyi Országgyűlési Emlékek VII. köt. (1604-1621). Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1881.
- ETA III. Szepsi Laczkó Máté krónikája. In: Erdélyi Történelmi Adatok, III. kötet. Szerkesztette: Mikó Imre. Kolozsvár 1858.
- ETE IV. Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. Negyedik kötet: 1542-1547. Szerk.: Karácsonyi János - Kollányi Ferenc. Budapest, 1909.
- FEKETE 1932. Ludwig Fekete: Türkische Schriften aus dem Archive des Palatinus Nikolaus Esterházy. 1606-1645. (Esterházy Miklós Nádor Iratai II.) Budapest, 1932.
- GINDELY 1900. Okmánytár Bethlen Gábor fejedelem uralkodása történetéhez. Szerk. Gindely Antal. Budapest, 1890.
- Grausame Zeiten Grausame Zeiten in der Moldau. Die moldauische Chronik des Miron Costin 1593-1661. Hrsg. Adolf Armbruster. Graz-Wien-Köln, 1980.
- GYULAFFI Gyulaffi Lestár történeti maradványai. Második és befejező közlemény. In: Történelmi Tár 1893. 193-231.
- HANUY I. Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása összegyűjtött levelei. I. kötet. (1601-1628). Kiadja: Hanuy Ferenc. Budapest, 1910.
- Hódoltsági missziók I/1. Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók I/1. 1609-1616. Sajtó alá rendezte: Balázs Mihály, Fricsy Ádám, Lukács László, Monok István. Szeged, 1990.
- HURMUZAKI IV/1. Documente privitoare la istoria românilor. Culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. IV/1. Bucuresci 1882.
- Illésházy más főurakhoz. Illésházy István és más főurak levelezése 1605-1608-ban. Közli: Szilágyi Sándor. In: Történelmi Tár 1878. 819-901.

- JENEI 1981. Litterátor politikusok levelei Jenei Ferenc gyűjtéséből (1566-1623). Adattár XVI—XVIII. Századi szellemi mozgalmaink történetéhez 5. Szerk.: Keserű Bálint. Budapest-Szeged, 1981.
- KEREKES 1907. Kassa Város Levéltárából. Közli: Kerekes György. In: Történelmi Tár 1907. 265-287.
- KOMÁROMY 1893. Levelek és akták az 1607–8-iki hajdú lázadás történetéhez. Közli: Komáromy András In: Hadtörténelmi Közlemények 1893/6. 72-91.
- KOMÁROMY 1899. Rákóczi Zsigmond és Homonnay Bálint versengése történetéhez. Közli: Komáromi András In: Történelmi Tár 1899. 273-297.
- KOMÁROMY 1899a. Adatok Csejte történetéhez Közli: Komáromi András In: Történelmi Tár 1900.
- KOMÁROMY 1900. : A szabad hajdúkra vonatkozó levelek és okiratok. Közli: Komáromy András In: Történelmi Tár 1900. 411-448.
- KOMÁROMY 1900a. Komáromy András: Adatok Csejte történetéhez In: Történelmi Tár 1900.
- Magyar regesták Magyar regesták a Szepesi Káptalan, Jászházi és Leleszi Conventek, Kassa és Sopron városok s több magánosok levéltáraiból s gyűjteményeiből. 1228-1643. Közl. Horváth Mihály. Magyar Történelmi Tár 1862/11.
- MAKSAY 1990 1-2. Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. 1-2. köt. Budapest, 1990.
- MERÉNYI 1897. Merényi Lajos: A munkácsi udvarbíró 1616-iki utasítása. In: Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 1897/4. 510-520.
- MHHD 19. Monumenta Hungariae Historica. 4. Diplomataria 19. Pázmány Péter levelezése. I. kötet (1605-1625). Közzéteszi: Frankl Vilmos. Budapest 1870.
- Okmánytár I. Jeszuita okmánytár I/1. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601-1606. Sajtó alá rendezte Balázs Mihály – Kruppa Tamás – Lázár István Dávid – Lukács László. Szeged, 1995.
- OLÁH 2000. Oláh Miklós: Hungária, Athila. Ford.: Kulcsár Péter – Németh Béla. Budapest, 2002.
- Ottoman-polish Ottoman-Polish diplomatic relations (15th-18th Century) An Annotated Edition of 'Ahdnames an Other Documents). By: Dariusz Kołodziejczyk. Brill-Leiden-Boston-Köln, 2000.

- PAWINSKI 1887. Adolf Pawinski: Kosięgi Podskarbińskie z czasów Stefan Batoriego 1576-1586.I-II. Wydal: Adolf Pawiński. Warszawa, 1881.
- RADVÁNSZKY 1879. Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században II. kötet. Budapest, 1879.
- SALAMON 1867. Salamon Ferenc: Két magyar diplomata a tizenhetedik századból. Pest, 1867.
- Sárospataki Krónika. Sárospataki Magyar Krónika MDXXIII-MDCXV. In. Magyar Történelmi Tár IV. (1857). Közli: Toldy Ferenc.
- SZABÓ 1878. Bocskay István erdélyi fejedelem kincseinek összeírása. Közli: Szabó Károly. In: Történelmi Tár 1878. 146-153.
- SZÁDECZKY 1887. Szádeczky Lajos: Báthory István lengyel királyá választása. 1574-1576. Budapest, 1887.
- SZALÁRDI Szalárdy János siralmas magyar krónikája. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szakály Ferenc. Budapest, 1980.
- SZILÁGYI 1878. Bocskay István és Illésházy István levelezése 1605 és 1606-ban. Első és Második Közlemény. Közli: Szilágyi Sándor. In: Történelmi Tár 1878. 1-84., 271-338.
- SZILÁGYI 1881. Oklevelek a Homonnai-féle mozgalom történetéhez. Közli: Szilágyi Sándor. In: Történelmi Tár. 1881. 41-449.
- SZTÁRAY Sztáray Mihály: História Perényi Ferenc kiszabadulásáról. Perényi Péter élete és halála. Budapest, 1985.
- TARNÓCI 1979. Bocskay István, Magyar- és Erdélyországi fejedelemnek testamentomi rendelése. Magyar gondolkodók 17. század. Sajtó alá rend. Tarnóci Márton. Bp. 1979.
- TÓTH 1990. Tóth Péter: Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1558-1560. Miskolc, 1990.
- TÓTH 2001. Tóth Péter: Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1561-1563. Miskolc, 2001. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 41.)
- VADÁSZ 2002. Vadász Veronika: Ecsedi Báthory István végrendelete 1603. Szeged, 2002.

- VENÁSCH 2007. Venásch Eszter: Homonnai Drugeth Bálint hadi- naplójának kiadatlan része. Lymbus: Magyarságtudományi Forrásközlemények. Budapest, 2007. 19–46.
- VERESS 1906. Veress Endre: Carillo Alfonz jezsuita-atyá levelezése és iratai (1591–1618) Monumenta Hungariae Historica 4 Diplomataria. 32. Budapest 1906.
- VERESS 1913. Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597-1607). II. Kötet. Közli: Veress Endre. Budapest, 1913.
- VERESS 1921. Veress Endre: A Jézus Társaság évkönyveinek jelentései a Báthoryak korabeli erdélyi ügyekről (1579-1613). (Fontes Rerum Transsylvanicorum V.) Veszprém 1921.
- VERESS 1932. Veress Andrei: Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Tarii-Românești IV, (1593–1595). București, 1932.
- VERESS 1937. Veress Andrei: Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Tarii-Românești, IX, (1614-1636) București, 1937.
- VERESS 1983. Veress Endre: Giovanni Argenti jelentési magyar ügyekről. (Adattár XVI-XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 7.) Szeged 1983.
- WIELWIECZKI 1886. Jan Wielwieczki: Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1600 do r. 1608 (włącznie). [Historici diarii domus professa Societatis Jesu Cracoviensis annos novem 1600-1608.] Kraków, 1886.
- WIELWIECZKI 1899 Jan Wielwieczki: Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1620 do r. 1629 (włącznie). [Historici diarii domus professa Societatis Jesu Cracoviensis annos decem 1620-1629.] Kraków, 1899.

IX. 3. Szakirodalom

- Arisztokrata <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/> (letöltve: 2014. szeptember 10.)
- ACKERMANN 1918. Ackermann Kálmán: Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek. Életrajzi tanulmányok az ellenreformáció korához. Budapest, 1918.
- ACSÁDY 1897. Acsády Ignác: Magyarország három részre osztásának története (1526-1608). In: A magyar nemzet története V. Szerk.: Szilágyi Sándor. Budapest, 1897.

- ACSÁDY, 1894. Acsády Ignác: Régi magyar birtokviszonyok. 1494-1598. Budapest, 1894.
- ALMÁSI 2013. Almási Gábor: Bethlen és a törökösség kérdése a korabeli propagandában és politikában. In: Bethlen Gábor és Európa. Szerk. Kármán Gábor—Kees Teszelszky. Budapest, 2013. 311-366.
- ARENS 2001. Meinolf Arens: Habsburg und Siebenbürgen 1600-1605. Gewaltsame Einliederungsversuche eines ostmitteleuropäischen Fürstentums in einer frühabsolutistischen Reichsverband. Köln-Weimar-Wien, 2001.
- BAKÁCS 1957. Bakács István: A dicalis összeírások. In: A történeti statisztika forrásai. Szerk.: Kovacsics József, Budapest, 1957. 51-81.
- BALASSA 1973. Balassa Iván: A szőlőművelés és bortkezelés változása a XVI-XVII. században Tokaj-Hegyalján. In: Agrártörténeti Szemle. 1973. 1-13.
- BALÁZS 1997. Balázs Mihály: Ecsedi Báthory István és a jezsuiták. In: Művelődési törekvések a kora újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére. (Adattár a XVI-XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 35.) Szeged 1997. 1-10.
- BÁN 2011. Heves megye történeti archontológiája (1681-) 1687-2000. Szerk: Bán Péter. Eger, 2011.
- BARÁTH 1930. Baráth Tibor: A magyar állam adóügye 1605-1648. In: Századok 64. (1930) 607-655, 697-737.
- BARÁTH 2008. Baráth Béla Levente: Adalékok az Ecsedi Báthoryak 16. századi patrónusi tevékenységéhez és Nyírbátor reformációjához. In: Egyháztörténeti Szemle 2008/2. 26-52.
- BARTA 1977. Barta Gábor: Konszolidációs kísérlet Magyarországon a mohácsi csatavesztés után (Szapolyai János király kormányzása 1526 november–1527 augusztus). In: Századok 1977/4. 635-680.
- BATTHYÁNYAK 2006. Batthyányak évszázadai: tudományos konferencia Körmenden (2005. október 27–29.). Szerk.: Nagy Zoltán. Körmend- Szombathely, 2006.
- BENDA 1976. Beda Kálmán: A Felső-magyarországi rendek kassai részgyűlése 1607 márciusában. In: A Hajdú-bihar Megyei Levéltár Évkönyve III. 1976. 159-176.
- BENDA 2004. Benda Kálmán: A nemzeti hivatástudat nyomában. Történelmi, történelemelméleti, művelődéstörténeti, iskolapolitikai és csángómagyar tanulmányok, írások, interjúk. Összeállította, szerkesztette és utószóval ellátta: Lukáts János. Budapest, 2004.

- BESSENYEI 1994. Enyingi Török Bálint. A bevezetést írta és a forrásokat közléteszi: Bessenyei József. Budapest, 1994. V-XXXVI.
- BESSENYEI 1995. Bessenyei József: Felső-Magyarország, mint történeti földrajzi fogalom. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica. Tomus II. Fasciculus 2. Miskolc, 1995. 77-85.
- BESSENYEI 1998. Bessenyei József: Diósgyőr birtoklástörténete 1522-1702. In: Miskolc története II. 1526-tól 1702-ig. Szerk.: Tóth Péter. Miskolc, 1998. 53-87.
- BESSENYEI 2001. Bessenyei József: A Felső-Magyarország fogalom kialakulása és tartalma a XVII. század végéig. In: Felső-Magyarországtól Észak-Magyarorszáig. A 2000. november 8-án a Miskolci Akadémiai Bizottság Székházában tartott konferencia anyaga. Miskolc, 2001. 6-12.
- BESSENYEI 2003. Bessenyei József: Ferdinánd király és a magyarországi arisztokrácia, különös tekintettel Ferdinánd pártjának kialakulására (1526-1540). In: Történelmi Szemle XLV (2003) 1-2. 93-107.
- BESSENYEI 2005. Bessenyei József: A Nádasdyak. Budapest, 2005.
- BITSKEY 2001. Bitskey István: Pázmány Péter felső-magyarországi missziója. In: Pázmány Péter és kora. Szerk. Hargittay Emil. Piliscsaba 2001. 71-80.
- BORBÉLY 2012. Felső-magyarországi vármegyék török fennhatóság alá kerülésének kérdése. In: Az oszmán-magyar kényszerű együttélés hozadéka. Szerk.: J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013. 241-255.
- BORBÉLY 2014. Borbély Zoltán: A Homonnai Drugeth György vezette Bethlen-ellenes mozgalom nemzetközi háttéréhez. In: Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene: A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai. Szerk.: Dáné Veronka - Horn Ildikó - Lupescu Makó Mária - Oborni Teréz - Rűsz-Fogarasi Enikő - Sipos Gábor. Kolozsvár, 2014. 295-309.
- BUDAI 1866. Budai Ferenc: Magyarország polgári lexicon II. rész. Pest, 1866.
- BŰŽEK-KRÁL-VYBÍRAL 2002. Václav Bűžek - Pavel Král - Zdeněk Vybíral: Der Adel in den böhmischen Ländern 1526–1740 Stand und Tendenzen der Forschung. In: Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse 137. Jg. / 1. Halbband, 2002. 55-98.
- CREMER 1981. Cremer, Albert: Der Adel in der Verfassung des Ancien Regime. Die Chatellienne d’Espemay und die Souveraineté de Charleville im 17. Jahrhundert. Pariser Historische Studien Bd. 16. Bonn, 1981. 153-168.

- CZIGÁNY 2006. Czigány István: A hajdútelepítések és a militarizált társadalom megerősítése a Tiszántúlon a 17. század első harmadában. In: *Studia Caroliensia* 2006/1. szám. 15-124.
- CZIRÁKI 2013. Cziráki Zsuzsanna: Erdély szerepe Melchior Klesl fennmaradt írásos véleményeiben 1611-1616 között. In: Bethlen Gábor és Európa. Szerk. Kármán Gábor—Kees Teszelszky. Bp. 2013. 77-102.
- CSÁNKY 1890. Csánky Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1890.
- CSIFFÁRY 2014. Csiffáry Gergely: Ruszkai Dobó István életrajza. Rudabánya, 2014.
- CSIPES 1972. Csipes Antal: Dobó István élete és szerepe Magyarország XVI. századi történetében. Eger, 1972.
- CSORBA 1980. Csorba Csaba: Várak a Hegyalján. Budapest, 1980.
- DÉTSZY, 2002. Détszy Mihály: Sárospatak vára. Sárospatak, 2002.
- DOBY 1898. Doby Antal: A homonnai Drugeth-gimnáziumról. In: *AZT* 3. (1898) 319-320.
- DOMINKOVITS 1999. Dominkovits Péter: Sopron vármegye XVI. század végi birtokos társadalma. In: *Soproni Szemle*. 1999/2. (LIII. Évf.) 99-122.
- DOMINKOVITS 2002. Dominkovits Péter: Egy kora újkori ügyvéd pályaképe – Szepsy (Zepsy) János. *Aetas* 17(2002), 2–3. sz. 5–35.
- DOMINKOVITS 2005. Dominkovits Péter: A rendi jogok védelmezője – a központi utasítások végrehajtója: a 17. századi magyar vármegye. *Századok*, 139. (2005/4) 855–888.
- DOMINKOVITS-PÁLFFY 2010. Dominkovits Péter – Pálffy Gáza: Küzdelem az országos és regionális hatalomért. A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16-17. században. 1- 2. rész. In: *Századok* 2010. 4-5. sz. 770-792, 1086-1120.
- ECKHARDT 1944. Eckhardt Sándor: Két vitéz nemes úr. Telegdy János és Pál levelezése a XVI. század végéről. Budapest, 1944.
- EMBER 1946. Ember Győző: Az újkori magyar közigazgatás története Moháctól a török kiűzéséig. Magyar Országos Levéltár Kiadványai, III. Hatóság- és hivaltörténet 1. Budapest, 1946.

- ENGEL 1977. Engel Pál: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387-1437). Budapest, 1977.
- ENGEL 1998. Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. Budapest, 1998.
- ENGEL 2003. Engel Pál: Szabolcs megye birtokviszonyai a 14-16. században. In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Szerk.: Csukovits Enikő. Budapest, 2003.
- ENGEL 2003a. Engel Pál: A magyar világi nagybirtok megoszlása a 15. században. I. rész. In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Szerk.: Csukovits Enikő. Budapest, 2003.
- ENGEL 2003b. Engel Pál: Prozopográfia. In: A történelem segédtudományai. Szerk.: Bertényi Iván. Budapest, 2003.
- ENGEL 2003c. Engel Pál: Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről. In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Szerk.: Csukovits Enikő. Budapest, 2003.
- ERDÉLYI 1969. Erdélyi Péter: Dobokay Sándor levelei Melith Péterhez. In: Irodalomtörténeti Közlemények 1969/6. 718-721.
- ESTERHÁZY 2009. „Fényes palotákban, ékes kőfalokban”. Tanulmányok az Esterházy családról. Szerk.: Maczák Ibolya. Szigetmonostor, 2009.
- EVANS 1986. Evans, R. J. W.: Das Werden der Habsburgermonarchie 1550-1700. Gesellschaft, Kultur, Institutionen. Wien, 1986.
- FALLENBÜCH 1994. Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai. Die Obergespane Ungarns 1526-1848. Budapest, 1994.
- FALLENBÜCHL 1988. Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai 1526-1848. Budapest, 1988.
- FAZEKAS 2003. Fazekas István: Négy levél Bocskai István bécsi és prágai tartózkodásához. (1572, 1576) In: Lymbus 2003. 19-24.
- FRANKL 1863. Frankl Vilmos: A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti kifejlődése. Pest, 1863.
- FRANKL 1868. Frankl Vilmos: Pázmány Péter és kora. Első kötet (1570-1621). Pest 1868.
- FROST 1995. Frost, Robert: The nobility of Poland-Lithuania, 1569-1795. In: The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries Vol.

- 2 North, East and Central Europe. Ed. H. M. Scott. London – New York, 1995. 183-222.
- FÜGEDI 1992. Fügedi Erik: Az Elefánthyak. Budapest, 1992.
- GALLA 2015. Galla Ferenc: Pálos missziók Magyarországon a 16-17. században. Sajtó alá rendezte: Fazekas István. Budapest – Róma, 2015.
- GEBEI 2001. Gebei Sándor: Az erdélyi fejedelmek és a lengyel trón. In: Erdélyi Múzeum 63. (2001/1-2.) 1-29.
- GEBEI 2013. Gebei Sándor: Bethlen Gábor viszonya a Rzeczpospolitához (1622-ig). Bethlen Gábor képmása. Szerk. Papp Klára—Balogh Judit. Debrecen, 2013. 93-115.
- GECSÉNYI 2008a. Gecsényi Lajos: Egy kamarai tisztviselő a XVI. században. Nagyváthy Ferenc. In: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Győr, 2008. 401-407.
- GECSÉNYI 2008b. Gecsényi Lajos: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és magyar tanácsosai a XVI. században. In: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Győr, 2008. 475-487.
- GÖLLNER 1968. Göllner, Carl: Beziehungen der rumänischen Wojwoden Radu Serban, Nicolae Petrascu und Gaspar Gratiani zur „Milicie Chrétienne”. Revue des Etudes Sud-Est Européennes 6. (1968).
- GÖRÖG 1904. Görög Ferenc: Báthory Gábor és Bethlen viszonya a két román vajdasághoz. (Második, befejező közlemény.) Erdélyi Múzeum 1904/10. 577-591.
- GRANASZTÓI Granasztói György : A kassai kerekedelem a 16. században. In: Gazdaság, társadalom, történetírás. (Emlékkönyv Pach ZS. Pál 70. születésnapjára.). Szerk. Glatz Ferenc. Budapest, 1989. 63-82
- GYÁRFÁS 1879. Gyárfás István: Dobó István Egerben. Budapest, 1879.
- HAMPEL 1881. Hampel József: A Drugethek őseiről. In: Századok 15 (1881) 133-147, 207-213.
- HANGAY 1987. Hangay Zoltán: Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond. Budapest, 1987.
- HANGAY 2011. Hangay Zoltán: Rákóczi Zsigmond kora társadalmában. Budapest, 2011.
- HARDI 2012. Hardi, Đura: Drugeti : povest o usponu i padu porodice pratilaca Anžuskih kraljeva. Novi Sad, 2012. (Angol nyelvű összefoglalót fordította: Marta McConnell-Duff) 405-428.

- HARGITTAY 2001. Pázmány Péter és kora. Szerk.: Hargittay Emil. Piliscsaba 2001.
- HEGYI 2005. Hegyi Géza: Bálványosvár és a nagypolitika (1456–1463) – A Várdai és a losonci Dezsőfi család küzdelme a bálványosi uradalomért. In: Erdélyi Múzeum 2005/3–4. 105-130.
- HODINKA 1923. HODINKA Antal: A kárpátaljai rutének lakhelye, gazdaságuk és múltjuk. Budapest, 1923.
- HOLL 1983. Holl Béla: Vásárhelyi Gergely pályája (1560-1623). In: Irodalomtörténeti Közlemények 97. (1983). 150-162.
- HORN 1998. Horn Ildikó: Ismeretlen temetési rendtartások a 16-17. századból. In: Irodalomtörténeti Közlemények 1998/5-6. 760-773.
- HORN 2005a. Horn Ildikó: Az erdélyi katolikus elit Pázmány Péter korában. Tündérország útvesztői. Tanulmányok Erdély történelméhez. Budapest, 2005. 188-199.
- HORN 2005b. Horn Ildikó: Önagysága merényleti. Gondolatok egy politikai összeesküvésről. Tündérország útvesztői. Tanulmányok Erdély történelméhez. Budapest, 2005. 166-187.
- HORN 2009. Horn Ildikó: Báthory Gábor belpolitikája. In: Bethlen Gábor és kora. Szerk.: Papp Klára – Jeney-Tóth Annamária – Ulrich Attila. Debrecen, 2009. 133-153.
- HORN 2012. Horn Ildikó: A hatalom pillérei. A politikai elit az Erdélyi Fejedelemség megszilárdulásának korszakában (1556-1588). Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2012.
- HORN 2002. Horn Ildikó: Báthory András. Budapest, 2002.
- HORVÁTH –
NEUMANN 2012. Horváth Richárd – Neumann Tibor: Ecsedi Báthory István. Egy katonabáró életpályája (1458-1493). Budapest, 2012.
- HORVÁTH 2006. Horváth Richárd: Az ecsedi Bátoriak várbirtokai a kései középkorban. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 41. (2006) 305-326.
- HORVÁTH 2009. Horváth Richárd: Életrajzi szilánkok ecsedi Bátori István politikai pályafutásáról (1458– 1479). Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 44. (2009). 48-82.
- HORVÁT-NEUMANN-
TÓTH 2011. Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540. Ad edendum praeparaverunt Richardus Horváth–Tiburtius Neumann–Norbertus C. Tóth. Szerk. C. Tóth

- Norbert. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 67.) Nyíregyháza, 2011.
- HÓVÁRI 1987. Hóvári János: A hűtlen Dobó. Gyomaendrőd, 1987.
- JANKOVICS-KŐSZEGHY 2005. Jankovics József–Kőszeghy Péter: Telegdi Kata verses levele? In: Erdély reneszánsza I. A 2008. október 8-11. között tartott konferencia előadásai. Szerk.: Gábor Csilla – Luffy Katalin – Sipos Gábor. Kolozsvár, 2009. 118–140.
- JANKOVICS-KŐSZEGHY Jankovics József - Kőszeghy Péter: Telegdi Kata verses levele? https://www.academia.edu/8812018/TELEGDI_KATA_VERSES_LEVELE_Jankovics_J%C3%B3zsef_t%C3%A1rsszer%C5%91vel_ (Letöltés ideje: 2015. 02. 10.)
- JENEI 1965. Jenei Ferenc: Az utolsó magyar humanista főpap: Náprági Demeter. In: Irodalomtörténeti Közlemények 1965/2. 137-151.
- JENEI 1967. Jenei Ferenc: Az ecsedi Báthoryakról. In: A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve. 10. (1967) 103-107.
- JUHÁSZ 1936. Juhász Lajos: A porta története 1526-1648. In: Századok 70. (1936.) (Pótüzet) 497-578.
- KÁROLYI 1883. Károlyi Árpád: Illésházy István hűtelnségi pere. Budapest, 1883.
- KENYERES 2001a. Kenyeres István: A végvárak uradalmainak igazgatása és gazdálkodása a 16. században. In: Századok 135 (2001/6.) 1349-1412.
- KENYERES 2002. Kenyeres István: XVI. századi uradalmi utasítások. (Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére). I. kötet. Budapest, 2002.
- KENYERES 2004. Kenyeres István: A királyi és királynéi „magánbirtokok” a 16. században. In: Századok 138. 2004/ 5. sz. 1103—1148.
- KENYERES 2006. Kenyeres István: Dobó István (1502?-1572). Életrajzi vázlat. In: Az Egri Vár Híradója 38. Szerk.: Berecz Máttyás. Eger, 2006. 160-194.
- KENYERES 2008. Kenyeres István: Hans Unterholtzer felső-magyarországi hadi fizetőmester és ismeretlen számadásai (1594-1602). In: Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. Szerk.: Krász Lilla – Oborni Teréz. Budapest, 2008. 221-238.
- KENYERES 2009. Kenyeres István: Mennyibe került a tizenöt éves háború? In: Auxilium Historiae. Tanulmányok a hetvenesztendő Bertényi Iván tiszteletére. Szerk.: Körmendi Tamás és Thoroczkay Gábor. Budapest, 2009. 163-174.

- KERESZTES 1926. Keresztes Kálmán: A Rozgonyiak. In: Turul 40. (1926). 19-27.
- KIRILLI 1966. Kirilli Zsigmondné: A homonnai uradalom jobbágyságának gazdálkodása és társadalmi tagozódása a 17. század első felében. In: Jobbágytelek és parasztgazdaság az örökös jobbágyság kialakulásának korszakában. (Tanulmányok Zemplén megye XVI-XVII. Századi agrártörténetéből). Szerk.: Makkai László. Budapest, 1966. 431-559.
- KISS 1973. N. Kiss István: Szőlőmonokultúra a Hegyalján, a XVI-XVII. században. In: Agrártörténeti Szemle. 1973. 383-390.
- KOLTAI-BENDA <http://archivum.piar.hu/batthyany/>
- KOLTAI 2002. Koltai András: Egy magyar főrend pályafutása a császári udvarban. Batthyány Ádám (Bécs 1630-1659). In: Korall 9. 55-78.
- KOLTAI 2012. Koltai András: Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén. Győr, 2012.
- KOMÁROMY 1890. Komáromy András: Thelekessy Mihály (1576-1601) Ötödik és befejező közlemény. In: Századok 24. 775-804.
- KORONKAY 1963. Koroknay Gyula: Losonczy Anna Tiszaszentmártonban. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 1963/5-6. 731-738.
- KOSÁRY 1970. Kosáry Domokos: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. 2. kiad. I. köt. 1. Általános rész I–II. Budapest, 1970.
- KOVÁCS 2008. Kovács Eszter: A magyarországi jezsuiták kapcsolatai a cseh rendtartománnyal a kezdetektől 1773-ig. Doktori (PhD.) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Doktori Iskola Eszmetörténeti műhely, 2008.
- KÖVÉR 2014. Kövér György: A kollektív biográfia lehetőségei és korlátai. In: Biográfia és társadalomtörténet. Budapest, 2014.
- LADIVOVÁ 2002. Zuzana Ladiková: A nagyszombati székesegyház késő reneszánsz és barokk síremlékei (16-17. század). In: Művészettörténeti Értesítő. 2002/1-2. 85-104.
- LEITSCH 1985. Leitsch, Walter: Pére Joseph und die Pläne einer Türkenliga in den Jahren 1616 bis 1625. Habsburgisch-osmanische Beziehungen. Beihefte zur Wiener Zeitschriften für die Kunde des Morgenlandes 13. (1985)
- LENYGEL-VÁRKONYI 2010. Lengyel Tünde – Várkonyi Gábor: Báthory Erzsébet: Egy asszony élete. Budapest, 2010.

- LEVI 2000. Levi, Giovanni: Az életrajz hasznáról. (Ford. Czoch Gábor) In: Korall 2. (2000 tél) 81-93.
- LUKINICH 1918. Lukinich Imre: Erdély területi váltorzásai a török hódítás korában. 1541-1711. Budapest, 1918.
- MAJLÁTH 1882. Majláth Béla: A hajdúk kibékítési kísérlete Inánchon 1607-ben. Budapest, 1882.
- MAKKAI 1954. I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai. (1631-1648). Szerk.: Makkai László. Budapest, 1954.
- MAKKAI 1974. Makkai László: A Habsburgok és a magyar rendiség a Bocskai-felkelés előestéjén. In: Történelmi Szemle 17. (1974/1-2.) 155-183.
- MAKKAI 1986. Makkai László: Az ellenreformáció és a harmincéves háború. Az erdélyi fejedelmek Habsburg ellenes küzdelmei (1608-1648). Magyarország története 1526-1686. 3/1. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 1987.
- MALECZKI 1971. Maleczki, Jan: Die Wandlungen im Krakauer und polnischen Handel zur Zeit der Türkenkrieg des 16. und 17. Jahrhunderts. In: Die Wirtschaftlichen Wirkungen der Türkenkrieg. Hrsg.: Pickl, Othmar. Graz 1971.
- MARTÍ 2013. Martí Tibor: Gróf Eszterházy László (1626-1652). Fejezetek egy arisztokrata család történetéhez. Doktori (PhD) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar, 2013.
- MÉSZÁROS 1861. Mészáros Károly: Ungvár története, a legrégebbi időktől maig. Pest, 1861.
- MIKÓ 2013. Mikó Árpád: Valkai András (1540–1586) Báthory-genealógiája. Báthory István király mint az Árpádok leszármazottja. In: Irodalomtörténeti Közlemények 117. (2013) 583-599.
- MISKEI 2011. Miskei Antal: Koronajavak szabályozása a 16-17. századi rendi országgyűléseken. In: Országgyűlések – országos gyűlések. Szerk.: Ballabás Dániel. Eger, 2011. 22-33.
- MNT X. A hosszú háború és Bocskay kora (1593-1608). In: A Magyar Nemzet Története. X Szerk.: Szilágyi Sándor. Budapest, 1998. (reprint)
- MOLNÁR 1912. Molnár István: A homonnai várkastély. In: Dolgozatok Békefi Remig egyetemi tanári működésének emlékére. Budapest, 1912.
- MOLNÁR 2005. Antal: Végvár és rekatolizáció. Althan Mihály Adolf és a magyarországi katolikus restauráció kezdetei. In: Idővel paloták ...

- Magyar udvari kultúra a 16–17. században. Szerk. G. Etényi Nóra – Horn Ildikó. Budapest, 2005. 390–398.
- MOLNÁR 2009a. Molnár Antal: Homonnai jezsuita kollégium (1615-1619). In: Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16-17. században. Budapest, 2009.
- MOLNÁR 2009b. Molnár Antal: A jezsuita rend a 16. századi Magyarországon. In: Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16-17. században. Budapest 2009.
- MOLNÁR 2009c. Molnár Antal: Dobokay Sándor önéletrajzi feljegyzései (1620). In: Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16-17. században. Budapest, 2009.
- Nádasdy <http://nadasdy.barokkudvar.hu/site/> (letöltve: 2015. március 2.)
- NAGY I-XII. Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 1. kötet. Pest, 1857.
- NAGY 1969. Nagy László: Bethlen Gábor a független Magyarorszáért. Budapest, 1969. 182-199.
- NEHRING 1984. Karl Nehring: Die Bocskai-Krone als Objekt des patrimoine intellectuel. In: Südost-Forschungen. Bd. XLIII. (1984) 123-133.
- NÉMETH 1994. H. Németh István: Szabad királyi városok és nagybirtokosok konkurenciája (A felső-magyarországi városszövetség és Mágóchy Gáspár) In: Sic itur ad Astra. 1994/1-2. 5-38.
- NÉMETH 2000. H. Németh István: Végvárok, városok, hadseregszállítók. A felső-magyarországi városszövetség és a védelmi rendszer 1526–1593. In: Történelmi Szemle 2000/3-4. 203-243.
- NÉMETH 2004. H. Németh István: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon. (A felső-magyarországi városszövetség). 1-2. kötet. Budapest, 2004.
- NÉMETH 2006. H. Németh István: Szabolcs vármegye birtokviszonyai a 16. században a dikajegyzékek alapján. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv. 17, Nyíregyháza, 2006. 241-248.
- NEUMANN 2012. Neumann Tibor: Régi genealógiai legendák nyomában. Szapolyai István nádor házasságai, leányai és testvérei. In: Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Drsakóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Budapest, 2012. 431-438.
- OBORNI 2011. Oborni Teréz: Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés (1615). Századok 135 (2011/4). 877-914.

- OLÁH 2015. Oláh Tamás: Csicsva vára a Bocskai-felkeléstől a Thököly-felkelésig. In: Végvár és mentalitás a kora újkori Európában. (Studia Agriensia 31.) Szerk.: Berecz Mátyás – Bujdosné Pap Györgyi – Petercsák Tivadar. Eger, 2015. 181-216.
- ORGONA 2007. T. Orgona Angelika: A göncruszkai Kornisok. Két generáció túlélési stratégiái az erdélyi elitben (1546k.-1648). Doktori disszertáció. Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem Bölcsészettudományi Kar. 2007.
- ÖRY 1976. Öry Miklós: Pázmány Péter is Kaschau. In: Ungarn-Jahrbuch. Bd. 7. (1976) 73-102.
- PÁLFFY 1996. Pálffy Géza: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. (Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz) In: Történelmi Szemle 38. (1996/2-3) 163-217.
- PÁLFFY 1996a. Pálffy Géza: Védelmi övezetek a Tiszától keletre a 16. században. In: In memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére. Szerk.: Lengvári István. Pécs, 1996. 209-223.
- PÁLFFY 1997. Pálffy Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”) In: Történelmi Szemle 39. (1997) 2. sz. 257–288.
- PÁLFFY 2000. Pálffy Géza: A 16. század története. Budapest, 2000.
- PÁLFFY 2002. Pálffy Géza: A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16–17. században. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk.: Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György. Budapest, 2002. 307-331.
- PÁLFFY 2004. Pálffy Géza: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. In: Századok, 138. (2004) 5. 1005–1101.
- PÁLFFY 2007. Pálffy Géza: Egy horvát–magyar főúri család a Habsburg Monarchia nemzetek feletti arisztokráciájában. A Zrínyiek határokon átívelő kapcsolatai. In: A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában. Szerk. Bene Sándor–Hausner Gábor. Budapest, 2007. 39–65.
- PÁLFFY 2009. Pálffy Géza: Utak az arisztokráciába- bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban. In: Arisztokrata életpályák és életviszonyok. Szerk.: Papp Klára - Püski Levente. Debrecen, 2009. 9-23.
- PÁLFFY 2009a. Pálffy Géza: Különleges úton a Magyar Királyság arisztokráciájába: a Révay család a 16. században. In: Történelmi Szemle, 51. (2009) 1. sz. 1–20.

PÁLFFY 2009b.	Pálffy Géza: A Pálffy család felemelkedése a 16. században. In: Pálfióvci v nvoveku. Vzstup významného uhorského šlactického rodu. Ed. Anna Fundárková – Géza Pálffy. Bratislava – Budapest, 2003. 17-36.
PÁLFFY 2009c.	Pálffy Géza: Pozsony megyéből a Magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16–17. század fordulóján (Az Esterházy, a Pálffy és az Illésházy család felemelkedése). In: Századok 143. (2009/4.) 853–882.
PÁLFFY 2011.	Pálffy Géza: A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában. Egy különleges arisztokrata família Magyarországon. In: Történelmi Szemle 2011/1. sz. 63-84.
PÁLFFY 2011a.	Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, 2011.
PÁLFFY 2012.	Pálffy Géza: A grófi cím a 16–17. századi Magyarországon és Erdélyben. In: „... éltünk mi sokáig ’két hazában’...” Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére. Szerk.: Dáné Veronka–Oborni Teréz–Sipos Gábor. Debrecen, 2012. 177–191.
PAPP 2008.	Papp Sándor: Homonnai Bálint, Rákóczi Zsigmond és Báthory Gábor küzdelme az Erdély feletti hatalomért 1607-ben. In: Századok 148. (2008/4). 807-848.
PAPP 2011.	Papp Sándor: Bethlen Gábor, a Magyar Királyság és a Porta (1619-1621). Századok 135 (2011/4). 915-973.
PAPP 2013.	Papp Sándor: Török szövetség - Habsburg kiegyezés. A Bocskai-felkelés történetéhez. Akadémiai doktori disszertáció. Szeged, 2013.
PAPPK 2011.	Papp Klára: Az erdélyi Csákyak. Kolozsvár, 2011.
PARMA 2011.	Parma, Tomáš: Řád křesťanského rytířstva: mezi řeholní společností a konfraternitou. In: Folia historica Bohemica 26 (2011). 247-265.
PAKSA 2013.	Paksa Rudolf: Prozopográfiai vagyis "kollektív biográfiai elemzés" (A Horthy-kori magyar nemzetiszocialista elit vizsgálata). In: Módszertani tanulmányok. Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai. Konferenciák, műhelybeszélgetések VIII. Szerk.: Ballabás Dániel. Eger, 2013. 7-19.
PAUN 2012.	Păun, Radu G.: Belső ellenségek: Hatalmi kapcsolathálók és oszmánellenes katonai lázadások a 16-17. századi Havasalföldön és Moldvában. Korall 48. (2012) 62-89.
PESTY 1874.	Pesty Frigyes: Levéltári hulladékok IV. Zemplén vármegyei alispánok 1314—1657. In: Századok, 8. (1874/4.) 287-289.

- PÉTER 1983. Péter Katalin: A korlátlan fejedelmi hatalom alatt élő társadalom. In: Erdély Története II. (1606-tól 1830-ig.) Budapest, 1983.
- PÉTER 1985. Péter Katalin: Esterházy Miklós. Budapest, 1986.
- PÉTER 1986. Péter Katalin: A fejedelemség virágkora (1606-1660. Erdély története. II. köt. 1606-tól 1830-ig. Szerk. Makkai László—Szász Zoltán. Bp. 1986.
- PÉTER 2008. Péter Katalin: Illésházy Istvánról. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica. 13. Miskolc, 2008.127-165.
- PÓKA 2014. Szabó-Turákné Póka Ágnes: Georg Werner (1490?-1556) kapcsolatrendszer és ennek szerepe pályájának alakulásában. In: KoraújkorÁSZKoraújkor-történelemmel foglalkozó doktoranduszok tanulmányai. Szerk.: Kádár Zsófia-Kökényesi Zsolt-Mitropulos Anna Diána Budapest, 2014. 13-30.
- PUSKÁR Puskár Antett: Perényi Péter politikai pályafutása. Megjelenés helye ismeretlen. Hozzáférhető: http://mek.oszk.hu/02100/02125/pdf/16_puskar.pdf
- RADVÁNSZKY 1868. Radvánszky Béla: A Zokoly és kis-várdai Zokoly család. In: Századok 7 (1868). 509-512.
- REISZIG 1905. Reiszig Ede: Zemplén vármegye története. In: Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely. Szerk.: Borovszky Samu. Magyarország vármegyéi és városai sorozat. Budapest, 1905.
- RÉZ 1899. Réz László: A Drugethek és Homonna refromációja. Sátoraljaújhely, 1899.
- RMKT XVII/1. Régi Magyar Költők Tára. XVII. század. 1. A tizenötéves háború, Bocskay és Báthory Gábor korának költészete. Szerk.: Bisztray Gyula – Klaniczay Tibor – Nagy Lajos – Stoll Béla. Budapest, 1959.
- SCHILLER 1900. Schiller Bódog: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. Budapest, 1900.
- SCHMIDT 1887. Schmidt Vilmos: Báthory Gábor és Bethlen Gábor viszonya a lengyel koronához. Századok, 1887. II. füzet. 97-120.
- SIMON 2008. Simon Zoltán: A kisvárdai vár inventáriumai. Kisvárd, 2008.
- SÖRÖS 1896. Sörös P. Pongrácz: Forgách Ferencz élete. I-II. In: Századok 30 (1896). 519-541., 634-648.
- SÖRÖS 1899. Sörös Pongrácz: Ghimesi Forgách Simon báró I-II. In: Századok 33. (1899). 595-617., 698-721.

- STONE 1971. Stone, Lawrence : Prosopography. In: Daedalus (Journal of the American Academy of Arts & Sciences), 1971. 46-79.
- STOY 1984. Stoy, Manfred: Das Wirken Gaspar Gracianis (Grațianis) bis zu seiner Ernennung zum Fürsten der Moldau am 4 Februar 1619. Südost-Forschungen (43) 1995. 49-112.
- SUDÁR 2011. Sudár Balázs: Iszkender és Bethlen Gábor: a pasa és a fejedelem. Századok 145. (2011/4). 975-996.
- SUGÁR 1976. Sugár István: Az egri vár 1594-95. évi számadásai. Első rész. In: Archivum 5. A Heves Megyei Levéltár Közleményei. (1976). 5-39.
- SUGÁR 1977. Sugár István: Az egri vár 1594—95. évi számadása. Második rész. In: Archivum 6. A Heves Megyei Levéltár Közleményei. (1977). 5-48.
- SUGÁR 1984. Sugár István: Az egri püspökök története. Budapest, 1984.
- SUGÁR 1988. Sugár István: Homonnai Drugeth hagyatéki leltár (1620-1630 között). In: Művészettörténeti Értesítő 1988/3-4. 248-250.
- SZABADFALVI 1971. Szabadfalvi József: Az extenzív sertéstenyésztés emlékei Magyarországon. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1969-1970 (Debrecen, 1971). 283-330.
- SZABÓ 1871. Szabó Károly: A homonna-sztárai bizottság jelentése. Századok 5. (1871) 672–681.
- SZABÓ 1889. Szabó Károly: Báthory István erdélyi vajda és székely ispán bukása 1493-ban. In: Századok 23. (1889/9..) 701-704, 675-679.
- SZABÓ 1980. Szabó András: Tévedések és tévutak a Károlyi Gáspárral és a Vizsolyi Bibliával foglalkozó szakirodalomban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1980. 233-243.
- SZABÓ 1986. Szabó András: Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544-1608). Kiegészítésekegy életrajzhoz. In: Történelmi Szemle, 1986/2. 341-350.
- SZABÓ 1987. Szabó András: Mágócsy Gáspár és András udvara. In: Magyar reneszánsz udvari kultúra. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes - Székely Júlia. Budapest, 1987. 263-278.
- SZABÓ 1999. Szabó András: Respublica Litteraria. Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a késő humanizmus koráról. Budapest, 1999.
- SZABÓ 1999a. Szabó András: Az 1588-as szikszói csata és propagandája. In: Hadtörténelmi Közlemények 112. (1999/4.) 851-860.

- SZABÓ 1972. Szabó János Győző: Adatok Dobó István élettörténetéhez. A családi keretek és hagyományok kialakulása a XIII-XV. században. In: Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis 10. (1972) 19-59.
- SZAKÁLY 1986. Szakály Ferenc: Veszthely az út porában. Gritti Magyarországon 1529-1534. Budapest, 1986,
- SZÁNTÓ 1973. Szántó Imre: Dobó István. In: Hadtörténelmi Közlemények, 20. évf. 1. szám. (1973) 3-37.
- SZEKFŰ 1943. Hóman Bálint - Szekfű Gyula: Magyar történet III. Budapest, 1943.
- SZELESTEI 1997. Szelestei N. László: Magyarországi diákok a bécsi jezsuita gimnáziumban 1578-ban. (Rekreációs diárium töredéke). In: Irodalomtörténeti Közlemények. 1997/1-2. 146-159.
- SZILÁGYI 2012. Szilágyi Zsolt: Elitkutatások és elitfogalmak az utóbbi három évtized magyar történetírásában. In: „A historiográfia műhelyében”. Tanulmányok a 2010. november 25-én Debrecenben tartott historiográfiai konferencia anyagából. Szerk. Erős Vilmos–Velkey Ferenc. Debrecen, 2011. (Acta Universitatis Debreceniensis Series Historica, 63. Történeti Tanulmányok, 19.) 151–164.
- SZÜCS 1990. Szűcs Jenő: A szepesi kamara levéltára 1567-1813. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, I. Levéltári Leltárak 7.) Budapest, 1990.
- TAKÁTS 1982. Takáts Sándor: Régi magyar nagyasszonyok. Budapest, 1982.
- TAKÁTS Takáts Sándor: Régi idők, régi emberek. Budapest, é.n.
- TESZELSZKY-ZÁSZKALICZKY 2012. Kees Teszelszky - Zászkaliczky Márton: A Bocskai-felkelés és az európai információhálózatok: Hírek, diplomácia és politikai propaganda, 1604–1606. In: Aetas 2012/4. 49-120.
- TÓTH 2000. Tóth Sándor László: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.
- TÓTH 2002. Tóth Sándor László: A „szináni ajánlat”. Oszmán vazallus államok létesítésének terve 1593-ban. In: Aetas 2002/1. 97-110.
- TÓTH 2006. C. Tóth Norbert: A Bátori-család ecsedi ága az 1440-es években. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 41. (2006) 266-289.
- TÓTH 2009. C. Tóth Norbert: Ki kicsoda az ecsedi Bátori családban. A Bátori család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 44. (2009). 5-47.

- TÓTH 2012a. Tóth Norbert: Báthory (III.) István politikai pályafutásának kezdete (1503-1511). In: Az ecsedi Báthoryak a XV-XVII. században. Szerk. Szabó Sarolta, C. Tóth Norbert. Nyíregyháza, 2012. 121-139.
- TÓTH 2012b. C. Tóth Norbert. „Szapolyai János és ecsedi Bátor István viszonya 1526 előtt”. Századok 2012, 146. évfolyam (2. szám), 441-463.
- TRÓCSÁNYI 1978. Trócsányi Zsolt: Rákóczi Zsigmond. (Egy dinasztia születése). Különlenyomat a debreceni Déri Múzeum 1978. évi évkönyvéből. Debrecen 1979. Különnyomat.
- TUSOR 2008. Tusor Péter: „Ellenreformációs haditerv” 1606-ból (forrásközlés). In.: Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban. Szerk.: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó. Budapest, 2008. 73-91.
- TUSOR 2011. Tusor Péter: Forgách Zsigmond katolizálása: Egy római misszilis (irodalom) történeti forrásértéke. In: Eruditio, virtus et constantia. Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére, 2. Szerk.: Imre Mihály – Oláh Szabolcs – Fazakas Gergely Tamás – Száraz Orsolya. Debrecen, 2011. 640-646.
- TUSOR 2013. Tusor Péter: Egy „epizód” Magyarország és a római Szentszék kapcsolataiból. Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése. (Mikropolitikai tanulmány). Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2013.
- TUSOR 2014. Tusor Péter: Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezése. (A Habsburg-, a pápai udvar és Magyarország az 1610-es évek derekán). In: Századok 148. (2014/5. sz.) 1081-1110.
- ÚJVÁRY-
ZIMÁNYI 2009. J. Újváry Zsuzsanna – Zimányi Vera: Az alispánságtól a birodalmi hercegségig, a nemes kúriától az ország legnagyobb birtokkomplexumáig. Az Esterházy család társadalmi és anyagi felemelkedése. In: Péztörténetgazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára. Szerk.: Bessenyei József – Draskóczy István. Budapest, 2009. 182–200.
- ÚJVÁRY 2013. Battyhány I. Ádám és köre. Szerk.: J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013.
- VARGA 1981. Varga J. János: Szervitorok katonai szolgálata a XVI-XVII. századi dunántúli nagybirtokon. Budapest, 1981.
- VARGA 2002. Varga J. János: Az „Orta Madzsar szerepe Perényi Pétertől Thököly Imréig In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk.: Fodor Pál - Pálffy Géza - Tóth István György. Budapest, 2002. 415-422.

- VARGA 2007. Varga J. János: Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682-1684-ben. Budapest, 2007.
- VARGA 2006. Varga Benedek: Szempotok a Bocskai-felkelés ideológiájának európai kontextusához. In: Studia Caroliensia 2006/1. szám. 29-41.
- VÉGHSEŐ 2011. Véghseő Tamás: „...mint igaz egyházi ember...” A történeti Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése. Nyíregyháza, 2011.
- VERBOVEN 2007. Koenraad Verboven - Myriam Carlier - Jan Dumolyn: A Short Manual to the Art of Prosopography. In: Prosopography Approaches and Applications. A Handbook. Ed.: K.S.B. Keats-Rohan. Prosopographica et Genealogica 13. Oxford, 2007. 35-69.
- VINKLER 2013. Vikler Bálint: Magyarországi borok Krakkóban a 16. század végén. (1589-1600). Doktori (Ph.D.) értekezés. Debrecen, 2013.
- WAGNER IV. Carolus Wagner: Analecta Scepusii sacrii et profani. Pars IV. Viennae, 1778.
<http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=AUT11%3D%28Wagner%20%29&a=list> (Letöltve: 2014. 12. 23.)
- WERTNER 1891. Wertner Mór: A Drugethek genealógiájához. In: Turul 9 (1891) 151.
- WERTNER 1900. Wertner Mór: A Báthoryak családi történetéhez (Egy genealógiai táblával.) In: Turul, 1900. 6-29.
- WERTNER 1902. Wertner Mór. A ruszkai Dobó, a ruszkai Bátor és a Pálóczi család közös leszármazása. Turul 20, 1902. 191–193.
- WINKELBAUER 1999. Thomas Winkelbauer: Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechestein. Ein Österreichischen Aristokrat des konfessionellen Zeitalters. Wien-München, 1999.
- ZIMÁNYI 1976. Zimányi Vera: Magyarország az európai gazdaságban 1600-1650.
- ZRÍNYIEK 2007. A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában. Szerk.: Bene Sándor - Hausner Gábor. Budapest, 2007.
- ZSOLDOS 2012. Zsoldos Attila: A Drugethek és a „hét vármegye”. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk.: Bagi Dániel – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs, 2012. 577-585.

X. Mellékletek

1. melléklet.

A felső-magyarországi városok birtokviszonyai az 1549. évi porta és az 1598. évi házösszeírás alapján

Birtokos város		1549	1598
		Portaszám	Hákszám
1	Bártfa	228	398
2	Eperjes	141,5	91
3	Kassa	158	743
4	Késmárk	23	10
5	Kisszeben	53,5	97
6	Lőcse	133	247
7	Rozsnyó	-	56
8	Szepesi vár	-	20

2. melléklet

Egyházi szervezetek birtokviszonyai Felső-Magyarországon az 1549. évi porta és az 1598. évi házösszeírás alapján

	1549	1598
Egyházi szervezet	Porták száma	Hákszám
Aranyosmeggyesi püspöki vikárius	38	
Beregszászi domonkosok	38	
Beregszászi ispotályosok	24	
Egri káptalan	491,5	253
Egri püspökség	113	
Eszenyi Pálosok	3	
Esztergomi érsek	219,5	126
Felsőtárkányi karthauziak	49	
Gombaszögi pálosok	25,5	

Homonnai plébánosa		10
Ispotályosok	4	
Jászói premontreiek	255	501
Kácsi bencések	1	
Ládi pálosok	67	
Landecki Szentsír-lovagok	41,5	
Lechniczi monostor	87,5	163
leleszi premontreiek	277,75	247
Menedékkői karthauziak	13,5	
Mislyei premontreiek	92	
Olaszi plébános	4	
Pálos rend	19	103
Pelsőci plébános	12	
Remetei kisbereg pálosok	13	
Szentannai pálosok	6	
Szentjobb pálosok	5	
Szepesi Káptalan	340	
Szepesi prépost	0,5	146
Szepesolaszi plébánosa		13
Széplaki bencések	116,5	
Tarnócz plébánosa		4
Terebesi pálosok	26	
Tisztabereki pálosok	17	
Újházi pálosok	16	
Ungvári pálosok	28	
Várad káptalan	102	
Várad Püspök	60	129
Varannó plébánosa		18
Aranyosmeggyesi püspöki vikárius	38	
Beregszászi domonkosok	38	
Beregszászi ispotályosok	24	
Egri káptalan	491,5	
Egri püspökség	113	

3. mellékelet

Thurzó György részletes zárójelentése a Bocskai halálát követően, Felső-Magyarországon tevékenykedő biztosok munkájáról 1607. május 9-én.

Forrás: ÖStA FHKA HFU r. Nr. 92. Majus fol. 100-109.

[fol. 102. r.] Serenissia Princeps at Domine

Domine mihi clementissime

Pramissa fidelium ac perpetuorum servitiorum meorum in gratiam Ser. Vra. Humilima subiectione. Non est mihi dubium, quin Ser. Vra. iam antea clementissime id dephendere, et expendere dignata sit me videlicet nihil unquam megis in votis habuisse quam út Divino meis clementissimis, omnes fidelitatem et subiectissimorum servitissiorum promptitudinem, cum periculo etiam vitam meam et damnorum Innumerabilium perpeffione, sumtuuquam maxima effusione exhibere potuissem: Testantur id non solum aperti belli tempore cum Immanissimo, et communi christiani nominis Hoste Turca suscepti exantlatiquam labores Verum et durante hoc pernicioso Intestini dissidii turbuleny' statu, per me constanter retenda tam domi quam foris bene deducta servitia. Testatur deniq' novissimi, ac Magnó' Dno' Sigisman' Forgach de Ghymes comiti Cottus' Neogradien' et Sacry Cas:Regiaq' Mattis Consiliario, tanqua per Ser. Vram. Benigne adiuncto de mandata Commisionis, iamq' feliciter, laus superis peracta negotium: quam nos secundum Instructionem,nobis datam pro posse nostro exequi: ad optatunq' finem deducere omni conamine studaimus?.

Quemadmodum Domino Deo benedicente, funere Bochkay in primis Civitte'(civitatem) Cassovien' educto animadverten' non periculum nobis imminere potuisse: si prasentibus Asseclis Bochkay Civitatem Cassovien' intrassemus septima decimum Ferbruary die Cassoviam, ubi iam Magnificus dominus Andreas Doczy prasens erat, appulimus: idiss non sine periculo: Me enim Comitem Georgium Thurzo, globo sclopetario in ipsa Civitatis porta, propter stragem Haydonum in Cottu' Arven illatam, traicere omnino constituerant: nisi opera Magnifici do: Francisci Magochy tale insidiatorum propositum impeditum, et anteversum extitisset. Imo in ipsa etaim Civitattem, cum iam fuisset, sua conventicula malevoli nostri habuere: certissimamq' necem inferre statuerant insi.

[fol.102. v.]

Domini Dei clementi tutela, ac defensione p'servati, et custoditi fuisset, Animos tanem hominum amicabilibus et familiaribus verbis demulcentes, eorumque humorebus nos accomodare studentes, 12. tandem Februar' die, per Commisarios ad id electos, ...? Magcum' dominum Franciscus Magochi, Generosos item georgium Hoffman Michlem Kellemesy et Joannes Bakoss: eadem Civitas Cassovien' cum aliis confinibus tam cis quam Ultratibiscianis, in presentia etiam Legatorum aliquot Commitatum, est nobis resignata statimq' inventatione facta Juramentosq' Cives Civitates adstringentes, ac Castellanos duos videlicet egregios Staphanim Giulai, et franciscum Fay ac 200 pedites simil' Sacramento Juramenti ad fidelia exhiben' servitia adstrictos, pro custodia Civitatis Cassoviensis condaximus. In resignatione tam' Civitatis Cassoviensis M. D. Paulus Niari non exiguum impedit S. M. Cas. Operam et fidele servitium, nobisq' maxime fuit auxilio quemadmodum S. V. id ex literis eiusdem Do. Niary in specie ad ean' directis ac ex nostris die 9 et 13 February scriptis ac cum Inventariis Cassoviensis: per Tricesimator' Sua Mattis. Leutschoviensis út Tuardosinensis, transmissis, necnon ex Reversalibus Judicis reliquorum ne Civium Civitatis Cassoviensis et Castellavorum in fasciculis sub literis A et B. comprehendis Nuntiss per me exhibitis, Ser. Vra. Intelligerem clementissime dignabitur. Animadvertentes hominu[m] Superioru[m] Hungaria[m] animos adhuc vacillare et nescitur qua[m] non moliri, de nouquam sed itione cogitare: ac Haydones presentim nihil aliud, quam arma, et consilia convertimus, út in primis confirma, Cis et Ultra Tibiscum habitamariibus Sua Mattis' applicarentur: Per Legatos proinde Cotuumm' qui in resignatione Civittis' Cassovien' prasen' fuerant; literas nomine' [nomine] Cotuumm', ad Capitaneos Tokaien', Joanne' Deseöffy; Calovien', Ludovicum Rakoczzy, quo non prasente, se in Transylvania tunc existente, Vicecapitaneus [fol. 103. r.] loci eiusdem, Joannes Fekete. Literas aperire debebat: et ad Zakmarien' Nicolau' Bochkay ad restitutione eor[um] Confinior[um] scribi curavimus, quibus et nostras adiunximus, ac transmissimus.

Die 14. February. Generosos do: Georgium Hoffman, Francum' Alaghy, et alterum Frantum Daruczy, tanquam Consiliarios Sua' Mattis' Cas: Juramento adstrinximus, eorunq' quin et p'notti' Dni' Andrea Doczy Consiliis in omnibus negociis usi summus, Archivi Camera Scepusien' Inventto', Inventar' Ser' Vra', una cum defectibus, qui in eodem Archivo reperiebantur, transmissimus Dignissimu' esse Judicarem, út Ser' Vra' Suo tempore, tales reversales a dnis' illis, qui ex Archivo p[rae]dicta Camera ad se receperunt, ab iisdem repetere dignaretur, Ex amissione enim talium literar' cum arces illa nonnulla, sint apud

possessor'solum Inscriptio iure obligata: Tam Sua Matas' quam Successores Sua Mattis' legitimi Hungar' Reges, non exiguu'damnum paterentur.

Volentes autem Magcum' do: Andream Doczy tanqua' Commissar' Sua Mattis' recipiendas partes Transtibiscanas per Ser' V. designatum, et electum bono modo, ac ratione, ad partes illas dimittere, quos multum contrariari in componen' his tumultibus scivimus, et consanvineos amicosq' Supremor' Capitaneor' Confinior' Ultratibiscanor' esse cognovimus, eos in primis in bonam, et rectam viam deducere, ac eorum animos nobis conciliare conati summus eamiss ob causam, Egregios Michaellem Kelemessy personalis p'ntia', officio, per Bochkaiu' ornatum, wiusdemq' Consiliar', Tokaien' Capitanei Vitricum, ac Nicolau' Bornemissza, eiusdem Bochkay Consiliariu', et Capitanei Zatkmarien' Consanguineu', ad nos vocantes, quosdem multis persuasionibus in id induximus, út juramento strictissimo se fideles velle esse S. Matti' ac Ser. Vra' compromitteret, tandem juramento p'otito út Kelemesy apud Capitaneu' Tokaien', alter Nicol: Bornemissza apud Zatkmarien' efficerent, út ea Confinia Cornoa Regni applicarentur (applicarentur?): ac manibus S. Matt' assignarentur, cum iisdem diligenter, ad partem tractavimus, Kelemessy flor' 1000 Hungar' in vino, vel frumento, alteri similiter flor' 500. remunerationisergo'; deniq' gratiam, ac clementiam [103. v.] S. Matt', ac Ser' Vra' promitten', quos cumi n id omnino incumberevelle? Promittere audivissemus, eosdem p'fato do: Andrea Doczy adiunximus eosq' 15. Feb. Ad partes Transtibiscianas Instructionibus, ac aliis literas nostris munitos, dimisimus.

Interea literas ad omnes Cottus' et liberas Civittes' expeditivimus, út omnes in promptu, et armis esse velint, út necessitte' exigente, siqui aliquid mali machinari, aut novos tumultus attentare vellent, talibus etiam Armis obviam iretur. Tricesimatores quoq' partium illar' ad nos jurament'ipsor' ad fidelittem' p'standi gratia, ab iisdemq' aliquibus pecuniis levandi Restantiisq' exoluendis convocari curavimus, qui 27 Ferbuar' omnes in bonum ordinem sunt redacti. Quor' Reversales in Archivu' Domus thesauraria reservan' tradidimus.

Ordinavimus quoq' certos Commisarios, qui liberas Civiates et Confinia CisTibiscana ad manus recipiant. Quemadmodum ad Arcem Szendeieö Egr' do: Joannes Bakoss, cum Georgio Kaponczy ad Barphenses et Epperies (: quibus quidem Epperien', út pro conservata fidelitte' Sua. M. et Ser, Vra' gratiam deferant:) Egr' Nicolau' Orle et Wolffgangu' Ligustium, ad Cibinen' Leutschobien' et Kesmarkien' Gen' Georgium Hoffman cum Tricesimator' Cibirien' expeditivimus, qui 20, 24, et 26. Feb. Redien' Szenderovien' Commisary acta Szenderövien' et Capneor' militumq' Reversales, Civitatu

vero Liberar' Civien' Reversales, eateri Commissary nobis assignarunt, quas Ser. Vra' infasciculis sub literis A. B. C. Humilime exhibeo.

Tokaium cum omnibus in eo Confinio existen' rebus ad manus Mag. Domini Andrea Doczy, et adiunctor' Commisarior' resignatum est 19. die Febr. út Reversalibus Capitaneor', ac militum Inventoryis q' patetqua ioa' Ser. Vra., ex actis Tokaien', sub litera D. Humilime exhibitis, clementur intelligere dignibatur.

[Fol. 104. r.] Die 21. Feb. Capitulum quoq' Scepusien' pristinu' Statum e' restitutu' exceptis bonis ipsor' Impignoraticiis, cum Revisio talium Inscriptio num, donationumq', dilata sit, ad futura Regni Comitata Praepositura quoq' Scepusien' cum Oppido Liskza ad mandatu' S. Matt' fratri do: Hosszutoti Ladislao est resignata.

Die 23. Feb. Confinium Kallo Quoq', est restitutum, út ex Reversalibus supprime illius loci Capitanei, Vicecapitanei et militu' Alisq' actis, et Inventoryis illius Confini, sub Litera E. Ser. V. exhibitis videre licet.

Die 4. Marty.. Commissarii ad partes Ultratibiscani ablegati rediunt' qui sequenti die 5. (???) Marty Relatione facta, Zakmariu' non restitutu' esse significaverunt; quomodo autem cum iisdem Commissarium Zakmari fuerint processum, id Ser. V. 9. die Marti, per Magnum' Postar' Cassovien' est intimatum, similiter qua ratione spem nobis dederit medio sui servitior' et Affinis joannis Berzevicei, de restitutione Zakmar', id etiam per eun' Ser. Vra. Est perscriptum nos quoq' volentes eundem' Nicolau' Bochkay in Restituendo eodem confinio animare, ad eun' literas nostras monitorias perscripsimus. Ad quas nullum accepimus responsu': Eo tum tamen tempore unde nam talis resignatio sit dilata, et quinam fuerint suasores huius detentionis id Ser. Vra. Tam exscriptis nostris benigne cognovit, quam etiam ex orali mea Relatione, clementissime intelliger' dignabitur, Alias etiam cum omnibus Transibiscianis partibus similiter fuisset actum, insi tempestive per nos praevenit extitisset.

Videntes itaq' nonnullos esse instigatores, ne hac Sancta et Alma pax suum haberet felicem progressum; Turcaniq' suos delegatos [fo. 104. v.] ad M. Do. Valentinum Homonnay expedivisse: ipsumq' do: Homonnay occupatione' provinica Transsylvaniae attentare: Arcesq' Hust et Köwar occupasse: Mag. Do. Sigismun. Rakoczy in Transsylvania pro waivosa electum esse; Haidones iter' nova Arma Insurrectioneq' moliri, literas quorum' (: de quor' Actionibus et conatis Ser. V. oretenus informatu' sum :) instigatorias sapius transmitti: Conventu Generalem, pro avertendis malor' machinationis: futuris malis et periculis sedandis Baronibus, Magnatibus, Statibusque Superiorem partium Regni Hungar' Cassovia ad 20. diem Marty in dicendu' esse duximus. Literasq' convocator' transmittentes

Interea cum Magnó' Dno' Paulo Niary 12. Marti diligenter contulimus tam de restitutione Zakmarien' quam etia' de partis. Regni Hungar' cum Varadino a Corona auulsis, huc denuo applicandis, qui etsi diligente' suam operam promiserit tamen nihil per eundem in effectum deduci potuit, út Ser. V. ex mea orali propositione clementer intellier' dignabitur.

Mag. Do. Michael Czobor 14. Marty ad praefatos Do. Paulus Niary et Valentinum Homonnay est expeditus út illis persuaderet, ne novas turbas movere, aut intentare interentur: Verum, út de restitutione partium Regni Hungar' auulsar' cogitarent, earumq' restitutione promoverent, tunc etiam per Do. Czobor effici nihil poterat, se din dies semper de maior' tumultibus nova spargebantur.

Die 20. Marti. Legati liberar' civitatu' etsi omnes comparuerunt, sed pauci ex Comitatus, et Magnatu' Legatis: propositionem itaq' et publicationem ad 22. diem differendam esse censuimus. Ubi omnium Committuum' Legati. Magantes vero aliqui personaliter, alii per inter nuntios, simul et Liberar' Civitatu' delegati comparuere: Exceptis Legatis antelator' Do: Pauli Niary et Valentini [fol. 105. r.] Homonnay, qui cur non comparuerint, tam oretenus, quia scriptis se ipsos excusavere, orationeq' sat longa per me publice habita, qua eorum animos demulcere, et benevolentia' eorundem captar' enitebar. Propositiones inscriptis proposui, et exhibui, ad quas quidnam sit conclusum, et determinatu', una cum paribus petitionu' Ser. Vra. 29. Marty per propriu' servitor' meum, Stephanum Dubovezky sunt transmissi articuli quida conclusi, tam Baronum, quam Magnatu' eorq' delegator', simul Statuu' et Ordinum Regni Superiorem partium Hungar' legatorum subscriptionis et Sigilli roborati cui merito pro Reversalibus haberi et conservari poterunt. Cum suam obedientiam, ac fidelitatem Sua Matti' Cas. Humilime deferant, et protectioni S. Mattis' seipsos subiiciant, parati contra S. Matt' amulos omnia et quaq' incommoda subire.

Legationes secundum Regnicolar conclusionem ad Do. Homonnai Zathmarium, Passas Buden' Agriensemq' dimittentes, quor informationem Ser. Vra. Eodem die 29. Marty per eun' Servitor' meu' transmisimus, quali cum Relatione redeierint: Is Ser. Vra', sub literis F, G, H. demisse exhibeo ex quibus optime patet eun' Do: Homonnai Articulis conclusionibusq' intellecti, statim meliora cogitasse, Zakmariumq' út redderetur suasisse quidem, sed non effecisse: Vestem Turcicam sibi donatum mi? Dono misisse? Legatos turcicos coram Commisaris audivisse: et cetera út ex Relatione Commissariorum. Literasq' eiusdem patet, fecisse: sed et'[iam] deisto Ser. Vra. Me coram referre velle, cum arcaniora (?) Ser. Vra. Significare debeam. Servitor Quoq' eiusdem Do. Homonnai Stephanus Kerezturi 28. Marty. Ad me verunt. Literas quas mihi scripsit, et quales eidem manu mea

Scripsi responsorias Ser. V. similr' per servitorum meorum in partibus transmissi, quas meas literas existimo apud eundem [Fol. 105. v.] id effecisse, ne amplius Armis Transsylvaniam attentaret, sed a resolutione S. Matts' ac Ser. Vra' expectando; postq' occupationem Arcium huzt et Kõwar, iterum domu' rediret.

Existentibus adhuc nostris Commisariis apud Do: Valentinu' Homonnai suos servitor' do: Homonnay, uc...? Franciscum Machkasy, et do: Hoffmanni filium ad nos missit, cum literis credentialibus, per quos significavit, se nihil magis inuotis habere, quam út nobiscum conferre, et colloqui posset, Zakmarium vero oio' in id incumbere velle, út iterum Coronam, ac manibus Sua' Matt' applicar' possit eamq' ob causam, út nos nostros pro receptione Zakmarien' statim emittamus homines, nos scientes nostroa, apud eundem Homonnay versari Commissarios, opera precium esse duximus solum' nostrum aliquem, ad nostros commissariorum emittorum hominem, cum nostri literis, út illi, si in itinere, ac reditu essent, rederint, ac Zakmarium ad manus reciperunt, verum frustra, castellanum Cassoviensium Stephanum Giolay, una cum pradietis Do: Homonnay servitoris emissimus. Nam Statim sequenti die 7. ...? April nostri commissari redierunt, ac Zakmarium non esse resignatum retulerunt.

Die 9. Aprilis. Caspar Zuhay consanguines Sigismundi Rakoczy cum literis credentialibus ad nos venit, ac promotionem sui domini in Voyvodatum Transsylvanien' ursit, literis variis ad nos transmissis, quas Ser. Vra. Ipsemet exhibitur' sum, et coram de iis locutur'. Scripsimus tamen eidem litera monitorias, út negotio cum domino Homonnaio compositio, ad ratificationem usq' S. Matt' maioribus turbis occasionem minime prabeat, sicut Ser. Vra. Ex paribus sub litera J. benignissime intelligere dignabitur.

Nos videntes perplexum esse negorcy Statum ursimus diligenter, út [fol. 106. r.]Mag: Do: Homonnay nos quamprimum non gravitam cinveniret, et nobiscum de omnibus tractaret. Interea tamen ne Vexillum, et alia munera per Turcas sibi transmissa prasertim in Hungariam reciperet.

Die 19 Aprilis in Rozgoni cum M. D. Homonnay contulimus prasente M. D. Andrea Doczy et Georgio Hoffman, qua eidem proposuimus et quemadmodum se resolverit, ac quarl' cum eodem conclusum sit, ex nostris propositionibus, sigillis nostris, et subscriptionibus roboratis, et ex respon' eiusdem Do: Homonnay simil' sigilli maiori obsignato et subscriptionem sua roborato, Ser, Vra' clementissimi(e?) percipere poterit, qua acta S. V. sub litera K. humilime exhibeo.

Exhibeo etiam sub litera L. Ser. Vra. Reversales Capitaneorum Onodiensiem Egredi Nicolai Monoky et Putnokien' Nicolai Orle.

Die 20 Aprilis do: Joannes Imreffy cum credentialibus ad nos venit, et Legationem do: Gabrielis Bathori proposuit, cuius legationis Summa hac erat, Se quidem per aliquot Transsylvanos vocatum, electumq' esse verum nequaquam Vayvodatum absq' consensu et Confirmatione Sua' Matt' in se assumere volvisse neq' in posterum, auicquam ipsum quod cintrarium S. Matti. Esse videretur attentatur' sed semper fidelem seruum, ac subditum S. Mattis permanere velle, quod út omnino in posterum faciat, ipsum monuimus eidemq' scripsimus.

Officia quoq' quadam Cassovia distribuimus usque ratificationem Ser. Vra. Officium Magistri Lustra Egr. Nicolao Zagyvai, qui in resignatione Tokai diligens ac fidele exhibuit S. Matti. Servitium Martino Bekessy officium Fiscal Georgio Kapronczay inter Consiliarios Domus Thesauraria sua Mattis' officium solutorum bellici. Luca Kis, qui propter fidelitatem conservatam maxima incommoda [fol. 106. v.] et mala perpessus est a Bochkaio, officium Perceptoratus. Ac Artolaria Locumtenentis. Marco Weidenfellder, quorum Reversales habentur in fasciculo sub litera B. Orantes Ser. Vram., út tales in ipsorum officiis clementer confirmare dignetur. Caterum in minoribus officiis existentium Reversales in Archivum Camera ad servandum sunt data. Non miretur aut' Ser. Vra', si aliquibus qui in Rebellione pessimi extitere, officia sunt distributa, eos enim ea ratione in sententiam nostram allicere, S. Matti. Et Ser. V. ad fidelitatem obstringere, ne mala attentare, audeant p'cavere, Insignemq' flammam, eo modo extinguere debuimus.

De Zakmar restitutione nihil omnino' debet dubitare Ser. Vra. Út ex literis Sigismundi Pechy ad do: Sigismundo Forgach scriptis, et sub litera M. Ser. Vra. Exhibitis patet. Constat et id exconclusionem cum prefato Do: Valentino Homonnay facta, et ipsius promissis quam Ser. Vra. Submissee iam assignavi et cum quadam secreta sint. Qua explicatione orali opus habeant, de iis coram Ser. Vra. Humilime apreiam.

Certiolem reddideramus Ser. Vram, tantam omnium rerum esse Cassovia caristiam, út etiam cum mediocri sustentatione 400. flor' Hungarici una septimana uni nostrum non sufficerent, Accedebant deniq' quotidiani, maximus in necessitatibus, ac legtais in Postas prasertim, qui vicibus 15. ex hoc itinere Viennam missi sunt sumptus expositi. Insuper Consiliarior' nobis adiunctor, ac militum in Confinis existentium solutiones. Ser. Vra. Vero ne minimam quidem summulam pecunia(: debito exiguo Henckely excepto :) tanta in necessitate nobis suppeditare dignata est.

[fol. 107. r.] Quanta cum cura, itaq' ac sollicitudine talis pecunia procurari debuerit, Ser. Vra. Clementer iudicaria dignabitur. A die itaq' Cassovien' Civittis' in manus nostras receptionis, usq' ad diem meam Cimmitis Georgio Thurzonis Cassovia egressionis. Tam de

introitu, quam exitu pecuniarum, rationes Ser. Vra sub litera N. Humilime exhibeo, orans út Ser. Vra. Secundum suam clemen' oblatione'de mittendis ad partes superiorem Regni Hungariam pecunis certi aliquid determinando concludere dignetur, ne propter defectum pecuniarum partes illa vicissim aliquod detrimentum patiantur.

Habet itaq' S. Matt. Et Ser. Vra. Laus Deo, ipso Dno' Deo juvante, conatus consilia, et labores nostros dirigente et gubernante superioris Regni Hungar' tam Cis quam Tibiscanas partes, Commitatus Libertas Civitates, Confinia in pristinum statum restituta, ipsos do: Barones, Magnates in summa omnes Incolas partium illar' in benignis manibus, ac felici clementiq' Gubernatione sita: non deerit quoq' libera disponendi de Provincia Transsylvanica S. Matt' ac S. Vra. Facultas, si prasertim post mortem sigis: Rakoczi, quem Cassovia ' egressus fatis concessisse audio, aliquid novi rersus no' suboriretur, omnis itaq' tumultus, ac seditionis occasiones sunt amputata, et in felicem, optatumq' finem deducta. Captivos Christianos cuiusqunq' tandem nationis, qui reperiebantur absq' omni solutione libertos, In summa cuncta et omnia in optimo Statu, ordine devotione fidelitatesq' S. Mattis ac Ser. Vra' consituta.

Hos itaque nostros exantlatos summos labores, et fatigas út S. Mtas' et Ser. Vra. Benignissime agnoscere, considerare, et gratio animo accipere, ac clementere remunerari dignetur, humilime oramus.

Certo sperantes S. Mattem' Vramq' Ser. Tam ha cin commissione quam alys in rebus, ac negociis nostrorum exantlatorum laborum fi- [fol. 107. v.] deliumq' servitorum condignam rationem habiturem esse. S. Matt. Ac Ser. Vra' perpetua indefessa fideliaq' servitia nostra humilime deferendo; út S. Matte' ac Ser. Vra. Diu'tpime? Salve incolumes florentesq' vivant feliciterq' gubernent, ac dominantur a Dominio Deo ex intimo cordis nostri affectu exoptans' Actum Arce nra' Biche Nona die May. Anno Domini 1607.

Ser' Vra'

Humilimus ac perpetuus Fidelisq'

Comes Georgius Thurzo mp.

4. Melléklet

Az 1608-1619 közötti homonnai kollégium és felső-magyarországi missziókban résztvevő jezsuiták jegyzéke Lukács László gyűjtése nyomán

Forrás: Ladislaus Lukács: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I. II.* (1601-1640) Romae, 1982.

Homonnense Collegium, Residentia et Missio

Dobokay, Alexander, hung.; sup. Miss 1610-1612	Cat. 10-12
Ferencffy, Paulus, hung; sup. Miss. 1613	Cat. 13.
Dobokay, Alexander, hung.; sup. Miss 1614	Cat. 14.
Dobokay, Alexander, hung.; rect. Coll. 1615-1619	Cat. 15-19.
Besko, Michael, slov.; sup. Miss. 1630	Cat. 30.

1615. HOMONNAE

P. Alexander Dobokay, superior
P. Paulus Ferentzffi, minister, praefectus, studiorum et templi
P. Joannes Szentgeorgii, confessarius et concionator apud Ill.mum D. Homonnay
P. Leonardus Classovitus, praefectus studiorum, consultor pater spiritualis et confessarius nostrorum, concionator in parochia
P. Ioannes Bistricensis, operarius apud D.nam Telegdi
P. Matthias Semzy, procurator, consultor
P. Joannes Szölössy, operarius, obit omnia parochialis circa Unghwar
P. Michael Besko, operarius obit omnia parochialis in aliquorum parochiis, consultor
P. Valentino Lado, valetudinarius
P. Georgius Moyses, professor supremae grammaticae
P. Franciscus Lovas, concionator et obit parochialia in Ungvar
M. Jacobus Meth, infimae grammaticae (magister)
Ioannes Porubsky dispensator, emptor.
Ambrosius Hary, coquus
Georgius Sobitsch, vestiarius aedituus, ianitor
In missione cassoviensis P. Georgius Forro P. Iacobus Nemeth

1616 Residentia Homonensis

P. Alexander Dobokay, superior et, quando se offert occasio domi et foris, concionator hungaricus
P. Leonardus Classovitus, concionator in parochia, monitor confessarius collegii et externorum, scholarum praefectus.
P. Michael Besko, procurator collegii, consultor et omnium parochiarum in rebus temporalibus oekonomus, concionator sclavonicus et confessarius externorum
P. Joannis Sölössy, parochiarum in rebus spiritualibus administrator, operariis inter sclavos et confessari studiosorum.
P. Georgius Moyses, professor humanitatis
P. Leonardus Praesul, principiorum et infimae professor, concionator scalovicus et parochiarum aliquot curator.
P. Stephanus Pangratz, concionator domesticus hungaricus.
M. Jacobus Meth, supremae scholae grammaticae professor.
Ioannes Porubsky, sacristanus et hortulanus

Ambrosius (Háry) dispensator et cancellarius.

In Missionibus

Apud Ill. mum Homonnensem: P. Ioannes Szentgeorgi, concionator

In missione gerensi: P. Michael (Franciscus) Lovas, agit parochum

In missione munkacziensi: P. Paulus Ferenczffy

Apud D. Alagi: P. Mathias Semzi, residentiae minister, consultor superioris

Apud D. Rakociana Viduam: P. Ioannes Bistricensis

Collegium Homonnense

P. Alexander Dobokay, superior.

P. Matthias Szemsi, minister, consultor.

P. Leonardus Classovitis, admonitor, consultor, confessari collegii, concionator slavonicus in templo parochiali

P. Michael Besko, consultor, procurator, operarius in diversis parochiis.

P. Ioannes Szölessi, operarius in diversis parochiis.

P. Stephanus Punguratz, praefectus scholarum concionator ungaricus

P. Georgius Moyses, humanitatis professor

P. Leonardus Praesul, operarius

M. Jacobus Meth, supremae grammaticae

M. Petrus Rumer, infimae grammaticae

Ioannes Porubsky, sacraistanus, credentiarius, socius procuratori.

Ambrosius Hary, cocus.

Martinus Ignatius (Dingik) dispensator, excitator.

Apud Ill. mum Homonnai

P. Martinus Kaldy

P. Ioannes Szentgiorgy

Apud Ill. mhm Generalem CAssoviensem

P. Georgio Forro

P. Jacobus Nemeth

P. Paulus Ferentzffy apud Ill. mum Esterhasy

P. Ioannes Bistricensis in missione kisvardensi

P. Franciscus Ketskemeti

Sigismundus Dobai

In Missione Quinqueecclesiensi

P. Georgius Vasarhely

P. Matthaeus Vodopia

P. Stephanus Sziny in Transylvanis (292r)

Collegium Homonnense 1618

P. Alexander Dobokay, rector.

P. Stephanus Mori, minister

P. Leonardus Classovitis, confessarius et pater spiritualis collegii, praefectus templi.

P. Michael Besko, operarius Unguarini in absnetia P. Martini Kaldi

P. Stephanus Pungratz, praefectus scholarum et sanitatis, concionator ungaricus in templo nostro

P. Georgius Moyses
P. Ioannes Szölössi, subit vices parochorum in pagis Ill.mum Fundatoris (Homonnai)
P. Ioannes Bistricensis, operarius
P. Leonardus Praesu, magister syntaxeos et concionator in vicini pagis
P. Matthias Szemsi, operarius in missionibus .
Georgius Dobronkay, magister poeseos. Andreas Pestvármegyei, magister
grammaticae
Daniel Berlich, magister infimae scholae

Coadiutores

Ioannes Porubsky, procurator . MARTINUS Ignatius, cellarius, dispensator
Ambrosius Hary, coquus Sigismundus Dobau sacristanus.
GASPARUS Hopfenmüller, sartos, novitius
P. Martinus Kaldi manet apud Ill.mum Fundatorem
P. Matthias Hajnal apud Ill.mum Generalem superioris Unariae, D. Forgacz
P. Franciscus Lovass apud Magn.um D. Melchiorum Allaghy

Collegium Homonnense 1619

P. Alexander Dobokai, superior
P. leonardus Classovitus confessarius collegii, monitor, consulto rectoris praefectus
ecclesiae,
Valetudinarius
P. Martinus Kaldy, concionator aulicus Ill. mi Fundatoris (Homonnai)
P. Michael Besko, consultor operarius et excurrens ad varia loca
P. Ioannes Szölösi, operarius item.
P. ioannes Bistricensis, operarius excurrens, confessarius studiosorum et aliorum.
P. Matthias Szemczi consultor rectoris, confessarius studiosorum.
P. Franciscus Kecskemeti in missione apud D. Alagi.
P. Stephanus Mori, in missione apud...

In Missione Kaschoviensi

P. Stephanus Pungracz P. Leonardus Praesul
P. Daniel Vasarheli, fui in missione apud D. Paulum Rakoczy
P. Georgius Moises, praefectus scholarum. Rector, lector mensae et chori
P. Ioannes Szentgyörgyi, in missione apud Esterhasi
P. Ioannes Antal, operarius
M. Georgius Aquitanus, professor rhetoricae
M. Matthaeus Seifred, Poeseos

M. Andreas Pestvármegyei syntaxeos
M. Daniel Berlich, principiorum, excitator, visitator orationes
M. Petrus Rumer, grammatices
M. Lucas Ravas, elementarius, visitator examinum.

Coadiutores

Ioannes Porubsky, procurator, visitator nocturnus.
Martinus Ignatius, ianitor, infirmarius, vestiarius

Sigismundus Dobai, coquus
Ambrosius Hary sacristanus,
credentiarius

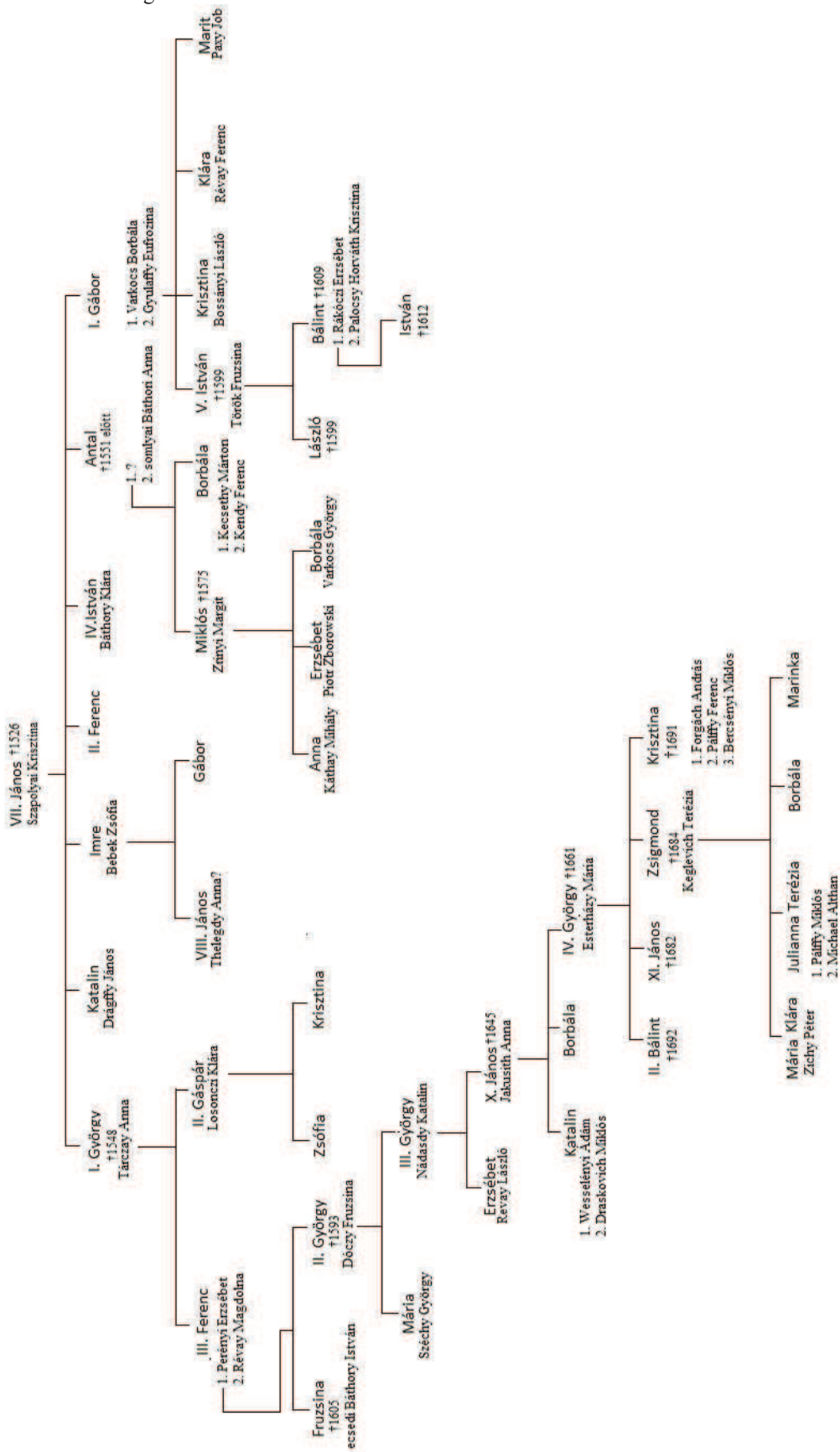
Caspar Hoffenmüller, novitius, sartor.
PAulus Csomfay dispensator cellarius

Residentia Holeshoviensis

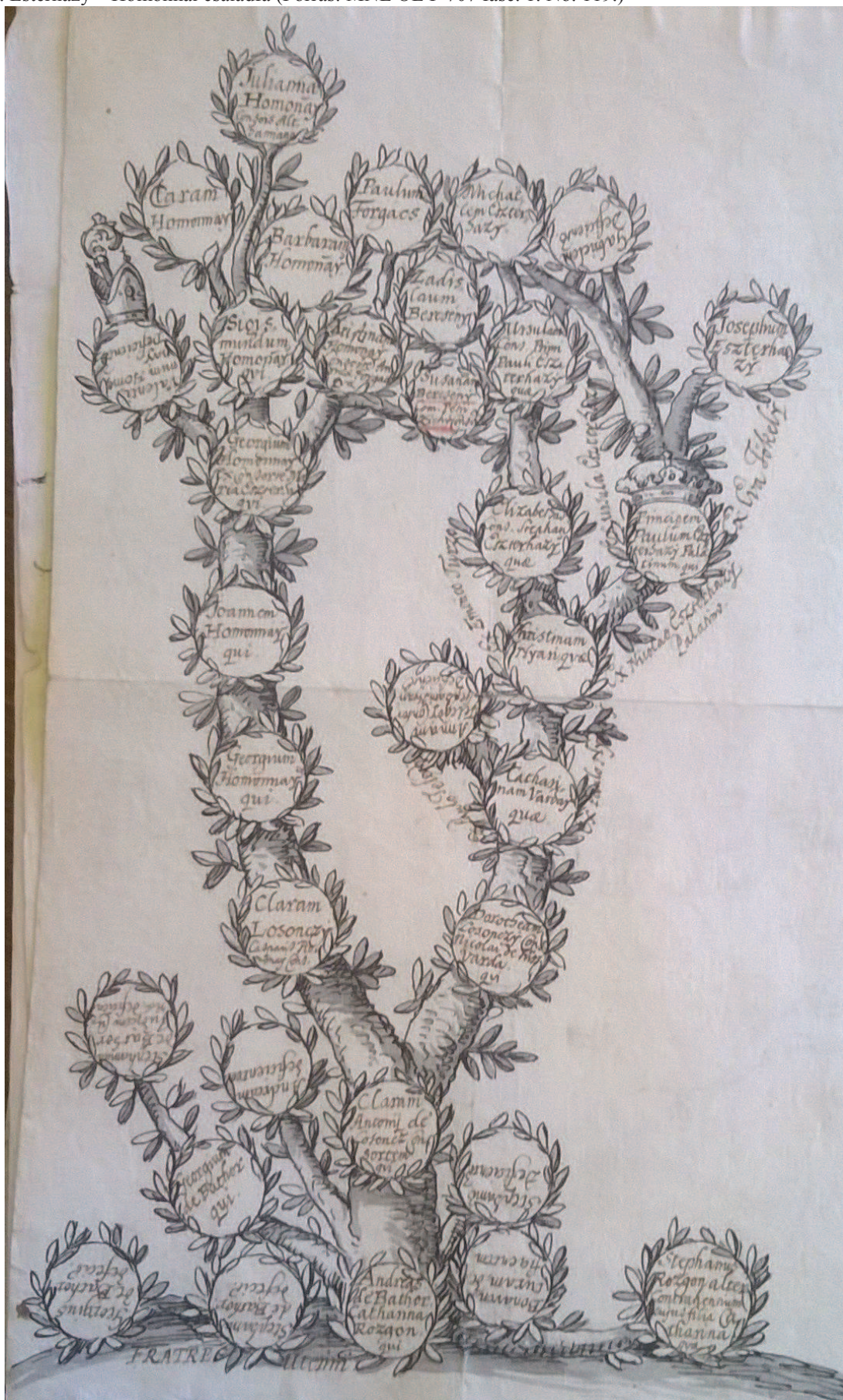
P. Iacobus Geranus, superior
P. Pterus Velciusus, confessarius nostrorum et templi
P. Wolfganus Sylvanus, concionator.
P. Georgius Aulicus, operarius et ad pagos excurrens
Conradus Koch, oeconomus.

Thobias Mohaupt, cocus.

3. tábla
A Homonnai Drugeth család leszármazása a 16-17. században

1. kép. Esterházy – Homonnai családfa (Forrás: MNL OL P 707 fasc. 1. No. 119.)

3. kép

Homonnai Drugeth (III.) György – 17. század eredeti után a kép 19. századi másolata (és annak fotója)
Forrás: Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum régi gyűjteménye K.62.5.1.

4. kép

Homonnai Drugeth (III.) György portréjának eredeti, 17. századi példánya a Homonnai kastély reneszánsz termében

(Forrás: <http://www.muzeumhumenne.sk/fotogaleria.html>)

5.kép

Homonnai kastély

(Forrás: <http://www.muzeumhumenne.sk/fotogaleria.html>)

6. kép

Homonnai Drugeth György síremléke a nagyszombati Szent Miklós templomban

(Forrás: <http://www.npg.hu/index.php/portreadatbazis-e-muzeum/item/556-drugeth-gyoergy>)

